

BYROKRACIE NE, - REVOLUCE ANO  
svazek první "O podstatě systému".

K této dokumentaci náleží:

1. Program komunistů /bolševiků/ Ruska /1918/, rozbor, 13 stran
2. Alexandre Kollontaj: Rodina v komunistickém státě,  
výtah, 2
3. Lev Trockij: Zrazená revoluce, úryvky 4
4. Milovan Djilas: Nová třída, výtah, 13
5. Socialismus nebo barbarství: Programové prohlášení....  
zkrácený překlad 17
6. Požadavky dělnických rad v Maďarsku a Polsku  
v r. 1956, shrnutí 1
7. Karol Modzelewski a Jacek Kuron: Otevřený dopis  
PSDS, výtah a komentář 13
8. Téze k 9. sjezdu IV. Internacionály z r. 1968,  
překlad jedné kapitoly 7
9. Henri Weber: Považa sovětské byrokracie, překlad 5
10. Ernest Mandel: O byrokracii, překlad 3. části knihy 12
11. Ernest Mandel /Germain/: Kulturní revoluce a byro-  
kratická degenerace, překlad 4
12. Michael Bärman: Stalinismus a reformismus, překlad 2
13. Serge Mallet: Byrokracie a technokracie v socialist-  
ických zemích, výtahy 12
14. Mihailo Marković: Možnosti překonání byrokracie  
v postkapitalistické společnosti, výtahy
15. Vladimír Skalský: Československo a socialismus,  
(P. uhl) výtah 14
16. Dragoelav Slejška: Názory na podstatu systému v na-  
ší republice, výtah z článku 4
17. Josef Škora: Stát a byrokracie, rukopis na mo-  
(J. Suk) tivitu Státu a revoluce 7

1

M. Bucharin: Program komunistů (bolsheviků)  
Praha 1919, psáno v květnu 1918, překladatel neuveden

V této útlé brožůře (96 stran) jsou shrnuty názory nejbojovnější dělnické strany tehdejšího světa tak, jak zřejmě vykrytalizovaly v podmínkách podzemní práce, policejní perzekuce a úporných polítek během prvních dvaceti let tohoto století v zemi, jejíž sociální, ekonomická, kulturní atd. úroveň byla všelijaká, jen ne vysoká. Považujeme tedy za důležité předložit čtenáři pokud možno obsáhlý výťah z této práce. Používali jsme hojně citaci a snažili jsme se zachovat dělení textu do kapitol; domníváme se totiž, že tento text není zajímavý pouze jako historický dokument, demonstrující "zradu revoluce byrokraty". Jeho hlavní význam spočívá spíše v tom, že nám umožňuje pochopit dynamiku a logiku vývoje po říjnu tím, že poznáme, jak chápal průměrný ruský bolshevik Marxe a vůbec celou teorii vědeckého socialismu. Velmi pěkně to vystihl Lenin, když jednou o Bucharinovi řekl: "Bucharin patří k nejplatnější a nejvýznamnější teoretikům strany, ale je také právně pokládán za miláčka strany, avšak jeho teoretické názory můžeme jen se značnou rezervou pokládat za důsledně marxistické, protože Bucharin má v sobě cosi scholastického (nikdy nestudoval a nikdy nyslín plně nepochopil dialektiku)".

V kapitole první / nazvané příznačně Panství kapitálu, dělnická třída a chudý vesvív na venkově / se Bucharin věnuje známé charakteristice světa jakožto třídní struktury. V pregnantně formulovaných / a samozřejmě až příliš černobílých / formulacích vysvětluje a popisuje organizaci kapitalistické společnosti / kapitálu / od trustů až po stát, který nazývá "nejdůležitějším svazem podnikatelů". Pro dělníka je tento systém absolutně nepřijatelný, neboť je ve všem a vždy nepřátelský jeho skutečným zájmům a potřebám. Každý kapitalistický stát pronikne se ve skutečnosti v ohromný svazek majitelů. Dělníci pracují - majitelé užívají; dělníci budují - majitelé poroučejí; dělníci jsou podváděni - majitelé podvádějí. To je právě pořádek, který nazýváme pořádkem kapitalistickým a jenž podřizuje se každou chvíli kapitalistům a jejich služebníci: knězi, inteligenci, buržoazii, socialistům, revolucionářům a jini, dobro známí dělníkovi a sáhláka" / str. 7.

Pro tento obecný pohled se v druhé kapitole / Loupeživé války, utiskování pracující třídy a poctok zisky kapitálu / jeho pozornost obrací k bližším problémům, to jest k nouzovnosti. Ve značně zjednodušené formě vykládá do-  
savadní vývoj: imperialismus, přiměřující nepřehlednou koncentraci kapitálu / tedy i mocí / musel nastolit otázku inovurozložení světa / což je pro něj jev v zásadě stejný jako konkurenční boj mezi podnikateli / tak vznikla světová válka. / válka / s gigantických soupeřů mohla mít jen jediný výsledek: vzájemné vysílení. Kapitalistická kolísání, kdy vládnoucí třídy neví kudy kam. S rostoucí utiskem zázemí stoupá duch odboje a objevují se i jiné rozpory, např. nacionální. / Cituji Bucharina / jistě nekonvenční pohled na českou otázku: "Cím obtížnější se stává postavení valdicích říší, tím více vzniká třenic, nevolná a neshod v různých vrstvách buržoazie, které dříve v zájmu společných loupeživých cílů postupovaly ruku v ruce." V Rakousku-Uhersku si



vjeli do vlasti Čechové, Ukrajinci, Němci, Poláci aj. str. 10 /.../ Navíc na scenu vstupuje dělnická třída. "Uprostřed těchto znatků, za všeobecného rozkladu /.../ dělnická třída, která cele přistupuje k jiným sverily úkol, zničit velkou a svrhnutí porobu kapitalu" /str. 10/ a pouští se do komunistické revoluce. V Rusku již k tomu došlo; ovšem "Dříve či později postihne stejný osud také západoevropskou buržoazii. Dělnická třída západní Evropy přechází stále houfněji k dovedení komunistů. Všude vzrůstají organizace "bolševiků": v Rakousku i v Německu, v Německu i v Norsku, ve Francii i v Itálii. Program komunistické strany staví se programem proletářské revoluce" /str. 11/. V dalších kapitolách se již Bucharin zabývá tím, co přijde potom. Ve třetí kapitole /Všeobecné dělení nebo společná komunistická výroba?/ současně nechtěně prozrazuje, jak zovlaštěně neuvědomelý "byl asi ruský mužik" a zřejmě i Fackary dělník, nejspíš to vysvětluje věci, které byly evropským sociálně demokratickým dělníkovi jasné již několik desetiletí. Potíž je ovšem v tom, že ruský mužik revolucí udělal; zatímco ten druhý nikoliv. Po konstatování, že "právo vlastnictví třídy kapitalistů na výrobní prostředky i to přičítá na všech příčin", která nám vysvětluje barbarství současné doby /str. 11/ nabízí řešení: moci odejít z toho vyvíjejících vlastnictví a tak se dostat z tohoto dějin, zůstává se pak otázka, co se získá na bohatství. Je tu možnost nového přerodění Bucharin říká: "po třech letech" /.../ což je jedná technicky nemožné a neuvěřitelné, stejně - a to hlavně - neliví se současně vlastnictví jako takové, je to místo maloburžoazie /.../ a nikoliv proletariátu. Bolševici však je jiný: "V komunistické společnosti náleží veškeré bohatství celé společnosti, nikoliv jednotlivým osobám nebo jednotlivým třídám. Ve společnosti stává se celou společností pracovní družstvem. Není v ní žádných panů. Všichni jsou s jejími soudruhy. Není žádných tříd: ani kapitalistů, ani proletariátu, ani dělníků, kteří se dávají kapitalistům najímat. Pracuje se společně podle vypočítaného a vypočítaného pracovního plánu. Statistická ústřední kancelář vypočítá, kolik musí být během roku vyrobeno bot, kalhot, salámů, léstidel, psenice, platná atd; vypočítá, kolik z soudruhů musí v stanoveném množství pracovat na poli, v továrně na salamy, ve velkých obecních dílnách krejčovských - a podle toho se rozdělí pracující ruce. Celá výroba provádí se podle přesné vypočteného, uvažovaného plánu na podkladě přesného rozpočítání strojů a nástrojů, všech surovin a všech pracujících rukou ve posloupnosti. Vyrobené zboží se složí ve všech závozních, odkud se rozdělují soudruhům dělníkům. Pracuje se pouze v největších toárnách, na nejlepších strojích, protože se tím práce ušetří. Správa výroby je co nejúspěšnější, každých zbytečných výdajů se vyvaruje, a aby takových nebylo, k tomu přispívá jednotný všeobecný plán celé výroby. Není zde více toho obvyklého, že na jednom místě provádí se věc takovým způsobem a na jiném místě zase jinak /.../ Zde naopak přichází v úvahu a rozpočet téměř celý svět; /.../ všechno se rozděluje tak, aby každý podnik byl nejlépe umístěn, totiž tam, kde se práci nejlepe daří, kde všechno jde snáz kupředu, kde je práce člověka nejvýhodnější. Toho všeho lze dosáhnout jednotným plánem, plánem a jednotným plánem celé společnosti v obrovské pracovní společnosti - družstvo" /str. 13-15/. I to způsobem se podle Bucharina dospěje k nové, beztržní fázi vývoje. Se zánikem třídního státu /.../ Proto není také žádné takové organizace jako stát; neboť není žádné vládnoucí třídy, která by potřebovala zvláštní organizace, aby svého třídního odporce držela na uzdě. Není žádné správy nad lidmi, není žádné moci člověka nad člověkem; jest pouze správa nad věcmi, nad stroji, nad k lidské společnosti nad přírodou"; str. 15. Dochází k postupnému splynutí všech ras a národností v jeden pracovní a spotřební kolektiv.

V další, čtvrté kapitole se Bucharin vyrovnává s anarchismem, proto ji nazval anarchistické nebo komunistické společenské zřízení. Rozdíl mezi těmito dvěma revolučními doktrínami není ve sporu o revoluci, jakžto o jediné možné předpoklad nové společnosti, ale o cestě k této společnosti. Anarchisté propagují systém malých výrobních a spotřebních komun, které se sdružují ve federace na základě volných vzájemných smluv. Podle Bucharina tak bude sice odstraněna vláda člověka nad člověkem, ovšem nebude získána další nezbytnost: vláda nad přírodou. A tomu je nezbytná velkovýroba, což nutně předpokládá plán a řízení /tedy centrum/. A vůbec: "Aby se výroba mohla dále vyvíjet, musíme rozkouskovat velkopodnik, který jsme po kapitalismu zdědili; naopak, musíme jej ještě zvětšit" /str. 17/. Efektivnost ekonomiky, která je nezbytná, nemohou zajistit malé komuny, ale pouze velkovýroba. Pohleďte na to, že tento systém komun znamená vlastně jen přerozdelení a z toho lze pojit opět jen kapitalismus. I tento poslední Bucharinův soud je ovšem při nejmenším velmi sporný.

V následující kapitole oproti anarchismu Bucharin staví marxismus a jeho koncepci přechodu formou diktatury proletariátu. Po řečnické otázce, jak tedy dospět k beztržní společnosti píše: "Na to odpovídá strana komunistů Diktaturou proletariátu" /str. 19/. Tedy obrácení státní moci "po určité době, dokud dělnická třída své odpůrce nezhroutí", proti majitelům výrobních prostředků. Nezbytnost takového řešení dokumentuje na praxi ruské revoluce /vzpoury, sabotáže atd./ "tato diktatura bude nezbytností, dokud dělnická třída nezničila všechnu naději buržoasie, že se ještě jednou dostane k moci".

o této otázce je užce spjata i otázka světové revoluce. Bucharin zde ještě nezná žádnou jinou alternativu než právě světovou revoluci. Předpokládá boj rozšiřující se proletářské moci s kapitalistickými státy a tento boj odhaduje na zápas velmi dlouhý a těžký. /viz dodatky pozn. 1/ Závěrem několik poznámek. Bucharin /a sním zřejmě i stranický aktiv/ vůbec nechápal diktaturu proletariátu jako vyšší formu demokracie /alespoň pro dělníky/. Viděl v ní výhradně "železný aparát dělnické diktatury", prostě jednou slove zaměřený mechanismus. Militantnost se převrací v militaristické, řízné myšlení. Slova jako moc, násilí, donutit atd. mají obzvláště v této - ale i v kterékoliv jiné - kapitole velmi vysokou frekvenci.

V kapitole šesté, nazvané Moc sovětům nebo městácká republika /bez otazníku - pozn. aut./ přechází k vytýčení mocenské struktury této diktatury. Všechna moc je v rukou pracujících, naopak nepracujících /rozuměj vlastníci/ nemají žádná politická práva. Podle této nového režimu jsou sověty, které jsou voleny lidem na pracovištích; nejvyšším orgánem je pak sjezd sovětů. Jde tedy o hypotetickou /a nevyjasněnou, jak uvidíme dále/ formu přímé demokracie /rozpor mezi touto a předchozí kapitolou obráží jednu z tragédií ruské revoluce/. Ito demokracii zajišťuje spoluúčast, aktivita ze spodu, časté volby a pochopitelná správa průmyslu lidem. V této kapitole více než v jiných vychází ze skutečnosti ruské revoluce a sovětský politický atd. režim považuje za jediné možnou formu diktatury proletariátu. Pro zahraniční revolucionáře pak Bucharin vyvozuje jednu jedinou tezi, která se však díky své jednoduchosti stala brzy prázdnou a nebezpečnou frází: "Vůči moci buržoasie a dělnická třída jen jedinou povinnost: svrhnout tuto moc" /str. 231/.

V sedmé kapitole /a vlastně ve všech dalších/ pokračuje v popisu a konkretizuje jednotlivé aspekty období přechodu od kapitalismu k beztržní společnosti. Zde se dotýká občanských svobod a říká zcela jasně: "Strana komunistů nežádá žádných svobod /tisku, slova, shromažďování, schůzí atd./ pro městácké nepřátele lidí" /str. 23/. Jenomže "městáckými nepřátele lidí" jsou vlastně všichni, kdo nejsou bolševici nebo ti, s kterými se bolševici rozhodli nejít; časem se jedná z nich a al i sám Bucharin...



Jestliže však buržoazii jsou všechna práva odebrána, "pak pro dělníky a sedláky je zaručena naprostá volnost slova, organizace, tisku atd., a to nejen na papíře, ale také ve skutečnosti". A o pár odstavců níže říká Bucharin toto: "Žádnou shovívavost vůči buržoazii - plnou svobodu a plnou možnost této svobody využít pro dělnickou třídu a pro nejchudší sedláky"/str. 37/.

V dalších dvou kapitolách Bucharin dokazuje nutnost převzít do dělnických rukou v první řadě banky, neboť to znamená převzít klíčové body hospodářské organizace. Prostředkem tohoto převzetí je znárodnění. Tím je získán důležitý prostředek pro řízení hospodářství a zároveň jakási hlavní ústředna. "Bankovní život promění se ve společenskou ústřednu socialistické družstevní výroby", str. 41/. Druhým aktem stejného významu je znárodnění velkopřemyslu, které musí proběhnout souasně se znárodněním bank. Problémy spojené se znárodněním průmyslu budou nepoměrně menší v zemích západní Evropy, kde organizace velkopřemyslu v podobě trustů a syndikátů postoupila tak daleko, že podstatně ulehčuje centralní řízení/tento předpoklad se ukázal jako příliš jednostranný/. Tyto dvě akce jsou zcela zásadního charakteru, neboť "Banky a velkopřemysl jsou dvě nejtvrdější pevnosti kapitálu. Jejich expropriace, tj. vyvlastnění dělnickou třídou, dělnickými státy, znamená konec kapitalismu a počátek socialismu"/str. 45/.

V kapitole desáté se obrací k problémům zemědělství. Zde se provádí vyvlastnění formou pozemkové reformy. Avšak pouhé rozdělení půdy nikam nevede. Je dříve správným řešením je společné obdělávání půdy, které se může projevit ve dvou směrech: 1. družstevnické obdělávání dřívějších panských velkostatků 2. organizováním zemědělských pracovních komun. Tento komunám bude z měst poskytována všemožná materiální a jiná pomoc. Organizačně mají být komun zabezpečovat obecní selské rady a jejich sekce, hlavně zásobovací a agrární. Bucharin rovněž soudí, že je zcela nezbytná participace dělníků v těchto orgánech. "Aby se činnost těchto rad bezpečněji vyvíjela, je nejlepší organizovat je tak, aby v nich místní nebo na blízku bydlící tovární dělnictvo mělo též své zástupce; dělníci jsou spíše zvyklí na družstevní vedení svých záležitostí a jsou též - zejména pokud se týče způsobů a báje s buržoazií - mnohem klasičtější"/str. 50/.

Jinak je tato kapitola ze všech nejméně utočná a vyhraněná, je spíše poučující a apokalyptická.

Velice závažné místo má jedenáctá kapitola, nazvaná Řízení průmyslu dělnictvem. Jestliže se až do říjnové revoluce objevoval požadavek dělnické kontroly nyní dělníci žádají přímo správu průmyslu, což se také děje. "Dělnické organizace, tovární voby a odbory, hospodářské sekce rad dělnických znomenec, konečné vykonávací orgány dělnických a selských sovětů, speciální výbory různých druhů, rady zemědělské atd. - to jsou organizace, jež nejenom dozírají, nýbrž také spravují"/str. 52/. Ovšem Bucharin a s ním i boševici nebyli již v roce 1918 zastánci úplné samosprávy podniků. Citujeme: "Takový názor na skupinové vlastnictví továrny jejími dělníky - pozn.aut./ je ovšem nesprávný. Silně upomíná na rozdělení továrny na soukromé-vlastnické vztahy - pozn.aut./.. Neboť kdyby vskutku nastala taková situace, kdy každá továrna by našla jen dělnictvu této továrny, mělo by to za následek, že by továrny začaly spolu konkurovat: továrna na sulná by hleděla více vydělati než druhá, přebíraly by si navzájem zákazníky; tím by byli dělníci jedné továrny ruinovani, dělníci druhé továrny by zbohatli; to by lákalo zase dělníky ruinovane atd. zkrátka vznikl obrázek. I zde rozkvétl by znovu kapitalismus./.../Je jano, že musíme vytvořit takový systém správy podniků, který by zvykal dělníky nahližeti, že každá továrna není jen majetkem dělníků této továrny, nýbrž všeho pracovního lidu. Boho se da dosáhnouti takto: V každé továrně a v každé hutí musí býti zřízena správa, složená z dělníků, kterou však nutno tak utvořit, aby většina jejího tvořili dělníci této továrny, nýbrž dělníci

4 5  
dolehnutí odborů, továrny a výrobního odvětví, radou dělnických zmocněn-  
ců a konečně okresní radou národohospodářskou. Bude-li tato správa vytvo-  
řena z dělníků a zaměstnanců (dělníkům musí být zaručena většina, poně-  
vadž jsou spolehlivější přívrženci komunismu), nebude-li však většina její  
z dotyčné továrny, bude továrna spravována tak, jak toho vyžadují zájmy  
celé dělnické třídy" (str. 52). Zde se Bucharin projevuje jako teoretik ne-  
velké úrovně: není mu jasný rozdíl mezi skupinovým a soukromým vlastnict-  
vím, není mu jasný ani vztah mezi ekonomickou základnou a společenskou  
nadstavbou a konečně, vůbec nepochopil smysl samosprávného systému (trpí  
zřejmě běžnou chorobou všech barev - obavou, že lidé si nejsou sto sami  
vládnout a rozumět svým záležitostem).

Nedůvěra v samosprávu je snad oddůvodněna i ekonomickým centralismem. Ro-  
vněž nezbytnost řízení (plán) předpokládá hierarchizované instituce. A zde  
je situace velmi nejasná: ekonomiku řídí (seřazené vzestupně): tovární vý-  
bory a správy - okresní atd. národohospodářské rady - nejvyšší národohos-  
podářská rada. Na str. 28 se ale Bucharin zmiňuje o tom, že na řízení (či  
snad vypracování plánu) budou participovat i odbory. Politický systém je  
však jiný (teoreticky dvouústupný) a kromě všech těchto institucí je zd-  
i polovojenská, pyramidální KSR(b). Zde je také na místě zmínka o Bucha-  
rinově poměru k inteligenci. Je ho postoj k této skupině je zhruba násle-  
dující: je to vrstva nezbytná, ale sloužící (oblíbený dobový výraz byl,  
že inteligence se přimyká - poz. aut.). Bude tedy sloužit i nám, jestliže  
ji bude držet zkrátka.

V následujících třech kapitolách se Bucharin věnuje třem velice důleži-  
tým problémům: organizace práce, konzum a pracovní kázeň.

Pod nadpisem Chléb jen pracujícím navrhuje pracovní povinnost pro bohaté,  
což mají zajistit tzv. dělnické účetnické knížky, kde se bude zaznamená-  
vat splnění či nesplnění povinné pracovní kvóty. Jedině po předložení té-  
to knížky bude možné získat přiděl potravin a zboží. Těživá situace ruské  
ekonomiky však vede Bucharina k daleko drastičtějším návrhům: zavést vše-  
obecnou pracovní povinnost, vytvořit jakousi "armádu práce" a tak zabrá-  
nit hospodářskému zhroutilí. Současná nezaměstnanost umožňuje sice pouhé  
registrování volné pracovní síly; jakmile se však někde vyskytne potřeba  
pracovních sil, budou registrovaní doslova oddisponováni na pracoviště.  
V oblasti spotřeby navrhuje skutečné rozdělování výrobků, tedy odstraně-  
ní obchodu (rozuměj: zisku a spekulace) a vytvoření spotřebních komun.  
Vláda nad rozdělováním je nezbytnou součástí převzetí moci. Jestliže v prů-  
myslové výrobě je to celkem snadné, v oblasti osobní spotřeby je to již  
obtěžnější; obzvláště, uvažme-li realitu občanské války. Bucharin se po-  
týká nad existencí černého obchodu a trhu, což je pro něj výsledkem  
malé uvědomělosti některých vrstev obyvatelstva. Zde je důležitým opat-  
řením monopol, "znaročnění obchodu, což je v podstatě zničení obchodu"  
(str. 63). S tím právě úzce souvisí zřizování spotřebních komun, neboť  
"Výrobek je možno správně rozdělit jen tehdy, když obyvatelstvo, t.j.  
spotřebitelé, jsou zorganizováni, sjednoceni ve velké skupiny, jejichž  
potřeby je možno přesně vypočítat. Není-li obyvatelstvo sjednoceno,  
organizováno, nýbrž rozptýleno, je neobyčejně těžko toto rozdělení us-  
řadati alespoň trochu pravidelně: noví se kolik a čeho je třeba, kolik a  
kam se má dodávat, jak, t.j. čím prostřednictvím má se rozdělit" (str.  
63). Konkrétně to mělo vypadat asi takto: "Dejme tomu, že obyvatelstvo se  
dělí se ve spotřební komuny, např. podle obvodů. Každá něstka čtvrt tvo-  
ří kooperaci, spotřební konsum, jež je ve styku s domovními výbory. Tyto  
komuny rozpočtou přibližně, kolik a čeho potřebují, dostanou pak přiděl vý-  
robků, jež svými důvěrníky rozdělí jednotlivým spotřebitelům" (str. 63-  
64).

Tato koncepce je nejenom snadno napadnutelná ve své praktické proveditel-





hadovat, že v komunismu Bucharin předpokládá existenci nějakého kontrolního orgánu, bdícího nad rozdělováním. Zřejmě se více spolehal na kontrolní (a kontrolovatelný) aparát, nežli na lidi samotné.

Pokud jde o zahraniční obchod, musí být znárodněn. Jednak se zabráni olupování země cizinci, jednak zisky připadnou všem.

V závěrečných třech kapitolách porbírá Bucharin otázku školství a církve, armády a otázku národnosti.

Co se týče školství a hlavně církve (náboženství), ani Bucharin není prost obyčejně duševně ruských revolucionářů jakéhokoli vzeší náboženství. Jeho historický excurs, který máx objasnit vznik náboženství, končí katastrofou; jen těžko-totíž můžeme přijmout tvrzení, že náboženství vzniká jako uctívání duší zemřelých boháčů-rodových starších (Uctívání duší zemřelých boháčů - t.j. základ náboženství", str. 76). Je sice možné souhlasit s tím, že hierarchizace pantheonu (či kůrů andělských) je odrazem hierarchizace pozemské společenské struktury, je však holým nesmyslem tvrdit, že "boháci" úmyslně vytvořili náboženství jako nástroj vládnutí. Pojímá náboženství čistě instrumentálně (opium lidstva; "Viděli jsme jinde, že buržoazie otravuje organizované a plánovitě vědomí svých podaných. A tomu účelu slouží speciální organizace státní. /.../ Dostává peněžní příjmy za jed, který rozšiřuje do lidových mas"; str. 79-80), zcela běžně si plate filozofické systémy s pověřad. Pro ilustraci viz jeden charakterický citát v kapitole 3. Pokud jde o boj proti náboženství, je Bucharin spíše pro agitaci a přesvědčování a považuje to zřejmě za snadnou záležitost. V dělnickém státě musí být církev odloučena od státu, ale musí být rovněž zaručena svoboda vyznání.

Školství musí být odejmuto z rukou církve a musí přejít do rukou státu, který se obrátí proti z. j. buržoazie (nikoliv ale ve smyslu kádrovém - o tom se Bucharin nezmiňuje - nýbrž tak, že bude zrušen monopol majetných vrstev na vzdělání). Vzdělání samotné musí být všeobecné a povinné, spojeno s manuální prací. "Kultura pro bohaté, duševní podmanění chudých, to jest heslo kapitálu. Kultura všem, osvobození ducha od útlaku kapitálu, to jest heslo dělnické třídy, strany komunistické"; str. 83.

V předposlední kapitole probírá Bucharin otázku ozbrojených sil. Pokud jde o armádu starého typu, tj. armádu buržoazního státu, označuje ji za "nejostřejší vlčí zub kapitálu". Podrobně popisuje výchovu bezduchých, automatů pomocí nesmyslného kasárenského drillu, naduřlost důstojníků atd. Proti tomuto vojsku staví třídní rudou armádu proletariátu s vlastním důstojnickým sborem (i když uznává nutnost využít i starých odborníků). Všeobecnou vojenskou sílu dělnického státu tvoří ani ne tak pravidelná kádrová armáda, jako spíše všeobecná vojenská výchova lidu. ("Každý dělník a každý zemědělec musí být vycvičen a jest povinen umět zacházeti se zbraní... Všeobecné vycvičení - to jest nejnaléhavější a nejdůležitější úkol dne"; str. 89 a 90). Vztahy mezi armádou a ozbrojeným lidem (Bucharin nemluví o milicii - poz. aut.) musí být velmi těsné: "Ve volných hodinách musí vojáci rudé armády zúčastniti se s dělníky politického života, navštěvovati schůze a vůbec žiti s dělnickou třídou"; str. 90. Jako velmi účinné v tomto ohledu doporučuje, aby vojáci přímo prováděli vojenský výcvik dělníků. Tak vznikne armáda, která má sloužit "ne na rozkouskovaní cizích zemí, nýbrž na pomoc mezinárodní komunistické revoluci". (str. 85). Inu, sedivá je každá teorie a strom žiti se zelená...

Závěrem si všimá velmi ožehavého problému národnostního. Proletářská revoluce má nejen osvobodit proletariát, ale i vysvobodit malé národy. Uznává bez diskuse "právo pracujících tříd každého národa na úplné odtržení", ovšem jen pracujících tříd. Výslovně říká, že tzv. "vůle národa" nám není naprosto posvátná. (...) Jestliže jest posvátná vůle proletářských a poloproletářských vrstev. (...) A jestliže v nějakém koutě Ruska ve stejnou dobu by



byla svolána dvě shromáždění, konstituanta národní (rozuměj: parlament, zvolený podle zásad platných v buržoazní demokracii - poz. aut.) a sjezd rad, kde konstituanta by se projevila pro odtržení a proletářský sjezd proti, hájili bychom potom usnesení proletářské proti usnesení konstituanty všemi prostředky i zbraněmi." str. 92 a 93. Zneužití této teorie je, jak jsme se přesvědčili, velice prosté: mlčky přejdeme nevyřešené předpoklady a pár "starých komunistů" seženeme vždycky; protože se náš národ pořádně nevyzná v buržoazní demokracii, není nic snazšího než udělat z orgánů, které trvale či dočasně reprezentují mínění lidu "konstituantu" a cesta pro tanky je otevřená. Podobné riziko obsahuje další téze: "Postavení republiky rad jest vyjimečná postavení. (...) Proto má ona jediná právo na obhajobu. Ještě více, musíme ji posuzovat jako prostředek boje proletariátu celého světa proti buržoazii celého světa" str. 93. Za stejných okolností jako výše máme na světě doktrinu o omezené svrchovanosti. Bucharin ovšem předpokládá, že proletářská revoluce se stane světovou a zvítězí. Pak vznikne mezinárodní rada republik.

konec

Závěrem několik poznámek: předně je nutné vědět, že Bucharin není možná ani hlavním autorem programu. Je dosti pravděpodobné, že ekonomické pasáže napsal Preobraženskij a válečné Trocký. Nyní ke slohu celé práce Bucharin (či jiní autoři) se zde projevil jako schematický sektář. Pokud např. mluví o komunistech, vždycky dodá něco na způsob "kteří nejvěrněji slouží zájmům proletariátu, na rozdíl od ...". Pokud mluví o sociálně demokratických stranách, jsou to pro něj jen němečtí, francouzští a angličtí menševici. Socialisté revolucionáři (eseři) jsou na tom o něco lépe: pokud se Bucharin zmíní o nejbližších konkrétních úkolech, projevuje jim určité uznání, neboť je dělí na levé a pravé. Což je docela pochopitelné, obzvláště když uvažíme, že s těmi levými seděl v koalici vládě. Jakmile se však dotýká vzdálenějších perspektiv, jsou to pro něj prostě eseři, zrádci a renegáti.

#### D o d a t k y

1. Pro zasyřenéjšího čtenáře uvádíme celý citát :

"I kdyby po vítězství ruskem následovalo vítězství proletariátu v Rakousku a Německu, zbývaly by tu velké loupeživé říše. I když celá kapitalistická Evropa zkrachuje a dodělá pod ranami dělnické třídy, zůstane tu ještě kapitalistický svět Asie s loupeživými Japonci v čele, kapitál americký s obrovským loupežnickým spolkem v čele, jenž se jmenuje Spojené státy severoamerické. Žádná z těchto kapitalistických říší neustoupí ze svých pozic bez boje. Budou bojovat ze všech sil, aby nedopustili zmocnění se světového panství proletariátem. Čím mocnější je nápor proletariátu, čím nebezpečnější stává se pozice buržoazie, tím více je buržoazie nucena napínat své síly k boji proti proletariátu. Ale proletariát, když dosáhne vítězství v jedné, dvou třech zemích, nezbytně se srazí s ostatním světem měšťáckým, který se bude snažit krví a železem zničit úsilí třídy dělnické o její osvobození".

str. 21

2. Jde o následující text /podtrženo námi/:

"Čím dokonaleji bude v rukou pracujícího lidu zorganizována veřejná výroba, tím řidčeji se bude vyplácet mzda dělníkům v hotovosti, tím více se bude vyplácet in natura, t.j. v produktech. Výrobky dělníkům potřebné budou se vydávat ze společenských skladů

po předložení zápisu v pracovní knížce, bez pečat, prostě po dosvěd-  
ění, že spotřebitel pracuje. To se ovšem nedá zařídití razem. Uply-

ne mnoho vody, než to budeme moci zorganizovati, uspořádati, zařídití."

str.71

3. kam až může zavést nepochopení, neznalost a schematické zjednodušování,  
svědčí následující citát :

"někteří nábožní lidé věří, že jestliže hřmí hrom, vyjíždí si na  
chůzku prorok Eliáš. Proto, jestliže laslechnou hrom, snímají své se-  
pice a klobouky a kníží se. Ve skutečnosti je to ale dobře známa, ve  
věde elektrická síla, která způsobuje hřmání, a jejíž pomocí uvádíme  
v pohyb pouliční dráhy, v nichž můžeme vše dopravovati. a je samo-  
zřejmo, že můžeme s prorokem Eliášem dokonce voziti i suchý hnůj, jestli-  
že chceme, a náš Eliáš se tak osvědčuje jak spolehlivý vozká. Před-  
stavme si, že bychom věřili v proroka Eliáše. Potom bychom neviděli  
nikdy pouliční dráhy. Byli bychom tedy zahynulí, díky náboženství,  
v barbarství."

str.79

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Vhodné doplnění předcházejících stran skýtá odstavec b) "Co je socialistic-  
ká ekonomie?" 5.kapitoly "Ekonomická krize" práce Vladimara Skalského

Československo a socialismus,

kteřím jsme převzali z rukopisu:

Máme-li důkladněji analyzovat současný československý hospodářský systém  
a pochopit názory politické opozice, musíme poznat ekonomické názory bol-  
ševiků okolo r.1920 a stručně zhodnotit vývoj ekonomiky v SSSR.

Velmi poučným dokumentem je Program komunistů (bolševiků), který byl z roz-  
hodnutí VII.sjezdu strany (první sjezd po dobytí moci) v březnu 1918 vypra-  
cován v květnu téhož roku (1). Za hlavního autora je označován Bucharin, na  
vypracování ekonomických partií se podílel Preobraženskij (na vojenských  
Trockij atd.). Tento program ukazuje v celé své šíři historický spor, který  
tak tragicky poznamenal průběh světové proletářské revoluce: rádi postaví =  
me onen spor do světla, které zářilo v r.1918 - je to spor mezi samosprá-  
vou a centralismem. Vedle naivní formulaci a myšlenek programu vystává  
před čtenářem historický omyl bolševiků, kteří byli přesvědčení o možnosti  
symbiózy samosprávné a centralistické cesty vývoje a kteří akcentovali  
prvou cestu jako původní marxistickou koncepci společnosti výrobců, osvo-  
bozených od odcizení práce (přičemž ji vtiskli značně utopický charakter  
a pojímali ji zcela abstraktně) a kteří v praxi propagovali druhou cestu,  
utilitární a schůdnou. V programu se píše(2): "Tu je jasno, že bychom  
s pouhým dozorem (nad kapitalisty) daleko nepřišli, že je tu nutná neto-  
liko kontrola, nýbrž přímo správa průmyslu, prováděná dělníky: dělnické  
organizace, tovární výroby a odbory, hospodářské sekce rad dělnických  
zncněnců, konečně výkonné orgány dělnických a selských sovětů (speciál-  
ní výbory všech druhů, rady zemědělské, atd.) - to jsou organizace, které  
nejenom dozírají, nýbrž také spravují." .... "Je jasno, že musíme vytvo-  
řiti takový způsob správy podniků, který by zvykal hlídat y nahlížení, že  
žádná továrna není jen majetkem dělníků této továrny, nýbrž všeho pracují-  
cího lidu. Tpho se dá dopsáhnouti takto: V každé továrně a v každé huti  
musí být zřízena správa složená z dělníků, kterou však nutno tak utvořití,  
aby její většinu netvořili dělníci této továrny, nýbrž dělníci delegova-

(1) N.Bucharin: "Program ~~komunistů~~ komunistů (bolševiků)", Nakl. Václ.Šturce,  
Praha 1919.

(2) tamtéž, str.51-52



vani odvětví, dotýká se výrobního odvětví, radou dělnických a oceněnců a konečně a resni radou národohospodářskou. Bude-li tato správa vytvořena z dělníků a zaměstnanců (dělníků musí být zaručena většina, poněvadž jsou spolehlivými přívrženci komunismu), nebude-li však z většina její z dotýčné továrny, pak bude továrna spravována tak, jak toho vyžadují zájmy celé dělnické třídy." Nemíníme polemizovat s neustučenými záměry ruských bolševiků úvahami o tom, jak zajišťovat při řízení ekonomiky v místním i celostátním měřítku bezprostředními výrobci - respektování zájmů všeho pracujícího lidu a jak bojovat proti partikularismu v samosprávném systému v r. 1966. Všimněme si jen abstraktního chápání proletářské moci, tj. zárodku byrokratické degenerace sovětského systému v r. 1918; program dále uvádí (3): U nás naproti tomu mají pracovní povinnost zavedení a provádění dělníci sami svými vlastními organizacemi na základě dělnické samosprávy. Zde nevládnou nad námi buržoové, zde stojí naopak dělníci nad bývalými buržoi: veškerá ~~organizační~~ kontrola, registratura, rozhodování pracovních sil jsou věci dělnických organizací ... Všechny orgány, vedoucí správu pracovních sil, jsou od spodu až nahoru orgány dělníků." V programu komunistů se pak objevují další ekonomické názory, které citované myšlenky o samosprávě (byť abstraktní a utopické) úplně popírají (4): "V komunisticke společnosti náleží veškeré bohatství celé společnosti, nikoliv jednotlivým osobám nebo jednotlivým třídám. Celá společnost se stává chromý pracovním družstvem. ... Pracuje se společně podle pracovního a výrobního plánů. Statistická ústřední kancelář (podtlačeno námi) vypočítává, kolik musí být během roku vyrobeno bot, kalhot, salámů, traktorů, pšenice, plátna atd.; vypočítává, kolik soudruhů musí na stanoveném množství pracovat v poli, v továrně na salámy, ve velkých obecných dílnách krejčovských - a podle toho se rozdělí pracovní ruče. Celá výroba se provádí podle přesné vypočteného, uvažovaného plánu na podkladě přesného zúčtování strojů a nástrojů, všech surovin a všech pracujících rukou ve společnosti. Stejně přesné také vypočte se každoroční spotřeba společnosti. Vyrobené zboží se složí ve společných zásobárnách, odkud se rozděljuje soudruhům dělníkům. ... Není zde více toho obyčeje, že na jednom místě provádí se věc takovým způsobem a na jiném místě zase onakým; že v jednom místě se neví, co se děje v druhém. Zde naopak přichází v úvahu a rozpočet téměř celý svět. ... Toho všeho lze dosáhnout jednotným plánem, úplným jednocením celé společnosti v obrovské pracovní společnosti - družstvo." A dále: "Je třeba mít jednotný rozvrh práce. Čím více míst tento jednotný rozvrh zabírá, tím lépe. Celý svět musí konce konců státí se velkým pracovním podnikem, v němž celé lidstvo podle přesné výroby plánu (proloženo námi), vypočteného a vyměřeného rozvrhu bez jakáchkoliv pánů a kapitalistů pracuje pro sebe na nejlepších strojích a v největších továrnách. ... Čím širší a větší bude společný rozvrh práce, čím větší bude rozsah organizace celé výroby, čím více bude se opírat o statické ústřední výpočty a rozpočty, jinými slovy: čím více bude rozvrh práce zcentrován, tím lépe."

Použijeme-li mizných výrazů, označíme jistě tyto názory za přímé popření marxismu jako koncepce socialistického člověka a společnosti. Pozor! Zde nejde o to, že bolševici nemohli v objektivních podmínkách nic jiného dělat, než řídit zpustošitou a občanskou válkou vládnoucími centralisticky. Zde jde o to, že jejich nejvyšší ideály (zrodili se arci v hlavách lidí, žijících v oněch tragických objektivních podmínkách) vylučovaly jakoukoliv nadvládu individuí nad sebou samým, svým životem, svou prací a jejími výsledky; že tyto ideály vyzdvihovaly manipulované stádo řízené "ústřední statistickou kanceláří výpočtů a rozpočtů" (ta naivita!) a tak se svým filosofickým základem nebezpečně dotýkají neříbě páchnoucích "ideologií" černých košil a hákových křížů. Je nesporné, že ideologický úpadek jediných zvítězících revolucionářů se odrazil v degeneraci ruské revoluce.

(4) tamtéž, str. 13-14

(5) tamtéž, str. 17

byť názory nebyly ojedinělé.<sup>(6)</sup> Donkonce existovaly ještě "levější": "leví komunisté" jinak též zvaní "proletářští komunisté" byli první opoziční frakci uvnitř KSR/b/ po dobytí moci. Jejich mezinárodně-politické názory vyvstaly v souvislosti s Brst-Litevským mírem, který odsuzovali (byli pro pokračování války; zatímco "centrista" Trockij razil heslo "mír nepodepíšeme, válku nepovedeme"; Lenin však, jak známo, mír prosadil). V době 1918 "leví" vypracovávají platformu, která je ještě méně reálná, než program Bucharinův a Proobraženského. Přesto však zaznívají v jejích prohlášení i sympatické tóny, a to tam, kde se snaží o institucionalizaci ekonomické moci dělnické třídy, což byla starost, která byla leninům-trockistům bytostně cizí: "Řízení podniků nocht je svěřeno smíšeným kolegiím složeným z dělníků a technického personálu, kontrolovaným a řízeným místními radami národního hospodářství. Všecký hospodářský život musí být podřízen organizačnímu vlivu těchto rad zvolených dělníky, bez účasti odborového žitru. ovšem za účasti odborového svazu technického a zaměstnaneckého personálu v podnicích." 47) . Názory Lenina na "levé" jsou dostatečně známy z emocionálního článku "O "levém" dětinství a maloměstství" z dubna 1918, který vznikl den po vypracování platformy "levých". Štěpení "do leva" - abychom užili Hrochova termínu - později pokračovalo - až do r.1927 - a v názorech těchto proudů je vždy možno nalézt - kromě nereálných, utopických a někdy přímo škodlivých prvků - obraz, který zrcadlí degeneraci ruské revoluce tak, jak byla uskutečňována leninci a později stalinisty.

Opouštěme však teorii a zaměřme se na ekonomickou praxi po Říjnové revoluci. Hronovský (8) ji popisuje takto: 1.Monopolizace hospodářství v rukou sovětské moci, maximální centralizace řízení a rozhodování. Dělnická kontrola ... přerůstá v systém výsoce centralizovaného řízení hospodářství. 2. Vyloučení trhu, naturalizace hospodářství ~~48)~~ (9).

Vyloučení trhu však nebylo nikdy realizováno, ostrým zásahem do těchto snah bylo pozdější zavedení NEPU (na X.sjezdu strany - březen 1921). Bolševici byli však v prvních třech letech po revoluci zajedno, že je třeba zrušit peníze a zřídít mocenskou distribuci pracovních sil (10). Tyto názory sdíleli Lenin, Bucharin, Proobraženskij, Krieman, Miljutin. Představa hospodářství založeného na samosprávě (viz program strany) se začíná postupně měnit ve prospěch druhé koncepce programu - tuhé centralismu, popírajícího trh, zboží výrobu a zároveň odnímajícího bezprostřednímu výrobcí jakoukoliv možnost řízení, ovlivňování a kontroly výrobního procesu. Spory bolševiků se v té době týkají spíše konkrétních opatření, jak účinněji takovýto systém vybudovat, i když v nich jsou ještě silné reminiscence na socialistickou demokracii. To se projevuje i v otázce odborů. Odbory, ovšem jako státní orgány, mají zpočátku řídit výrobu; k tomuto názoru se kloní i Lenin. Ale již na VIII.sjezdu strany (v březnu 1919) se staví proti tomu, aby odbory, jako organizace proletariátu, řídily hospodářství a oferují centralistické státní řízení. Sjezd však přijal ještě opatření k posílení moci odborů jako výkonných orgánů. Lenin však pokračuje v boji za prosazení řízení jednou osobou po celý rok.1919. Na IX.sjezdu strany v březnu

(6) Blíže viz práci Jiřího Hronovského: "Ke kritice nezbožní koncepce socialistické ekonomiky", v knize K.Kouba a kol.: "Úvahy o socialistické ekonomice", Nakl.Svoboda, Praha 1968.

(7) Citováno podle V.I.Lenina, Spisy, sv.XXII, 3.ruské vydání, str.570.

(8) Citovaná práce Hronovského, str.136.

(9) K tomu viz též Janeček, Sládek a kol.: "V revoluci po revoluci" str.153-161 (autor statě V.Bartoněk).

(10) Trockij o tom říká na III.sjezdu odborů v r.1920: "...spějeje k práci společensky organizované z na podkladě plánu závazného pro celou zemi, tj.práci nucenou pro každého pracovníka: to je základ socialismu.Nucená práce znamená práci, při níž každý pracovník zaujímá určité místo, které mu vykazaly ústřední, oblastní, gubernské nebo újezdní pracovní orgány." Ekonomičeskaja žizn, 1920, 14.dubna.



1920 jeho koncepcí plně vítězí. "Takto IX.sjezd strany znamená mezník v bu=

rojení proletářského národního hospodářství. Definitivně opouští původní

představy a pokusy, aby tržní mechanismus byl nahrazen bezprostředně prole=

tarizací, jeho organizací. Vrchu nabývá koncepce, která se snaží mechanis=

mus trhu nahradit mechanismem proletářského státu." (11) Rozpory o otázce

odborů však pokračují (zejména v době 5.sjezdu odborů v prosinci 1920), pro=

jetají se dokonce rozdělením ÚV na dvě (tři) skupiny (12), aby zcela utichly

na X.sjezdu strany v březnu 1921, který uzavřel období bálečného komunismu,

zahájil NEP a přistoupil k zákazu frakcí uvnitř strany. Tento zákaz byl no=

sporným (nutným?) zásekem proti socialistické demokracii, který stranu "sjed=

notil" ve prospěch další degenerace sovětského systému. Leni, který

se osobně o zákaz frakcí zasloužil, pokračoval potom ve frakční činnosti

své tehdy, když ovšem prosadit svůj názor proti názoru z většinu ÚV.) Tim

byla také poražena dělnická opozice (Šljapnikov, Kiseljev, Medvědev,

Kamenev, Kutuzov, Kollontajová).

Konec této práce

nedovoluje podrobněji popsat frakční boj ve straně a jejích špičkách (exis=

toval ostatně od samého zrodu ruské sociální demokracie a přes zákaz frakcí

v r.1921 se uchoval dodnes - i když na jiné základně). Připomeneme jen, že

v době X.sjezdu existovali kromě dělnické opozice ještě i komunisté (teh=

dy Bucharin, Preobraženskij), demokratičtí centralisté (Sapronov, Smirnov).

Pročkáno levá opozice vzniká až později, v r.1923, aby po určitých přesku=

peních (v r.1925 Kamenev - Zinovjev) byla definitivně v r.1927 (XV.sjezd)

porážena stalinisty. Opozice byla především zaměřena proti Stalinovu režimu

osobní moci, proti opuštění koncepce světové revoluce (Čína, záp.Evropa) ve

prospěch "vůdovství" "socialismu" v jedné zemi, proti některým ekonomickým

oprávněním (Stalin se tehdy spojil s Bucharinem - zlikvidoval ho až později -

a uplatňoval centristicko-pravicovou politiku: "měkkost" vůči rolníkům, po=

sloup industrializaci atd.). Levá opozice ovšem nikterak nenapadala podstatu

socialistického modelu hospodářství; následující slova z její "platformy"

v r.1927 toto tvrzení vyvracejí jen zdánlivě (uvědomme si, že je použito slo=

vo "kontrola" a nikoliv "řízení"): "Je nezbytné:... 4.Přeměnit městské sově=

ty na oprávněné orgány proletářské moci, nástroje k určené k zapojení širo=

kých mas pracujících do řídicích úkolů socialistické výstavby. Uskutečnit,

nikoliv slovy, ale činy, kontrolu práce oblaštích výkonných výborů a jim

podřízených orgánů městskými sověty." (13).

Ekonomické názory levé opozice byly vyjádřeny J.A.Preobraženským v jeho kni=

ze "Nová ekonomika", která vyšla v r.1926. Je samozřejmě, že jeho poměr

k tržním vztahům byl odmítavý; "tržní" a "socialistické" jsou pro Preobražen=

ského antonymy (14). Účinná kritika levé opozice, postihující některé kořeny

ekonomické degenerace ruské proletářské revoluce, tak není doplněna odhale=

ním hlavní ekonomické polarizace, která stojí v pozadí všech sporů o podstatu

socialismu: polarizace mezi centrálním řízením a samosprávou. O tuto otázku ne=

byla ani zástupci druhé sovětské ekonomické školy - Bucharinovi, který

se stal z levého komunisty z r.1920 horlivým zastáncem NEPu, spojil se Sta=

linem, aby v r.1938 skončil svůj život při moskevských procesech. Na rozdíl

(11) Hronovský v citované knize Kouba a kol., str.178.

(12) Skupiny kolem Lenina se klonila k názoru, že odbory mají zůstat nástrojem

dělníků na ochranu jejich zájmů (sociálních) i proti centrální moci.

Trockij navrhoval podřízení odborů státu tak, aby byly jeho nástrojem při

organizování nucené práce. (V emigraci potom Trockij "uznal svůj omyl".)

Lenin ve své boji ovšem argumentoval tak, že odbory jsou stejně kontro=

lovány stranou. Třetí skupinou byla dělnická opozice, která usilovala o

přeměnu odborů (jinou organizací tehdy dělnická třída neměla) v orgány,

které by řídily výrobu.

\*) Na jiném místě přinášíme úvahu Kollontajové o rodině; viz též úvod k textu

skupiny "Socialismus nebo barbarství" této dokumentace - pozn.vydavatele.

(13) "Plate-forma de l'opposition de Gauche (1937)" v publikaci "Les Bolché=

viki contre Staline 1923-1928", Paříž, 1957, str.115.

(14) Roněkuš jednostranná recenze Preobraženského díla je obsažena v Brázdov=

stati citovaného díla "V revoluce a po revoluci", str.272-275. Preobraž=

enského "La Nouvelle Economique" vyšla v r.1966, nakl. E.D.I. Paris s pře=

mluvou Ernesta Mandela.

d. Procházenského je Bucharin zastáncem obchodu a tržních vztahů, bojuje proti hypercentralismu (aniž by řešil sociologické důsledky tohoto boje); a později se staví proti Stalinovi zejména v otázce rolnictva (v souvislosti s "drastickým" rozkuláčováním, které provázelo násilnou k industrializaci). (15)

Hronovský uvádí dva předpoklady, na nichž byla založena sovětská koncepce hospodářství (16): 1. Že řídicí, plánovací centrum převezme a plně nahradí všechny funkce trhu, zbožních vztahů ve společnosti, všechny eventuality ekonomického vývoje. 2. Že s překonáním vzájemné nezávislosti a izolovanosti výrobců, dané soukromou prací, zanikají všechny zájmové rozpory mezi nimi, dochází k naprosté totožnosti společenských a individuálních zájmů, což znamená, že ta celá společnost mění v jediný hospodařící subjekt. Obě předpoklady se v průběhu vývoje ukázaly jako nerealné, uzavírá. Hronovský svým způsobem mikrocit nadřazuje hlavní polaritu ekonomických problémů postkapitalistické společnosti, tj. samospráva - centralismus, která tiskne rozhodující charakter systému, jenž může vést ke stagnaci (byrokratismus) a nebo se vyvíjet směrem k socialismu; u něho, jako u celé čs. ekonomické "opozice" jsou polaritu tržní - netržní hospodářství, která má svůj rozhodující význam v přechodném období, kdy je s první polaritou dočasně spojena. Exkurz na čs. ekonomické myšlení prvního období po Říjnové revoluci můžeme tedy s předem zřejmou výhradou uzavřít s Hronovským: "Není potřeba, aby autorita centrálního orgánu, jakoli potřebného při společenské výrobě, doplňovala ještě autoritu dáleko sířší, totiž samosvatní výrobců (podtrženo námi), kteří navzájem korigují své rozporné zájmy? Takovou celospolečenskou autoritou i při společenské výrobě nemůže být nic jiného než trh, kde se výrobci střetávají, a jejím nástrojem zbožní vztahy mezi nimi." +/

(15) Bucharinovy názory jsou popsány v díle "V revoluci a po revoluci", str. 279-282.

(16) citované dílo Kouby a kol., str. 191

(17) citované dílo Kouby a kol., str. 192

+/ přehled názorů V. Skalského na ekonomické a j. problémy přinášíme na jiném místě této dokumentace.



Alexandra Kollontajová: Rodina v komunistickém státě  
Chicago, duben 1920, vydal Dělnický kroužek v Chicagu

V předchozí stati jsme mohli poznat názory ruských bolševiků na organizaci společnosti jako takové, v globálu A.M. Kollontaj, pozdější členka proslulé dělnické opozice, se v této brožuře snažila vyložit názory bolševiků na přestavbu a budoucí podobu základní buňky lidské společnosti, totiž rodiny.

Podle Kollontaj je současná rodina v zániku. V obligátním historickém exkursu se snaží dokázat, že pojem rodina je vlastně velmi vágní: jiná byla funkce a forma rodiny generické (rodové), patriarchální, jiná rodina dnešní, jinak vypadala rodina na venkově a jinak ve městě a zcela jinak např. v Orientu. Přesná rodiny není tedy nic nového, je to jen zákonitý projev přechodu jedné ekonomicko-společenské formace v druhou. Otázku je nutno položit jinak: "Up jest to, jež se přežilo v našem rodinném systému, a co v poměru dělnického muže a dělnické ženy, selského muže a selské ženy, jest jejich příslušnými právy a povinnostmi, co by nejlépe harmonisovalo s životními poměry v novém Rusku, v Rusku dělníkově, jímž naše nové sovětské Rusko nyní jest?" (str. 11) A odpověď: "Vše, co jest souladné s těmito novými poměry, bylo by podržáno, všechno ostatní, všechno zastaralé smetí, které nám bylo odkázáno prokletou epochou podanství a ovládnutí, jež byla charakteristická pro statkáře a kapitalisty, to vše by bylo smeteno stranou, spolu s vykořisťovatelskou třídou samotnou, s těmito nepřáteli proletariátu a chudiny!" (str. 11) Kollontaj soudí, že současná rodina zaniká především proto, že její dosavadní funkce a skladba byla zničena kapitalismem.

1. Sociální postavení bezprostředních výrobců je takové, že si vynutilo práci žen, které již nemohou plnit funkci hospodyně.
2. Průmyslová velkovýroba způsobila, že zaniká funkce rodiny jakožto výrobní jednotky (předemínání, výroba krajek, lití svíček atd.) společnosti produkčně užitečné. Rodina je pouze konzumní jednotkou, nevytváří žádnou hodnotu. "Individuální domácnost překročila svůj zenith. Jest nahražována více a více kolektivní domácností". (str. 16) Jak si představuje tuto kolektivní domácnost, rozvádí Kollontaj o stránku dále: "V komunistické společnosti nebudou musit dělnické ženy trávit svých několik málo, až příliš málo hodin prázdna vařením, protože v komunistické společnosti budou veřejné restauranty a ústřední kuchyně, kam každý bude moci přijíti se najísti. (...) Stejně tomu bude s prádlem a jinou prací: dělnická žena nebude déle mýdleni, topiti se v moři špíny nebo kaziti si zrak vyplétáním punčoch a látáním prádla; zanesse prostě tyto věci každého týdne do ústředních prádelen, a odnese si je každého týdne již vyprané a vyžehlené" (str. 17).
3. Pokud jde o výchovu dětí, Kollontaj soudí, že již za kapitalismu nebyla od doby školní docházky výchova dětí věcí rodičů, ale spíše státu; rodiče dítě jen živili. Tato státní (či celospolečenská) péče nabude v komunistické společnosti zcela nových dimenzí: "Ale také zde přijde stát pracujících kamarádů na pomoc rodině zastupováním rodiny" (str. 18). "Rodina minulosti, malicherná a uzoučlá, se svými hádkami mezi rodiči, se svými vylučnými zájmy o jejich vlastní potomstvo, nebude pro nás utvářeti člověka společnosti zítřka. Naš nový člověk, v naší nové společnosti, bude utvářen společenskými organizacemi, jako hřišti, zahrady, útulnami a mnoha jinými takovými institucemi, v nichž každé dítě bude trávit větší část dne, a kde intelligentní vychovatelé učiní z něho komunistu, jenž si bude vědom velikosti těchto posvátných hesel: Solidarity, kamarádství, vzájemné pomoci, oddanosti kolektivnímu životu" (str. 20). Tato výchova nezačíná pochopitelně ihned od narození, naopak. Péče o kojící ženy (ať jest zákonitě provádná či nikoli) bude zajištěna. Dokonce v případě, kdy si rodiče budou přát

sami vychovávat své dítě, nikdo jim v tom nebude bránit ("ale tato Vlast ze svých okolností nebude rvát dítě těm rodičům, kteří by si přáli, podobně se na výchově svých maličkých", str. 21).  
 Rodina, tedy zaniká "v důsledku nových podmínek života". Současně doznává značné změny vztah mezi mužem a ženou. Sňatek již nemá být ovlivňován materiálními starostmi, nýbrž má být podmíněn "čistou láskou"; podle Kollontaj je to něco na způsob naklonosti + kamarádství, prostě svazek dvou svobodných osob, ekonomicky závislých jen na sobě samých. Závěr této části je poněkud poetický a rekli bychom ne zcela původní: "komunistická společnost přinese proto dělníkovi a k dělnici a pravi: Jste mladá, milujte se navzájem".

Naše se zdržujeme komentáře. Oblast citových vztahů, rodiny atd. je příliš problematická a specifická, takže názory mohou být nejrozumnější. Pokud bychom někdy mohli zájem seznámit se s názory rodičů se komunistického hnutí na otázku rodiny, sexuality a sexuální revoluce, přikládáme následující seznam titulů:

Gerovský V.: Volná láska a komunismus

Malá Z., Záhradní A.: Program a organizace komunistických žen

Katěnová M.: Úkoly komunistek

Kollontajová A.M.: Vestu okřídlenému erosu

Šmilovná V.: Die biologische Tragödie der Frau, Berlin 1925.

Terzin. ruft die werktätigen Frauen, Berlin 1925

Was lehrt die Freigabe der Abtreibung in Sowjet Russland, Wien 1925



Dějiny ještě nerozhadly  
Trockij - Zrazená revoluce

Charakter SSSR

Abychom mohli lépe pochopit charakter dnešního SSSR, načrtne-  
me si dvě možné varianty budoucího vývoje. Představme si, že  
sovětská byrokracie bude svržena takovou revoluční stranou,  
která charakterově odpovídá původní bolševické straně, ale je  
bohatší o zkušenosti minulé vývojové etapy. Taková strana by  
nejprve obnovila demokracii v odborech a sovětech. Mohla a mu-  
sela by navrátit politickým stranám svobodu. Společně s lidem  
a v jeho čele by důkladně pročistila státní aparát, odstranila  
tituly, řády i všechna ostatní privilegia a omezila by příjmy  
státního aparátu na míru nezbytně nutnou. Dala by mládeži mož-  
nost samostatně myslet, učit se, kritizovat a organizovat se.  
Provedla by hluboké změny v rozdělování národního důchodu v sou-  
ladu se zájmy a potřebami dělníků a rolníků. Pokud jde však o  
vlastnické vztahy, nemusela by tato nová moc uskutečňovat žád-  
né revoluční přeměny. Pokračovala by a dále rozvíjela plánové  
hospodářství. Po politické revoluci, tj. svržení byrokracie, by  
nebylo úkolem proletariátu uskutečnit novou sociální revoluci,  
ale realizovat řadu nejdůležitějších hospodářských reforem.

Kdyby byla vládnoucí elita v SSSR svržena buržoásní stranou,  
našla by tato strana mezi dnešními byrokraty, administrátory,  
techniky, řediteli, stranickými tajemníky atd. nemálo ochot-  
ných prislihovatelů. Pročištění státního aparátu by bylo samo-  
zřejmě i v tomto případě žádoucí, ale buržoásní strana by pa-  
trně nemusela odstranit tolik lidí jako strana revoluční. Hlav-  
ním úkolem této státní moci by bylo obnovení soukromého vlast-  
nictví výrobních prostředků. To by znamenalo především vyčleň-  
ní vrstvy velkých rolníků ze slabě prosperujících kolchozů a  
přeměnu dobře prosperujících kolchozů na výrobní družstva bur-  
žoásního typu, zemědělské akciové společnosti. V oblasti prů-  
myslu by se začalo s denacionalisací podniků lehkého a potravi-  
nářského průmyslu. Princip plánování by se rozplynul v celé  
řadě kompromisů mezi státní mocí a jednotlivými "výrobními  
družstvy", tj. potenciálními vlastníky, rekrutovanými z prů-  
myslových předáků, bývalých vlastníků v emigraci a zahranič-  
ních kapitalistů. Přestože sovětská byrokracie již docela  
dobře připravila buržoásní restauraci, nevystačil by nový re-  
žim pouze s reformami a musel by provést sociální revoluci.

Předpokládejme však, že moc nezíská ani revoluční ani kon-  
trarevoluční strana a že byrokracie zůstane v čele státu. Ani  
za těchto podmínek se sociální vztahy neumrtví. V žádném pří-  
padě nelze počítat s tím, že se byrokracie mírumilovně a do-  
brovolně zřekne sama sebe ve prospěch sociální rovnosti. Jes-  
tliže prozatím považuje za nutné obnovení titulů a řádů, bude  
se v další fázi vývoje nutně muset zabývat vlastnickými vztá-  
hy. Je možné namítnout, že velkému byrokratovi je jedno, jaké

vlastnické vztahy existují, jen když mu zaručují potřebný příjem. Tato námitka však nebere v úvahu, jak nejistá jsou práva byrokracie a tudíž i osud jejího potomstva. Nově vzniklý kult rodiny nespádl z nebe. Privilegia mají jen poloviční cenu, když nemohou být odkázána dětem. Ale dědické právo je neoddělitelnou součástí vlastnického práva. Nestačí být ředitelem trustu, je třeba stát se podílníkem. Vítězství byrokracie v této rozhodující oblasti by znamenalo novou majetnou třídu. Opačně, vítězství proletariátu nad byrokracií by přineslo znovuzrození socialistické revoluce. Třetí varianta by nás přivedla k prvním dvěma.

Členit souvětský systém jako přechodný nebo jako mezisystém, znamená vyloučit uzavřené sociální kategorie jako kapitalismus /i jeho podkategorie státní kapitalismus/ nebo socialismus. Tyto dva zcela nepostačující pojmy mohou totiž vyvolávat mylnou představu, že ze současného sovětského systému je možný přechod pouze k socialismu. Ve skutečnosti je stejně možná cesta zpět ke kapitalismu. Dokonalejší definice by byla nutně velmi komplikovaná, obtížná.

SSSR představuje rozporuplnou společnost, stojící mezi kapitalismem a socialismem, ve které: a/ produktivní síly už nestačí zabezpečovat socialistický charakter státního vlastnictví; b/-z nezbytnosti vzniklá snaha po původní akumulaci narušuje původní hospodářství, c/ ponechání starých metod v oblasti rozdělování véde k nové diferenciaci společnosti, d/ hospodářský rozmach pomalé zlepšuje pozici pracujících a podporuje rychlé vyčleňování provolegované vrstvy, e/ byrokracie, která využívá sociálních rozdílů, se stala nekontrolovatelnou a socialismu ei-zí kastou, f/ vládnoucí stranou zrazená sociální revoluce žije dále ve vlastnických vztazích a vědomí pracujících, g/ další vývoj nahromaděných protikladů může vést jak k socialismu, tak zpět ke kapitalismu, h/ na cestě ke kapitalismu by musela kontra revoluce zdolat povstání dělnictva, i/ na cestě k socialismu by dělníci museli svrhnout byrokracii. Ke konečnému řešení v rámci nacionálním i internacionálním dojde střetnutí existujících sociálních sil.

#### Nutnost nové revoluce

Dnešní režim v SSSR vyvolává protest, a to tím silnější, čím více je potlačována. Byrokracie není jen donucovací aparát, ale také nikdy nevysychající zdroj provokace. Již pouhá existence chamtivých, prolhaných a cynických představitelů vládnoucí třídy musí rozněčovat skrytý odpor. Zlepšování materiální situace nesmíruje dělníky s mocenskými představiteli, napať povzbuzuje jejich sebevědomí a umožňuje jim svobodněji a samostatněji uvažovat o politických otázkách, a připravuje tak otevřený konflikt s byrokracií.

Nesešaditelní "vůdcové" koketují s "kulturním sebevzděláváním"



ní", "zlepšováním techniky" a mnoha jinými pěknými věcmi. Ale vládnoucí třída sama je hrubá a nevzdělaná, bez zájmu o vážnější studium, neschopná ovládnout základní formy jednání. Tím nesnesitelnější je jejich domýšlivost, se kterou se snaží ovládnout všechny formy veřejného života. Obyvatelstvo SSSR se nikdy nebude moci vyšplhat na vyšší stupínek kulturního uvědomění, dokud se se sebou nesetře ono rdousící jeho usurpátorské kasty. Společně úředník dělnický stát nebo porazí dělníci úředníka? To je ta otázka, na které závisí osud SSSR. Velká většina sovětských dělníků stojí už dnes proti byrokracii, rolníkové mají ji nenávidí. Když dělníci v protikladu k rolníkům nepřistoupili na otevřený boj a vydali zem napospas bezmocnosti a svým vlastním omylům, nebylo to, jen, z obavy před represáliemi. Dělnická třída se obávala, že porážka byrokracie by vedla k restauraci kapitalismu. Vztahy mezi státem a třídou jsou mnohem spleťtější, než si myslí někteří demokraté. Bez plánovaného hospodářství by se SSSR ocitl o pár desetiletí zpět. V tomto smyslu plní byrokracie i nadále potřebnou funkci. Ale dělá to takovým způsobem, že připravuje krach celého systému a ohrožuje výsledky revoluce. Dělníci jsou realisté. Nenechávají se sálit vládnoucí kastou, ale dodnes v ní více strážce, jisté části revolučních výmogeností. Vyženou tyto nečestné, žrzné a nespolehlivé strážce, jakmile získají příležitost? K tomu je nutné, aby se ukázalo světlo nové revoluce na Západě nebo Východě. Resignaci dělnictva na otevřený dělnický boj vysvětlují přátelé a agenti Kremlu "stabilizací" systému. Ve skutečnosti jde pouze o dočasnou stabilizaci byrokracie. Zejména bolestivě pociťuje tento "osvěcenský absolutismus" - který je daleko více absolutismus než osvěcenstvím - mladá generace.

Revoluce, kterou připravuje proti sobě byrokracie, nebude revolucí sociální jako Říjnová revoluce 1917: tentokrát nepůjde o to, změnit ekonomickou základnu společnosti a nahradit stávající vlastnické vztahy jinými.

Poprvé v dějinách existuje stát, který se zrodil z dělnické revoluce. Průběh nové revoluce závisí hodně na době, kdy vypukne, na úrovni, kterou země v té době dosáhne, a ve velké míře na mezinárodní situaci. Nepůjde o to, aby byla vládnoucí klika nahrazena jinou, ale o to, jak změnit metodu řízení hospodářství a kultury. Samovláda byrokracie musí uvolnit místo demokracii. Znovu nastolení práva kritiky a skutečně svobodné volby představují základní předpoklady pro další vývoj země.

### O státním kapitalismu

"Vyvstanou-li nové jevy, lidé se často uchylují ke starým slovům. Tak vznikl pokus zastřít sovětskou záhadu termínem státní kapitalismus, který má tu výhodu, že nikomu nic přesně neříká. Slouží především k označení toho případu, kdy buržoasní stát převezme správu dopravních prostředků a části průmyslu. Nut-

nost podobných opatření je příznakem toho, že výrobní síly kapitalismu překračují jeho rámeček a zavádějí ho k tomu, aby se v praxi sám částečně popřel. Ale přežívající systém zůstává kapitalistickým navzdory případům, kdy se stává, že popírá sám sebe.

Teoreticky je možné si představit situaci, kdy by celá buržoazie se seskupila do akciové společnosti, aby řídila státní prostředky celé národní hospodářství. Hospodářský mechanismus takového řádu by nebyl žádnou záhadou. Jak víme, nezískává kapitalista ve formě zisku nadhodnotu vytvořenou jeho vlastními dělníky, ale zlomek nadhodnoty celé země, a to úměrně účasti jeho kapitálu. V totálním "státním kapitalismu" by se zákon rozdělování zisku uplatňoval přímo, bez konkurence různých kapitálů, pomocí jednoduchého účetnictví. Takovýto systém nikdy neexistoval a nikdy existovat nebude, a to v důsledku hlubokých rozporů, které panují mezi jednotlivými vlastníky - tím spíše že stát jako jednotný zástupce kapitalistického vlastnictví by byl skutečně příliš křehkým objektem sociální revoluce."

V Sešitech č. 2/69 jsou uvedeny výňatky ze Zrazené revoluce /o mládeži/ pozn. red.



milovan Djilas . K O V Á T Ě I D I , analýza komunistického systému.

Karl Marx v roce 1848 organizoval jako člen ÚV a politický komunistický strany. Jeho učení, zejména se svým přítelem Engels, odboj. 1848 se stal ministrem v první německé vládě, generálním tajemníkem a uznávaným teoretikem. Měl rozhodující vliv na vývoj marxismu od roku 1848 se rozšířel s literaturou komunistickou a jeho hlavní dílo "O sociální demokracii" bylo vydáno v roce 1848. V roce 1864 byl pro svou knihu "Kritika Gotha" odsouzen k dalšímu devíti letům.

Karl Marx je komunistický, podle je Marx a Engels vzali a jak z nich vytvořili systém. Jejich moderní komunistický - byl uznán za nejpokrokovější vědu - je zárodkem despotického komunistického režimu. Jeho vliv na svět vyplývá přímo z toho, že je hlavním teoretikem.

Karl Marx byl vědec a sociolog. U něj došlo k objevu, zejména v sociologii; základní teorie politického hnutí nové doby. Jeho učení bylo ale v podstatě jen ideologické konstrukce, zejména se, zejména se, zejména se. Jeho hlavní cílem bylo vytvořit z marxismu ideologii. V roce 1848 byla nahrazena propagandou. Byla marxistická filosofie, která v její vědecké povaze, ale v její spojení s marxismem hnutí. Hlavně v tom, že zdůrazňovala svůj cíl: zrušení společenského řádu.

Karl Marx nebyl marxistický filosof, protože spočíval hlavně na Hegelově učení a materialistických postulatech. Jako ideologie nové utlačované třídy, a zvláště postmoderní hnutí, byla epochální. V Evropě, později v Asii se stala základnou nového politického usilování a společenského řádu.

Karl Marx podle konce k o stažení kapitalistické společnosti revolučním bojem dvou tříd: buržoazie a proletariátu. Z toho vyplývá krize a závěrem je revoluce jako jediné řešení.

Karl Marxovy revoluční ideje se staly v Leninových rukou absolutními a všeobecně platnými principy.

V letech, kdy politický a hospodářský pokrok byl brzdný - dělnická třída hrála ve společnosti malou roli - zavládla potřeba změnit a proměnit Marxovo učení v systém. Bolševici v Rusku kladli důraz na revoluci. V těchto státech marxismus byl a stal se vládnoucí ideologií /rusko, čina/. Ve státech jako Německo, kde hospodářský a politický pokrok učinil revoluci zbytečnou, převládly demokratické a reformistické směry Marxova učení. Protidemokratické tendence tamějších politiků způsobily, že bolševická hnutí kladlo důraz na revoluci. Lenin v Rusku a Bernstein v Německu jsou dva extrémy. Přesvědčení v revoluci se marxismus přenesl na východ. Základním důvodem revoluce byla industrializace. Státy jako Polsko, Československo, Maďarsko byli marxismus vnučen svou arádou.

Moderní marxismus se zrodil jako ideologie se vznikem moderního průmyslu. Vznikl ve státech, kde bylo dosazeno cíl industrializace. Vznikl tam, kde se tak dosud nestalo. Historická role komunistů v zúčastněných zemích byla v tom, že učinil průběh a povahu revoluce, kterou bylo třeba provést.

Karl Marx a revoluce.

Rusko, strana, jež provedla revoluci, nebyla jedinou revoluční stranou. Jediné však komunistické strany byly důsledně v podpoře průmyslového přerodu /zrušení vlastnických poměrů. Jediné v nich, kde nebylo renesance, renesance. Polofeudální a zčásti absolutistická anarchie, a byrokratický centralismus. 1/4 kapitálu velkých podniků v rukou zahraničních kapitalistů, cizinci ovládali 90 % průmyslového kapitálu. Revoluční byl přání a zasloužil si. Zájem na revoluci měl proletariát - odstranění vykořisťování; industrializace - jeho životní otázka.

protikapitalistické strany, jako sociálně revoluční - idyla primitivního venkovského života - jako program. Menševikové zas chtěli nechat volý vývoj kapitalismu do toho socialismu dospět.

Revoluce doposud usilovala o odstranění starých politických forem a revocestů pro nové sociální síly a vztahy. U soudobých komunistických revolucí je to zcela jinak. Nemá ustálené formy kapitalistického řádu. Její cíl - prvotní - nastolit nové sociální vztahy a vybudovat novou společnost. V předchozích revolucích se po svržení starého systému stala revoluční moc a násilí překážkou dalšího hospodářského vývoje. V revolucích komunistických stran jsou moc a násilí podmínkou vývoje - podmínkou pokroku. Revoluce na západě vedly vždy nakonec k demokracii - na východě skončily všude kruvládou.

Dřívejší revoluce byla nutná válka - zhroucení celé státní organizace. Pro komunistické revoluce je podmínkou, platí i pro Čínu. Důvod je v neuspělosti hospodářství a společnosti. Zhroutl-li se celý systém, nebo prohraje-li vládnoucí třída válku, malá, dobře zorganizovaná a disciplinovaná skupina může uchvátit moc. Ruská komunistická strana měla v době VRSR 80 000 členů. Jugoslavia začala revoluci v roce 1941 a 10 000. Do rukou strany se musí dostat nejen všechny hmotné, ale i duchovní prostředky a strana musí být politicky a organizačně v nejvyšší míře centralizovaná. Pouze komunistické strany sjednocené politicky a pevně semknuté kolem vedení s jednotnými ideologickými názory jsou schopny takovou revoluci provést.

Soustředění všech sil a prostředků, jakož i jakýsi druh politické jednoty, jsou základními podmínkami každé revoluce. Komunistické revoluce vyžadují jednotu názorů jak praktických politických, tak teoretických, filosofických a dokonce i morálních. Komunisté po revoluci, tj. po jejím ukončení, naopak pokračují v revolučních metodách a formách; jejich strana dosahuje brzy nejvyššího možného stupně centralizace ideologického monopolu. Komunisté bojují a likvidují nejen skutečnou opozici, ale i opozici možnou /baltské země, masakr několika tisíc polských důstojníků v katolském lese!/. Komunistická revoluce za účasti lidových mas - její ovocem do klína byrokracie - straně, která revoluci uskutečnila, se stává revolucí, která je primitivní a evoluční, kteří naivně a doslova převzali myšlenky a hesla revoluce u víře, že jsou skuteční, jsou zprávidla likvidováni. Vítězna je ta skupina, jež očekával, že revoluce zajistí - přirozeně na komunistické společenské - politické základně - politickou moc jakožto nástroj budoucí průmyslové reorganizace.

Kromě vlastnictví je nahrazeno vlastnictvím společným. V představě komunistů a některých jiných lidí znamená vyvlastnění, úplnou likvidaci tříd a uskutečnění společnosti. Komunistická revoluce nemůže uskutečnit ani jeden z ideálů, které si vytyčila. Stala pouze určitý stupeň průmyslové civilizace do některých oblastí Evropy a Asie. Vznikly tak hmotné základy budoucí skutečně svobodnější společnosti. A tak zatímco komunistická strana na jedné straně zrodila krutovládu, na druhé straně postavila základy pro její odstranění. Všechny asijské státy se dávají na cestu průmyslové revoluce. Tento proces začal ruskou revolucí; v tom je zahrnovaný dějinný význam této revoluce.

Věsto, že komunistické cíle byly samy o sobě iluzerní, komunisté byli na rozdíl od dřívějších revolucionářů, naprosto konkrétní v uskutečňování věcí, jež se nevyňkaly z rámce možností. Prováděli to jediným možným způsobem: pomocí absolutní, totalitní moci. Jejich revoluce byla první, kdy revolucionáři po vítězství nejen zůstali na politickém jevišti, nýbrž úplně realisticky budovali nové sociální poměry, zcela jiné než ty, které původně propagovali a v něž sami věřili.



6.

Ve skutečnosti však není společenské a hospodářské zřízení v komunistických zemích státně kapitalistické. Státní mašinérie v komunismu není činitelem, jenž určuje sociální a vlastnické poměry; je pouze nástrojem, jenž tyto poměry udržuje. Navenek se všechno děje jménem státu a podle státních předpisů. Ve skutečnosti stojí za těmito předpisy a za každým krokem státní komunistická strana, včetně profesionální byrokracie. Je to byrokracie, jež formálně užívá, spravuje a kontroluje jak znárodněný majetek, tak celý život společnosti. Její společenská úloha - monopolní správa a kontrola národního důchodu a národních statků - jí umožňuje zvláštní výsadní postavení. Sociální poměry se podobají státnímu kapitalismu tím více, čím industrializace se neuskutečňuje za pomoci kapitalistů, nýbrž za pomoci státní mašinérie. Ve skutečnosti tuto funkci vykonává výsadní třída, která se jen schovává za státní mašinérii a užívá jí jako svého nástroje. Vlastnictví není nic jiného než právo na zisk a kontrolu. Proto představují komunistické státy počátek nové formy vlastnictví nebo nové vládnoucí a vykořisťovatelské třídy.

### Nová třída

V Rusku a v jiných komunistických státech dopadlo všechno jinak než mělo. Stát rychle neudumřel a životní úroveň se nezvyšovala. A se zánikem kapitálového vlastnictví beztržní společnost nevznikla. Kapitalistická třída zanikla, ale vytvořila se nová, v dějinách dosud neznámá. Tato nová třída - byrokracie - přesahuje politická byrokracie, má všechny charakteristické rysy dřívějších, ale některé vlastní. Dokonce i její počátek má zvláštní charakteristiku. Nová třída neuchvátí moc proto, aby dala v čele nový hospodářský řád, ale proto, aby měla svůj vlastní řád a svůj vlastní nadvládu nad společností. Dříve bylo dosažení moci vrcholem ve vývoji určité třídy či skupiny. V Sovětském svazu se nová třída utvořila poté, co uchwátí moc. Kořeny nové třídy jsou v bolševické straně. Zakladatelé nové vrstvy pocházejí z vrstvy profesionálních revolucionářů, kteří utvořili její jádro dříve, než se dostala k moci. Nová strana a nová třída nejsou totéž. Strana byla kolébkou a je jádrem této třídy; Každý člen strany není nutně příslušníkem nové třídy. Čím více nová třída sílí, tím víc se zmenšuje úloha strany. Vládnoucí vrstva strany jakož i státní politické orgány jsou základnou a jádrem této nové třídy.

2.

Nová třída má své počátky v proletariátu. Dokud nová třída neuchvátí moc, musí se spolehnout na proletariát a chudinu; je závislá na jejich úsilí a zájmově k nim má nejblíže. Ve jménu pracujících utvoří monopol nad celou společností a hlavně nad pracující třídou - zpočátku duchovní, později totální. Mezi nejmocnějšími členy nové třídy patří synové dělnické třídy.

3.

Pouze část vládnoucí vrstvy - ti, jež nejsou administrativní funkcionáři - tvoří jádro vládnoucí byrokracie, nové třídy. Je to vlastně byrokracie stranická, politická. Ostatní funkcionáři jsou personálem. Tento aparát existuje v každé socialistické společnosti. Komunisté sami zastávají důležité administrativní funkce a nemají nad sebou ani představené, ani majitele jako byrokraté v nekomunistickém státě. Komunisté jsou nová třída. Komunistická politická byrokracie užívá, posívá a nakládá se znárodněným majetkem. V praxi se vlastnické výhody nové třídy projevují jako výhradní právo, jako stranický monopol politické byrokracie rozdělovat národní důchod, určovat platy, řídit hospodářský vývoj a disponovat znárodněným i jiným majetkem. Zbavit komunisty jejich vlastnických práv by znamenalo je zlikvidovat jako společenskou třídu. To by byl počátek demokracie a svobody v komunismu a konec komunistického monopolu a totality. Vlastnické výhody nové třídy zahrnují všechno od práva řídit stát a vést hospodářské podniky až po řízení sportovních a dobročinných organizací. Jádro nové třídy si ponechává politické, stranické a takzvané "obecné" vedení.

V komunistických systémech, kde uchvátí moc, uchvátí současně s a m o ě i n-  
né výhody i majetek. Vznik nové třídy je masková frázemi o socialismu a no-  
vými formami k vlastnictví..

4.

Od Marxu až po Chruščevy se vůdcové a jejich metody měnili. Lenin ještě trpěl  
svobodnou diskusí, Stalin ji zrušil. Marx židkou stranu nezařadil, Lenin vše-  
chny zrušil /kromě svojí/. Stalin přesunul bolševickou stranu na druhé místo a  
přetvořil její jádro v základ nové třídy. Marx se domníval, že lidstvo se sklá-  
dá z příslušníků různých sociálních tříd, Lenin se díval na lidi jako na přívr-  
žence různých ideologií, Stalin pak rozeznával pouze poslušné, poddané a neposlušné.  
Lenin založil stranu na bolševických základech a vypracoval teorii a její výkonné  
a vedoucí roli při budování nové společnosti - tak nevědomky začal s organizací  
nové třídy. Právě pro tento aspekt ho nová třída uctívá. Skutečným a cílevědomým  
organizátorem nové třídy byl Stalin. Nová třída se zrodila v lůně kmunistické  
strany v době revolučního báje, ale zaohtněla teprve za průmyslové revoluce.  
Bez této revoluce a bez průmyslu by byla bývala její pozice nejistá a její  
moc omezená. Na počátku industrializace, v r.1927, měla sovětská komunistická  
strana 887233 členů, v roce 1934, na konci 1-pětiletky 1,874448. Vyhledky no-  
vé třídy a její příslušníků se lepšily.

Nová třída neprobíhala hladce. Existující třídy a revolucionáři - ide-  
alisté kladli tvrdý odpor. Konflikt Stalin-Trocký.

Pro Leninovi přišla průběžnost /a Stalinovi/ ve formě kolektivního vedení. Pro  
novou třídu se začal klíany a pohodlný život.

Je jsou tři vývojové fáze nové třídy Sovětského svazu a ruského komunismu. Ji-  
ná prochází každý jiný typ komunismu.

5.

Nová třída je skutečnou třídou zvláštního složení. Podle některých  
vědeckých definic, dokonce i podle marxistické, dospíváme k závěru, že v SSSR  
a v ostatních komunistických zemích existuje nová třída vlastníků a vykořisťo-  
vatelů. Zvláštností této třídy je kolektivní vlastnictví. Jediný přímý komunistů  
ke společnému vlastnictví je, že mu vtiskli jeho všeobecný charakter.

Pro svou totalitní a výsadní povahu je nová třída v ustavičném boji se vším,  
co jí nepatří nebo co nemůže spravovat, a jejím cílem musí být ovládnout anebo  
zničit takový sektor výroby. Nová třída si podrobila rolníctvo hospodářsky i  
administrativně pomocí kolchozů a STS - rozšíření byrokratického aparátu nové  
třídy na venkov. Kolektivizace byla strašná a zničující válka, jež hraničila  
s nepřítelstím, pro novou třídu však byla prospěšnou, protože jí zajistila  
moc.

6.

Žádná třída nevzniká z vlastní akce, i když její nástup je organizován  
je provázen uvědomělým bojem. To platí i o nové třídu v komunismu. Byla  
přelís vadálerna tehdy dané hospodářské a sociální struktury společnosti a  
protože vznikala v jedné politické straně, musela si vytvořit co nejdokonalejší  
organizaci základnu. Nakonec se uvědomě a vědomě vzdala svých původních zá-  
sad, i to mnohem dokonalejší organizovaná a třídně mnohem uvědomělejší třída  
nežli kterákoli jiná v dějinách lidstva. Žádná jiná třída nebyla tak pospolitá  
a jednomyšlná v obraně toho, co ovládá - totiž v kontrole společného vlastnictví  
a totalitní moci.

Nová třída vlastníků není totožná s politickou vládou země, i když tato vláda  
umožnila její vznik a podporuje ji. Používání i používání i nevládní majetkem  
je výsadou strany a jejích vedoucích osobností.

Kariérismus a stále se rozšiřující byrokracie jsou nevyhlášenými chorobami  
komunismu.

Být vlastníkem nebo spoluvlastníkem komunistického systému znamená být částí  
vládnoucí politické byrokracie - nic víc a nic méně. Nová třída se rekrutuje  
z nejnižších a nejširších vrstev lidu a je, za stálého pohybu, převládá ze z jedné  
lidové vrstvy do druhé.



7. Skutečnost, že v komunistických zemích existuje nová vlastnická třída, je klíčem k pochopení častých změn, k nimž v těchto zemích, zvláště v Sovětském svazu, dochází. Všechny změny, zavedené komunistickým vedením, jsou diktovány především zájmy a snahami nové třídy, která žije a reaguje, brání se a postupuje jako každá jiná společenská třída; všechny změny vedou k rozšíření moci této třídy. Nová třída odmítá jakoukoliv opravdovou svobodu - navenek proto, aby zachovala „socialistické“ vlastnictví. Každá kritika jejího monopolu správy majetku probouzí strach ze ztráty moci. Citlivost nové třídy ke kritice a požadavkům závisí na tom, do jaké míry tato kritika a požadavky odhalují pravou povahu její vlády. Moc a vlastnictví v komunismu jsou skoro vždy v téže rukou - což je skutečnost maskovaná zákonem. V komunismu jsou si podle zákona všichni lidé rovni, pokud jde o hmotné statky; formálním vlastníkem je národ. Ve skutečnosti je však jediným vlastníkem malá skupina byrokracie, která si zmonopolizovala správu. Právně je pozice nové třídy velmi nejistá; a je tudíž pramenem jejích největších vnitřních potíží. Rozpór mezi právní pozicí nové třídy a praxí v otázce vlastnictví je základním argumentem kritiky. Zostřením tohoto protikladu stoupá naděje na změnu v komunistickém systému ať tomu vládnoucí třída chce či ne. Kdykoliv se tento rozpor stal příliš zřejmým, nová třída se rychle uchýlila k zavádění různých změn - například k tak zvané liberalizaci nebo decentralizaci. Tento systém je schopen opět zvrátit demokratické metody v opatření, jimiž si vládnoucí třída upevňuje svou moc. Dělnická samospráva nebo decentralizace jsou ústupky masám. Ať jednou tato nová třída zmizí z jeviště dějin - a to se určitě stane - budou se lidé hroutit méně než pro kteroukoliv jinou třídu dřív. Učusila vše a nechala žít jen to, co nepřekáželo jejímu „já“. Tím se odsoudila k porážce a k neslavnému zániku.

### Stranický stát.

1. Mechanismus, kterým se komunisté drží u moci je jednoduchý a záleží na tom, že jediná politická strana, strana komunistická, se stává páteří všeho politického, hospodářského a kulturního dění. Zákony a nařízení nehrají žádnou roli. Důležitější jsou skutečná ale nepsaná pravidla o vztazích mezi vládou a jejími poddanými. Každý ví, že vláda je v rukou výborů strany a tajné policie. Řízení veřejných organizací a institucí se uskutečňuje pomocí buněk. Bunke existuje jen potenciálně, protože číselitá rozhodnutí činí strana. Komunisté mají dvě metody jak kontrolovat chod veřejných institucí. Hlavní a v teorii uznávanou metodou je vytvoření komunistické buňky. Druhá a nyní v praxi více užívaná metoda spočívá v tom, že určité klíčové funkce jsou rezervovány výlučně členům strany. Zejména vedoucí pozice v policejním aparátě, ve zpravodajství a v jiných politicky významných sektorech. V poslední době i soudnictví. Komunistická vláda, ačkoliv má být nástrojem třídy, je stranickou vládou. Komunistická armáda je stranickou armádou; a stát je stranickým státem. Přesněji řečeno, komunisté mají tendenci používat státu a armády výlučně pro své vlastní účely. V komunistickém systému není žádného podstatného rozdílu mezi orgány vládní moci a organizacemi strany. Př. strana - tajná policie - jediný rozdíl: určitým způsobem rozdělená práce. Vládní struktura je organizovaná v tomto smyslu. Politické pozice jsou výlučně rezervovány členům strany a v nepolitických odvětvích komunisté vyhradili všechna strategická místa, odkud je kontrolovají.

Výhradní vlastností komunistických stran je jejich „ideologická jednotnost“, jinými slovy jednotné pojetí světa a vývoje lidské společnosti, které je platné závazně pro všechny členy. Lenin své souputce prase „umličoval“, Stálin likvidoval a dnešní kolektivní vedení se spokojuje tím, že brání novým myšlenkám, aby se neprojevaly. Povinná ideologická jednotnost ve straně tak centralizované a vojensky organizované, znamená nevyhnutelně to, že ústředním orgánům se dostává absolutní moci nad myšlením všeho členstva. Marxismus se stal teorií, která je určována výhradně vedením strany. Monopol na myšlení a povinná shoda v názorech nejsou než doplňkem a teoretickou maskou pro diktaturu jedince. Potlačení ideologických rozdílů mezi vládci znemožnilo tvoření frakcí a směrů, čímž zanikla i vnitrostranická demokracie. Začátek vládcovského principu v komunismu. Ideologická konformita, jež prošla různými fázemi vývoje, zůstala jednou z nejpodstatnějších vlastností bolševických stran.

3.

Strana je rozhodujícím činitelem v komunistickém státě i v jeho vládě. Strana je hybnou silou všeho. Spojuje v sobě novou třídu, vládu, vlastnictví a ideu. Z tohoto důvodu nedochází v komunistickém systému k vojenským diktaturám.

Přesto, že některé skupiny pracující třídy podporují dočasně stranu, vláda této není jejich vládou a jejich účast na této vládě nestačí na to, aby mohly nějak podstatně ovlivnit sociální pokrok a zlepšit sociální vztahy.

Diktatura proletariátu je čistou utopií, protože žádná vláda nemůže fungovat bez politických organizací. Lenin dal diktaturu proletariátu do rukou jediné strany - té své.

Ideologická jednotnost, nevyhnutelnost třenic ve vedení strany, a vůbec potřeby celého systému jako celku si vyžadují osobní diktaturu. Hlavním cílem a účelem komunismu a každého skutečného komunisty je m o c. Ostatní jsou buď idealisté nebo kariéristé.

Komunistický systém má své základy v administraci a proto je nevyhnutelně byrokratický s přesnou hierarchickou organizací. Okolo politických vůdců a orgánů se v komunistickém systému vytvářejí exklusivní skupinky. V těchto skupinách, které jsou sezeněním nepotismu a intrik, se dělá skutečná politika.

4.

Komunistická teorie o státě, vypracovaná do podrobností Leninem a později doplněná Stelinem a jinými autory, je velmi příznivá vývoji totalitní diktatury, prováděné stranickou byrokracií. V této teorii jsou dva základní prvky: teorie o státě jako takovém a teorie o postupném odušnění státu. Oba tyto prvky jsou vzájemně závislé a tvoří spolu jednu celou poušku.

Lenin: Stát to je hál.

Okolnost, že moc a násilí jsou jednou ze základních charakteristik každé státní autority a že společenské a politické skupiny používají státního aparátu ke svým účelům, zejména v ozbrojených konfliktech, nemůže jistě nikdo popřít. Je ale také nutný, aby společnost nebo národu umožnil rozvinutí a koordinaci sociálních funkcí, což komunistické teorie, včetně Leninovy, pomíjejí. Leninovy předpoklady se nesplnily - třídy ze „diktatury proletariátu“ nezmizely a „diktatura proletariátu“ nezačala odušňovat.



Komunistické režimy jsou jakousi formou latentní občanské války mezi vládou a lidem. Stát není jen nástrojem tyranie; společnost a významné orgány státní moci jsou v permanentní a stále se projevující opozici proti oligarchii, která se pokouší tuto opozici bezohledně nadvládu slomit. Komunistické státy není právním státem. Občanské svobody se sice formálně uznávají, ale kdo se jich dovolává, musí splnit základní podmínku: všechno svobodníž uvídat jen v zájmu "socialistického" systému a účelů vlády komunistických mocí. Lidé, kteří jsou jeho reprezentanty. Příkladem jsou politické procesy.

Komunistický právní řád se nemůže zbavit formalismu ani odstranit nepříjemný vliv státních složek a policie při přelíčeních, volbách ap. Ačkoliv navrhl kom. volby "čestný", jichž se účastní jenom jeden kandidát. Všechna tato náležitá zařízení se věnují jen s chledeu na propagandu a obraně politiku.

Komunistický stát, založený na sociální a rasové, v neustálém konfliktu se svou chytavostí. Musí být militaristický, i když její někdo říká. Nachází se v nejvyšší kultuře vojenského militarismu a mátní náležitá potřeba nové třídy. I on slouží své vlastní existenci, není privilegii této třídy. Komunistický stát znamená život jednotlivce v komunistickém systému je nejlepším.

Komunistický režim se podařilo rozřešit mnoho problémů, se kterými si živější systémy nevěděly rady. Společně řeší i problémy národnosti. Problém tzv. "autoritativního nacionalismu" však řeší nedokonalě.

Komunisté odjeli nacionalistů; trvání na národnostních rozdílech je pro ně jednou věcí, jako jiné formy, jejichž prostřednictvím posilují svou moc a konflikt mezi národnostními byrokracemi se nerozvíjí. Je jednotná cíle a cílů, ale i to být suverenní ve vlastních oblastech, která je pod správou té staré byrokracie.

Stejně tak, jest osobnost, jako plně společenské třídy a myšlenky stále žijí v komunistickém systému, žijí i národy a národní zájmy. Je to charakteristické rysy vlastnějí neperuho. Jejich vědomí a jejich život jsou stále utlačeny, ale nejsou smrtelné. Mrtví je o utlačeny, spíše se ještě nepodávají. Síla, jež je v nich, je více, než nacionalismus starého typu, nebo dokonce "autoritativní nacionalismus". Je to nezdolatelná touha být svobodnými a vlastním pány a dopracovat se vlastní svobodný vývojem stále většího množství lidí a ostatním lidstvem v jeho věčné existenci.

**o g r a f i e** v národním hospodářství.

Vývoj národního hospodářství komunismu není základnou nýbrž odrazem vývoje režimu státního. Od revoluční diktatury k reakčnímu despotismu. Vládní zásahy do hospodářství, z počátku nutné, slouží restituci času pouze existenciální zájmy vládnoucí byrokracie. Nová vláda má v rukou všechny národní zdroje bohatství a svou hospodářskou moc rozvíjí plánovitě a organizovaně. "Plánují podle Marxe".

Každý politický systém je výrazem hospodářských sil a každý politický systém se zároveň snaží tyto síly ovládnout. Komunisté nemohou mít výrobu pod kontrolou úplně, ale přece aspoň do té míry, že ji mohou stále podřizovat svým ideologickým a politickým záměrům. Tím se komunismus liší od všech ostatních režimů.

2.

Vyláčení nestavení výroby v komunistickém státě se dá vysvětlit jen v pojmech totálního vlastnictví a, co je důležitější, v pojmech ideologie, která hraje v hospodářství státu velkou roli. Omezení svobody ve volbě zaměstnání, pracovní třebory, „dobrovolné“ brigády, nucená práce se stává stálým a charakteristickým rysem režimu. Protivě byrokracie, ječná o pracovní sílu jen jako o jedinou z mnoha pracovních složek výroby, nestará se o pracovní podmínky v závodě a o pohěr lidí a zisků. Celý systém vede k tomu, že dělníci pracují zájem na výrobě. Špatná jakost výrobku, nižší výkonnost, technologická zastaralost a úpadek závodu. Stavby jsou pro komunisty spíše problém politický než hospodářský. Je důležitá, že dělnická třída hlavní starost režimu. Režim si je vědom, že na této třídě záleží výroba a na výrobě závisí míra a sama existence nové třídy.

Výsledkem je, že lidé mají strach z nespravedlnosti dělníků, nebo přílišná následnost. Protože komunismus potřebuje výrobu, stává se o pracovní podmínky a stav dělnictva. Všechny opatření jsou často formální, jindy ale skutečným pokrokem. Plánování se skrývá nespravedlnost. Lidé zaměstnaní se v státě ocitnou se cenou práce a neobornosti ve výrobě.

Vlivem zrodu komunismu jako plánování je rozvíjet se celkový systém, který podléhá režimu. Ať se nejedná o byl hlavně těžké a zbraní průmysl, tak státní bezpečnost, ekonomická a hlavně zahraniční politická síla.

Komunismus jako systém skrývá zvláštní druh anarchie. Anarchie je plánování, je to snad nejnehospodárnější hospodářství v dějinách lidstva.

V tomto režimu jsou lidé s v úvodu práce. Lidé jsou tříděni do plátní pracovní síly. Pořád, nepřetržitě práce inženýrů a dělníků. Komunistický plánování profiluje k potřebě svobodné práce a k tomu všemu stál.

Všichni lidé kontrolovat sílu v jedné ruce a všichni tvrdě pracovat. Lidé se snaží, začaly se v komunistickém hospodářství objevovat problémy a problémy už od začátku pokroku, aby se stále skutečností. Akce ještě není na výrobu zboží, už je to jen plán. Lidé jsou nuceni, je stále nejtěžší. Komunistický hospodářský systém musí však zůstat závislý o existenci navenek i uvnitř.



Zo v r o c e n í l i d s k é h o d ů c h a.

Žijící se jen zřítí v samotné komunistické filosofii, díky materi-  
alismu, který je nejnáslednější ze všech současných světových  
náboženství. Kdyby však komunistický materialismus nebyl spojen se zvlá-  
dnutím formou vlády a vlastnictví, nebylo by možno vysvětlit obrovské  
metody utlačování a ničení, jichž jsme v komunistických státech svědky.  
Zejména zkrvácaná a neúnášenlivý postoj, zaujali Marx a Engels v jed-  
né otázce - a odtud pak později hlavně pramenila netolerantní pova-  
ha komunistické ideologie - tvrdili totiž, že politické názory  
publice, filosofa a vědce určují také jeho uměleckou, filosofickou  
a vědeckou hodnotu. Jestliže byl někdo protivníkem komunismu v po-  
litice, byl bezcenný i z každého jiného hlediska. Nechali bez po-  
vědomutí nejvýznamnější myslitele své doby a z pohrdáním okřikova-  
li své odpůrce.

Čím stranlejší a prolhanější jsou komunistické axiomy, tím úplněj-  
ší je rovněž víra nad společností a nad komunistickou teorií  
samotnou.

2.

Těžiště žije ve stálých obavách, zda jejich objevy nepřetáhí oficiál-  
nímu dogmatu. Proto jsou ve své vědecké práci nuceni k oportunistu  
a ke kompromisům. Totéž platí o jiných intelektuálech.  
Občasně v komunistickém státě žije s věčně špatným svědomím a ve všo-  
dem strachu, že se něčím provinil. Neustále se obává, že bude muset  
okázvat, že není nepřitelem režimu. Škola a veškeré jiné druhy in-  
telektuální činnosti nutí člověka, aby se tak choval. O narození  
a o smrti je člověk zahrnován péčí vládnoucí strany, péčí o své  
svědomí a svědomí. Novináři, ideologové, spisovatelé, zvláštní sko-  
ly, oficiální světový názor a obrovské hmotné prostředky - vše je  
zmožňováno pro „zvýšení uvědomělosti“. Všechny noviny jsou v  
rozdělení oficiální. Také rozhlas a ostatní komunikační prostřed-  
ky. Lidé myslí dvojce: jednou pro sebe a po druhé pro veřejnost.

3.

Komunisté podporují technický pokrok, na druhé straně však znemož-  
ňují jakýkoliv kritiku a objevování v duchovních vědách. Ze všech  
vědeckých oborů jsou na tom nejníže společenské vědy a úvahy o so-  
ciálních problémech.

4.

Podobně je tomu v umění. Ide se stále více favorizují již ustálené  
formy a průměrná díla. Po revoluci vznikají pozoruhodná umělecká  
díla - dřív než na sebe nová třída strhla duchovní monopol.  
Dvě základní metody potlačování umění jsou: potlačovat jeho inte-  
lektuálně-idealistický aspekt a bránit se jakýkoliv novým výraz-  
ovým formám.

5.

Socialistický realismus - skutečný monopol ideologický komunismu.  
Sebecenzura je dnes nejdůležitější formou ideologicko-stranické  
kontroly umění v komunistickém systému.

6.

7.

Ideologická diskriminace je podmínkou pro samotné trvání komunismu.

Historie komunistů mnoho odpustí vzhledem k tomu, že k brutálním činům byli často nuceni okolnostmi a potřebou uhájit svou existenci. Ale za to, že potlačili každou odlišnou myšlenku a že si dobovali monopol duchovní činnosti, jen aby posloužili svým soukromým zájmům, za to je přibíje na prapři.

## Účel a prostředky.

1.

Je paradoxní, že komunistické metody byly snad méně krvavé zpočátku, ale sít více od revoluce, čím se stávají nelidsčtějšími. Komunisté jsou ochotni sáhnout k jakýmkoliv prostředkům, aby dosáhli svých abstraktních cílů. Používají tím bezohlednějších metod, čím utlačtější jsou tyto cíle.

Samozřejmě nástrojem k dosažení účelu je strana. Duchovní kontrola a manipulace s lidmi dogmatických jsou jen pomocné prostředky pro posílení státní moci.

2.

Komunisté mluví o „komunistické morálce“ a o „socialistickém slovořech“ jako o náležitých vyšších mravních kategoriích. Tyto mlhavé pojmy mají jen jeden účel: upevnit soudržnost v řadách komunistů a bránit se cizím vlivům. Byly vytvořeny různé mravní normy pro různé kasty, vždycky však s ohledem na potřeby oligarchie.

3.

4.

Je nutné, aby si nejvíc duchové revoluce uvědomili, že tedy vzniká nová třída vykořisťovatelů a že její vláda je neoprávněná. Konkrétně řečeno, je třeba, aby si třída uvědomila, že v občanské době nemůže být řeč o odumírání státu nebo o komunistické společnosti. V ní by každý pracoval podle svých schopností a byl odměňován podle svých potřeb. Třída si musí uvědomit, že možnost vytvoření takové společnosti může být stejně snadno vyvrácena jako dokázána. Tím se ukáže - a nové třídě samé - že prostředky, kterých užívá k dosažení cíle, jsou absurdní, nelidské a v protikladu k ideálu samé. Když ve vládnoucí třídě vznikly trhliny a pocit nejistoty, který by už nemohla nijak zamaskovat. To znamená, že boj o přežití by dohnal vládnoucí třída nebo některé její jednotlivce či skupiny, vzdát se prostředků, jichž nyní užívá, nebo se vzdát naděje, že cíle, které si revoluce vytýčila, jsou v dohledu a dají se uskutečnit. To je pouze teoretický předpoklad.

5.

Komunismus přešlapuje na místě. Váhá ohledně prostředků, ale účelem si je ještě stále jist.

Upravedlnují-li se prostředky účelem, účel sám se stává čím dál tím vzdálenější a neuskutečnitelnější; zato kráznost prostředků je stále zřejřejší a nesnesitelnější.



## Podstata komunismu.

Komunismus se rodil ve vysoce vyspělých zemích jako socialistická ideologie a reakce na utrpení pracujících v době průmyslové revoluce. V zemích hospodářsky nevvinutých se stal systémem vykořisťování, opírajícím se proti zájmům většiny, proletariátu.

2.

Komunismus je druh totalitního zřízení, opírá se o moc, vlastnictví a ideologii. Těchto činitelů je /a zřejmě i v budoucnu zůstane/ nejdůležitější moc. Komunismus jako ideologie se vyžil a nemá už mnoho co říci.

Sovětský komunismus /a všechny ostatní s výjimkou čínského - ten je nyní ve čuném stupni/ prošel zatím třemi etapami vývoje: revoluce, kapitalistický komunismus, nekapitalistický komunismus. Ve všech těchto fázích je hlavním činitelem moc. Původně měla být prostředkem, a za ten také v první fázi řízení byla uváděna, ale v této třetí etapě již nelze popřít skutečnost, že je moc přímo podstatou komunismu.

Intenzí komunismus má tolik specifických, vlastních znaků, že je třeba jej považovat za osobitý typ nového a světového systému - byť i měl řadu rysů, které jsou vlastní totálnímu státnímu kapitalismu.

## Národní komunismus.

1.

Vládnoucí byrokracie států východní Evropy se dostává a bude dostávat stále víc do rozporů se Sovětským svazem, protože neustálé napodobování sovětského modelu její státy oslabuje. Rozpory se ovšem nezamerií na byrokracií, do sporu postupně zasáhne veškeré revoluční složky země. Sovětský svaz bude tedy zřejmě muset nechat vládnout, aby přispíval k komunismu svým počínáním.

2.

Národní tendence v komunismu ohrožují sovětský imperialismus, zvláště imperialismus Stalinyv epochy, nikoli však komunismus jako celek, ani jeho podstatu. Naopak: kde je komunismus u moci, tam tyto směry jen ovlivňují jeho směr a dokonce ho posilují. Byrokracie totiž ziskává podporu vlastního lidu, a její koncepce je pro nekomunistické země přitažlivější.

Národní komunismus v komunistických stranách nekomunistických zemí. Kde tyto strany stojí před rozporem, zda uplatňovat parlamentní metody, a tím riskovat roztržku s Moskvou, nebo se změnit v národně-komunistické a zaplést.

Pojem národního komunismu je protiklad sám v sobě. Jeho podstata je táž jako u komunismu sovětského, ale přitom se snaží vyvíjet v sobě něco vlastního, národního. Národní komunismus není ve skutečnosti nic jiného, než komunismus v úpačku.

Dnešní svět.

1.

2.

Tendence k sjednocení světa najdeme ve vědě, v současných zvšlenkových proudech, na nejvyšších stupních výroby. Další pokrok v sjednocení nemůže už být učiněn jen na národní bázi, ani formou rozdělení světa na jednotlivé zájmové sféry monopolů. Dnešní sjednocovací tendence už staví na mezinárodním trhu a mezinárodním kapitálu. Mělo by být realistické očekávat sjednocení světové výroby v blízké budoucnosti.

Konflikt Západu a Východu je především konflikt mezi režimy, a proto musí na sebe vzít podobu ideologického boje.

Sjednocovací tendence jsou silnější na Západě, velkou překážkou sjednocení jsou monopoly, protože chtějí sjednocení uskutečnit rozdělením na zájmové sféry.

Může se zdát divné, ale je to pravda: komunistická forma „socialistického vlastnictví“ je hlavní překážkou sjednocení světa. Kolektivní a totální vláda nové třídy vytváří izolovaný politicko-hospodářský systém, který překáží sjednocení. Systém, jenž si vynucuje jednotný typ vlastnictví, vlády a ideologie se nevyhnutelně izoluje a stává se výlučným.

Sjednocený svět, který by i sovětští vědci byli ochotni přijmout, je v jejich představách více méně totožný s jejich vlastním světem. Mírová koexistence, o níž hovoří, pro ně neznamená vzájemné prolínání různých systémů, nýbrž statické existování jednoho vedle druhého až do okamžiku, kdy kapitalistický systém bude buď poražen zvenčí, anebo rozvrácen zevnitř.

Ostatně vývoj již vyvrátil komunisticko-stalinskou teorii o možnosti vybudovat socialismus v jedné zemi; co komunisté vybuďovali, je totalitní despotismus, jinými slovy absolutní vláda nové třídy vykořisťovatelů.

6.

Komunističtí vědci naprosto špatně hodnotí současný základní konflikt - konflikt režimů. Prohlašují, že je to zápas dvou společenských řádů: v jednom z nich - samozřejmě v jejich - není tříd, anebo třídy nízí a vlastnictví je státní. V druhém - v tom cizím - zuří podle nich třídní boj a krize, všechno majetek je v soukromých rukou a vláda je nástrojem monopolů. Podle jejich názoru by konflikt společenských řádů nebyl nastal, kdyby na Západě tyto poměry neexistovaly. Právě zde je kořen jejich omylu. I kdyby vlastnické a výrobní vztahy na Západě byly takové, jaké by si komunisté přáli, nastal by stejný konflikt, dokonce by byl rožná ostřejší.

Když některá třída, strana nebo vláda potlačí volnou kritiku, nebo si přisvojí absolutní moc, je úsudek, jaký si vytvoří o skutečnosti nevyhnutelně nevědecký, sobecký a domýšlivý.

To se dnes děje komunistickým vědcům. Nejsou pány svých činů,



nýbrž jsou s ním nuceni pod tlakem okolností. Má to určitou výhodu. Jsou teď pretenzivnější, než bývali. Ale má to pro ně také svoje nevýhody, protože tyto vědce nemají v zásadě ani zdaleka smysl pro skutečnost. Irávi mnohem víc času tím, že se brání skutečnosti a bojují proti ní, než tím, aby se jí přizpůsobovali. Jejich odhodlanost zastaralému dogmatu je nutí k nesmyslným činům, od nichž po zralé úvaze zase ustoupí se štěmky na čele. Doufejme, že v nich smysl pro realitu nakonec zvítězí.

Kdyby komunisté byli ochotni vidět skutečnost, jaká je, asi by utrpěli svou roli jako komunisté, ale získali by tím jako lidé a jako složku lidstva. Ať se však rozhodnou jakkoli, svět se změní a půjde tím směrem, kterým šel, a kterým musí jít - k jednotě, k pokroku a ke svobodě. Síla skutečnosti a života byla vždy silnější než brutální násilí a vždy skutečnější, než všechny teorie.

Socialismus <sup>nebo</sup> barbarství  
=====

Skupina Socialisme ou Barbarie vznikla odstěpením od francouzské sekce IV. Internacionály v r. 1947. Od r. 1949 do poloviny 60-tých let vydávala čtvrtročenku, v níž hlásala své názory. V současné době skupina neexistuje, od r. 1964 je v Paříži vydáván měsíčník Pouvoir ouvrier (Dělnická moc), kolen něhož se sržila část bývalé skupiny Socialisme ou Barbarie. Besterské skupiny S. ou B. existují ve Velké Británii (Solidarity) a v Itálii (Unità Proletaria). Skupina měla vždy charakter kroužku intelektuálů; jmenujme alespoň několik ~~jmen~~ představitelů: Pierre Chaulieu, D. Mothé, Paul Cardan, Claude Lefort.

Na následujících stránkách přinášíme názory skupiny (programové prohlášení), a to jednak v překladu (body 1-9 a 31-44), jednak ve zkrácené podobě (body 10-30). Text vyšel v časopise Socialisme ou Barbarie č. 35 v 1. čtvrtletí roku 1964.

Zdůrazníme ještě, že skupina se odvolává ~~na~~ na tradici dělnické opozice ~~zice~~ v r. 1919 v Rusku (v témže čísle je zařazen i fr. překlad textu Alexandry Kollontaj "Dělnická opozice" s bohatým ideovým i historickým komentářem skupiny ~~z~~ Paul Cardana, snažící se odhalit příčiny byrokratizace říjnové revoluce mj. i v leninismu a jeho koncepcích) a na tradici dělnických rad, které vznikly v r. 1956 v Maďarsku (č. 22).

K následující analýze, kterou S. ou B., která se ve francouzském originále vyznačuje, na rozdíl od většiny politických textů krajní levice, přijatelným slovníkem a kulturou jazyka, chce překladatel textu podotknout:

Nedostatečně je ~~u~~ poukázáno na diferenciaci různých typů společností, v nichž lidstvo v současné době žije, které by se velmi zhruba daly vymezit jako 1. země kapitalistického Západu, 2. země byrokratického Východu, 3. bývalé koloniální země. Pro skupinu je všude kapitalismus, který na Východě dosáhl absolutní byrokratizace, na Západě "soukromě" byrokratický kapitalismus. I když podávaná analýza je platná spíše pro naše východní společnosti, tímto smíšením obou systémů a odmítáním en bloc si autoři zahrazují cestu k pochopení příčin byrokratizace našich společností, které jsou odděleny od kapitalistických sociálních revolucí (autoři to ani nevyvrací ani nepotvrzují), z nichž četné proběhly za revoluční účasti a aktivity nejširších vrstev obyvatelstva (což je deviza, které si autoři cení nade vše). Proto také nové třídní hledisko autorů (řídící proti vykonavatelům, byrokratická pyramida společnosti) sice vnáší na scénu revolučního vědomí nové cenné prvky, zároveň však, důsledným odmítáním starého pohledu, pochopení sociálních vazeb znesnadňuje, byť by to bylo jen v případě nepochopení podstatných rozdílů mezi dvěma základními evropskými systémy, rozdílů, které, a to jsme s autoři zajedno, nevidíme v konečném působení systému na jednotlivce a skupiny (manipulace, odcizení, morální krize atd.), ale právě v různých možnostech překonání těchto systémů, jejichž podstata se liší. Z tohoto úhlu je možno kritizovat i odklon (i když ne úplný) od posuzování objektivních a subjektivních příčin sociálních revolucí (zejména potom od klasického schématu: výrobní vztahy již nedovolují rozvoj výrobních sil). Ostatně celá polemika s Marxem (bod 7.) se představuje

vůle jako rozšíření marxovských myšlenek o další dimenze, přičemž platnost Marxových úvah pro dnešní společnost, která je jistě omezena, nemůžeme odmítnout bez hlubší analýzy, kterou autoři nepodávají.

Ve čtvrté části potom chybí nástin teorie revoluce, a to zejména z hlediska mezinárodního, z hlediska její dynamiky (jednotlivých stánek a stupňů) a konečně z hlediska postrevolučního vývoje k socialismu, tj. přechodného období, které se opět musí lisit podle systémů, z něhož daná společnost vychází a pro něž se zdá nesmírně iluzorní např. okamžitá rovnost nězd. V této části je možno postrádat i podrobnější úvahu o samotné organizaci revolučního hnutí (i když to autoři explicitně ne tvrdí, jistě zahrnují systém "demokratického" centralismu; v textu však nenajdeme úvahu o jeho nahrazení jiným modelem).

Nakonec je třeba zdůraznit, že text přináší velmi cenné myšlenky, které se soustřeďují okolo principu řízení výroby a společnosti samotnými pracujícími (termín řada pracujících je pro nás až dojemný, protože krajní levice používá vždy termínu Dělnické rady, Sověty), i když opět je možno postrádat konkrétní model takového řízení.

Závěrem ještě podotkneme, že autoři při svém odmítnutí klasického marxismu se snaží hledat cesty, které by přivedly lidstvo právě k marxovskému převrácení trpného ekonomického objektu v činný subjekt, k člověku - tvůrci, který je pánem svého života, své práce a jejích výsledků.

XXXXXXXXXXXX

## I. Konec klasického marxismu

1. Revolucionářům se dnes nabízejí tři závažná fakta:

- vzhledem ke skutečnosti z roku 1939 a ještě více vzhledem k analýze, kterou nabízí marxismus, se podstatným způsobem změnila povaha kapitalismu;
- dělnické hnutí jako třídní a organizované hnutí popírající výslovně a permanentně kapitalistickou nadvládu zaniklo;
- koloniální nebo polokoloniální nadvláda vyspělých zemí nad zaostalými byla zrušena, aniž by to bylo kdekoliv provázeno revolučním rozmachem masového hnutí, a aniž by tím byly narušeny základy kapitalismu vyspělých zemí.

2. Těm, kteří si sami nechtějí lhát do kapsy, je jasné, že tato tvrzení v praxi ničí klasický marxismus jako myšlenkový a akční systém, který byl vytvářen rozvíjen a uchovávan mezi roky 1847 a 1939. Neboť znamenají popření nebo překonání analýzy kapitalismu, jak ji vypracoval Marx ve svém hlavním díle, analýzu imperialismu, jak ji vypracoval Lenin a koncepce permanentní revoluce v zaostalých zemích, vypracované Marxem a Trockým; znamenají nezvratný pád quasitotality tradičních organizačních a akčních forem dělnického hnutí (mimo revoluční období). Znamenají pád klasického marxismu jako konkrétního myšlenkového systému. Krmě několika abstraktních myšlenek nic z toho, co je důležité v Kapitálu se ve skutečnosti dnes nenajde. A naopak, co je dnes důležité (vývoj krize práce, oddělení a rozpor mezi formální organizací a skutečnou organizací výroby a institucí, byrokratizace, konzumní společnost, dělnická apatie, podstata systému východních zemí, rozvoj zaostalých zemí a je-



jich vztah k vyspělým, krize všech aspektů života a a stoupající význam těchto aspektů, jež byly kdysi považovány za dočasně, snaha lidí nalézt řešení této krize) vyvolává jiné analýzy, pro něž nejlepší Marxovo dílo může sloužit jako zdroj inspirace. Ale kterým vulgárním a pokleslým marxismus, který jediný je dnes pěstován tak starými obránci všech ka-  
librů, staví pouze křivé zrcadlo. Tato tvrzení znamenají rovněž pád klasického marxismu (leninismu, trockismu, bordigismu atd...) jakožto akčního programu, podle něhož vše to, co revolucionáři měli dělat, bylo zcela spojeno (při nejmenším jako bylo) se skutečnou činností dělnické třídy a s celkovou teoretickou koncepcí. Když např. marxistická organizace podporovala nebo vedla dělnickou stávkou za zvýšení mezd, dělala to a) protože s velkou pravděpodobností dosáhla toho, že dělníci jí skutečně naslouchali, b) protože byla jedinou organizací, která se bila po jejich boku, c) protože se domnívala, že každé vítězství dělníků v oblasti mezd je ranou objektivní struktuře kapitalistické stavby. Žádný z činů, který je popsán v klasických programech, však dnes nemůže tyto tři podmínky zajistit.

3. Je však jisté, že společnost dnes zůstává silně rozdělena. Působí proti chromné většině pracujících, pracujících si odporují polovinou svých každodenních činů; současná krize lidstva může být vyřešena pouze socialistickou revolucí. Je ovšem nebezpečné, že tyto myšlenky zůstanou prázdnými tvrzeními, záminkami k řečnickým líčením nebo ke křečovitému a slepému aktivismu, jestliže nebudeme namáhat, abychom pochopili, jak se tato rozdělení společnosti v současnou dobu konkrétně projevuje, jak tato společnost funguje, jaké jsou formy odporu a formy boje pracujících proti vládnoucím vrstvám a jejich systému, jaká může být v těchto podmínkách nová revoluční činnost spojená s existencí a konkrétním bojem lidí ve společnosti a s funkčním a důkladným pohledem na svět. K tomu není třeba nic menšího, než radikální teoretické a praktické ob-  
novy. Právě tato snaha o obnovu a nyní přesné myšlenky, které byly v každé době konkretizovány, charakterizují skupinu Socialismus nebo barbarství od počátku: nikoliv tedy prostá a nepodábná věrnost ideí třídního boje, proletariátu jako revoluční síly nebo revoluce, věrnost, která by nás mohla pouze sterilizovat, tak jako sterilizovala trockisty, bordigisty a téměř všechny komunisty a "levicové" socialisty. Pčinaje prvním našim číslem kritizovali jsme konzervatismus v oblasti teorie: "bez rozvíjení revoluční teorie není revoluční činnost" (S.ou B., č.1., str.4., podtrženo v textu) a deset let nato, poté, co jsme ukázali, že základní postuláty jakož i logická struktura Marxovy ekonomické teorie odrážejí "myšlenky ve své podstatě buržoazní", a poté, co jsme zdůraznili, že je nezbytná úplná přestavba revoluční teorie, uzavřeli jsme: "Ať už obsah revoluční teorie nebo programu, který je nerozlučně spjat se zkušenostmi a potřebami proletariátu, je jakýkoliv, vždy zde zůstává možnost, a nebo dokonce jistota, že v určitém okamžiku tato teorie nebo program budou překonány historií a bude vždy nebezpečí, že ti, kteří je až dosud bránili, se budou snažit je zabsolutizovat a tak si po-  
řídít výtvoř živoucí historie". (S.ou B., č.27, str.65-66, 80, 87).

4. Tato teoretická přestavba, která je permanentním úkolem, nemá nic společného s mlhavým a neodpovědným revizionismem. Nikdy jsme neopu-  
stili tradiční pozice proto, že byly tradiční, nikdy jsme je neopustili proto, že by byly zastaralé, že se změnila doba. Pokaždé jsme ukázali,

proč jsou falešné nebo překonané a vždy jsme určili to, co je má nahradit (s výjimkou případů, kdy bylo a je pro revoluční skupinu nemožné určit nové formy, jež by nahradily ty, které sama historie zavrhl, protože tato revoluční skupina působí v době, kdy lidové masy nejsou aktivní). To ovšem nezabránilo tomu, aby tato obnova se nesetkala v každé rozhodující fázi, dokonce i uvnitř skupiny Socialismus nebo barbarství, se zuřivou opozicí konzervativních elementů, jež lze charakterizovat tím, že neztatily nostalgii poměru zlatého věku dělnického hnutí, věku ostatně dokonale pomyslného jako všech zlatých věků a tím, že postupuji dějinami pozpátku, litující neustále oho období, kdy, jak věří, teorie i program byly nesporné, vytýčeny je inou provází a ověřovány ládovou aktivitou. (Poznámka autorů: Tato opozice se vykrystalizovala v souvislosti s textem "Revoluční hnutí v mezinárodním kapitalismu", číslo 31, 32 a 33 tohoto časopisu a myšlenek, které z tohoto textu vzešly a jsou rozvíjeny na následujících stranách. Opozice nakonec vyústila v rozštěpení. Soudruzi, kteří se od nás oddělili, a mezi nimi P. Bruné, J.-F. Lyotard a R. Maille se rozhodli pokračovat ve vydávání měsíčníku Pouvoir ouvrier. Odpovídalo by jistě zvykům a logice, kdyby důvody rozkolu byly veřejně diskutovány. Je to však bohužel nemožné. Tato opozice se nevyznačuje definovatelným obsahem, ať už pozitivním nebo negativním. V současné době není známo, co ti, kteří odmítají naše názory, chtějí dodat na jejich místo a navíc, proti čemu přesně vystupují. Můžeme se tedy vyjádřit jen o svých vlastních názorech a pokud se ostatního týká, odsoudit ještě jednou ideologickou a politickou stabilitu konzervatismu.)

5. Je nemožné rozebrat důkladně tento konzervatismus, jakož hlavním znakem je to, že nediskutuje o problémech, které dnes existují, popíráje zároveň po většinu doby, že vůbec existují. Je to negativní a sterilní proud. Tato sterilita není pochopitelně osobním nebo charakterovým rysem. Je to objektivní jev, nevyhnutelný následek půdy, na níž se konzervativci nalézají a koncepcí, které pokládají za revoluční. Současný fyzik, který by si vytkl za úkol bránit proti všem newtonovskou fyziku, by se odsoudil k úplné sterilitě a zakoušel by nervózní stresy po každé, když by slyšel mluvit o takových přišernostech jako antihmotě, kompuskulární charakter vlnění, výbojích do vesmíru nebo relativitě kauzalit, lokality a identity. Pozice toho, kdo by chtěl dnes obhajovat marxismus pouze třemi nebo čtyřmi myšlenkami, které mu vtiskuje, by byla beznadějná. Neboť otázka marxismu je touto formou vyřešena a nemůže být diskutována: jestliže na okamžik odhlédneme od teoretické obnovy, kterou jsme provedli, je třeba zdůraznit, že marxismus jako živoucí teorie už jednoduše neexistuje. Marxismus nebyl, nemohl být a nemohl být teorií jako ostatní, jejichž pravda je uchovávána v knihách: nebyl to jiný platonismus, jiný spinozismus, další hegelianství. Marxismus mohl žít podle svého programu a nejvlastnějšího obsahu jen jako nesustálé obnovený teoretický výzkum, který objasňuje měnící se skutečnost a jako praxe, která neustále přetváří svět jsoucím přetvářena (nerozlučitelná jednota obého odpovídá marxovské koncepci praxe). Je to tento marxismus dnes? Kde byla vydána, od roku 1923 (rok vydání Lezavcových Dějin a třídní vědomí) nějaká studie, která by marxismus rozvíjela, od r. 1940 (smrt Trockého) nějaký text, který by bránil tradiční myšlenky a byl by na takové úrovni, že bychom o něm mohli diskutovat aniž bychom se styděli? Kde se projevila od španělské války nějaká skutečná činnost marxistické skupiny, která by odpovídala marxistickým principům a která by byla spojena s aktivitou mas? Zcela jednoduše nikde. A to není

ten nejmenší tragikomický paradox, že tzv. obránci marxismu znásilňují a zabíjejí hnutí, které vlastně mají bránit. Neboť ho mohou bránit jenom tak, že zamlčí, co se stalo za posledních čtyřicet let: jako by skutečná historie byla cípem papíru; jako by nebylo rozhodující, jestli v „pravdivé historii“ existuje nebo neexistuje teorie a politický program; jako kdyby neplatila neotřesitelná zásada, již nás učil Marx, že totiž ideologie se nemůže posuzovat podle slov, kterých užívá, ale podle toho, čím se stavá ve společenské realitě. Mohou bránit marxismus jenom tak, že ho obrátí v jeho opak, věčnou doktrínu, již se nemůže dotknout žádný nový fakt, zapominajíce, že kdyby tomu tak bylo, také tato doktrína se nemůže „dotýkat“ faktů, jež ji obkopují, to znamená, nemůže se vyznačovat historickou účinností. Zoufalí milenci, jejichž milénka zemřela dříve, než byla jako nedonošená zrozena, jsou nuceni vyjadřovat svou lásku pouze tím, že znásilňují její mrtvci.

6. Tento konzervativní postoj používá čím dále tím méně otevřené formy obrany marxistické ortodoxie jako takové; je pochopitelně obtížné otevřeně hlásat, aniž bychom se zesměšnili, že je třeba zůstat při pravdách, odhalených jednou provždy Marxem a Leninem. Hlí se spíše do následující formy: o krizi a zániku dělnického hnutí se tvrdí, jako by se týkala jen zvláště vybraných organizací /KS Francie, SFIO, CGT atd./, o přeměnách kapitalismu se uvažuje v tom smyslu, že vyjadřují nahromadění určitých charakteristických jevů, ale nemění nic na jeho podstatě. Zapomíná se přitom, a dává se zapomenout, že krize dělnického hnutí není prostou degenerací sociálně demokratických a bolševických organizací, ale že zabírá prakticky všechny tradiční výrazy dělnické aktivity; že není všedem na čistém revolučním těle proletariátu ani prokletím, které přišlo zvenčí, ale že vyjadřuje nejvniternější problémy dělnické situace, na niž ostatně zpětně působí. (Pozn. autorů: viz "Proletariát a organizace" v č. 27 S. ou B., str. 72-74.) Zapomíná se a dává se zapomenout, že nahromadění "stejných znaků" kapitalistické společnosti je doprovázeno kvalitativními změnami, že "proletarizace" současné společnosti nemá vůbec onen jednoduchý smysl, který mu připisoval marxismus, a že byrokratizace není pouhým povrchním škraloupem koncentrace kapitálu, ale vyvolává hluboké změny ve struktuře společnosti a její dynamice. (Pozn. aut.: k tomu viz "Revoluční hnutí za moderního kapitalismu" v 32. čísle S. ou B., str. 101 a následující.) A tak se vytvářejí pouze "přídatná" vysvětlení, jako by koncepce historie a světa, sjednocující teorii a praxi, jáž chtěl být klasický marxismus, mohla snést takové "přídatky", jaké snese hromada pytlů, jejichž povaha se nezmění, když jich ještě několik přihedíme. Neznámé se přidává ke známému, čímž se vše nové odstraní a historie se redukuje na pouhou tautologii. V nejlepším případě se praktikuje "oprava o nejnižších nákladech", což je prostředek k pozvolnému ideologickému úpadku, stejně jako v běžném životě je to cesta k pozvolnému finančnímu úpadku. Tento postoj, psychologicky pochopitelný, je nadále nemocný. V okamžiku, kdy jsou překročeny jisté meze, se zdá, že tento postoj už nemůže být brán vážně, a to z tisíce a jednoho důvodu, z nichž první je, že je imanentně ropčný (myšlenky nemohou zůstat neporušeny, mění-li se realita a ani nová realita nemůže být pochopena bez revoluce myšlenek) a poslední je, že je teologický (a jako každá teologie vyjadřuje hlavně strach a nejistotu z neznámého, strach, který pro sebe neshledáváme za potřebný).

7. A tak tedy přišel okamžik, kdy je třeba si jasně uvědomit, že sručas = ná realita může být zvládnuta nikoliv za cenu jednoduché revize o nejše menších nákladech, a rovněž nikoliv prostou revizí klasického marxismu.



Ke svému pochopení vyžaduje nový celek, v němž mají stejný význam roztržky s klasickými myšlenkami (a nebo spíše jsou ještě důležitější) jako pta ~~průběh~~ příbuznosti. Dokonce se nám zdá, že tento fakt mohl být maskován povlnným vypracováváním teorie a bezpochyby také přáním zachovat co nejvíce historickou kontinuitu. Jasně se nám to ukáže, ohlédneme-li se zpět po prošlé cestě a změříme-li vzdálenost, které dělají myšlenky, jež dnes považujeme za podstatné a podstatných myšlenek klasického marxismu. Několik za příkladů to prokáže. (Pozn. autorů: Následující myšlenky byly otištěny v mnoha textech tohoto časopisu. Zejména viz úvodník S.ou B. č.1, Výrobní vztahy v Rusku - č.2, O socialistickém programu - č.10, Proletářská zkušenost - č. 11, Odborová byrokracie a dělníci - č.13, O obsahu socialismu - č.17, 22 a 23, Revoluční v Polsku a Maďarsku - č.20, Továrna a dělnické řízení - č.30, Revoluční hnutí za moderního kapitalismu - č.31, 32 a 33.)

Podle klasického marxismu byla společnost rozdělena na kapitalisty, vlastní výrobní prostředky a na nemajetný proletariát. Dnešní rozdělení společnosti musí být chápáno jako rozdělení na řídící a vykonavatele.

Na společnost bylo nazíráno jako na společnost ovládanou abstraktní mocí neosobního kapitálu. Dnes na ni nahlížíme jako na společnost ovládanou byrokratickou hierarchickou strukturou.

Ústřední kategorií pro pochopení kapitalistických společenských vztahů byla pro Marxe kategorie zvěcnění, plynoucí z přeměny všech lidských vztahů na tržní vztahy. (Pozn. autorů: Lukács věnuje svoji práci Dějiny a třídní vědomí právě rozboru zvěcnění; je přitom zcela věren této nejvýznamnější Marxově doktríně.) Pro nás není ústředním strukturálním momentem současné společnosti trh, ale byrokraticko-hierarchická "organizace". Ústřední kategorií pro pochopení sociálních vztahů je oddělení řídícího a výkonného procesu společenské činnosti.

Kategorie zvěcnění byla Marxem přirozeným způsobem rozvedena při chápání pracovní síly jako zboží, a to v doslovném slova smyslu. Zboží pracovní síly mělo směnnou hodnotu určenou "objektivními" faktory (výrobní náklady na reprodukci pracovní síly) a užitnou hodnotu, kterou jeho držitel mohl zužítovat podle své libosti. Dělník byl považován za pasivní objekt ekonomie a kapitalistické výroby. Považujeme tuto abstrakci za poloviční mystifikaci. Pracovní síla se nikdy nemůže stát prostým a čistým zbožím (přes snahu kapitalismu). Neexistuje směnná hodnota pracovní síly, jež by byla určena "objektivními" faktory, úroveň mezd je především určena formálními a neformálními dělnickými boji. Neexistuje užitná hodnota daná pracovní silou, nýbrž produktivita je výsledkem neustálého boje ve výrobě, jehož je dělník spíše aktivním subjektem než pasivním objektem.

Pro Marxe byl "základní rozpor" kapitalismu v tom, že od jistého okamžiku se rozvoj výrobních sil stával neslučitelný s kapitalistickými formami soukromého vlastnictví a přivlastňování si výrobku a v tom, že je tento rozvoj měl překonat. Pro nás spočívá základní rozpor kapitalismu v typu oddělení řízení a vykonávání, jež kapitalismus uskutečňuje a v nezbytnosti, jež z toho pro něj plyne, tj. hledat současně výluky i účast jednotlivců vzhledem k jejich činnosti.

V klasické koncepci je proletariát podřízen historii až do dne, kdy ji obrátí. V naší koncepci tvoří za daných podmínek proletariát sv. ji historii a jeho boje neustále přetvářejí kapitalistickou společnost a současně přetvářejí i samotný proletariát.

V klasické koncepci kapitalistická struktura produkuje buď pouhé mystifikace, které se jako takové samy odhalují, nebo vědecké pravdy a cenná umělecká díla, přičemž je třeba odsoudit jejich výlučné užívání privilegovanými vrstvami. Pro nás se tato kultura účastní všeobecné krize společnosti a přípravy nové formy lidského života.

Pro Marxe zůstane výroba vždy "oblastí potřeby" a z toho logicky vyplývá vý koncepte marxistického hnutí, že totiž socialismus znamená zejména nové uspořádání hospodářských a technických důsledků, vyplývajících z technické základny, jež je současně neutrální a nenapadnutelná. Pro nás se výroba musí stát oblastí tvořivosti sdružených výrobců a vědomá přeměna technologie, jež musí sloužit člověku-výrobci, je pro nás ústředním úkolem, který si musí postrevoluční společnost vytknout.

Už pro Marxe a ještě pro marxistické hnutí byl rozvoj výrobních sil centrem všeho a jeho neslučitelnost s kapitalistickými formami přinášela jejich historické odsouzení. Z toho zcela přirozeně vyplynula pozdější identifikace socialismu se znárodněním a hospodářským plánováním. Pro nás je podstatou socialismu nadvláda lidí nad všemi aspekty jejich života a v první řadě nad jejich prací. Z toho vyplývá, že socialismus je nemyslitelný mimo rámec řízení výroby sdruženými výrobci a mimo rámec moci nad pracujícími.

Pro Marxe mělo "buržoazní právo" a tedy i nerovnost mezd přežívat i v přechodném období. Pro nás se revoluční společnost nemůže zdržet a rozvíjet, aniž okamžitě nastolí absolutní rovnost mezd.

Konečně, a to zůstáváme u podstatného, tradiční hnutí bylo vždy ovládáno dvěma koncepcemi: ekonomickým determinismem a vedoucí úlohou strany. Pro nás je jádrem všeho nezávislost pracujících, schopnost mas řídit samy sebe, bez níž veškerá idea socialismu se okamžitě stává mystifikací. To vyvolává novou koncepci revolučního procesu a novou koncepci revoluční organizace a revoluční politiky.

8. Je třeba rovněž chápat, že tato rekonstrukce se netýká pouze obsahu myšlenek, ale samotného typu teoretické koncepce. Stejně tak jako je marné hledat v současné době organizační typ, který by mohl být v novém období "náhražkou" odborů, zachovává si tu úlohu, jež byla kdysi kladná při současném vyloučení záporných rysů - tj. pokusit se vytvořit organizační typ, jenž by byl odbory a zároveň jimi nebyl - je stejně tak iluzerní věřit, že by od nynějška měl existovat nějaký "jiný marxismus", který by nebyl marxismem. Ruina marxismu není jenom ruinou určitého počtu určitých myšlenek (ruina, vedle níž, a je to třeba říci, stojí mnoho základních objevů a způsob názírání na dějiny a společnost, kterého nikdo už nebude moci nechat). Je to také ruina jistého typu spojení mezi myšlenkami jakož i myšlenkami a skutečností nebo akcí. Stručně, je to ruina koncepce jedné uzavřené teorie (a ještě spíše teoreticko-praktického systému), která se mohla domnívat, že vymezuje pravdu, nic než pravdu a celou pravdu daného historického období jistým počtem domnělých "vědeckých" schémat. Touto ruinou se dovršuje jedna fáze dělnického hnutí a je třeba dodat, že i dějin lidstva. Je možno ji nazvat teologickou fází, a to vzhledem k tomu, že jde o teologii "vědy", která není lepší, ale spíše horší než obvyklá teologie (natolik, nakolik své stoupence učí falešné jistotě, že jejich víra je "racionální"). Je to fáze víry, víry buď ve Vyšší Bytost nebo ve "výjimečného" člověka nebo skupinu lidí, nebo v neosobní pravdu stanovenou jednou provždy a uschovanou v doktríně. Je to fáze, během níž se člověka odcizuje svým vlastním vý-







plnou zaměstnanost (dokonce to jsou podmínky jeho rozvoje) a v budoucnu zajistí i zkracování pracovní doby.

12. To ovšem neznamená, že by kapitalistická společnost nebyla plná iracionality, a to zejména vzhledem k možnostem socialistické společnosti. Byť by se jednalo o ekonomické rŕhání, není to iracionalita typu "Kapitálu", nýbrž ta, jež je dána byrokratickým řízením společnosti. V nejčistší podobě vystupuje ve východních státech, různé její projevy-pozorujeme v západních zemích, které se nacházejí v anarchicko-soukromé fázi kapitalismu. Tato iracionalita je dána tím, že oddělená vládnoucí vrstva je neschopna racionálně řídit jakoukoliv oblast odcizené společnosti. Ostatně jde o iracionalitu, nikoliv o nemožnost systému. Tato nemožnost se projevuje jenom tehdy, když ovládané vrstvy odmítají se účastnit na chodu systému.

13. Rozvoj současného kapitalismu vykazuje dvě tendence: 1. byrokratizaci a 2. mechanizaci a automatizaci. V rámci oné druhé tendence vidíme jednak hlavní proud rozvoje, který působí ve smyslu maximální dělby práce (rozukouskování úkolů), odstraňuje tak kvalifikovanou práci, jednak protiproud, daný mezemi hlavního proudu i novými jevy, spojeými s rozvojem techniky. Tak se pracující dělí na nekvalifikované, izolované "pasivní" dohlážitelské na práci (v rámci automatizace) a na kvalifikované specialisty, pracující v týmech. Kromě toho se objevují vedle starých sektorů, kde tot dělení neplatí a jejichž sociální struktura odpovídá starším fázím kapitalismu, sektory nové, pro něž je tato analýza platná. V tomto smyslu je proto třeba odmítnout jak Marx (v Kapitálu říká, že kapitalismus zničí kvalifikaci a vytvoří indiferentní masu dělníků-automatů, obsluhujících stroje), tak novější koncepci (Romano a Ria Stone v článku Americký dělník v 1-6 čísle tohoto časopisu) o výrazném růstu kategorie universálních dělníků pracujících na univerzálních strojích. Tyto dvě tendence se doplňují spolu se třetí, tj. vznikem specializovaných a kvalifikovaných pracovníků, ale nemůžeme dnes soudit, že by budoucnost patřila kterákoli z nich.

14. Znamená to tedy, že boj pracujících proti současnému systému včetně nastolení řízení podniků samotnými pracujícími po dobytí moci, nevyplyne automaticky jako technická nutnost vývoje, ale závisí od uvědomění si všech společenských a politických problémů. Za kapitalismu se ovšem stává do popředí otázka sjednocení sil v boji proti n. mu. V revoluci však a po ní, nepůjde o takové dělnické řízení, které by postupovalo automaticky na základě železných zákonů logiky ekonomického vývoje, ani o souladnou činnost jednotných výrobců, vychovaných kapitalismem. Revoluce bude muset želit neobyčejné vnitřní diferenciaci vrstev pracujících; základním jejím problémem bude vyřešit integraci osobností, jejich seskupení a jejich činnosti. V současné době nejsou pracující třídou, ale jsou roztráštěni do mnoha vrstev. Není možno hovořit o proletariátu jako třídě. Třídou se stane teprve v boji proti kapitalismu. Třídou je možno definovat pouze aktivními znaky, v současné době mají pracující jen znaky pasivní, které jir kapitalismus tiskne (poznámka překladatele: spor se 7. bodem, 6. odstavcem). V tuto novou třídu musí vstoupit i inteligence, protože její vyřazení z třídy pracujících by znamenalo úpadek dělnického řízení po dobytí moci a novou byrokratizaci.

15. Složitý je pojem "proletarizace", jak o ni hovoří Marx. V rámci této proletarizace se změnila struktura společnosti spíše v tom smyslu, že je možno pozorovat pyramidalizaci společnosti byrokraticko-kapitalistické struktury. Střední články této pyramidy (a nebo ještě lépe těchto pyramid) nejví tendenci oslabovat se. Podle statistiky nepřekračují v

žádné průmyslové zemi "prostí vykonavači" (tj. manuální dělníci v průmyslu a jejich ekvivalent v ostatních oborech: písaři, prodáváci...) 50% obyvatelstva, které je zařazeno do pracovního procesu. Počet zaměstnanců průmyslu se pohybuje mezi 30% a (to už zřídka) 50%. Zbytek pracuje ve službách, počet zemědělců se stává zanedbatelným. Procento průmyslového proletariátu v USA kleslo z 25% v r. 1947 na 24% v r. 1961.

16. Toto tvrzení nijak neznamená, že by průmyslový proletariát ztratil svůj význam, že by neměl hrát ústřední roli v revolučním procesu (jak to ukázalo Maďarsko v r. 1956 a belgické stávky), ale znamená, že nemůže tvrdit, že vyjadřuje zájmy většiny proti malé menšině, jestliže se nespojí se všemi ostatními vrstvami námezdního obyvatelstva s výjimkou malé menšiny kapitalistů a řídicích byrokratů, jestliže se nespojí s vrstvami, které tvoří střední články společenské pyramidy.

17. Za současného kapitalismu se moc uplatňuje nejadekvátnějšími prostředky a vyhýbá se přímým totalitním způsobům. Je to mj. dáno i rozvojem výrobních sil. Je třeba odmítnout tézi, že buržoazní demokracie musí po čase ustoupit fašismu. Tato demokracie ustupuje byrokratizaci. V Rusku je chrusčevismus výrazem adekvátních forem útisku; staré formy se již přežily.

18. Moderní kapitalistická společnost je tedy byrokratizovanou společností s pyramidální hierarchickou strukturou. Nedělí se na vykořisťující menšinu a vykořisťovanou většinu, ale na řídicí a vykonavatele, přičemž i toto je platné jen o obou koncích pyramidy. Polovina společnosti má oboustranný charakter, je vykonavatelem příkazů nadřízených a řídí "ty dole". I v rámci velké pyramidy vznikají malé, kde opět nalézá se "čistší" přírůdky. Navíc, je možno v hierarchizované síti nalézt skupinu, zabývající se donucováním a polatňováním autority a část, kterou je možno nazvat "statutárními vykonavateli", jako jsou vědci a technici. Větší část mezičlánků má však smíšený charakter, byrokracii se ostatně nedaří tento charakter rozdělit. Tyto znaky se ještě komplikují, stoupají-li v pyramidě vyše. Staré dělení společnosti na třídy tak nevyhovuje. Nebylo ale naším umyslem to dokázat; chtěli jsme zdůraznit jen to, že byrokratizace kapitalismu nijak neodstraní rozdělení společnosti, ale naopak prohlubuje (tím, že je komplikuje), že systém funguje ve prospěch malé skupiny lidí, kteří jsou na vrcholu, že hierarchizace neodstraní a nikdy neodstraní boj lidí proti hrstce těch, kteří jsou nahoře, že pracující (ať už jsou dělníky, techniky nebo inženýry) se nebudou moci zbavit útisku, odcizení a vykořisťování, jestliže nepřehnou systém, neodstraní hierarchii a nenastolí kolektivní a rovnostářské řízení výroby. Revoluce vypukne v den, kdy naprostá většina pracujících, kteří ožívají byrokratickou pyramidu, zaútočí na ni a na menšinu, která jí vládne (a revoluce vypukne pouze za těchto okolností). V ožehavání revoluce jsou významné diference, které se odehrávají v celé pyramidě (kromě jejího vrcholu) a které dělí pracující na ty, jež přijímají systém a na ty, kteří ho v každodenním životě popírají.

19. Hlavní rozpor současného kapitalismu (a rovněž jeho paroxysmu: byrokratického kapitalismu) spočívá v tom, že kapitalismus je nucen současně vylučovat a pracující z možnosti ovlivnit jejich vlastní činnost a současně je zván k účasti na této činnosti. Je jím i to, že lidé, zabezpečující rozvoj systému, působí po polovinu doby proti němu. Tento rozpor se projevuje na všech úrovních a způsobuje iracionalitu byrokratického řízení. Jestliže se tento rozpor projevuje s naprostou jasností v oblasti práce, projevuje se více méně i v ostatních oblastech společenského

života, politice, sexu, rodinném životě, kultuře.

20. Krize společnosti, která je rubem tohoto rozporu, byla v tomto časopise již rozebrána (Paul Roméo a Rieutene v č. 1-8, d. Mothé v č. 20, R. Berthier v č. 23 a P. Chaulieu v č. 23). Tyto analýzy musí být doplněny analýzou samotné osobnosti moderního člověka, vyplývajících jak z protichůdných situací, v nichž se musí neustále být za svoji práci a svůj soukromý život, tak ze zhroutění hodnot. Nicméně naše analýza neukazuje, že v současné výrobě panuje pouze odcizení. Naopak ukazuje, že výroba se uskutečňuje jen tou měrou, jak pracující proti tomuto odcizení bojují. Rovněž tak není možno prohlásit, že by naše společnost byla "společností bez kultury". Snahy po osvobození člověka, které se v naší kultuře projevují, jsou pro budoucí socialistickou revoluci stejně tak důležité, jako obdobné snahy ve výrobní oblasti.

21. Rozpor kapitalistické společnosti a její iracionalita vyvolávají "krize", které mohou přerůst v revoluční proces. Rozvoj kapitalismu si ce zaručuje "revoluční příležitosti", ale nikoliv "revoluční východiska". Ty mohou vzejít jedině z hlubokého uvědomění mas. Neexistuje žádná objektivní dynamika, která by zaručovala vývoj k socialismu a prohlásit, že má existovat je protislov. Všechny takovéto objektivní dynamiky jsou hluboce rozporné (viz str. 77-78 čísla 30). Jediná dynamika, které je možno a nutno dát smysl dialektického pokroku revolučního procesu, je historická dialéktika boje společenských skupin, tj. proletariátu v původním slova smyslu a námezdně pracujících v nejšířším slova smyslu dnes. Tato dialéktika znamená, že vykořisťování svým bojem přetvářejí realitu upřetvářejí sami sebe. Toto je jediná revoluční perspektiva a hledání mechanismu - dokonce i těmi, kteří ho odsítají - znamená hluboké nepochopení skutečno ti. Dozrání podmínek k socialismu nemůže být nikdy objektivním dozráním, protože žádná skutečnost nemůže existovat mimo činnost lidí a chtít čist jistotu revoluce pouze ve faktech je totéž jako chtít ji čist ve hvězdách. Toto dozrání ovšem nemůže být ani subjektivním dozráním v psychologickém smyslu slova, už proto, že pracující jsou dnes dalekě toho, že by beze zbytku přijali zkušenosti historie, z nichž nejvýznamnější, jak říkal Hegel je ta, že žádná poučení z historie neexistují, protože je historie stále nová. Toto dozrání je historickým dozráním, tj. akumulací objektivních podmínek adekvatního vědomí, akumulací, která je sama produktem činnosti společenských tříd a skupin, ale která může být naplněna smyslem jenom novým vědomím a novou činností, která není ovládána zákony, a která, při své svéprávnosti, není osudová.

22. Současná epocha má tuto perspektivu. Pracující musí bojovat proti byrokratismu a reformismu. Pokles sociálních bojů v úzkém slova smyslu jim dává možnost zabývat se ústředními otázkami organizace práce, smyslu práce, života lidí. K perspektivě přispívá i to, že lidé jsou nuceni - přes byrokratickou manipulaci, mystifikaci a propagandu - řešit své vlastní problémy vlastními cestami a tím se naplňuje jejich touha po nezávislosti. Jsou tak dováděni k závěru, že vztah mezi lidmi může být založen jen na základě toho, že každý bude uznávat svobodu a odpovědnost druhého za vlastní život. Bereme-li vážně totální charakter revoluce a chápeme-li, že dělnické řízení neznamena především nový typ strojů, ale nový typ lidí, musíme uznat, že tato tendence je stejně tak důležitá, jako boj dělníků proti byrokratickému řízení v továrně i když ještě nepožádáme pozorovat projevy této tendence, jež by používaly kolektivních forem, ani jejich snahy po organizované činnosti.



### III. Konec tradičního dělnického hnutí a jeho bilance

23. V současné době už dělnické hnutí neexistuje. Jeho strany a odbory nejsou degenerovanými nástroji latentně revolučního proletariátu, ani jeho odrazem, ale představují konzervativní proud.

24. Tradiční dělnické organizace (strany, odbory) jsou dnes nástroji kapitalismu proti masám. Neexistuje žádná reforma těchto institucí. Nejen že jsou mrtvy tyto instituce, ale i tyto formy (strany, odbory) již neodpovídají revolučnímu boji.

25. Dělnické hnutí tradičně bojovalo za hospodářské požadavky, které měly i ten smysl, že podkopávaly kapitalismus. V duchu Marxe, Lenina a Trockého se bojovalo i za "demokratická práva", užívalo se parlamentů a bojovalo se za řízení obcí. Smysl byl dvojitý: a/ výdobytky pro dělníky, b/ boj proti buržoasii, která se nemohla svých práv doopravdy vzdát. System se ovšem změnil v pseudodemokratický, tato "práva" mnoho neznamenají; reakce obyvatelstva není zvláštní, když se jim tato práva berou. Dokázali jsme tak jasné iluzorní a falešný charakter těchto "přechodných" požadavků, vypracovaných Trockým. Navíc, pokud se týká maximálního programu, bojovalo se za "znárodnění" a hospodářské plánování, což zůstává v podvědomí mas a co je ostatně rovněž programem byrokracie. (Termín "dělnické řízení" se objevuje jen tak mimochodem jednou v dokumentech čtyř prvních sjezdů Komunistické internacionály, a to bez jakéhokoliv rozpracování nebo i definování.)

26. Tradičními formami akce byly (pokud zanedbáme ozbrojené povstání, k němuž nepochází každoročně) hlavně stávka a masová manifestace. Dnes jsou stávky kanalizovány odbory a podobají se dobře naaranžovanému divadlu. Výjimkou jsou divoké stávky v USA a v Anglii. O manifestacích nebudeme raději mluvit. Myšlenka na stávku je ovšem cenná, ale v praxi nerealizovatelná pro spojení pracujících s odborovou byrokracií. Katastrofa belgických stávek to prokazuje.

27. Trapná je rovněž otázka slovniků. Komunist je dnes člověk, který je členem KS Francie. Socialismus je systém, který panuje v SSSR a podobných státech. Proletariát je slovo, kterého nikdo, kromě krajní levice, neužívá. Nikdo nezná - kromě levicových skupinek - význam slova "sociální revoluce".

28. Jsou ovšem nové prvky, které vstupují do revolučního boje: požadavky dělnických rad v Maďarsku v r. 1956 na řízení výroby dělníky, divoké stávky v Anglii a v USA, nové dělnické požadavky zaměřené proti hierarchii jsou toho důkazem. Nikdy však si nemůžeme osvojit novou revoluční linii, jestliže nepochopíme, že to jsou základy nové fáze revolučního boje a že tradiční dělnické hnutí je nenávratně mrtvo.

29. Zda se, že je paradoxní rozvíjet socialistické myšlenky v době, kdy dělnické hnutí bylo integrováno do oficiální společnosti, kdy jeho instituce se staly oficiálními, kdy pracující opustili veškerou politickou a odborovou činnost. Jestliže slovo barbarství má dnes nějaký smysl, není to fašismus ani bída ani návrat do doby kamenné. Jato spotřeba pro spotřebu v se kromě života, organizace pro organizaci v životě společnosti, ústup a apatie vzhledem ke veřejným záležitostem, odlíštění společenských vztahů. Tento proces sice existuje, zároveň však mnozí tendence, které se proti němu staví. To může umožnit uvědomění, socialistickou činností naposledy revoluci. Vzhledem k základnímu rozporu kapitalismu vidíme boje pracujících proti byrokratickému systému z jedné strany, a

občasně "lize" systému ze strany druhé jako dva hlavní proudy, které ve svět. spojení vytvářejí revoluční perspektivu. Jediným způsobem, jak spojit tyto dvě proudy, je existence revoluční organizace, jejíž založení a činnost závisí pouze od nás.

#### IV. Průhy nové organizace

20. Revoluční hnutí se musí zcela přetvořit. Může čerpat z tradice, ale musí mít jinou ideologii, jinou mentalitu, jiné metody, jinou činnost.

31. Dvojsmyslnosti vzešlé s programem degenerovaných "dělnických" organizací, reformistických (autoři mají na mysli nejhrůznější socialisty a sociálnědemokraty) a stalinistických (oficiální promosvětové komunistické hnutí) musí být radikálně zničeny. Nemilosrdně musí být vykořeněny myšlenky, že socialismus je znárodnění výrobních prostředků a plánování, že hlavně usiluje o zvýšení v roby a spotřeby. Musí být poukázáno na shodnost těchto myšlenek s kapitalistickou orientací. Na základě nedávné historické zkušenosti (autoři narážejí na Maďarsko a Polsko 1956 a aťko- liv články psali v r. 1964 zcela evidentně i na Československo 1968) musí být ukázáno na nutnou podmínku socialismu, a to na dělnické řízení v výrobě a společnosti a na moc Rač pracujících. Základní obsah socialismu, tj. nadvláda lidí nad jejich vlastním životem, přetvoření práce z absurdního vydělávání si na chléb na svobodný rozvoj tvůrčí síl jednotlivců a skupin, vytvoření humánních integrovaných celků, spojení kultury a života lidí, tedy tento obsah nesmí být stydlivě zakrýván jako spekulace týkající se neurčité budoucnosti, ale předložen jako jediná odpověď na problémy, které dnes mučí a dusí člověka a společnost. Socialistický program musí být představen takový, jaký je: program zlidštění práce a společnosti. Musí být objasněno, že socialismus není vyhlazkovým dvorem v industriální věznici, nejsou to ani tranzistorová rádia pro vězně, ale že to je zničení samotné industriální věznice.

32. Revoluční kritika kapitalistické společnosti musí zménit směr. Musí především odhalit nehumánní a absurdní charakter současné práce a všech jejích aspektů. Musí odhalit svévali a přibornosti, které páse klerarchie ve výrobě a společnosti, podstatu její nekompetenčnosti, nesmírné mrhání, antagonismy, jež vzbuzuje, neschopnost řídicích, rozpory a iracionalitu byrokratického řízení podniku, hospodářství státu, společnosti. Musí ukázat, že ať životní úroveň vzrostla jakkoliv, problém potřeb člověka nebyl vyřešen ani v nejbohatších společnostech, že kapitalistická spotřeba je plna rozporů a je ve svých důsledcích absurdní. Musí se končně rozšířit na všechny aspekty života, odhalit rozvracenost společenství, odlidštění vztahů mezi jednotlivci, obsah a metody kapitalistického vzdělání, přisernost moderních měst, dvojí útlak vůči ženám a mládeži.

33. Analýza současné společenské reality nemůže a nesmí být jednoduše vysvětlením a odhalením odcizení. Musí neustále ukazovat dvojí realitu vše společenské činnosti v dnešních podmínkách (což je pouze výrazem toho, co jsme výše vysvětlili jako hlavní rozpor systému), to tedy jest: že x tvořivá činnost lidí a jejich boj proti odcizení, tu individuální, tu kolektivní se nezbytně projevuje ve všech oblastech, a to zejména v současné době (kdysi, tomu tak nebylo, nikdy bychom nemohli hovořit o socialistické budoucnosti). Stejně tak jsme odmítli tvrzení, že továrna je jenom vězení, a ukázali jsme, že odcizení nemůže být nikdy úplné (protože výroba by se zhroutila), ale že výroba je přese všechno ovládána tendencí výrobců, individuálně nebo kolektivně, alespoň částečně tiskut ří-

zení. Stejně tak je třeba odsoudit absurdní myšlenku, že život lidí za kapitalismu je pouhou pasivitou vůči kapitálistické manipulaci a mystifikaci a ošavě čistě prázdnou (kdyby tomu tak bylo, žili bychom ve světě zvířat, pro něž by se nikdy neobjevila otázka socialismu). Je třeba bratřákem zhodnotit a osvětlit usilí lidí (které je současně výsledkem a příčinou zvrácení hodnot a tradičních forem života), aby sami orientovali svůj život a své postoje na období, kdy už nic nebude jisté, usilí, které otevře nic víc a nic méně než novou novou fázi řídké historie, a které, někdy stělesnuje touhu po nezávislosti, je podmínkou socialismu přivlastnění tak důležité, jako je jí rozvoj techniky. Je třeba zhodnotit, že cesty k nezávislosti, které lidé podstupují, mají často kladné příchy. Jde napr. o narůstající proces transformace ve vztazích mezi mužem a ženou nebo mezi rodiči a dětmi, který obsahuje uznání, že druhý je nebo musí konec konců být páhan svého života, za nějž je rovněž odpovědný. Rovněž je důležité ukazat na období obsah, který mají nejradikálnější proudy současné kultury (napr. tendence v psychoanalýze, sociologii a etnologii), a to tím, že tyto proudy ověřují ničení toho, co zbývá z autoritativních ideologií, a že se s nimi rozšiřují ve společnosti.

34. Tradiční organizace se přidružují myšlenky, že hospodářské požadavky jsou pro pracující ústředním problémem a že kapitalismus je nemůže uspokojit. Tato myšlenka musí být kategoricky odmítnuta, protože neodpovídá nížeji současné skutečnosti. Revoluční organizace a činnost revolucionářů v oborech se nemůže zakládat na smlouvání o hospodářské požadavcích, které jsou více méně objasňovány odborů a jež kapitalismus je schopen splnit bez větších obtíží. Právě v momentě zvyšování mezd jsou spořívá základní permanentního reformistů odborů a jedna z podmínek jejich nezvratitelného zdegenerování. Kapitalismus může žít pouze tehdy, souhlasí-li se zvyšování mezd a proto jsou pro něho byrokratizované a reformistické odbory nepostradatelnými. Nežijeme-li to, že revolucionáři musí nezbytně buď opustit odbory, nebo se odvrátit od ekonomických požadavků, ale znamená to, že ani jedna z těchto dvou možností nemá onu důležitost, která se jí připisovala kdysi.

35. Na obec následních pracujících je čím dále tím méně útočeno materiálními bídami, která by ohrožovala její fyzickou existenci. Nebezpečí přichází čím dále tím více ze samotné podstaty jejich práce a pracovních podmínek, z útisku a odcizení, která podstupují v průběhu výrobního procesu. Znamená to, že v této oblasti se nejedná a nemůže jednat o trvalou reformu, ale o boj s proměnlivými a nepostizitelnými výsledky, a to proto, že není možno snížit odcizení o 3% ročně a že organizace výroby je průběžně méněna technickým rozvojem. Je to rovněž oblast, v níž odbory systematicky spolupracují s vedením. A hlavním úkolem revolucionářů je pomoci pracujícím, aby organizovali svůj proti pracovním podmínkám a životu v kapitalistickém podniku.

36. Vykorišťování se v současné společnosti čím dále tím více uskutečňuje formou nerovnosti v hierarchii; a úcta k hodnotě hierarchie, která je podporována "dělnickými" organizacemi se stává posledním ideologickým pilířem systému. Revoluční hnutí musí organizovat systematický boj proti všem formám ideologie hierarchie a proti hierarchii mezd a míst v podnicích. Ale tento boj se nemůže dít jednoduše na základě rozboru příslušných situací polokvalifikovaného strojního dělníka a mistra v tradičním průmyslu, neboť by nezasáhl rostoucí kategorie pracujících, vzhledem k nimž by bylo falešné představovat hierarchii jako prostý závoj mystifikace, jenž pokrývá skutečnost, v níž jsou si všechny role rovné, kromě



role domácnosti. Co je třeba ukázat, to je rozdíl ve kvalifikaci pracujících, vyplývající v drtivé většině z hierarchizovaného a nervového fungování společnosti, která se, správně nových generací, reprodukuje jako už rozvrstvení společnosti. Že to ale nejsou jednoduše kvalifikační rozdíly, které určují postavení jednotlivce v hierarchické pyramidě, ale že toto postavení je především určeno (a platí to tím spíše, čím výše v hierarchické pyramidě skupíme) schopnosti jednotlivce vysplhat výše v boji mezi byrokratickými klikami a klany, schopnosti, která nemá žádnou společenskou hodnotu. Že jediná obec pracujících musí a může řídit racionální práci, a to i pokud se týče všeobecných cílů i pracovních podmínek. Že, tou merou, kterou si technické podmínky práce vyžadují diferenciaci odpovědnosti, musí zůstávat odpovědnější pod kontrolou celku. Že v žádném případě z toho nemůže vyplnout oprávnění pro jakoukoliv diferenciaci mezd, jejichž zvrácením je zvrácením kmenem jakéhokoliv socialistického programu. V stejném kontextu je třeba chápat, že snaha pracujících po zvýšení kvalifikace nebo přístupu k odpovědnosti nemusí vždy a nutně znamenat snahu přejít na druhou stranu třídní bariéry, ale vyjadřuje rostoucí úroveň touhy lidí po zájmu o svou práci. (Jiná věc je, nakolik tato potřeba může být uspokojena v rámci daného systému. Je ovšem na nic, když řekneme, že toto řešení je jen individuální. Není totiž o nic víc individuální než postup toho, kdo vychovává své děti jak nejlépe může, aniž by prokládal, že "ostatně tento problém je v současném systému neřešitelný".)

37. V každém boji je mnohem důležitější způsob, jakým je získán výsledek sam. Dokonce i vzhledem k okamžitému účinku jsou akce, které jsou organizovány a řízeny samotnými pracujícími mnohem významnější než ty, jež jsou podstatou byrokratické. Ale pouze oby první vytvářejí podmínky pokroku, protože jenom oni učí pracující řídit si své vlastní záležitosti. Výsledkem, že zásah revolučního hnutí směřuje nikoliv k nagrazení, ale k rozvíjení iniciativy a nezávislosti pracujících, musí být nejvyšším kritériem, jímž se každá činnost revolučního hnutí musí řídit.

38. I když boje ve výrobě dosahují velké intenzity a vysokého stupně, přechod k řešení globálního problému společnosti zůstává pro pracující obtížný. A tedy právě v této oblasti spočívá hlavní úkol revolučního hnutí, který se nesmí zaměřovat za sterilní agitaci okolo incidentů kapitalistického "politického života". Spočívá v tom, že je třeba ukázat, že systém působí vždy proti pracujícím, že oni nemohou vyřešit své problémy, aniž by nezrušili kapitalismus a byrokracii a zcela nepřetvořili společnost. Že existuje hluboká a přímá příbuznost mezi jejich osudem jako výtobců a jejich osudem jako lidí ve společnosti a že ani jeden z těchto osudů nemůže být zmenšen, aniž by byla odstraněna rozdělení na třídu řídících a třídu vykonavatelů. A pouze dlouhou a upřímnou prací v tomto směru bude možno dosáhnout toho, že problém mobilizace pracujících vzhledem k obecným otázkám bude moci být formulován správnými termíny.

39. Zkušenost ukázala, že automatismus není samozřejmým produktem dělnického postavení. Rozvinut jako reálný politický faktor činnosti byvalých dělnických organizací, zanikl tehdy, když tyto organizace, v průběhu svého degenerování, se pohřížily do sovinismu. Revoluční hnutí bude muset bojovat za to, aby proletariát opět vystoupil na svět, z něhož za poslední čtvrtstoletí sesel, aby opět rozkvetla mezinárodní solidarita dělnických bojů a zejména solidarita pracujících imperialistických zemí k bojům kolonizovaných národů.

40. Revoluční hnutí musí přestat jevit se jako politické hnutí v tradičním smyslu slova. Politika v tradičním svyslu je mrtva, a to pro celou řadu důvodů. Obyvatelstvo ji opouští, protože ji vidí takovou, jaká je ve své společenské realitě: činnost skupiny profesionálních mystifikátorů, která se otáčí kolem masinerie státu a jeho přívěsků, aby do ní mohla vniknout nebo se jí zmocnit. Revoluční hnutí se musí objevit jako totální hnutí, jehož se dotýká vše, co lidé dělají, co ve společnosti podstupují a jehož se dotýká především jejich skutečný každodenní život.

41. Revoluční hnutí musí tedy přestat být organizací specialistů. Musí se stát místem - jediným v současně společnosti kromě podniku - kde stále rostoucí počet jednotlivců souží opravdovému kolektivnímu životu, řídí své vlastní záležitosti, realizuje se a rozvíjí se tím, že pracuje na společném plánu při vzájemném respektování se.

42. Propaganda a usilí o početní růst revolučního hnutí musí napříště vycházet ze strukturálních přeměn kapitalistické společnosti, které jsme výše popsali a ze zevšeobecnění její krize. Revoluční hnutí se nemůže obracet téměř výlučně k manuálním pracujícím ani předstírat, že všichni jsou nebo ve svých důsledcích budou přeměněni na prosté vykonavatele, nalézající se vespodě vyrokratické pyramidy. Platné a dostačující jako základ pro propagaci a početní zvyšování hnutí je to, že velká většina jednotlivců at je jejich kvalifikace a odměňování jakékoliv, je integrována do vyrokratické organizace výroby, zakouší odcizení v práci a absurdnost systému a má tendenci proti systému revoltovat. Stejně tak krize kultury a rozklad kořnot kapitalistické společnosti dožadují významné akce intelektuálů a studentů (jejich početní váha ostatně neustále roste) k radikální kritice systému. I z hlediska dostizení jednotnosti bojů proti systému, i z hlediska pozdějšího uskutečnění kolektivního řízení výroby pracujících, bude úloha těchto "nových vrstev" základní, mnohem důležitější, než bylo např. v době Lenina "spojení s chudými rolníky", neboť představovalo samo o sobě pouze negativní sílu, zaměřenou ke zničení starého systému, zatímco "nové vrstvy" sehrály neobyčejně pozitivní úlohu při výstavbě socialistické společnosti. Jediné revoluční hnutí může dát pozitivní smysl a východisko vzpouze těchto vrstev proti systému a na oplátku se tak cenným způsobem obohatí. A jedině revoluční hnutí může být sjednocujícím prvkem v podmínkách společnosti vydořistování, mezi manuálními pracujícími, pracujícími ve terciální sféře a intelektuály, při čemž bez tohoto sjednocení nebude moci nikdy dojít k vítězné revoluci.

43. Roztržka mezi generacemi a vzpoura mladých moderní společnosti nemají obdoby ve starém "generačním problému". Mladí se už nestaví proti starým, aby získali místo v etablovaném a uznaném systému; odmítají tento systém a neuznávají již jeho hodnoty. Současná společnost ztrácí svůj vliv na generace, které produkuje. Roztržka je neobyčejně tvrdá, pokud se týká politiky. Z jedné strany, drtíva většina starších dělnických kádřů a funkcionářů nemůže, i kdyby k tomu měla chuť a dobrou vůli, se změnit: opakuji mechanicky poučky a fráze, které se kdysi naučili a které jsou zbytečné všeho obsahu, jsou připoutáni k adním a organizačním formám, které se zhroutily. Z druhé strany, tradiční organizací se čím dál tím méně daří získat mladé lidi, v jejichž očích nic nedělí tyto starší dělnické kádře od prohnilých a sménných vetešů, s nimiž se setkávají, když vstupují do společenského života. Revoluční hnutí bude moci dát pozitivní smysl nesmírné vzpouře současné mládeže a učinit z ní kvas společenské přeměny, jestliže nalezne nový a správný jazyk, který tato vzpoura hledá a jestliže jí ukáže na účinný boj proti světu, který ona odmítá.

44. Krize a opotrebení kapitalistického systému se dnes rozprostírají ve všech oblastech života. Vůdcové systému se vyerpávají tím, že se snaží zalepit jeho trhliny, aniž by se jim mohlo kdy podařit. V této společnosti, bohatší a mocnější, již země kdykoliv nosila, je neuspokojení lidí a jejich nemohoucnost před jejich vlastními výtvoři větší, než kdykoliv předtím. Jestliže se dnes ka-italismu daří izolovat pracující a odsunovat je od společenských problémů a kolektivní činnosti, potom toto období nemůže trvat věčně, i kdyby tomu bylo jen proto, že tímto stavem je rdoušena sama takováto společnost. Dříve nebo později, pod vlivem jedné z nevyhnutelných srážek současného systému, masy opět vstoupí do akce, aby změnily své existenční poměry. Osud této akce bude záviset od stupně vědomí, od iniciativy, vůle, od vyjádření nezávislosti, které tehdy pracující prokáží. Ale vytváření tohoto vědomí, posilování této nezávislosti závisí významně na neustálé práci revoluční organizace, která jasně pochopila stoletou zkušenost dělnických bojů a především ~~na~~ to, že cílem a zároveň prostředkem veskeré revoluční činnosti je rozvoj vědomí ~~na~~ a nezávislé akce pracujících, která je schopna vytýčit perspektivu nové lidské společnosti, za níž stojí žít a umřít, a která konečně ztělesňuje příklad kolektivní činnosti, již lidé chápou a ji ovládají.



Požadavky vznesené v r. 1956 v Maďarsku a Polsku  
z "Politische Theorien u. Systeme" skriptum Industriegewerkschaft  
Chemie, Papier, Keramik; str. 136-137

... Byrokracie bude postupně nucena rehabilitacemi a reformami pod-  
minovat vlastní pozice. Ozdravění ruského hospodářství je vázáno na  
prosazení demokratické samosprávy výrobců. Tu nelze uskutečnit do-  
kud byrokracie vládne státní mocí a nekontrolovaně disponuje nadhro-  
zou, vytvářenou dělníky a rolníky. ...

Na závěr shrnujeme některé požadavky vznesené v r. 1956 v Maďarsku  
a Polsku:

1. Zrušení tajné policie a pod. orgánů. Mají být nahrazeny dělnic-  
kými milicemi.
2. Vyzbrojení dělnictva a zřízení skladů automatických zbraní a  
munice v továrnách a dělnických čtvrtích.
3. Všechnu moc radám. Vzdát se použití násilí v dělnickém hnutí.  
Základem vztahů mezi radami a stranou /či stranami/ může být pouze  
diskuse a výměna zkušeností. Základ byrokratické moci, neomezené dis-  
ponování státním i hospodářským aparátem, musí být odstraněno. Dě-  
lnické rady převzou kontrolu nad tímto aparátem. V rámci všeobecné-  
ho hospod. plánu, který bude vypracován volenými zástupci obyvatel-  
stva, budou podniky vedeny dělnickými radami. Rady hájí zájmy dělní-  
ků jako výrobců, zatímco odbory hájí jejich zájmy občanské a spotře-  
bitelské.
4. Nezávislost volených soudců.
5. Právo na stávku, jako záruka naznačeného rozdělení hospodářské  
pravomoci.
6. Organizační svoboda pro všechny strany, které neodporují ústavě  
dělnického státu. Dělnická demokracie je nemyslitelná bez existence  
více stran a konkurenčními programy. Reforma existující komunistic-  
ké strany ve smyslu demokratického centralismu.
7. Skutečná svoboda tisku a spolčování, ve smyslu ruské ústavy z r  
1918.
8. Tajné a periodické volby členů ústředních státoprávních orgánů a  
vysokých činitelů, na základě kandidátek různých dělnických stran.  
S výkonem vyšších funkcí nesmí být spojeny žádné výsady. Příjem  
všech administrativních funkcionářů má odpovídat zhruba platu kvali-  
fikovaného dělníka. Musí být zaručena maximální informovanost a  
otevřenost v otázce názorových rozdílů ve stranách, státních a ve-  
doucích hospod. orgánech.
9. Skutečné osvobození žen revolučním sexuální zákonodárstvím, po  
vzoru Říjnové Revoluce. Vytvořením sítě veřejných služeb zastoupit  
hospod. funkce rodiny.
10. Odstanění všech byrokratických vzdělávacích výsad, bezplatné ~~xx~~  
vzdělání všem. Plná svoboda pro všechny vědecké a umělecké směry,  
bez jakékoli regulace, stranické či státní. Zaručení anarchického  
řádu osobních svobod pro duševní práci.

Jacek KUROŇ  
Karol MODZELEWSKI

# O T E V Ř E N Ý D O P I S

členům základní stranické organizace Polské  
sjednocené dělnické strany a členům celo-  
školské organizace Svazu socialistické  
mládeže /ZmS/ Varsavské university

O autorech : J.K. a K.M. jsou pronásledováni gomulkovským a moczarovským režimem již od r.1964, kdy byli vyloučeni ze strany. Důvodem jejich vyloučení byly diskuse, které vedli v jednom diskusním klubu a text, který byl v jejich bytě zabaven, a který popisoval polskou skutečnost ze sociálního, politického a ekonomického hlediska. V zimě 1964/65 napsali K.a.M. "Otevřený dopis" členům základní stranické organizace PSIS a členům celoskolské organizace Svazu socialistické mládeže Varsavské university", z kterýchžto organizací byli vyloučeni. Ačkoliv tento dopis nebyl publikován, a jeho adresáti s ním nebyli seznámeni, byli v létě 1965 K.a.M. odsouzeni za "protipolskou činnost", první na tři a půl, druhý na tři roky vězení. Na podzim roku 1967 byli pro dobré chování propuštěni a 8. března 1968, několik hodin před prvním velkým studentským shromážděním, které, v souvislosti se zákazem Mickiewiczových Předků, zahajovalo polské takzvané březnové události, byli opět zatčeni /o Kuroňovi se dokonce zmiňuje Gomułka ve svém referátu k této události/. Stejně jako mnoho studentů byli po mnoho měsíců drženi ve vyšetřovací vazbě a teprve v prvních dnech ledna 1969 byli odsouzeni opět na tři roky vězení. Polský tisk si potom stěžoval, že "dostali" málo./ Státní prokurátor je mj. žalovat i z trockismu a ze spojení se IV. Internacionálou, což se nepodařilo prokázat. Byli tedy odsouzeni za činnost "proti polskému státu" a za to, že podali "program, škodlivý zájmům Polska".

Jejich Otevřený dopis byl mezitím bez jejich vědomí vydán polskými emigranty v Paříži /měsíčník Kultura/. Poté vyšel dvakrát francouzsky, italsky, německy a důležitéjší partie anglicky. V červnu 1968 byl vydán i česky Pražským studentským parlamentem.

## Résumé :

1.kapitola : Moc byrokracie. Autoři tvrdí, že dělnická třída nemá ve státě moc, že nevlastní výrobní prostředky, ani jí ani nemůže disponovat. Hovoří o monopolu moci, který má v Polsku PSIS a vní úzká mocenská elita. "Tuto stranicko-státní mocenskou elitu, nezávislou na kontrole společnosti, a samostatně rozhodující o souhrnu centrálních hospodářských a politických rozhodnutí s celostátním významem nazveme centrální politickou byrokracií". Byrokracii /zkráceně živáno/ je vše podřízeno, dělnická třída je dezorganizována, je zbavena prostředků moci a kontroly, prostředků sebeobran. Byrokracie kolektivně disponuje výrobními prostředky.

2.kapitola : Plat, nadprodukt, vlastnictví. Národní důchod vytvářejí dělníci, technická inteligence a rolníci. Autoři odmítají tezi, podle níž je národní důchod vytvářen všemi pracujícími s tím, že přívní producenti odevzávají společnosti mnohem více, než přijímají z nevyrobní sféry : určitá část nevyrobní sféry uspokojuje protilidové zájmy : směšování výrobní a nevyrobní sféry proto maskuje fakt vykořisťování pracujících. Materiální produkt je udržován z nadproduktu. Kdo rozhoduje o nadproduktu? 75% zemědělské produkce soukromě hospodařících rolníků (v Polsku je jich většina) je odebíráno státem a je placeno pouze 40% z toho, co lze získat na trhu. Dělníci se podílejí na rozdělení národního důchodu realizováním své mzdy. Na základě čísel oficiální statistiky a vlastních úvah dospívají autoři

1. kapitola. Za posledních čtyřech roků se životní úroveň dělníků nejen nevyšla, ale dokonce o něco poklesla. Autoři dále podávají poměrně otřesná čísla o spotřebě jídla a průmyslových výrobků. Uzavírají, že asi 16-18% dělnických rodin žije pod existenčním minimem. Nadprodukt je dělnické třídě odebírán násilím. Nadprodukt je odebírán především ~~zpracováním~~ k akumulaci, rozšiřování výroby. Dále je odebírán k udržování donucovacího aparátu (od ředitelství podniku, přes stranu, odbory až po policii). Za třetí je odebírán v rámci terciální sféry, která, stejně jako rozšiřování akumulace (o donucovací aparát ani nemluvě) je dělnické třídě cizí. V rámci této terciální sféry znásilňuje byrokracie i inteligenci. Autoři uzavírají kapitolu tím, že dělník, který je zbaven vlastnictví výrobních prostředků, musí svou pracovní sílu prodávat, jeho práce a produkt, z ní vzešlý, již nenáleží jemu a proto je vykořisťován. Vykořisťování spočívá v používání nadproduktu k cílům, které jsou dělníkovi cizí a nepřátelské, a nikoliv v poměrně malé osobní spotřebě byrokracie. Vlastnictví byrokracie nemá individuální charakter, ale je kolektivním vlastnictvím elity, která se ztotožňuje se státem. Centrální politická byrokracie je třídou.

2. kapitola: Tržní cíl výroby. Za kapitalismu je formou vlády kapitál. Tržním cílem kapitalisty není nadprodukt sám, ale zisk. V polské společnosti neexistují soukromé kapitály, ale jediný centralizovaný státní "kapitál" (autoři používají uwozowek). Tržním cílem není však zisk, ale ~~spotřeba~~ nadprodukt. ~~Tržní~~ ~~spotřeba~~ ~~trhu~~ ~~pracovních sil~~, neexistuje. Aby bylo dosaženo maximálního nadproduktu, snaží se byrokracie o minimální mzdy - jediný výrobní výdaj. Výroba nemůže být cílem sama o sobě. Je vždy výrobou pro spotřebu. Kapitalista dosahuje zisku pomocí trhu. V byrokratickém systému (autoři používají tohoto termínu v protikladu ke kapitalistickému zřízení) "není tržním cílem byrokracie zisk a jeho akumulace, nýbrž nadprodukt ve fyzické podobě a rozšiřování výroby, čili bezprostředně výroba pro výrobu." Byrokracie považuje růst spotřeby za nutné zlo. "Výroba pro výrobu" je pro autoři pouze tendencí, subjektivním zájmem byrokracie, která se doplňuje celospolečenským zájmem, reprezentovaným tendencí "výroba pro spotřebu". - Autoři se zmiňují o technokracii jak nazývají ředitelskou vrstvu. Náklady na ni patří do výrobních nákladů byrokracie, technokracie slouží byrokracii jako placený a kontrolovaný ~~zbor~~ ~~zborce~~. Přitom se objevují tendence technokracie, která se snaží realizovat svůj vlastní cíl, protikladný cíli byrokracie. Byrokracie zbavuje dělnictvo i technokracii jejich vlastní iniciativy; používá k tomu systém řízení, který je centralistický. V rámci racionalizace hospodářství vznikají decentralizační tendence. V těchto plánech může hospodářské řízení patřit buď dělníkům nebo technokracii. Autoři nabízejí řešení dělnické demokracie, a to nejen na úrovni podniku, ale ve státě. Cílem výroby bude spotřeba širokých mas. A tomu je třeba změnit výrobní vztahy a svrhnout třídní nadvládu byrokracie. Druhé řešení je technokratický systém, který podle autorů existuje v dnešní Jugoslavii. Autoři ho zamítají. Za fasádou dělnické samosprávy je zachován monopol jedné vládnoucí strany, dělnická třída je vykořisťována, ale cílem výroby není výroba sama, ale zisk každého jednotlivého podniku, který se realizuje trhem. Technokracie (autoři neřekají, že je za tohoto systému třídou) má vliv na centrální rozhodnutí; jde o jiné výrobní vztahy a jiný cíl výroby (autoři neřekají jaký).

3. kapitola: Původ systému. Autoři se zmiňují o všeobecném názoru, podle něhož je současný polský systém importován sovětskou armádou a byrokracií. Nepopírají důležitost těchto jevů pro vznik byrokratického systému (při



te křehlosti tvrdí, že v době převzetí systému à la soviétique byla sovětská byrokracie již třídou). Rozbírají dále otázku nutnosti industrializace, která jedině v podmínkách zaostalé země může způsobit zvýšení spotřeby, a zaměstnanosti. Popisují polskou poválečnou industrializaci a srovnávají materiální postavení jednotlivých skupin s předválečným obdobím. Přes odlišné zájmy ostatních společenských skupin (výroba pro spotřebu) uskutečňovala byrokracie svůj úkol - výrobu pro robu. Aby toho bylo možno dosáhnout, přistoupila byrokracie k monopolizaci své moci pomocí strany, policie, tak se také z byrokracie přeměnila na třídu a stát se změnil ve stát třídní diktatury byrokracie. Vzhledem k industrializaci byla úloha byrokracie objektivně užitečná, umožnila společenský postup vrstev a tříd a našla tedy "solidní společenskou základnu, a proto trvala (třídní nadvláda) tak dlouho, jak dlouho výrobní vztahy a zvláště třídní cíl výroby odpovídaly požadavkům hospodářského rozvoje, edy dříve nebyly dobudovány základy moderního průmyslu".

Ekonomická krize systému: Po vybudování průmyslu (v podmínkách "neplacené práce") se rodí rozpor mezi vybudovaným průmyslovým potenciálem a nízkou úrovní spotřeby. Příčiny národního důchodu jsou: 1. nízká produktivita, byrokracie - při zachovávání tendence "výroby pro výrobu" - se snaží investovat veškerou část společenského produktu do výroby výrobních prostředků. Jako brzdící hospodářského vývoje působí tyto faktory: 1. inflační bariéra, projevující se růstem nominálních a stagnací reálných mezd. 2. surovinová bariéra, projevující se jednak v neúnávně velkém potírání surovinové tendence "výroby pro výrobu", jednak ve všeobecném nedostatku surovin. 3. nedostatek ekonomického přebytku, který i nevyužívání pracovní síly a vyvážení zásob. Tyto jevy jsou dány tím, že výroba se nepřizpůsobuje spotřebě. 4. Nevyužívání intenzivních faktorů hospodářského růstu (technického pokroku). 5. Exportní bariéra, spočívající v nepřijatelnosti platební bilance a rozvíjení kapitalistických sil. Důležitá jsou: 1. příčiny jevu 4 a 5 spočívající v ekonomickém systéme, založeném na plnění hlavních úkazatelů - hlavně výroby, který je kvantitativní a málo kvalitativní. Soudí ovšem, že i totální reforma ukáže tělu vadu nesprávné a klade si otázku, zdali v důsledku špatného fungování hospodářství je ukazatel hlavně výroby, který působí jako antisímel, nebo kapitalistický byrokratický řízení, který nejen upírá antisímel, ale paradoxně iniciativu v rozvoji i zaměstnanců podniků a v rámci intenzivní činnosti hospodářského růstu. I v socialistických podmínkách existuje iniciativa: dělník se snaží pracovat co nejdříve a odvést co největší výrobek, technolozi (důlníci i tak nazývají vedení podniku) se snaží skryt rezervy a prokázat co největší zisk, aby byl splněn plán. Reforma "ukazatelů" může přinést rozporejší sítí řízení podniků a hospodářství, ale i klade si rozpory nebudou odstraněny, třeba díky prokurátorské a inženýrské hospodářství nebude nastoleno. Krize se proto bude dále prohlubovat: partykularistický charakter rezerv, kterých by byrokracie měla užít. (Tyto rezervy byly na polovinu přesádky let v průmyslu i v zemědělství, což se projevilo po antisímelické vzpouli v roce 1956 30% zvýšením mezd, ke kterému byrokracie přistoupila, aby si udržela moc. Ekonomická krize se bude prohlubovat: podle čísel dalšího pětiletého plánu je možno soudit, že buď bude ingestivní program splněn, a potom dojde k poklesu reálných mezd, nebo ne splněn nebude (na úkor mezd), což způsobí další pokles národního důchodu a vzrůst nezaměstnanosti. Základní společenský a ekonomický rozpor byrokratického systému, tj. rozpor mezi vybudovaným výrobním potenciálem a

níkem úpravám společenské spotřeby, je vážná na dnešní výrobní vztahy, a proto je třeba je odstranit jen odstraněním těchto výrobních vztahů, tj. svržením třídní nadvlády byrokracie.

7. kapitola : Výrobní vztahy v zemědělství a krize. Výrobní vztahy v polském zemědělství /kromě málo početných družstev/ jsou založeny na soukromém rolnickém vlastnictví a státním monopolu trhu. Autoři dokazují na číslech, že 85% rolnických rodin konzumuje méně než 37kg masa na osobu za rok, což je polská sotva postažitelná norma. Byrokracie vykořisťuje pomocí cenových nůžek /tj. rozdíl mezi nízkými státem diktovanými nákupními cenami zemědělských výrobků a vysokými cenami průmyslových výrobků/. Po níže se životní úroveň rolníků zvedla : bylo to způsobeno industrializací země; v r.1956 se byrokracie zřekla kolektivizace a administrativně-policejní donucování bylo nahrazeno hospodářským, uskutečněným státním monopolem trhu a cenovými nůžkami. Pro budoucnost se autoři obávají růstu nezaměstnanosti, která se nejspíše projeví skupinou "chłopy robotnicze"/napůl dělníci a napůl rolníci/, úpadku nejchudších usedlostí a přeměně nejbohatších usedlostí na kapitalistické statky. I po odstranění zemědělské krize je zapotřebí výměny výrobních vztahů.

8. kapitola : První antibyrokratická revoluce 1956-57. - Krize stalinismu počesťovon let /1953 - Berlín, série útoků v koncentračních táborech v SSZR, 1955 - Poznaň a poté Maďarsko a Polsko/ je spojena s rostoucí hospodářskou krizí systému. Jednotlivé třídní zájmy tříd a vrstev /zvyšování spotřeby/ byly v rozporu s třídním zájmem byrokracie, a tak byl položen základ konfliktu. Aby si udržela moc, vyhlásila byrokracie své nezaujatost. V Maďarsku byla byrokracie zachráněna sovětskou ozbrojenou intervencí, v Polsku si udržela moc mírovými prostředky. Autoři zdůvodňují vítězství byrokracie neexistencí dělnického programu a slabostí říjnové levice, která ho nevytvořila. Liberální křídlo byrokracie provedlo několik reforem, které upevnilly její moc. Postupně však odbourávala všechny výhody, které pracujícím měla poskytnout. Reorganizací dělnických rad v r.1956, které vznikly spontánně v r.1956, bylo s konečnou platností likvidováno vše, čeho bylo v Řijnu /56/ dosaženo.

9. kapitola : Celospolečenská krize systému. Autoři popisují chmurnými barvami budoucnost polských pracujících. Předvídají jak nezaměstnanost, tak pokles reálných mezd/byrokracie se bude snažit obě zla kombinovat aby je zmenšila/. Hovoří o špatné bytové situaci, o nízkém procentu dělnických a rolnických dětí na vysokých školách. O propaganěckém systému, který zavládl na pracovištích. Uvědomují, že v době všeobecné krize systému je zájem dělnické třídy revoluce, která svrhne třídní nadvládu byrokracie. Hovoří rovněž o tom, jak citálně dopadá krize na rolníky - a zejména mládež, která je zbavena svých perspektiv. Rovněž technokracie /tj. říditelská vrstva/ se staví proti systému, i když z jiných pozic. V oblasti práce a životního systému je plně stalinistická byrokratická diktatura, která používá barbarských zbraní. V oblasti ideologie budí nacionalismus/byrokracie svoji vlastní ideologii nemá/. Vědci, spisovatelé, umělci jsou často zbaveni svobody vykonávat své povolání. Je třeba zbořit psychologické zdí strachu před donucovacím policejním systémem, je třeba přistoupit k revoluci. Revoluce je nevyhnutelná.

10. kapitola : Mezinárodní problémy revoluce. Autoři kritizují ty, kteří vystupují proti revoluci z těchto důvodů, že, jak se domnívají, je hrozbou domácímu a světovému míru. Revoluce je pro ně nevyhnutelným důsledkem všeobecné krize systému. Udmítají rovněž argument sovětských tanků s tím, že je nutné, aby se revoluční hnutí rozšířilo do celého tábora. Možnost inter-

sovětské byrokracie, (pokud bude ještě u moci) bude vyjádřen na pětina třídních konfliktů uvnitř SSSR a na počtem tanků a letadel, které bude mít k dispozici." Autoři soudí, že v podmínkách nekapitalismu (jak nazývají současný systém např. v Západní Evropě) není možné zařít křižáckou výpravu proti lidu východních zemí bez důkladné přípravy veřejného mínění. Považují intervenci ze západu (v případě revoluce) za krušnou nepravděpodobnou. Autoři rovněž odmítají argument atomové bomby s tím, že oba hlavní bloky neusilují o své vzájemné vyhlazení, ale že si rozdělí svět do sfér vlivu. Byrokracie se snaží o zachování statu quo, tj. zachování poslušnosti. Válečné nebezpečí může být odstraněno jen tehdy, budou-li odstraněny jeho kořeny: imperialismus a diktatura byrokracie. Autoři se zmiňují i o Ruské revoluci, prohlašují porevoluční Sovětské Rusko za dělnický stát a zdůrazňují internacionalistický charakter ruské revoluce. Hovoří rovněž o postupné byrokrtizaci sovětského státu. Soudí, že osvobození se celé skupiny zemí z kapitalistické nadvlády bylo a je faktorem, podporujícím revoluční boj ve světě; byrokracie je ale brzdou pro další revoluční rozmach, zejména koloniální revoluce.

10. kapitola. Program. Autoři tvrdí, že takový společenský program je reálný, který odpovídá nejlépe požadavkům hospodářského vývoje a umožňuje realizaci zájmů celé společnosti. Soudí, že jedině program dělnické třídy může takoveto řešení nabídnout. Je zapotřebí, aby dělnická třída vykonávala ve státě hospodářskou, sociální a politickou moc. Zároveň je ovšem třeba, aby byly odděleny výrobní a řídicí funkce, aby tedy existovala jak ředitelé, tak dělníci. Aby dělnická třída (je vždy používáno obecného termínu) mohla řídit, musí se zorganizovat. Autoři potom nabízejí program o osmi bodech:

1. Podniky musí být řízeny dělnickými radami, které budou provádět všechna důležitá rozhodnutí. Ředitel bude radě odpovědný, bude jí najímán a propouštěn. Tento systém není možný za současného stavu. Je proto třeba podniky osamostatnit. Tak dělnická třída mimochodem uskuteční to, co je pokrokové v programu technokracie: nezávislost podniku. Pro dělnickou třídu je však tato nezávislost samosprávou.
2. Protože ale většinu rozhodnutí je třeba provádět centrálně, je třeba, aby dělnická třída, která musí vládnout produktem centrálně, se zorganizovala systémem rad dělnických delegátů s Ústřední radou delegátů v čele. Tak bude stanoven národohospodářský plán. Rady na nižších úrovních budou pak rozhodnutí kontrolovat a korigovat a stánu se tak legislativními a výkonnými orgány, nástroji hospodářské a politické moci. Delegáti v radách budou kdykoliv odvolatelní svými voliči.
3. Dělnické rady však potřebují několik variant, aby se mezi nimi mohly rozhodnout. Proto je zapotřebí existence několika politických, dělnických stran. Pluralitní politický systém je dán také zrušením předběžné cenzury, svobodou projevu atd. Dělnické strany se neomezují jen na dělníky; je třeba ovšem zdůraznit jejich dělnický charakter. Autoři se vyslovují proti parlamentnímu systému, hovoří o něm jako o zástěrce diktatury byrokracie nebo buržoazie (v kapitalistických zemích). "Proti formálnímu hlasování jednou za čtyři nebo pět let stavíme stálou účast dělnické třídy, organizovanou systémem rad, politických stran a odborů, stavíme vydávání politických a hospodářských rozhodnutí na všech stupních a jejich úpravu a kontrolu."
4. Protože není dělnická třída jednotná a jako celek se nemůže zbavit nástrojů sebeobrany (např. proti cizincům), je třeba vytvořit "odborné absolutně nezávislé na státu a mající právo organizovat hospodářské a politické stávky."



5. Určitou část pracovní doby je třeba věnovat všeobecnému dělnickému vzdělání /různému různým politickým stranám/, aby dělníci byli schopni součastnit veřejného života.

6. Je třeba zrušit politickou policii a pravidelnou armádu. Pravidelnou armádu je třeba nahradit dělnickými milicemi /zvláště ve velkých závodech/. Specializované jednotky je třeba zachovat: vojáci však musí být stále ve spojení se svými mateřskými závody.

7. V současné době je kolektivizace zemědělství nepřijatelná. Není také možno obnovit hru tržních sil na vesnici, protože by to vedlo k rekapitalizaci zemědělství. Je zapotřebí snížit rozpočty cenových nůžek a vrátit tu část produktu, kterou zemědělci vyrábějí, ve formě společenských a kulturních investic a technické pomoci. Rolnictvo se musí organizovat ve výrobní sdružení /mají se, i když to autoři výslovně neříkají, stát zárodkem zemědělských družstev/, dále musí vytvořit organizaci venkova /instituce nejsou blíže objasněny/. Konkrétně je třeba, aby rolníci vytvářeli vlastní politické strany.

8. Antibyrokratická revoluce bude mezinárodní aspekt jak v rámci táboře, tak vzhledem k dělnické třídě západních zemí. Naším spojencem proti intervenci sovětských tanků je dělnická třída ruská, ukrajinská, maďarská a česká. Naším spojencem proti tlaku a hrozbám imperialismu je dělnická třída průmyslu západu s postupující koloniální revolucí (v rozvojových zemích). Proti dohodě mezinárodní byrokracie s mezinárodní imperialistickou buržoazií, které udržují protidělnickou diktaturu ve svých sférách vlivu, stavíme tradiční dělnické heslo: Proletáři všech zemí, spojte se!

Uskutečněním svého programu osvobodí dělnická třída rolníka, vojáka, spisovatele, umělce, vědce, úředníka. Autoři ještě krátce zdůvodňují ten fakt, že dělnickou třídu považují za nositelku demokracie: dělnická třída nejvíce nedostatkem demokracie trpí a proto jí má nejvíce zapotřebí, specifický zájem této třídy odpovídá nejvíce potřebám této společnosti.

II. kapitola. Protiergumenty Autoři odmítají názor, že "technokratické řešení" může přinést lepší výsledky než proletářská koncepce. Změna výrobních vztahů, o níž technokraté usilují, může jen zosilovat třídní boj, protože namísto anonymní centrální moci se dělníci střetnou s vedením podniku, které je jim známé z pracovního procesu, "Socialismus ředitelů" je jako další fáze, která by měla vystřídat byrokratický centralismus, nepravděpodobný. Autoři se domnívají, že tendence by mohla zvítězit teprve po proletářské revoluci a být tak jejím Thermidorem. Autoři dále vystupují proti těm, kteří tvrdí, že dělnická třída je v podstatě reakční a revoluční začne tedy ohrožovat socialismus. To je ovšem ovšem mystifikace spočívající v záměně byrokratického centralismu za socialismus. Autoři tvrdí, že byrokracie je protidělnickou a antisocialistickou silou a že boj proti ní nepřináší "pravou" nebezpečí, protože buržoazní síly nemají žádnou ekonomickou základnu a maloburžoazní jsou na periferii hospodářských struktur. Naopak, byrokracie se často opírá o pravcové síly /s církví/. Také plurální systém není nebezpečný, je-li zdůrazněn jeho dělnický charakter. Další námítky proti programu autorů byly vedeny z pozic inteligence.

Autoři tvrdí, že v technokratickém systému, protože je to v  
vykořisťovatelský systém, musí vzhledem k policejné-admi-  
nistrativnímu systému být demokracie velmi omezena, což  
dopadá zejména na inteligenci. Proto zavrhnou technocratic-  
kou koncepci; dělnická demokracie poskytne inteligenci  
plnou tvůrčí a občanskou svobodu. Proto se musí inteligence  
přimnout k dělnictvu a bojovat za jeho zájmy. Kritika ze stra-  
ny byrokracie se týkala "nelegálnosti" výzev, které autoři  
adresovali dělníkům. /Šlo o základní dělnických kroužků/.  
Autoři tvrdí, že není možnost označit činnost proti byro-  
kracii /a činnost vzděkávací a organizační je pro dělníky  
nezbytná/ za nelegální, protože samotná podstata nadvlády  
byrokracie je nelegální /což vyplývá i z polské stavy,  
kterou jinak autoři nemají v lásce/. Přitom se odvolávají  
na tradici KS Polska /která byla v r.39 Kremlem zrušena/.  
Text: cca 60 stran hustě psaným strojem.

XXXXXXXXXX

XXXXXXXXXX

Po formální stránce je třeba ukázat na Elitokratický ja-  
zyk, který autoři používají. Práce trpí běžnými nedosta-  
tky stalinistických referátů: vyznačuje se kategoričností  
soudů, vychází z blíž neurčených a někdy i obvykle jinak  
chápaných pojmů /byrokracie, technokracie, technokraticismus,  
kapitál/, odhlíží od historického kontextu, přehlíží vel-  
ké mezery v předkládaném vzdělání, nepodává referace o názo-  
rech, které by byly autorům blízké nebo které by je vyvrá-  
cely, nepřináší žádné odkazy na literaturu /jen mimochodem  
se zmiňuje o blíž neurčených pracích J. Gollmana a Michala  
Kaleckého/. Jednotlivé myšlenky procházejí celým dílem a js-  
ou často opakovány, aniž by byly rozvíjeny. Část těchto ned-  
uhů je možno vysvětlit atmosférou persekuce a spěchu, v níž  
autoři v říjnu a na jaře 1965 žili, část připadá na objektivní  
podmínky, které provázely jejich studium a politickou  
činnost /máme na mysli téměř úplnou izolaci, obtížný přís-  
tup k zahraniční marxistické literatuře, jazykové obtí-  
že, neexistenci kontaktů s marxistickými seskupeními atd./.

Po obsahové stránce: následující komentář nepřináší námit-  
ky podle důležitosti, ale tak, jak se postupně objevují  
v textu:

1. Mocenská elita, byrokracie a společenská třída:  
Autoři nazývají mocenskou elitu /tj. několik jednotlivců  
nebo desítek jednotlivců v Polsku/ centrální politickou byro-  
kracií /zkráceně jen byrokracií/. V 2. kapitole potom tvrdí,  
že tato byrokracie je třídou, protože je kolektivním dis-  
ponentem výrobních prostředků a nadproduktu, kterého užívá  
proti zájmům dělnické třídy /v tom smyslu výrošisto-  
vání/, která nemá ve státě žádný vliv. Mocenská elita by mo-  
hla být /řečeno jazykem nemarxistického, buržoazního politolo-  
ga a sociologa/ politickou třídou, nikdy však nemůže být  
společenskou třídou v tom smyslu, jak je v marxismu běžně  
užíváno. Za nevhodné považujeme rovněž samostatnou zmiň-  
ku mocenská elita-byrokracie, byrokracie-... atd. atd. atd.  
Je třeba autorům připravit opatření vzhledem k marxistické  
definici společenské třídy v tom smyslu, že není rozho-  
dující vlastnictví výrobních prostředků, ale disponování jimi.

V souvislosti s tím dodejme, že naše argumentace napadla  
mnozí, a to z důvodu, že se jedná o aspekt "mocenské elity" na rozdíl  
od Deutschlandu, který se drží původního schématu; toto roz-  
lišení definice společenské třídy je důležité pro pochope-  
ní současné etapy kapitalistické společnosti a společnosti  
bývalých koloniálních zemí/manažeri a buržoazní byrokracie/  
i pro pochopení důsledků technokratických plánů/k polské  
"technokracii" se ještě vrátíme/.

2. Vznik byrokracie, původ systému. Konstituování byrokracie  
a mocenské elity není vůbec vysvětleno. Ze závěru 4. kapitoly  
je možné mít dojem, že byrokracie hrála historicky natu-  
rnou úlohu/až do vybudování státu/. Historické šance pol-  
ského lidu bylo třeba vysvětlit v mezinárodním kontextu  
zejména v souvislosti s polskou závislostí na Rusku a  
závislostí Polska na SS. Vzhledem k existenci Polska  
a odměrnování pozitivní role byrokracie při industrializa-  
ci zemí není objasněn původ buržoazní "teorie" podle níž  
"socialismus se hodí jen pro méně vyvinuté země".  
Problém "nezbytnosti" byrokracie je složitý./viz S. Mal-  
let dále/

3. Třídní cíl výroby. Tvzení, že třídním cílem byrokracie  
je "výroba pro výrobu" je - odhlédneme-li od ediktiva  
"třídní" - velmi vágní. Rovněž nelze tvrdit, že cílem bur-  
žoazie je zisk, zatím co cílem byrokracie je nadprodukt/te-  
dy "výroba pro výrobu"/, už proto, že nadprodukt je rovněž  
cílem buržoazie/i když je zisk. Marx, Kapitál, sv. I, Bha 53,  
str. 544/ považoval živelnost buržoazní ekonomiky, a níž  
"bezohledně nutí lidstvo k výrobě pro výrobu, tedy k rozvo-  
ji společenských výrobních sil" za civilizační vymoženost.  
V rámci kapitalismu je "výroba pro výrobu" pouze rozvoj  
produktivních sil, tedy rozvoj lidské povahy, jakožto sebeúhe-  
lu"/Marx: Theorie über den Mehrwert, sv. 2, Berlin 1939, str.  
137/. Tato civilizační vymoženost však je právě v kapitali-  
stickém systému omezena možnostmi tohoto systému, roz-  
voj výrobních sil je nejen omezen, ale i implikuje sám v se-  
bě negativní prvky, protože kapitalismus omezuje život pra-  
cujících na jednoduché vynakládání reprodukční pracovní  
síly, není takto rozvinout její vlastní - jejich vlastní sub-  
jektivitu, uvést do pohybu subjektivní stránku výrobních sil,  
není potom "absolutní formou pro rozvoj výrobních sil"/Marx  
Grundrisse der Kritik der Politischen Ökonomie, Berlin 1955, s.  
str. 313/. Tak bylo možno označit každou výrobu "výrobou pro  
výrobu", protože výroba je možná jen tehdy, rozvíjí-li výro-  
bní vztahy/Marxova kritika omezení rozvoje těchto vzta-  
hů je evidentně platná nejen pro kapitalismus, který hra-  
níde tohoto omezení dokázat a posunout, ale i pro byrokra-  
tický postkapitalistický výrobní způsob, kde jak soudíme, je  
ještě možnostmi tohoto posunutí hranic velmi omezeny/.

Navíc existují názory, podle nichž je právě kapitalistická  
výroba "výrobou pro výrobu", zatím co výroba byrokratická  
toto označení nenese./Radovan Rychta ve zborníku Karla  
Kouby a kol. "Úvahy o socialistické ekonomice" Ph. Svoboda  
1963, str. 60: "výroba pro výrobu" je rost produktivních sil  
jako samoučel, kde každý výrobek má finální užití a jeho op-  
spotřeba je opět zdrojem růstu výrobních sil.



Nepotřebí se tedy výroba špatných, nepoužitelných, zastaralých nepotřebných výrobků—to není výroba pro výrobu, ale výroba pro sálad /podtrženo nani/, pro ukazatele, pro direktivy, v níž se oproti výrobě pro výrobu uplatňují postranní zájmy a síjmačky. Výroba pro výrobu je formou skrývajícím různý obsah. Je něco jiného, je-li to výroba kapitálu pro výrobu kapitálu, anebo produkce člověka, sebe i druhého člověka "ja ko samoušel". Při zkoumání třídního cíle buržoazie a skupinových cílů buržoazní a byrokratické mocenské elity a byrokracie bude třeba sledovat tento okruh problémů: a/otázka sociální motivace, jejich nástrojů a podmínek; b/otázka vzájemného vztahu elity a "její" sociální skupiny; c/otázka možnosti vlastní iniciativy ve společenské hierarchii; d/otázka výrobních vztahů jako všeobecné základny pro uplatňování skupinového zájmu; e/otázku kapitálu, privilegií, osobní prestiže a proměnných možností. Je zřejmé, že stejně jako není možno se spojit se schématem "výroby pro výrobu", není možno přijmout ani schéma "třídním /skupinovým/ cílem buržoazie/byrokracie, elit/je udržení a upevnění moci, jehož se dosahuje upevňováním daných výrobních vztahů rozvojem výrobních sil za použití kapitálových/společensko-pozicních/ a dalších vazeb".

4. Vyhrožování pracujících. I když je možno souhlasit se základní tezí, hovoříme ...

5. Termín "byrokratický systém". Pro autora je výrobní způsob, který je užíván v současné polské společnosti, nekapitalistickým a nesocialistickým. Na jeho počátek i na jeho konec kladou sociální revoluci, která znamená změnu výrobních vztahů. Protože na rozdíl od autorů jsme dospěli k závěru, že byrokracie není třídou, musíme zdůraznit především politický charakter příští revoluce, i když uznáváme, že změna výrobních vztahů ji vymezí i značný sociální aspekt /slabší, než při antikapitalistické revoluci, kdy je třeba zrušit buržoazii jako třídu, musíme zdůraznit, že změna výrobních vztahů znamená změnu vlastnictví výrobních prostředků/. Autoři chápou byrokratický systém je ke společenskou formaci; na rozdíl od nich se domníváme, že stalinismus /a do jisté míry i bolševická koncepce okolo roku 1920/ zavědly postkapitalistickou společnost do velice obtížného vývoje, který je cyklem stále přechodným obdobím k socialistické společnosti s rozpracovaným směřováním; mezi stalinistickou fází přechodného období a socializací vývojem leží ovšem revoluční proces o nutnosti stalinistické "objíždky" nejde předsvědčení, i když historie nás poučuje o nutnosti být menší, přece však antisocialistické "objíždky" sovětské společnosti./

6. Problem technokracie je nedostatečně objasněn. Je zřejmé, že pouze část vedoucích hospodářských pracovníků má technokratické/tj. decentralizační/ambice, částí locavání byrokratický centralismus vynovuje. Zdá se, že vůbec chybí byt stručná marxistická analýza, která by vymezila podobnosti a odlišnosti manažerských tendencí v současné buržoazní společnosti.

společnosti/zejména v USA/a prvních pokusů i technokratické / v podstatě manažerské / postavení některých vedoucích hospodářských pracovníků a techniků/a jejich mládeží/v zemích sovětského vlivu/ včetně SSSR. Tyto problémy by bylo třeba vzájemně konfrontovat, poukázat na ně ve světě stávajících výrobních vztahů a možnostech rozvoje výrobních sil, rozebrat znovu pojem "státní kapitalismus", určit hranice těchto jevů, spojit problematiku s otázkou vědeckotechnické revoluce a samosprávného systému. Je nepochybné, že taková analýza by si vyžádala velmi podrobného předchozího studia.

7. Otázka Jugoslaviie. Na rozdíl od autorů že nedomníváme, že dnešní Jugoslaviie je "technokratickým státem", i když "technokratický" i "samosprávný" systém tam vystupuje silněji, než v ostatních postkapitalistických evropských zemích. Technokracie hraje v Jugoslaviie důležitější úlohu jen v poměrně málo významném jug. průmyslu: centrální rozhodnutí, ať politická či hospodářská, jsou činěna mocenskou elitou která zastupuje zájmy byrokracie i technokracie/ které jsou spojeny, jejich zájmy nejsou protáhlelé, i když jsou různé./ Ze stejného důvodu nyní možno označit jug. společnost za samosprávnou/ jak se někdy v Československu stává/. Je ovšem zřejmé, že zavazovací samospráva ala Jugosl. by měla v Československu zcela jiný obsah, a to už s ohledem na výrazem průmyslu v Českoslov., hospodářství a s ohledem na poměrně vysokou kulturní úroveň Českoslov. pracujících./ Vysoké procento negremotných v Jug. je opět důsledkem byrokratického centralismu, stejně jako polokolonizální poměry v jihovýchodních oblastech Jugoslaviie./

8. Problem ekonomických rezerv je chápán izolovaně. Je zřejmé, že při mezinárodním propojení byrokratických mocenských elit je možno vrhnout rezervy z jedné země do druhé a tím krizi oddálit.

9. Antibyrokratická revoluce: chybí podrobnější informace o vývoji činnosti polských dělnických rad.

10. Program chápeme jako východisko diskusí. Za hlavní nedostatek považujeme nedostatečně promyšlený vztah mezi centrem/nejvyšší dělnickou radou/ a základnou. Zdá se, že autoři nijak nezdůrazňují smutný smysl socialismu: seberealizaci každého jednotlivého pracujícího, jeho aktivitu a iniciativu, jeho podíl na řízení společnosti/tj. tedy marxovské převrácení ekonomického subjektu a objektu/. Pod tímto zorným úhlem a s nvtěžením na operativnost řízení je třeba diskutovat mezi základními, oborovými a celopůzornými samosprávnými, jejichž zájmy mohou / a zdá se, že musí/ být rozpučné. Spotřebu, její růst po kvantitativní a kvalitativní stránce, chápeme jako nezbytný a samozřejmý atribut samosprávné společnosti, která je optimálně racionální a navíc využívá / postupně, čím dál tím více/ morálních stimulů. Spotřeba však není cíl, pouze prostředek k osvobození výrobce, k vyjádření jeho vlastní odebnosti./ Růst spotřeby dělníků může zajistit i kapitalistická společnost./ V programu se





je často personální zrány; její postavení je velmi labilní, není kodifikováno třídními zákony, není dědičné, nezávisí na kapitálu ani na osobní prestiži, ale výhradně na vnitřním poměru sil uvnitř malé skupinky mocenské elity. Tuto mocenskou elitu můžeme dobře srovnat s elitami buržoazních /a i feudálních/ států. První vláda v USA nebo ve Francii není svěřena buržoazii, ale delegátům její moci, která vládne v zájmu buržoazie a tím její moc realizuje. Tato mocenská elita neodpovídá zájmům buržoazie homo. způsobem: zastupuje mnohem více zájmy monopolistické buržoazie /a nejlépe zájmy nejsilnějších monopolů/ než zájmy malé a střední buržoazie. Její vláda je obtížná a uskutečňuje se cestou složitých kompromisů. Přesto je ale buržoazie vykořisťovatelská třída, která, jsouc koordinována mocenskou elitou, rozhoduje o výrobních prostředcích /dokonce je vlastní/, o investicích a platech /v třídním boji s dělnickou třídou/, tj. rozhoduje o nadhodnotě a její realizaci. Můžeme shrnout, že buržoazní i byrokratická mocenská elita vyjadřuje nikoli především své vlastní zájmy, ale zájmy jiných společenských skupin, tj. třídní zájmy buržoazie a individuální a částečně skupinové zájmy byrokracie. Zatímco buržoazní elita vzniká z moci buržoazie, v případě byrokratické elity je vztah opačný: elita neodává vzniknout byrokracii. Byrokratická mocenská elita má daleko větší moc než buržoazní.

Stejně jako mocenská elita, ani byrokracie není třídou:

1. Hierarchie jí určuje společenskou úlohu vykonavatele a informátora elity.
2. V hierarchizovaném žebříčku ubývá byrokracii společenská úloha, sestupujeme-li po něm dolů /ministr je především byrokratem, zatímco mistr plní i objektivně pozitivní úlohu - organizuje výrobu, i když v byrokratickém smyslu/.
3. Příslušnost k byrokracii je dána jen osobní kariérou, není kodifikována třídními zákony a není dědičná /i když synové byrokratů jsou obvykle lépe společensky situováni než synové dělníků; nestávají se však většinou byrokraty, ale příslušníky inteligence/.
4. Byrokraté, většinou vzeší z dělnické třídy, /i když se v posledních letech stávají "odbornější", tj. přijímají do sebe inteligenci/, jsou podle oficiální propagandy stále zastupci dělnické třídy a často jsou skutečně přesvědčeni, že jednájí v zájmu dělníků; jejich vztah k dělníkům je často vztah dospělých k dětem; oni sami musí nejlépe vědět, co je pro dělníky dobré a dělníci to nemohou pochopit. "Co však tato tzv. nová třída nemá," píše Isak Deutscher, "je majetek. Nevlastní ani výrobní prostředky, ani půdu. Jejich hmotná privilegia se omezují na oblast spotřeby. Na rozdíl od manažerských elementů v naší /tj. tedy kapita-

listické/ společnosti nemohou přeměnit část svých příjmů v kapitál : nemohou spořít, investovat ani akumulovat bohatství, aby našly trvalé expanzivní formy v průmyslových akcích nebo velkých finančních aktivech. Nemohou odkazovat bohatství svým potomkům a nemohou se tedy udržovat jako třída".

Je ovšem zcela zřejmé, že mocenská elita a byrokracie, i když nejsou třídami, vykazují třídní postoj zejména v ob-  
l. etí noci.

B. Dovoňme o vykořisťování v našem systému s jistými rozpaky : uvádíme si, že nadhodnota pozbývá v postkapitalistickém systému svého kapitalistického, tj. kapitálového charakteru, alespoň v původním marxistickém slova smyslu. Přesto však pomocí této nadhodnoty, ať už je pouze abstraktním vyjádřením investičních možností společnosti, o nichž rozhoduje mocenská elita a které realizuje byrokracie, vznikají nové užité hodnoty, i když nejčastěji nemají charakter zboží, ale prostě dodávaných a požíraných produktů.

C. Vykořisťování na kapitalismu i v našem systému nespočívá v tom, že se část národního důchodu proměňuje v nezaslouženou osobní spotřebu byrokracie nebo buržoazie, nebo lépe vykořisťování nespočívá jenom v tom, ale především v tom, že nadhodnota je využíváno proti zájmům pracujících /armáda, policie, cenzura, nevýhodné hospodářské smlouvy s politickým pozadím, dodávky zbraní diktátorským režimům, apod./.

Mezi kapitalistickým a byrokratickým vykořisťováním jsou četné rozdíly : osobní spotřeba kapitalistů je daleko vyšší než částka, kryjící privilegia byrokratů; kapitalistické vykořisťování je daleko přehlednější než byrokratické : o nadhodnotě a využití národního důchodu rozhoduje často konkrétní kapitalista nebo alespoň konkrétní akciová společnost, monopol, zatímco o využití národního důchodu při byrokratickém vykořisťování rozhoduje anonymní mocenská elita velmi tajemnými způsoby; kapitalisté vykořisťují jako třída, jejich moc je dána jejich vkladem kapitálu, byrokraté v čele s mocenskou elitou vykořisťují jako vrstva, jejich privilegia nejsou vždy úměrná jejich postavení. Je zcela zřejmé, že parazitní charakter byrokracie jako vrstvy /i buržoazie má parazitní charakter, přesto však vykazuje větší "funkčnost" než byrokracie/ určuje tak parazitní charakter vykořisťování.

Téma k IX.sjezdu IV.Internacionaly

Nová fáze krize byrokratických režimů v dělnických státech  
a význam ekonomických reforem

Po potlačení maďarské revoluce v r.1956 se krize byrokratických režimů v dělnických státech východní Evropy a v SSSR na čas zastavila. Postupná likvidace většiny reforem, přijatých polským říjnem r.1957, zastavení destalinizace v SSSR po XXII.sjezdu KSRS, pasivita pracujících mas, politická apatie, z níž byly sice na chvíli vytrženy vítězstvím kubánské revoluce nad americkým imperialismem, avšak ne už čínsko-sovětským konfliktem - to všechno se zdálo být přechodem k zastavení krize. Odstraněním Chruščeva, jehož ekonomická politika se stala mezi dělnickou třídou zjevně nepopulární, se setkala s naprostou lhostejností. Agrese amerického imperialismu proti vietnamské revoluci, válka, která vyprovokovala obrovskou reakci mladé avantgardy v imperialistických zemích, se ve většině dělnických států setkala s ohlasem mnohem lhostejnějším - i když se nesmí opomíjet odvážné podpoření vietnamské revoluce polskými, východoněmeckými a jugoslávskými studenty. Tato dlouhá politická apatie, dosahující přibližně deset let, následujících po periodě prudkých otřesů v letech 1952-57, se vykládá několika způsoby.

Koncem padesátých a začátkem šedesátých let se zvyšuje životní úroveň - patrněji např. v SSSR, NDR a Jugoslávii, než v Polsku a ČSSR, nicméně i všeobecně natolik, aby vznikla jista náhoda iluzí o reformách. Porážka maďarské revoluce jí dala podnět. Iluze o postupné "demokratizaci" zhora, povzbuzovaná občasnou liberalizací v kulturní oblasti a značným rájem o jugoslávské samosprávě, znamená hlavní rámec, v jakém se podobné klima upevnilo.

Avšak je zde ještě jeden faktor oné apatie, jehož roli nelze přehlédnout. Za stalinismu byla ve všech těchto státech /s částečnou výjimkou Jugoslaviie/ dělnická třída odstraněna z politického pole. A se zjevného rozdílu mezi oficiální doktrínou - reformací "marxismu" - politickým útlakem a sociální nerovností vzniká v cítění proletariátu nedůvěra a jeho tlak k marxismu-leninismu. Tato nedůvěra se přirozeně čas od času měnila; podle ekonomické situace - buď byla naplněna optimismem, neboť se jevily reálnými možnosti "osobních úspěchů" /periody silné ekonomické expanze/, nebo naopak, ze stejných důvodů, pesimismem, /periody polo-stagnace/. Ale ztráta důvěry v ideál komunismu, zprostředkovaný byrokracií, je hlavní příčinou politické apatie proletariátu. Nepřekonal ji ani periody "liberalizace", ani boje intelektuálů za socialistickou demokracii, protože je proletariát, a ne zcela



...uvodně, považoval za část privilegované byrokracie a protože liberální program dělnickou třídu nijak zvlášť nezaujal.

Už po několik let narušují jisté faktory poměrnou stabilitu, udržovanou od r. 1937. Krize je znovu vyvolána, protože různé vrstvy okrvatelstva v Jugoslávii, v Polsku a v ČSSR se znovu uvedly v pohyb a vstoupily na pol.scénu. Sovětská byrokracie tuhne hrázou při představě čehosi podobného u nich doma.

Je třeba si ujasnit hlavně čtyři faktory: 1. zpomalení ekonomického růstu a neblahé následky ekonomických reform, předkládaných v posledních letech, 2. krize "světového socialistického tábora", tedy ve vztazích mezi sovětským státem a KSČS, 3. neschopnost byrokracie vypracovat ideologii, jež by přiměřeným způsobem nahradila stalinistickou doktrínu, 4. střída dělnických elit s agresivním americkým imperialismem, s vítězným odbojem vietnamských pracujících mas a s obnovenými nepokoji revolučního boje v západní Evropě.

Ruší pokles ekonomického růstu byrokratický J. Čecherovávám a deformovaním dělnických států během šedesátých let vyjadřuje hlubokou krizi byrokratického vedení. Nečinnost centrálního plánování byl už všeobecně pochopen, ale vedení, místo aby to nahradilo demokraticky volenými dělnickými samosprávami, hledá mechanismy, kterými chce přikročit k tomu - vzhledem to znatelné a stále rostoucí neefektivnosti. Odtud všeobecné mínění o "ekonomických reformách", které mají dopadnout ekonomiku sovětského bloku. Podstatou tohoto je boj o moc uvnitř samotné byrokracie, mezi technokratickým křídlem a křídlem konzervativním stalinistického aparátu.

Konzervativní povaha tohoto boje se projevuje hlavně v programu o stycích s dělnickou třídou, který vypracovávali "liberální" technokraté. Vůbec se nezúčastňují o samosprávách, snaží se o zvýšení práv ředitelů továren a nezávislosti podniků. Tato práva se rozšiřují nejenom vzhledem k plánovacímu aparátu, ale také na úroveň podniků. Zpochybňují jsou díky přímoci s ekonomické racionalitě, pracujícím značně podezřelí, jednak ze strachu před možností "vtrouchně dozorčím stranou" a odstranění neplatných služeb, jednak ze strachu před růstem sociálních potřeb a byrokratických platů či prémie. Bylo by příliš snadné konstatovat, že "liberální reformy" vytvořily přese všechno atmosféru výhodnější pro obnovení dělnické politické aktivity. Inu, tak by to totiž formálně bylo. Ve skutečnosti a doslova velmi vážných závěrů, kterým saskali jakoukoliv "kritickou oporu" pro technokraty proti konzervativním byrokratům. Je nepopíratelné, že konflikt uvnitř

byrokracie a liberální ústupky, povolené spisovatelům, novinářům a studentům v Československu zlepšily i možnost ekonomické aktivity dělníků. Je třeba ještě dodat, že zde byla ještě riziko, že se ona aktivita zaměří právě proti těm důležitým ekonomickým reforem, jež byly pro dělnickou třídu přínosné. A jestli měla tato aktivita na vybranou mezi "menším clem /technokratickém liberálové/ a návratem ke stalinismu, stávala obnovující se avantgardu těchto směrů před neřešitelný problém. Jediný odvážný program, program zcela otcovené sociální demokracie, opírající se o moc dělnických rad, tedy program politické revoluce, mohl způsobit všeobecné uplatnění dělnické třídy na politické scéně.

Je, že první vřetvy, které se začaly hýbat, byla inteligence a mládež, znamenající ještě tu nejhlubší apatii mezi dělnictvem. Odrážel to jen stav nespokojenosti mnohem přímější než ten, který vznikl ve středu byrokracie.

Přesně včas, dělníci se mohli spokojit se zvýšením životní úrovně a návratem jejich odborových práv na řízení podniků. Pro inteligenci a mládež však pořád byl svobodný umělecký a literární tvorby a vědeckého a tedy i politického projevu představoval živoucí potřebu; bez níž by byli zadrženi. A byrokracie tím, že likvidovala extrémní aspekty stalinismu, aniž by je nahradila skutečnou socialistickou demokracií, prostě škrtla prostředky, jimiž se zakročovalo proti pokašávkám a studentů a inteligence, ale nesažila se jim vůbec vyhověti.

Vývoj tímto směrem byl tak neblahý, že ideologický úpadek byrokracie byl mnohem zjevnější, než čístečný úpadek ekonomický. Byrokracie byla neschopná vyměnit stalinistickou doktrínu za jinou, alespoň poněkud koherentní. Byla dokonce ne schopná znovu prohlédnout svou historii. Parocí všech marxistické filozofie, politické ekonomie a historie KSSS, Pracně přepracovaných rok po roce, posléze přepracovávaných a nakonec stažených z oběhu, vznikl tento úpadek neobyčejně jasně, zvláště v porovnání s úspěchy přírodních věd a technik KSSR.

Ideologický úpadek byrokracie se dovršil právě v rostoucí krizi v rámci "socialistického váboře" a v mezinárodním komunistickém hnutí. Tato krize nemá přirozeně příčiny čistě ideologické; odrážejí opoziční nacionální zájmy byrokracie, různé styky byrokracie a imperialismu. Ale bezmocnost byrokracie, hlavně sovětské, vypracovat doktrínu, přijatelnou pro všechny dělnické státy a týkající se jak styků s imperialistickými zeměmi, tak výstavby ekonomiky a socialistické společnosti, povzbuzovala nepopíratelně psetřediv ve tendence uvnitř tábora. Z tohoto hlediska, je éra Kosi-gyn-Brežněv pro sovětskou byrokracií ještě katastrofálnější

ji, než éra Chruščevova. Za čtrnácti dělnických států se dnes již osm vymyká kontrole Kremli /chronologicky: Jugoslavie, Čína, Korea, Vietnam, Albanie, Kuba, Rumunsko, ČSSR/. S rostoucí autonomií ČSSR rostou podobné snahy v Polsku a v Maďarsku. A to, že se osi podobného neodehrává i v NDR, souvisí jen s přímou vojenskou závislostí NDR na SSSR. V mezinárodním komunistickém hnutí ztratil Kreml kontrolu nad komunistickými silami v Jižní a v jihovýchodní Asii a stále více vlivu ztrácí v Latinské Americe, hlavně díky "mírové spolupráci" a "ekonomického soutěžení". Komunistické strany v imperialistických zemích, které tuto politiku plně schvalují, se tak dostávají zcela mimo zájem vlastní mladé avantgardy.

Ideologický úpadek byrokracie se tedy znásobuje intenzivní politickou krizí. Dialektika této krize nezapůsobila přímo. Maoistický či spíše fidelistický vliv zůstává mezi komunistickými stranami a mezi revoluční mládeží v "dělnických státech" nezapomenatelný nebo slabý. Pomohlo by mu sice, že v těchto zemích neexistuje konkrétní program, nebo jen náznaky, týkající se přímo jich, ale i kult Stalinovy osobnosti, který nezanikl u maoistů, zavírá všechny možnosti vrstev studenstva a intelektuálů ve východní Evropě. Množství "oficiálních" prohlášení zvětšuje všobecný skepticismus, týkající se čehokoliv "ortodoxního", a protěže návrat k myšlence a kritickému zpracování. Ze stejných důvodů roste i počet různých směrů uvnitř samotné byrokracie. Konfrontace v mezinárodním měřítku dávají znovu mnoho příležitostí k vyprovokování diskusí, přerušovaných na čas zastavením destalinizace v SSSR. Ty nejskromnější úspěchy, jichž je dosaženo v boji pro socialistickou demokracii, mají mezinárodní účinky - uvažují v pohyb lavinovitý proces. Čeští studenti se staví za oběti represí mezi polskými studenty, obojí sympatizují s pronásledovanými sovětskými intelektuály. Mimo to pekingská protimoskevská propaganda, pochrývající autoritu byrokratických řízení komunistických stran, působí stejně dobře v kapitalistických zemích jako v SSSR.

Při nedostatku nezbytnosti polemiky se maoistům podařilo vnutit pustošivé pravdy o "revizionistech", za příklad dávají pronoskevske komunistické strany. Jestliže se tato propaganda, díky novému kultu, "kultu Mao", neujala v SSSR a ve východní Evropě, měla velký o las mezi avantgardou v imperialistických zemích, což také, jistým způsobem, dalo vzniknout novým opozičním směrům ve státech východní Evropy. Z tohoto hlediska byla sebekrytější propagandou "kulturní revoluce", namířená zjevně proti byrokracii a vyhlašující nezbytnost převzetí moci do rukou mladých, velmi důležitá. Končným výsledkem bylo značné přispění k nestabilitě a nevyrovnanosti stalinské byrokracie v mezi ná-



odboji a řízení.

Odboj vietnamského lidu proti americkým agresorům vyzkoušel onu novou politickou aktivitu mladé avantgardy v "dělích dělnických státech". Ochladil sympatie části studentstva a inteligence k buržoazní "demokracii" a zdiskreditoval v jejich očích americký imperialismus. Oživil aktivní solidaritu, povzbuzovanou ještě přítomností studentů z koloniálních zemí. Dneska, slouží, stejně jako na západě, k rozlišení pravých a reakcionářských směrů - nařikajíce si na oběti, které musí podotoupit obyvatelé východní Evropy ve prospěch Vietnamců či Kubánců, prohlásivších, že vietnamská válka je jen "háčka mezi mocnostmi" - stavějících se k hrdinému odboji vietnamského lidu neuznávali, - od progresivních směrů, nezůstávajících jen u slovních prohlášení oficiální "solidarity", ale manifestujících spontánně a podporujících Vietnam přímo a masově. Ještě jasněji je možno rozeznat různé směry ve východní Evropě vzhledem k revolučnímu hnutí v Itálii - pravice klasifikují zastavení gaullismu jako výborné pro "uvolnění mezinárodního napětí" a kritizují KSČ zprava, zatímco opravdové levicové síly solidarizují s odbojem mladých a kritizují KSČ zleva.

Klíšový problém, jemuž je tvář v tvář postavena avantgarda v dělnických státech, je spojení inteligence a studentstva, kteří začali otevřeně boj za dělnickou demokracii, s dělnictvem, které má se opřít v tomto boji zvítězit. Je ovšem třeba si napřed uvědomit současný duševní stav, materiální zájmy i historickou úlohu proletariátu a připravit toto spojení znamená znovuvytvořit marxisticko-revoluční organizace, které chrání plnost pro rámec politické revoluce.

Ekonomické a sociální důsledky (ekonomických reforem v různých dělnických státech) východní Evropy oživily před časem jisté tendence v mezinárodním dělnickém hnutí, které se domnívají, že v tomto směru je akutní nebezpečí návratu k kapitalismu. Maoistická propaganda se setkává s nerozlučným oltářem. Vývoj zahraniční politiky některých vlád těchto zemí, zvláště Jugoslaviie a částečně Rumunska, posiluje podobné obavy a i sovětská burokracie jich nadešp vukává k ospravedlnění tužších forem kontroly. To se potvrdilo hlavně v Československu, kde opora, poskytnutá Kremlem nec Stalinistickým tendencím Novotného, byla vysvětlována právě fiktivním nebezpečím návratu k buržoazní demokracii.

Revoluční marxisté musí vyvrátit podobné argumenty a ochránit korektní metodu marxistické analýzy. Mění to důležité jen proto, že obrana marxismu je neodlučnou součástí boje za světovou revoluci; je to také podmínka, nezbytná k zasažení do průběhu krize v dělnických státech, která, aby šla

ve smru světové revoluce, musí velmi přísně zvážit současný stav sociálních sil, jejich váhu a dynamiku. Jugoslavia byla vybrána jako typický příklad vzhledem k šíři soukromého sektoru v zemi; teze o návratu ke kapitalismu se přímo nabízí k posouzení na tomto základě.

Zastánci tezí, podle nichž by se měla Jugoslavia blížit ke kapitalismu, aplikují z metodistického hlediska, jen obrácené reformistické koncepce, neboť v této zemi není sociální kontrarevoluce a strana, jež je u moci, je tatáž, která v roce 1945 zcela vyvlastnila výrobní prostředky a zcela zničila stát bývalých vládnoucích kruhů, hypotéza podle níž by býval měl být znovu nastolen kapitalistický řád v Jugoslavii tvrdí, že lze postupně a nepozorovatelně přejít z dělnického státu na stát buržoasní, z ekonomie nekapitalistické na kapitalistickou, stejně jako reformisté tvrdí, že je možno postupně a neznatelně přejít se státu buržoasního na dělnický a ekonomie kapitalistické na nekapitalistickou.

Pro marxisty neexistuje kapitalismus bez buržoasní třídy u moci, v ekonomické slova smyslu. Neexistuje buržoasní třída bez soukromého vlastnictví výrobních prostředků a nadproduktu. Z tohoto hlediska je nemožné dokazovat, že jugoslávská buržoasie už udělala důležitý krok k znovuchopení výrobních prostředků. Neopék, systém samospr v představuje jistou politickou i psychologickou překážku, protože pracující jsou při rozeně mnohem méně ochotni opustit továrny, s jejichž řízením jsou přímo spojeni. Voj akumulace soukromého majetku, která nabývá značných rozměrů v zemědělství, obchodě, řemeslnictví a sektoru služeb, se neodchrává uvnitř této byrokracie, ale uvnitř zcela jiných tříd či vrstev, např. zadržujících drobných zemědělců, soukromých obchodníků atd. Co se týče přivlastnění výrobních prostředků třídou byrokracie, je nemožné říci, že tento článek je kvantitativně větší než ten, který byl v SSSR za Stalina.

Je ovšem pravda, že sloučení kšeftařské byrokracie s jistou vrstvou zemědělců a obchodnické třídy s řemeslníky, ochotnými se brzo obětovat, vzniká sociální i ekonomické napětí, které způsobuje vážné protiklady. S tím jsou to jen podobné protiklady, jaké zažila sovětská ekonomika době NEP. Otrouhují však z klady socialistické ekonomiky, plánování aj., jsou ještě zvyrazňovány rozhodnutími SKJ a neustále zdůrazňovány jako ekonomická decentralizace a postupné odbourávání monopolu zahraničního obchodu - to neanese žádnou diskusi. Můžeme z toho však vyvodit jeden závěr: jak potvrzuje otevřená politická levice od r. 1966, stávková vlna 1966 a 67 a hlavně studentské bouře v červnu 1968, Jugoslavia se nalézá na počátku rozjitřených sociálních a politických bojů. A aby se podařil návrat ke kapi-

talismu, bylo by třeba, aby dělnická třída Jugoslaviie, jediná, která od roku 1917 vyhrála socialistickou revoluci v Evropě, byla poražena a aby ty síly, jež by se snažily u uchvátit výrobní prostředky, zvítězily. Tvrdit, že kapitalismus už ustaven byl, bez odporu proletariátu, to by znamenalo vyhlásit prohru ještě dřív, než bitva začala a mluvit o porážkách, jejichž nesmyslnost nedávné události zcela potvrzují.

Revoluční marxisté vyvracejí všechny koncepce, podle nichž sociální povaha jedné ekonomiky či společnosti může být vážně změněna pomocí ideologických či politických faktorů nebo koncepcí; zcela odmítají také maoistické teze o tom, že návrat ke kapitalismu se děje "automaticky", nejsou-li vymazány jakékoliv stopy kapitalistické ideologie. Jedná se o svévolnou ideologickou úchylku historického materialismu.

Návrat ke kapitalismu v zemi, kde byl už překonán je možný jedině v tom případě, kdy nová buržoasní třída, jejíž existence bude jasná i ekonomicky i sociálně, se chopí důležitých výrobních prostředků a zničí dělnický stát tím, že jej změná na stát buržoasní. Nic takového se v Jugoslavií nestalo.

Avšak ani v Jugoslavií, ani v Sovětském svazu, ani v Číně nevidíme definitivní nebo "ideální" model společnosti a přechodu od kapitalismu k socialismu. U každého z těchto příkladů nastaly vážné, nové a nepředvídané teoretické deformace; to však ještě nemůže být důvodem, abychom opustili základní marxistická kritéria a zapomínáme na to nejdůležitější, odkazující se výlučně na tyto deformující rysy, rozhodovali o sociální podstatě státu. Přílišná decentralizace ekonomie, znovuoobjevení nezaměstnanosti, akumulace soukromého vlastnictví - to jsou vážné deformace případu Jugoslaviie, jsou však stejně vážné, jako úplné vymizení dělnických kontrol při řízení továren v SSSR za Stalina, jako krvavý Chruščevův zásah proti maďarským dělnickým radám, jako ekonomická stagnace v Československu za Novotného, jako generalizace černého trhu v SSSR v padesátých letech. V žádném z těchto případů nebyly odstraněny základní rysy dělnického státu - zničení velké buržoasie, znárodnění důležitých výrobních prostředků, plánovaná kontrola velkých investic, bank a velkého průmyslu. A kapitalismus nebyl znovu nastolen tak dlouho, jak dlouho trvají tyto faktory a jak dlouho nebyla dělnická třída poražena novou třídou buržoasie.



Henri Weber : Povaha sovětské byrokracie, in: Mouvement ouvrier, stalinisme et bureaucratie /cahiérs J.C.R., 3- éd. 1966/

Práce se zabývá pouze SSSR. Vybíráme z ní povahu byrokracie

III.část, věnovanou pova-

## 1. Byrokracie není společenská třída

Sovětská byrokracie, stejně jako všechny ostatní byrokracie, není společenská třída. Základem její jednoty není její role ve výrobě a její vztah k výrobním prostředkům, nýbrž její řídicí funkce, z níž jí plynou výsady. Nevykonává žádnou bezprostředně produktivní práci, přikazuje, spravuje, diriguje, rozděluje. Narozdíl od všech vládnoucích tříd nedává svému panství společenskou základnu "formou zvláštních podmínek vlastnictví". Rekrutuje se a obnovuje díky administrativní hierarchii. Její výsady plynou z vykořisťování státu a ne z daných výrobních vztahů; její výsady jsou zneužitím, umožněným přechodnou situací, nejsou však nikterak součástí logiky hospodářského a společenského systému nastoleného říjnovou revolucí.

Byrokratické výsady, úzce související s vykonáváním funkcí, mizí spolu s ním. Právo na vykořisťování státu není dědičné.

Diktatura byrokracie vyrůstá na základě výrobních vztahů nastolených proletářskou revolucí. Svým způsobem hájí vlastnictví státu, který je základem její moci i jejích příjmů. Tento rys činnosti vládnoucí byrokracie z ní činí nástroj diktatury proletariátu.

## 2. Bonapartistní povaha byrokratické moci

Státní byrokracie bývá obvykle svázaná se skutečností. Je ve službách dané vládnoucí třídy, která disponuje rozličnými prostředky, jak kontrolovat i působit na svůj vládní a administrativní aparát. Nicméně se může stát, že se byrokracie postaví nad třídy, že se vytvoří jako autonomní moc a přechodně nastolí svou vlastní neomezenou vládu, kterou pak vykonává prostřednictvím náhodně zvoleného všemocného člověka, "zachránce vlasti" nebo "geniálního tetička-národů". /Srv. Marx, 18. brumaire/ "...ze absolutní monarchie, v době první revoluce, ze Napoleona, byla byrokracie jen prostředkem přípravy třídního panství buzičázie. V době restaurace, ze Ludvíka Filipa, v době parlamentní republiky, byla nástrojem vládnoucí třídy, byť i sebevíce usilovala o samovládu. Teprve ze druhého Bonaparta se zdá jako by se stát úplně osamostatnil. Státní masinérie se oproti občanské společnosti upevnila natolik, že stačí, aby v jejím čele stála hlava Společnosti 10. prosince..." Marx, o.d. 8s.vyd.1949, s.94.

Taková situace vzniká v obdobích, kdy se obzvlášť vyostří rozpory mezi společenskými třídami a kdy stávající poměr sil nedovoluje žádné z nich urvale nastolit svou moc a nadvládu. Relativní rovnováha mezi nesmiřitelně protikladnými společenskými třídami vytváří vysoce výbušnou situaci, která "volá po nastolení" režimu "osobní moci". "Zachránce vlasti" /nejlépe slavný voják a člen exekutivy/ se opírá hlavně o státní byrokracii, kterou posílí a které zajistí maximum autonomie. Umně balancuje a kličkuje mezi oběma poli, zajišťuje "udržení pořádku" a tím vlastně chrání ekonomické zájmy vládnoucí třídy.

Pojem bonapartismu nepředstavuje v Marxově díle pouhou historickou analogii, nýbrž přesný sociologický pojem. Můžeme jej aplikovat na každou moderní třídní společnost a obzvlášť na společnost přechodu k socialismu. V těchto společnostech, stejně jako v buržoázních společnostech, bere na sebe hegemonie vládnoucí třídy nejružnější podoby podle poměru sil mezi společenskými třídami: bonapartovská diktatura je pouze její nejnapří-  
mější a nejzbloudilější formou.

Sovětská byrokracie, vzešlá z ruského proletariátu a spočívající kontrolování nástroj jeho třídní diktatury se mohla vztyčit jako "nezávislá síla" až do chvíle, kdy pod společenským i státním právem jen díky poměru sil, který existoval mezi společenskými třídami v SSSR v celosvětovém kontextu poklesu světové revoluce. Slabost ruského proletariátu izolovaného a stojícího proti relativně silnému rolnictvu a nové buržoazii avšak se-  
me a celého stále hrozbě imperialistické agrese zvenčí, umožnila, ať už, osamostatnění a vítězství byrokratů.

Diktatura sovětské byrokracie, vysoce hierarchizované formace úředníků, nemohla probíhat jinou formou než kalsickou podobou osobní moci. Právě na vrcholku hierarchie tajemníků se soustřeďovala celá politická moc. Kult Stalinyv osobnosti je plným logickým důsledkem této formy výkonu moci. Všechna byrokracie u moci přiroučeně tíhne k tomu, zdobit své bonapartistické vrcholky aureolou vševědouceho a neomylnosti aby tak v jejich řadách vypadala lexikálně. Monopol politické moci drženy byrokracií ospravedlňuje jen skvělost jejího vedení. Lze jej udržet jen tím, že se neomlouvá, a vůdci vybudoje vztah mystického zbožnění a synovské úcty, z nichž má prospěch celá byrokracie. Bonapartistické povahy byrokratické diktatury vysvětluje kult osobnosti a naopak, kdy se kultem osobnosti vysvětlují všechny nedostatky režimu.

Bonapartistická povaha sovětského státu se nadto prokazuje v jeho objektivním fungování: objektivní rolí bonapartismu je ochraňovat stávající řád, tím, že uzurpuje politické funkce vládnoucí třídy v okolnostech, kdy tato má větší obtíže s normálním výkonem své moci. Tak Napoleon konzolidoval ekonomický a sociální řád, nastolený revolucí buržoazie, tím, že buržoazii politicky vyvlastnil a že zrušil její politické zásady a instituce.

Stejně tak Stalin konzolidoval hospodářské a společenské výdobytky říjnové revoluce cestou zničení jejího mezinárodního programu, její vedoucí třídy, jejího sovětu. Lev Trocký, Zrazená revoluce, 1936

Proto se nám zdá oprávněné mluvit o sovětském bonapartismu, když chceme charakterizovat stalinský režim. Dokážeme dále, že právě bonapartistní povaha moci sovětské byrokracie zásadně vysvětluje stalinskou politiku. Nicméně musíme připomenout, že všechny bonapartistické režimy mají své specifické rysy; buržoazní společnost poznala více podstatně odlišných bonapartistických režimů. Proto je jasné, že se sovětský bonapartismus odlišuje od všech bonapartistů buržoazních; specifické rysy různých bonapartistů jsou podstatně určeny povahou a situací společenských tříd, jež státní aparát rozgumtuje. Tyrokracií sovětskou odlišuje od všech jiných vládnoucích státních byrokracií to, že uzurpuje politické funkce proletariátu - zcela potlačené třídy, která /na rozdíl od buržoazie / nemá dlouholetou zkušenost s vládnutím a správou - a tak dosahuje nevidaného stupně nezávislosti na třídě, již by vlastně měla sloužit.

V skutečnosti je sovětská byrokracie jedinou sociální vrstvou v sovětské společnosti, která má skutečné výše a která vládne. Její bonapartistní moc je zcela jistě mnohem totálnější nežli moc kterékoliv jiné byrokracie buržoazní, mnohem závislejší na kapitálu a jím kontrolované. Je také mnohem nestogénější a v důsledku toho trpí mnoha vnitřními rozpory, vznikajícími mezi jejími různými vrstvami a odvětvími. Přiroučeně jí v rámci tohoto krátkého textu nemůžeme detailně rozebírat.

### 3. Rozporný charakter sovětské byrokracie

Rozbor sovětské byrokracie a povahy její moci umožňuje pochopit její politické chování a tím i zvláštním způsobem osvětluje půlstoleté dějiny sovětského svezu. A vzhledem k tomu, že v souladu s našimi předchozími vývedy se situace vládnoucí byrokracie jeví jako velmi rozporná:

- Na jedné straně je tato byrokracie byrokracií sovětskou. Jako taková existuje jen díky existenci sovětského státu a jeho ekonomické a sociální infrastruktury nastolené říjnovou revolucí. Jediný způsob aby si zachovala svou existenci implikuje neustálé posilování státu, z něhož čerpá svou moc i své privilegia, a obrana socialistického výrobního způsobu proti vnitřním i vnějším restauračním silám.

Byrokracie se v SSSR může udržet jen, když potlačí všechny rozmach bur-

boáznních a maloburžoáznních, společenskému vlastnictví výrobních prostředků nepřítelských; společenských sil. Vystavena tlaku světového imperialismu, musí neustále posilovat hospodářský a vojenský potenciál země, postupovat v urychlené industrializaci, kulturní a technické výchově mas, atd...

Na druhé straně však byrokracie je parazitní kastou, jejíž privilegia se mohla rozšířit a konsolidovat jen dočasně díky slabosti ruského proletariátu a celkovému poklesu revoluce ve světě. Konsolidace její bonapartistické diktatury implikuje udržování podmínek /vnějších i vnitřních/ které způsobily spáti proletariátu a usnadnily jeho politické vyvlastnění.

Tato dvojitá povaha sovětské byrokracie je z kladem rozpornosti jejího postavení: v míře v níž /byť i neadekvátně/ hájí SSSR a jeho sociální základnu proti imperialismu i vnitřním restauračním silám, sovětská byrokracie rovněž ruší podmínky, které umožnily její cestu k moci /hospodářská nestalost, nestalost kulturní i sociální, pokles světového revolučního hnutí/ a tak zároveň kopá vlastní hrob i dává vzniknout svým hrobníkům.

Na druhé straně pak tím, jak se jí dočasně daří potlačovat sovětský proletariát /atomizovat jej jako společenskou třídu/ a brzdit rozmach mezinárodního proletariátu ultra-opportunisticou strategií, kterou mu vnucuje, značně posiluje imperialismus i vnitřní síly reakce a tak vlastně rozrušuje hospodářskou i sociální základnu své diktatury.

Protože je pouhou uzurpátorskou byrokracií a nikoliv společenskou třídou v poslední instanci napěchává nikdy výhradně jen ve vlastní prospěch a

její politika konec konců prospívá jedné ze základních společenských t. j. vlastní bonapartistické moci byrokracie. Pouze neustálé balancování jí umožňuje udržovat základní rovnováhu, která ospravedlňuje její existenci.

V letech 1924-1944, období hlubokého poklesu světového revolučního hnutí, bylo toto balancování poměrně snadné a vyplácelo se: sovětská byrokracie využívala rozporů mezi světovým revolučním hnutím a světovým imperialismem, rozporů mezi jednotlivými imperialistickými mocnostmi a mezi jednotlivými společenskými třídami v samotném SSSR; takže se jí dařilo udržovat status quo, t. j. rovnováhu, na níž se zakládala její moc. Bylo to období rozmachu i vyvrcholení stalinského systému.

Nová revoluční vlna rozpoutaná druhou světovou válkou nesmírně ztížila toto balancování. Rokem 1947 vstupuje stalinský systém do období ostrých krizí a do procesu svého rozkladu.

#### 4. Uchovávaní rovnováhy a obraty o 180°

Toto nezbytné balancování, vlastní všem bonapartistickým režimům, vysvětluje četné prudké obraty v politice byrokracie. Křivolaký běh politiky SSSR a Komunistické Internacionály nelze pochopit bez jasného pochopení povahy společenské skupiny, která jej určovala. Analýza byrokracie skvěle osvětluje dějiny SSSR i celého dělnického hnutí. Stručně zde naznačíme větší úseky.

a/ 1924 - 1928. - byrokracie se formuje jako autonomní společenská vrstva, držitelka monopolu politické moci. Snaží se zkonsolidovat svou moc především proti proletariátu, jehož politické funkce si přivlastnila.

Uvnitř země se především opírá o kulaky a o neprosocialistické zemědělské vrstvy, čímž oktrojuje politické záruky i materiální výhody. Je to slavné bucharinovské období "výstavby socialismu žalvím krokem". Spojenectví s neoburžoáznními třídami implikuje opouštění politiky industrializace a kolektivizace. Čtyři roky po zahájení NEPu ještě vážně spoléhá na soukromý sektor a na zákonitosti trhu k zajištění hospodářského růstu. Bucharin dává volnictvu heslo "Obhospodřte se!" a Stalin odpovídá Levé ořizici, že pro Rusko je vybudování přehrady na Dněpru užitečné asi tolik jako gramofon pro mušika. Tento ostře pravicový kurs si vyžádá zničení celé



70

Levé opozice. Od roku 1927 přeměňuje stalinistický monolitismus nad stranou i státem. Poslušnost a slepá důvěra v představitele se stávají hlavními rysy, vyžadovanými od komunisty.

Na mezinárodní rovině se pravicový kurs realizuje bezzásadovým spojenectvím s Čankajškem, britskou odborovou byrokracií atd. na podporu revoluce v těchto zemích /Viz Broué, Histoire du P.C.b., Trocký, La internationale communiste après Lenine/

b/ 1928 - 1934. - předchozí politice se podařilo udržet slabost sovětské dělnické třídy a světového proletariátu a tím i konsolidovat panské byrokracie. Nadto velmi silí vnitřní reakce. V roce 1928 drží kulaci, kteří se na Bucharinovu výzvu obohatili, ve svých rukou celý trh obilí, udržují města na pokraji hladu a ohroží tak existenci celého SSSR. Tato dramatická situace, předvídaná Levou opozicí, které se za to dostalo výtky "panikaření", vyvolá úplný obrát u vedoucích sfér byrokracie. Stalin označuje kulaky a nepřátele revoluce. Vyhlásuje nutnost je co nejdříve zničit jako třídu. Na venkově probíhá skutečná občanská válka, násilná kolektivizace stojí milióny obětí. Sovětské zemědělství dosud nepřekonalo rány, které utrpělo v tomto období. "Socialismus šelvína krokem" je nahrazen "socialismem obilími kroky". První pětiletka v SSSR přichází až deset let po VŘSR. Rychlá industrializace způsobuje prudký pokles životní úrovně dělnické třídy, již jsou nuceny drakonické pracovní podmínky. Mizí i poslední práva dělníků, vzeší z říjnové revoluce: ředitel je od této chvíle absolutním pánem v podniku. Sociální nerovnost ohromně narůstá spolu s rozdíly ve mzdách.

Na mezinárodní rovině prochází komunistické hnutí třetí periodou ultra-levicového kursu, poznamenanou tezí o sociálfašismu a ražením avanturistních hesel v období, kdy je imperialismus oslaben a ochromen hospodářskou krizí. Tragedie německého proletariátu, bez boje rozdrčeného fašismem, je nejlepším důkazem velkého krachu této "strategie".

c/ 1935 - 1939. - znovunastolení pravicového kursu v SSSR. Je to období moskevských procesů a velkých čistek, za nichž je vyhubena celá bolševická stará garda. Je zrušena stará bolševická ústava. Reakce vítězí všude, obzvlášť v oblasti mravů a kultury. Znovuzřízení soukromého rolnického vlastnictví malých políček a částí skotu.

Na mezinárodní rovině je obrát velmi spektakulární: na místo ultra-sektářského postoje "třetí periody" nastupuje ultra-oportunistický postoj. Sovětská diplomacie vyhledává spojenectví s imperialistickými demokraciemi. Z toho plyne i obrát politiky komunistických stran těchto zemí. Komunistické strany schvalují rozpočty, podporují obranu státu, hlásají ačkoliv jednotu nejen se sociální demokracií ale i s republikánským křídlem buržoazie. Na to období lidových front, které spočívají ve spojenectví dělnických stran s buržoázní demokratickými složkami /ve Francii radikální strany/ na základě jejich maloburžoázního programu. Tato politika urychlila porážku španělského proletariátu a zlomila rozmach francouzské dělnické třídy v červnu 1936.

d/ 1939 - 1941. - tváří v tvář vyostřenému nebezpečí světové války zsetavilo vedení byrokracie masové čistky a dokonce povolalo zpět z koncentračních táborů některé kádry.

Na mezinárodní rovině přináší změna spojeneckých smluv/sovětsko-německý pakt/ nový obrát u stalinistických komunistických stran. Tyto hlásají rvoluční defetismus, tváří v tvář imperialistické agresii žádají odzbrojení vlastní buržoazie a neúnavně odsuzují anglo-americký imperialismus.

e- 1941 - 1947. - poválečné období přináší obnovu pravicového kursu; uvnitř je to Velká vlastenecká válka, exaltuje se ruský nacionalismus, rolníci dostávají do soukromého držení Kolchozní půdu.

Vnější politika SSSR je ovládána těsným spojením s angloamerickým imperialismem. Na Rooseveltovu žádost ruší Stalin Kom. Internacionálu, komunistické strany vedou politiku "národních front" pod řízením národních buržoazií. Národně osvobozenecká povstání v koloniích

45  
opozují se fašistické a pomáhají je poplašovat. Podílejí se na buržoazních vládách, kterým zajišťují sociální mír a produktivitu práce dělníků.

V Teheránu, Jaltě a Postupimi se sovětská byrokracie snaží vyjednat modus vivendi s imperialistickými "spojenci". Leváče se, že bude usměrňovat revoluční rozmach, který se již ohlašuje, za podstatné ústupky, jak územní, tak hospodářské. Evropa je rozdělena do sfér vlivů a štalinské komunistické strany v západní Evropě se vzdávají myšlenky na uchopení moci, s výjimkou KS Řecka a Ligy komunistů Jugoslávie. Ani jedna z nich nedostala pomoc od SSSR.: řecká revoluce byla krvavě potlačena a roku 1947 rozpoutal Stalin nátlak na socialistickou Jugoslávii.

E. Germain / E. Mandel / : De la bureaucratie, Cahiers "rouge" no. 3, Paris 1969, překlad třetí části knihy  
Byrokracie v dělnických státech

Rozbor těžkostí na něž narazili marxisté při rozboru společnosti, která v současné době existuje ve východní Evropě / nezávisle na tom, co proběhlo v SSR po Stalinově vítězství a na tom, co dnes probíhá v byrokraticky deformovaných a degenerovaných dělnických státech / nás vede k základnímu poznatku : nemáme vypracovanou koncepci toho, jak může vypadat společnost přechodu k socialismu.

Známe marxovy myšlenky o socialismu, a jestli je velmi obtížné definovat, co je socialistická společnost, víme přesto zcela dokonale, co socialistická společnost není: pro každého vážněji přemýšlejícího marxistu je zjevné, že v současnosti ani SSSR ani žádný dělnický stát neuskutečňují socialismus.

Tohle žádný problém neřeší: mezi plně rozvinutou socialistickou společností a mezi kapitalistickou společností existuje totiž společnost přechodu. Jejíž nevyhnutelnost je uznávána všemi marxisty, od Marxe až po Lenina a Trockého. Pokud postrádáme komplexní teorii této společnosti přechodu, můžeme jen velmi těžko rozlišit ekonomické a sociální jevy dělnických států, způsobené byrokratickou degenerací a jevy vývojově nevyhnutelné.

Četní buržoazní ideologové, sociální demokraci nebo levičáci, se domnívají v tom, že přežívání tržních kategorií v SSSR / peníze, zboží, obchod / nutně přináší existenci kapitalismu, neboť tržní hospodářství prý v jiném systému existovat nemůže. Jedná se zde však o velké nedorozumění, neboť i když Marx a marxisté tvrdí, že socialistická společnost je charakterizována zrušením tržních kategorií, neříkají nikde, že zrušení kapitalismu by ve společnosti přechodu přinášelo okamžité a brutální zmizení těchto kategorií. Konstatování existence tržního hospodářství v SSSR v žádném případě neospravedlňuje tvrzení, že v něm existuje kapitalismus; pouze to dokazuje, že v něm ještě neexistuje socialismus. V každé, i v té nejdokonalější společnosti přechodu vždy budou alespoň zčásti přetrvávat tržní kategorie.

Stejně tak i některé anarchistické téze / Lenin na ně odpověděl napsáním Státu a revoluce / tvrdí, že v SSSR existuje kapitalismus nebo vykořisťovatelská společnost, protože tam existuje stát, nástroj boje mezi třídami. Tento problém je zcela obdobný: jestliže marxisté tvrdí, že existence státu je vázaná na existenci společenských tříd a společenských konfliktů mezi těmito třídami, naznamená to, že existence státu nutně znamená kapitalismus: ve společnosti přechodu je stát / ve formě diktatury proletariátu / zcela nutný k úspěšnému dovršení úspěšné výstavby socialismu.

Tyto dva příklady ukazují, že musíme maximálně abstrahovat od historických zvláštností dělnických států, chceme-li obecně studovat problematiku společnosti přechodu.

Web.-Mand.5/1/

## I - Obecná problematika společnosti přechodu

Z ekonomického hlediska je společnost přechodu od kapitalismu k socialismu zásadně definována zrušením soukromé kapitalistického vlastnictví výrobních prostředků, kolektivním přivlastněním velkých výrobních prostředků /průmysl, doprava, peněžnictví, atd./, monopolizací zahraničního obchodu a zavedením socialistického plánování výroby.

Toto implikuje zásadní rozpor mezi výrobním způsobem, který zcela zjevně již není kapitalistický, a způsobem distribuce, který zůstává buržoázní. Marx v kritice gothajského programu podrobně rozebral skutečnost, že sociální nadvláda, z které přežívá během celého období přechodu a dokonce i v první fázi socialismu, je výrazem přežívání buržoázních norem distribuce /hustotný zájem, vyvolávání vyššího peněžního příjmu, zájem o rovnost v rozdělování spotřebních statků/, jež charakterizují kapitalistickou společnost.

Tento podstatný rozpor všech společností přechodu se zakládá na skutečnosti, že výrobní způsob má předstih před vývojem výrobních sil: socialistický způsob výroby vyžaduje pro své plné rozvinutí takový stupeň vývoje výrobních sil, který by umožnil zrušení norem tržní distribuce dosaženým nadbytkem, nůst takový nadbytek by je zbavil všeho smyslu. Ani o nejrozvinutějších kapitalistických zemích však nelze říci, že v nich existují tak vyvinuté výrobní síly, které by umožnily takový nadbytek, v případě, že by v nich zvítězil socialismus.

To znamená, že společnost přechodu má dvojí historický úkol: postupně má zničit - nebezpečnou mas a druhotně i násilím - ideologické přežitky, které se zrodily z rozdělení společnosti v třídy a z peněžního hospodářství; zároveň však také má zahájit takový vývoj výrobních sil, který umožní plné rozvinutí socialismu.

Potřeba simultánně plnit tyto dva úkoly je zdrojem problému i rozporů, charakterizujících toto ~~krátké~~ období. Odtud plyne:

- přežívání třídních kategorií i jejich postupné odumírání, až k úplnému zničení
- přežívání jistého rozdělení společnosti v třídy /proletariát a rolnictvo/, které také odumírá
- potřeba státu, diktatury proletariátu, který postupně odumírá, přičemž se spokojuje s tím, že brání starým majetnickým třídám znovu se ozmocnit penzí a zároveň reglamentuje každodenní ekonomický život, aby zajistil socialistickou akumulaci, bez níž by nebylo možné budovat novou společnost. Je jasné, že rychlost odumírání státu nezávisí jenom na vnitřních sociálních zápasích, ale i na poměru sil na mezinárodní rovině.

Odumírání státu má ovšem jistými ~~ekonomickými~~ ~~politickými~~ ~~sociálními~~ ~~historickými~~ ~~ideologickými~~ vlivy na ekonomické procesy a tedy i - tento bod přijímáme jen s velkými obtížemi - jistými nevyhnutelnými byrokratickými deformacemi.

Absolutní nepřítomnost byrokratických deformací bychom si uměli představit, jenom kdybychom připustili, že celak proletariátu je hned druhý den po uchopení moci schopný kolektivním způsobem řídit všechny součásti života společnosti. Tato možnost však bohužel neexistuje, a nepochopit to je konec konců velkou poctou kapitalismu: kapitalismus, předcházející období přechodu a odcizující pracující ve všech oblastech, podrobuje je pracovnímu režimu o 8, 9 i 10 hodinách produktivní práce, aniž jim

1/ v předkapitalistických hospodářských formacích se tyto normy distribuce nevyskytují, a když, tak pouze v zárodečné podobě: ve feudální společnosti je množství spotřebních statků jímž disponuje jednotlivec jen funkcí jeho peněžního příjmu nýbrž spíše funkcí jeho společenského statusu.



nechává možnost věnovat se společensko výchovné práci, je nedovedl na takovou úroveň, aby okamžitě mohli přejít k úplné samosprávě společnosti. Dokud pracovní den nebude dostatečně zkrácen, dokud nebudou existovat nejzákladnější podmínky pro spravování celé společnosti výroci, dokud budou formy delegované moci nutné, což přinese byrokratické tendence. Ideální dynamika společnosti v přechodu spočívá právě v nalezení této rovnováhy, který by bez odporu nových společenských institucí - umožnil postupné odumírání všech negativních reziduálních aspektů. Otázku analýzy situace v byrokraticky degenerovaných a deformovaných dělnických státech můžeme také klást i jiným způsobem: nezávisle na zvláštních historických okolnostech, které vyvolaly stalinismus, nás na padesátiletém vývoji SSSR zastihá, že neproběhl žádný projev odumírání, naopak, všechny nezbytné přežitky mají tendenci silnit:

- silnit a stává se stále všudypřítomnějším
- stabilizuje se i síla tržní hospodářství i sociální nerovnost
- upravená i byrokratická deformace, institucionalizuje se a nabývá stále obkludnějších forem, přecucující jsou totálně zbavování podílu na správě státu dokonce i na správě hospodářství.

Můžeme-li otázku tímto způsobem, můžeme problém byrokratické degenerace v SSSR zkoumat strukturálně a fenomenologicky: je potřeba ji zkoumat v jejích historických příčinách, jejím průběhu i logice jejího vývoje.

## II. Původ byrokratické degenerace v dělnických státech

- Nevyhnutelnost byrokratických deformací ve společnosti přechodu je - jak ukazuje rozbor - způsobena dvěma základními historickými faktory:
- nedostatečným stupněm vývoje výrobních sil
  - přežitky kapitalismu.

K těmto dvěma historicky nevyhnutelným činitelům, se připojily v dějinách zemi, kde byl zrušen kapitalistický režim další dva činitele, které jsou hlubinným zdrojem stalinové degenerace:

- a/ úroveň výrobních sil nejen nemohla okamžitě umožnit hojnost, ale úroveň jejich rozvoje byla mnohem nižší než úroveň průmyslových kapitalistických zemí. Společnost přechodu tedy nejenom musely plnit úkoly socialistické akumulace, ale i úkoly prvotní akumulace a především tedy industrializace.

Z tohoto faktu, který Marx a marxisté nepředpokládali, totiž z vítězství revoluce v zaostalé zemi, zatímco všechny rozvinuté země zůstaly v panství kapitalismu po celé dlouhé období, vyplynula celá řada katastrofálních důsledků pro dějiny posledních 80 let.

- b/ první socialistická revoluce zvítězila v zaostalé zemi, zcela obklopené průmyslově vyspělými státy, v nichž přetrval kapitalismus. Zatímco všichni marxisté si mysleli, že socialistická revoluce - nezvítězí-li okamžitě na celém světě - aspoň začne v nejvyspělejších zemích: co by pak zůstalo mimo, by nijak nemohlo přit hovořit nebo odporovat, ať už vojensky nebo přitažlivostí, již by občané socialismu cítili k vyšší úrovni vývoje.

Izolované vítězství socialistické revoluce v zaostalé zemi mělo dva negativní důsledky:

- nutnost bránit se a tedy vyplývat velkou část národního důchodu na výzbrojení proti imperialistické agresi
- přitažlivost vyšší životní úrovně v sousedních kapitalistických státech pro velkou část obyvatelstva.

K oběma hlavním historickým příčinám se tedy připojily dvě další neočekávané, které způsobily byrokratickou degeneraci.

Zde máme základní genetické a historické vysvětlení vývoje SSSR v tomto období: žádný z vůdců bolševické strany v letech 1919 - 1927 prorocky ne-

2/ Prochbražensky to nazval "prvotní socialistická akumulace".

přesvědčil tento vývoj. Nicméně Trocký a především Lenin, stejně tak jako další četní vůdcové v jiných obdobích, pochopili, že izolace socialistické revoluce v zastaralé zemi přinese celou řadu dalších nebezpečí, nepředvídaných marxistickou teorií.

Uspěje-li historicky pochopit genezi absolutní moci sovětské byrokracie, musíme ji chápat jako výsledek spiknutí 3/4 ani jako automatický výsledek určité socioekonomické struktury. Jedna skutečnost nám umožní pochopit tento historický proces: je jím rostoucí politická pasivita sovětského proletariátu v průběhu 20. let. Tento rozhodující klánek nám umožní pochopit přechod od situace intenzivní politické a ekonomické aktivity sovětského proletariátu v roce 1917 k jeho totálnímu politickému vyvlastnění o 10 či 15 let později. Tento politickou pasivitu vysvětlíme celou řadou historických faktů:

- fyzické zničení části dělnické avantgardy v občanské válce

- izolaci od zbytku světové revoluce

- všeobecný hlad a bída, nuže spíše zbavovat všechny energie na vyřešení každodenních problémů

- zničení institucionálních struktur, které podporovaly politickou aktivitu proletariátu

Ostatně, právě tento způsob chtěli Trocký a Levá opozice řešit tento problém již od roku 1923: aniž si dělali iluze o možnosti náraznického řešení, tvrdili, že je třeba dělat takovou ynníci, která, rozporočkou a důhrnání politiky, která by objektivně i subjektivně podporovala politickou resktifikaci sovětského proletariátu. Tyto návrhy chtěly obnovit v nových vvinutých podmínkách výrobních sil atmosféru srovnatelnou s tou, která existovala v prvních letech revoluce, a zajistit tak skutečné fungování sovětského systému a skutečné řízení podniků proletariátem.

Tato strategie Levé opozice plně odpovídala marxistické analýze dobové situace; vyřizovala si, tak jako Lenin již v roce 1920, nebezpečí byrokratické diktatury. Je tragické, že většina kádrů bolševické strany, k které přece měly politickou přioravu i zkušenosti, nepočítala opodstatněnost těchto návrhů. Tento dramatický fenomén ideologického nedorozumění byl tak častý v dějinách dělnického hnutí 4/5, že většina vůdců bolševické strany nakonec v letech 1923 - 1936 pochoila oblidnost byrokratické pasivity. Skutečným dramatem pak je, že si nepochopili všichni spolu a že se ji nepochopili včas. Skutečnost, že včas nerozpoznali nebezpečí a

3/4 si tého subjektivního hlediska se herci tohoto dramatu vůbec neuvědomili, co prokázalo. Kdyby Stalinovi z roku 1920 někdo byl mohl dokázat, že zruší všechnu moc proletariátu, že zničí bolševickou stranu a komunistickou internacionálu, mohl by předpokládat, že Stalin, přes své chyby a omyly revoluční, by ihned byl spáchal sebevraždu. Stejná věc se dala předpokládat u těch vůdců strany, kteří po Leninově smrti odmítli návrhy Levé opozice a připojili se ke Stalinovi, čímž umožnili to, co se pak stalo.

4/ Tento jev má v dějinách početné analogy: ať už se dělnické hnutí náhle ocitne tváří v tvář zcela novým a nepředvídaným problémům, velké část nejlepších kádrů hnutí nepochopí ihned podstatu problému:

- nepochopení pravdivé povahy imperialistické války 1914 - 1918 a hlubších příčin zrady sociální demokracie. Toto nepochopení trvalo po mnoho let u značné části socialistických kádrů, ze kterých s o n kolik let později konstituovaly komunistické strany

- nepochopení historického významu čínské revoluce a zahájení nové historické epochy, charakterizované velkou rolí iantiraxxi koloniální revoltiv.

chtěli se zvlášt do frakčních bojů, jejichž historickou důležitost - umožnila tak vlastně např. rušený průběh procesu degenerescence - si neuvědomili.

Přesto se namůžeme spojit jen s tímto výkladem, nechceme-li upadnout do subjektivismu. Je také třeba hledat historické příčiny tohoto tragického nedorozumění: aparát bolševické strany se stal nástrojem uchopení moci jistou byrokratickou společenskou vrstvou, protože se sám už začal byrokratizovat. Aparát strany, integrovaný do státního aparátu a do značné míry se s ním ztotožňující, měl již tehdy za sebou první fázi procesu byrokrat. degenerescence; nebyl schopný, protože to bylo v rozporu s jeho ideologickými i hmotnými zájmy, bojovat proti procesu v němž sám hrál tak závažnou roli.

Tak jako celá řada marxistů od Suvarina po Deutschera bychom mohli dlouze uvažovat o historické nevyhnutelnosti Stalinova vítězství nebo o Trockého taktických chybách<sup>5/</sup>. Důležité však je, že řada institucionálních chyb bolševické strany podpořila proces ztotožňování státního a stranického aparátu a proces jejich simultánní byrokratizace, což sociologicky znamenalo straně sehrát roli brzdy byrokratizace:

a/ zákaz frakcí v bolševické straně

Od chvíle, kdy v bolševické straně byly zakázány frakce, skončila vnitřní stranická demokracie: vždyť svobodná diskuse vytváří tendence; stejně nevyhnutelné je, obzvláště postupuje-li byrokratizace, aby se tendence měnily ve frakce, neboť rozdílnosti se systematizují a zevšeobecnují.

b/ nastolení principu jediné strany

Na rozdíl od obecně vžitě představy nemajdeme v žádném Leninově textu ani v ústavě sovětského státu princip jediné strany: do r.1921 legálně existovaly rozličné strany /leví menševici, Socialisticko-revoluční strana, anarchisti/ pokud se otevřeně nepřipojily ke kontrarevoluci: některé sověty byly řízeny jinými stranami /moskevská továrna na kaučuk byla řízená menševiky/, v jiných sovětech byly volby s oddělenými kandidátkami, reprezentujícími různé strany. Přesto od r.1921, bez vytvoření zákonů, se začalo jednat jako by tento princip byl zakotven. Pak byly logické eliminovat i ostatní směry sovětského dělnického hnutí, když už byly zrušeny i frakce uvnitř bolševické strany. Tento velmi důležitý byl zatěžován stalinskou propagandou a ideologií: v Leninovi nenajdeme jedinou větu, ve které by říkal, že existence diktatury proletariátu vyžaduje existenci jediné strany; Lenin řekl, že diktatura proletariátu je bez bolševické strany nepřijatelná, což je něco podstatně odlišného.

Omyl spáchaný bolševickou stranou po skončení občanské války a v době poklesu sociálního napětí, spočíval v představě, že s blížícím se NEPem a jeho nebezpečím je třeba stupňovat represí a centralizaci. Zákeř ostatních stran měl za základ obavu, že by se buržoazie nebo rolnictvo mohli chopit těchto nástrojů a pokusili se znovu dobýt moci. Tento omyl měl vážné důsledky v teorii i praxi, dějiny ukázaly, že nejadekvátnějším prostředkem ideologického a sociologického boje proti nebezpečí znovunastolení kapitalismu bylo pokračovat v politické aktivitě proletariátu; bylo potřeba vytvořit podmínky k repolitizaci sovětského proletariátu, avšak potlačení proletářské demokracie zde bylo vážnou překážkou a usnadnilo byrokratizaci, které chtěl především Lenin zabránit.

c/ Třetí, a možná nejzávažnější institucionální chybou bylo nepřechopení organických vztahů mezi sovětským režimem, kolektivním vlastnictvím a

5/ Soudruzi, kteří dělají tento druh rozborů, obvykle zároveň chtějí dokazovat dvě zcela rozdílné věci: jednak, že Trocký udělal velmi mnoho taktických chyb, jednak, že Stalinovo vítězství bylo nevyhnutelné, neboť odpovídalo tehdejšími objektivními podmínkám Ruska. Toto je zvláště zřetelně vidět u Deutschera, kde se tyto dvě téza neustále proplétají.



potřebou "prvotní socialistické akumulace", t.j. potřebou soustředit se soukromým sektorem hospodářství 6/ : podle bolševické strany se koexistence dělnického státu a soukromého sektoru /tržby, malý obchodníci/ měla uskutečňovat podle následujícího schématu: státní sektor-průmysl bude mít vyšší úroveň produktivity a nejprogressivější sektor vítězí díky své vyšší ekonomické rentabilitě. Důležitou částí úvah bylo brát za základ státních podniků individuální ekonomickou rentabilitu, což vyžadovalo vysoký stupeň centralizace řízení podniků a usvezení principu "jedinného náhlavního", t.j. řízení podniku jediným člověkem.

Lenin a bolševická strana si při nastolení této zásady uvědomovali vážné nebezpečí byrokratismu, které obsahuje. Pokusili se je omezit zřízením celé řady příhrád, které měly zabránit byrokratismu překročit jistou úroveň:

- velkou samostatnost odborů
- systém "trojité" moci: továrna: pravomoc ředitele továrny byla silně omezena kontrolou odborové organizace a strany / často se přeměňovala v kontrolu ze strany tajemníka odborů a tajemníka strany /.
- sociální zákonodárství SSSR bylo ve 20. letech velmi dobré; dělníci nemohli být propuštěni ředitelem, neví-li možno předpísat přesčasové hodiny, atd.

Onyž Lenin a strana spočíval v tom, že nepropustí jak daleko tyto ochrany závisí na silách moci. Je se byrokracií postupem času stále více zmožovala stát a strana, již tehdy velmi pozvolna boj dělníků za ochranu těchto svých svobod před stále obludnější mocí byrokracie se stával stále těžším.

Ve skutečnosti Stalin v r. 1927 zcela jednoduše tyto ochrany zrušil, aniž by boržoijský proletariát vážněji odpočítal jako kolektiv : začal tím, že zrušil "trojku" a zrušil tím i řízení továrny; potom zrušil vše autonomii odborové organizace a dokončil i část sociálního zákonodárství; zavedl práci na útl. : přesčas, šlachovitost a všechny ostatní projevy nadřizování pracovní síly.

Je ním vši pochopit, že historické hnutí sebraly mnohem větší roli než taktické šachy trojky a jiné postupy. Avšak ani tyto dva základní faktory by trvale nemohly zabránit vítězství byrokracie, kdyby pokračovala pasivita dělnictva, vyvolaná neuskutečněním jistých směrů hospodářské i mezinárodní politiky.

Bez spojení institucionálních reforem s rychlou industrializací, s kolektivizací průmyslní kolektivizací zemědělství a s takovým zaměřením a přerováním mezinárodní revoluce, které by umožnilo její vítězství by byvalo mohlo skutečně zabránit vítězství byrokracie: objektivní příčiny byrokratismu by tehdy byly byvaly podstatně oslabené.

Přiznáním historického vývoje by tehdy byvalo mohlo být řízení více socialistické strany, zavedení vnitřní demokracie v bolševické straně, se správa na úrovni podniků i ekonomie jako celku; závažná hospodářská rozhodnutí a zasněžení sovětského plánování by byla určována sjednotěnými dělníckými radami složenými ze skutečných představitelů dělnictva a nikoli z byrokratické.

6/ Základem tohoto neobjasněného je v období přechodu funkční protiklad mezi akumulací funkcí a funkcí ochrany výrobce jako spotřebitelů: v rámci tržního hospodářství se dokonce i demokraticky řízený podnik může octnout v situaci, kdy bezprostřední ekonomické zájmy výrobce jsou v závažném rozporu se zásadami socialistické ekonomiky: v Jugoslávii např. demokraticky volené rady dělníků navrhovaly propuštění 25 % personálu továrny, aby byly zlepšeny platové podmínky. Mezi celkovými zájmy proletariátu jako třídy a mezi zájmy jednotlivých skupin nepanuje automaticky souhlas.

7/ Příklad samospráv v Jugoslávii ukázal, že tento bod je zcela rozhodující: národní orgány dělníckých rad mají spontánní tendenci se skládat stále z těch stejných osob, které nakonec ztrácí všechny své svazky se skutečnou prací a výrobou. Boj proti byrokracii tedy vyžaduje zpřístupnit

Z tohoto genetického výkladu vyzvujeme následující závěry: protože v každém dělnickém státě existuje tendence k byrokratizaci, tendence o to silnější, je-li tento stát zrostlý, lze zahránit přeměně takové tendence v byrokratickou degenerescenci institucí pouze spojením tří činitelů:

- státních institucí
- hospodářské politiky a
- mezinárodní politiky

které umožní zvýšit důležitost a vlastní aktivitu proletariátu na všech stupních a zlepšit poměr sil mezi proletariátem a ostatními společenskými formacemi.

### III - Povaha byrokracie v dělnických státech

Za jistých historických podmínek, je-li poměr sil příliš nevýhodný pro proletariát, může byrokracie, která je nezbytným produktem takových podmínek, získat rozsáhlou, zdánlivě absolutní, samostatnost. Její samostatnost však nemůže nikdy být úplná: byrokracie není schopná se zcela oddělit od výrobního způsobu, z něhož se zrodila a vytvořit nový výrobní způsob kvalitativně odlišný od výrobního způsobu období přechodu. Autonomie byrokracie je omezena systémem a způsobem výroby do něhož se jako vrůstka začleňuje. / Četná rozhodnutí jsou jí vnucována ne jejími vlastními zájmy privilegované společenské vrstvy, ale historickými objektivními podmínkami, vlastními systému, do něž se začleňuje. / Je vždycky potřeba postupovat opatrně a oddělovat vlastní zájmy byrokracie jako privilegované společenské vrstvy od čistě konjunkturálních rozhodnutí, daných určitým sběhem okolností v určitých historických podmínkách. 9/

Globální politiku byrokracie můžeme s Trockým charakterizovat pojmem byrokratického centrismu: ze sociální povahy byrokracie vyplývá její tendence k přecházení z extrému do extrému 10/; vnitřní logiku tohoto dlouhodobého centrismu pochopíme jen díky provedení syntézy těchto "okolností" výkyvů.

Dlouhodobý společenský obsah byrokratického centrismu charakterizují obě protichůdné tendence, jejichž spojení dává vzniknout tomu, co Tro-

národní sjezdy velkému množství osob, které nemají plat vyšší platů kvalifikovaného dělníka.

8/ Nesmíme se snažit všechny oblučné omyly spáchané byrokracií ochráně jejich vlastních zájmů privilegované společenské vrstvy: zcela zjevně nebylo v zájmu Stalina ani sovětské byrokracie snižovat zemědělské výnosy po dobu 25 let teroristickou politikou, jejímž cílem bylo zničit soukromé vlastnictví drobného rolnictva. V jiných podmínkách, kupř. v Jugoslávii, může byrokracie stejně dobře mít neteroristický postoj.

9/ Musíme zde upozornit na teoretický omyl polských soudruhů Kurone a Modzelewského, kteří se domnívají, že jednou ze základních charakteristik byrokracie je preferování těžkého průmyslu. Toto je pouze jeden zvláštní bod v dějinách byrokratického řízení, bod, který se v SSSR zdá již překonaný. Tento soud však v sobě skrývá nebezpečí, neboť může vést k představě, že opouštění dogmatu priority těžkého průmyslu, jak je nyní můžeme sledovat v Sovětském svazu, s sebou přináší zmizení byrokracie: naopak v této zemi totiž můžeme konstatovat její posílení.

10/ Mnozí, kteří byrokracií charakterizovali pravičáckými tendencemi, ústupky rolníkům, byli velmi překvapeni obratem který proběhl v roce 1928 a teroristickým rozkulačováním.

Jiní, kteří byrokracií charakterizovali policejní diktaturou a koncentračními tábory, byli neméně překvapeni obratem roku 1956.

11/ teorie, charakterizující SSSR jako dělnický stát a "lidové demokracie" jako kapitalistické, nutně podávají současné dějiny jako cosi zcela nerozumitelného: je snad rozumné tvrdit, že československý výrobní způsob je zároveň kvalitativně odlišný od toho, který existuje v SSSR, a že je stejný jako ten, který existuje v kapitalistických zemích? Mají-li

ky nežývá "dvoji povahou byrokracie":

a/ první faktor je její připoutanost k určitému výrobnímu způsobu a společností, které nejsou kapitalistické a které historicky stojí v radikálním protikladu ke kapitalismu. To vysvětluje násilnou kolektivizaci v SSSR, odpor proti fašismu a zničení kapitalismu všude tam, kde se konsolidovala sovětská vojenská okupace. 11/

Tato první tendence se objektivně zakládá na skutečnosti, že se její privilegia rodí a vyvíjejí - po radikálním zničení strých panujících tříd - v rámci nekapitalistického výrobního způsobu, a že jsou tedy neslučitelné s existováním soukromého vlastnictví. Restaurace kapitalismu v SSSR /která by pro ty, kdo věří v možnost "mírových cest návratu", vyplynout jen z vítězné kontrarevoluce/ by si někteří byrokraté umožnili vládnicky se chopit takové, avšak znamenala by konec jejich existence jako byrokratů neboť by se stali kapitalisty a jejich sociální jednání by bylo zcela odlišné. Ekonomický postoj byrokratické kasty není diktován zákonem maximálního zisku, akumulace nebo zákonem akumulace kapitálu, nýbrž jinými motivy, které charakterizují její funkci ve výrobě. 12/

b/ druhým faktorem sociálního jednání byrokracie je její bytostný společenský konservatismus: je charakterizován její tendencí uchovávat status quo na mezinárodní úrovni a bránit nebo bojovat proti rozšíření světové revoluce.

Rozšíření světové revoluce totiž znamená konec byrokratického ovládnutí politické a hospodářské moci dělnických států: repolitizace a reaktivace proletariátu na mezinárodní úrovni znemožňuje udržovat byrokratickou hegemonii.

Byrokratický centrismus je charakterizován stálou syntézou těchto dvou protikladných činitelů: udržování nekapitalistického výrobního způsobu v dělnických státech s současně úsilí zabránit rozvoji světové revoluce. Bytostný konservatismus byrokracie totiž nemá být chápán jenom v nejužším smyslu; byrokracie neodmítá překračování vlastních hranic, pokud tím může rozšířit své privilegia a svou moc na další země a pokud tím není ohrožena, tj. bez politické reaktivace proletariátu: toto se po druhé světové válce stalo v celé řadě zemí 13/; avšak pouze tam, kde Rudá armáda mohla zabránit takovému rozmachu dělnického hnutí, který by hrozil vyvoláním politické revoluce ve světové úrovni.

IV - Potřeba politické revoluce v dělnických státech

Jaká revoluční strategie tedy plyne z tohoto rozporného charakteru byrokracie?

Byrokracie, sociální vrstva, která si je plně vědomí svých výsad i zájmů, se jich navzdor pod tlakem objektivního vývoje, který neustále víc a víc stěhuje podmínky jejího panování, vývoj výrobních sil i společný a kulturní růst světového proletariátu, naučala modifikovat své cíle v neprospěch byrokracie.

Klasifikace smyslu se protěvuje na absurdních závěrech, ke kterým tento druh teorii logicky vede.

12/ Pro Marx je pojem "státního kapitalismu" ve smyslu úplného zrušení kapitalistické konkurence zcela namyšlený. Kapitalismus může existovat jen s diferencovanými kapitály, charakterizovanými vzájemnými odpory a přetěživostmi. Úplné zrušení konkurence už neodoluje pochopit pokračování v akumulční funkci, která by tím ztratila svůj nutný smysl.

13/ Stalinisté vysvětlují skutečnost, že se revoluce nerozšířila do zemí jako Francie, Itálie, Řecko nebo Jugoslávie, jako důsledek nutnosti respektovat rozdělení do bloků, konkretizované v Chalté? jinak by prý USA byly rozpočítaly světovou válku. Toto vysvětlení neobstojí: revoluce nerespektovala toto rozdělení na více místech: Jugoslávie, Čína, Kuba. Tato rozšíření světové revoluce vyvolala vážné mezinárodní krize, ke světové válce však nedošlo, imperialismus musel tyto skutečnosti přijmout.



82  
Politická revoluce je s to svrhnout moc byrokracie ve prospěch proletariátu. To neznamená, že revoluce nutně musí být krvavá: dva historické příklady začátků politických revolucí /červen 1953 v NDR, listopad 1956 v Maďarsku/ ukázaly výsledek generální mobilizace dělnické třídy, charakterizovaný obsazením továren, volbou dělnických rad, atd. Místní byrokracie se doslova rozplynula a jenom vnější vojenská intervence zastavila tento vývoj. VSSSR přirozeně není vnějšího faktoru, který by mohla sehrát tuto roli.

Můžeme tedy být dost optimističtí, pokud jde o modalitu uskutečnění politické revoluce. Nevidíme také nikde manipulovanou masu, ~~xxxx~~ kterou by byrokracie mohla pažit ve svém boji za své zájmy a proti zájmům proletariátu.

Tento jev je ostatně výsledkem koncepce politické revoluce, na rozdíl od revoluce sociální:

- v sociální revoluci se mění způsob výroby a moc přechází z rukou jedné společenské třídy do rukou druhé společenské třídy

- politické revoluce nemění zásadním způsobem výrobní způsob a moc přechází z rukou jedné společenské vrstvy do rukou druhé společenské vrstvy téže třídy. 14/

Výsledkem politické revoluce v dělnických státech by byl nový obsah výrobního způsobu, v té míře ve které je byrokracie spojená s určitým výrobním způsobem, neslučitelným s proletářskou demokracií.

Základní nástroje sovětského hospodářství by se neměnily: kolektivní vlastnictví výrobních prostředků, plánování, přežívání některých tržních kategorií. Tyto nástroje by však měly jiný obsah díky novému použití, kdy by moc skutečně vykonával proletariát; nebyly by však zničeny ani nahrazeny novými; státní forma by se porušila ale její zásadní společenský charakter by se nezměnil. 15

V - Byrokracie : společenská třída nebo vrstva?

Nutnost svrhnout moc politickou revolucí a ne revolucí sociální nás logicky vede k vymezení byrokracie jako společenské vrstvy nebo kasty a nikoliv jako společenské třídy, která by měla vlastní funkce ve výrobním procesu.

Určení byrokracie jako vrstvy nebo jako třídy není pouhým slovíčkařením, má rozhodující důležitost pro správné pochopení revolučních možností v mezinárodním dělnickém hnutí a jeho svazcích s byrokracií.

Nejasnost kolem tohoto určení částečně vysvětlíme skutečností, že jisté rysy jednání byrokracie v dělnických státech připomínají jednání společenské třídy: plné moci, ideologické i hmotné výsady, kolektivní vědomí těchto výsad i nutnosti je bránit 16/.

14/ Marx uvádí jako příklady politických revolucí revoluce z let 1830 a 1848 ve Francii: rozdílné ~~xxxx~~ buržoázní vrstvy se střídaly u moci: finanční, bankovní a průmyslová. Průmyslová buržoázie velkých měst se zbrání v ruce bojevala o moc s bankovní buržoazií během revoluce v únoru 1848. Povaha této revoluce je však velmi odlišná od povahy Pařížské komuny, během které moc přešla dočasné z rukou buržoázie do rukou proletariátu.

15/ Definice povahy státu konečně závisí na jeho svazcích s určitým výrobním způsobem. Přejít od fašismu k buržoázní demokracii v Německu r. 1945 odpovídal obrovským proměnám státní formy, aniž by odpovídal změně výrobního způsobu. Vnitř jednoho výrobního způsobu jsou možné různé státní formy, což neznamená, že přechod od jedné k druhé je možno uskutečnit "reformisticky".

16/ U některých soudruhů z dělnických států označení byrokracie za třídu také ukazuje vůli jasně se odlišit od "reformistických proudů", které se domnívají, že je možno spojovat se s některými křídly byrokracie proti druhým.

Určení byrokracie jako společenské ~~tržby~~ třídy vede k teorii byrokratického fenoménu, která zabráňuje správně pochopit mezinárodní revoluční realitu: ocítá se před neřešitelnými rozpory na metodologické i na politické rovině: charakterizujeme-li byrokracii jako třídu, musíme také přiznat, že se se jako třída konstitovala a uchopila moc po revoluci / bylo by to poprvé v dějinách, kdy by třída začala existovat až po té, co by uchopila moc/ nebo musíme říci, že předem existuje jako třída, dříve než uchopí moc.

Implikace těchto dvou možností jsou velmi rozdílné a my je musíme přesně odlišovat:

Někteří tvrdí, že byrokracie existuje jako třída dříve než se zaoční vlády a že ji v kapitalistických zemích tvoří vedení komunistických stran. Použijeme-li marxistické definice společenské třídy, vidíme jasně, jaký to je nesmysl: jaké místo zaujímají tato vedení ve výrobním procesu? Toto tvrzení má velmi vážné politické důsledky; v tom případě bychom museli prohlásit, že např. ve Francii a Itálii proletariát, který s touto třídou nemá nic společného, s ní musí přerušit všechny styky. Stávka organizovaná KS pak už není bojem mezi buržoázií a proletariátem, ale bojem mezi buržoázií a byrokracií: proletariát tedy má být neutrální. Pak bychom také museli tvrdit, že ve Vietnamu neexistuje boj mezi imperialismem a masami kolonizované země, nýbrž boj mezi dvěma třídami: buržoázií a byrokracií.

Takto je zcela zastižena revoluční realita, neboť každému je jasné, že stávka vedená ve Francii KS, je epizodou třídního boje mezi proletariátem a buržoázií. Odborová byrokracie se samozřejmě snaží využívat svého vedoucího postavení v dělnickém hnutí a použít i této stávky ke svým vlastním cílům, avšak třídní boj přesto není trojúhelníkovým bojem mezi proletariátem, buržoázií a byrokracií.

Krajním logickým vývodem teorie, která tvrdí, že byrokracie je třída, jejímž zárodkem jsou v kapitalistických zemích vedení komunistických stran, je neúčast v třídním boji a někdy dokonce i kontrarevoluční postoj. Některé politické skupiny dokonce tvrdí, že ve Vietnamu probíhá imperialistická válka mezi dvěma imperialistickými tábory /podobně prý tomu bylo v Koreji v r.1954/, že kubánská revoluce je nedůležitá, protože je řízená novou vykořisťovatelskou třídou, a že proletariát se nemá zúčastnit tohoto boje mezi dvěma jemu zcela cizími třídami. Ať však chceme nebo ne, v četných zemích světa je skutečný boj mezi proletariátem a buržoázií nebo mezi masami koloniálních zemí a imperialismem vskutku veden komunistickými stranami a nesmíme zůstat lneutrální. 17/

Jiná pozice politických skupin, které se snaží vymezit byrokracii jako společenskou třídu, v byrokracií vidí novou třídu, v porovnání s buržoázií a imperialismem progresivní. To vede proletariát k podporování jiné společenské třídy než sebe sama, totiž byrokracie a hrát roli opory byrokracie v jejím zápase s imperialismem. Toto odpovídá úplnému popření vedoucí role proletariátu ve světové revoluci. 18/

Také to implikuje vážné iluze o revolučních možnostech byrokracie: kdo však může vážně myslet, že Komunistická strana Francie, se svou současnou linií se skutečně může chopit moci?

17/ Toto všem nebrání říci, že pokud zůstane pod výlučným vedením stalinistické byrokracie, nekončí vítězně, že je potřeba vymanit dělníky z tohoto vlivu, atd....

18/ Tato teorie se zakládá na nepochopení toho, co Lukács charakterizoval jako Leninovu základní myšlenku - "aktuálnost revoluce". V minulých staletích proletariát sehrál roli dodatečné síly při podporování pokrokových tříd v jejich boji proti třídám reakčnějším; v současnosti, je však možná a na pořadu dne proletářská revoluce, skutečně proletariátem realizovaná.

...víme se na další možnost teorií byrokracie jako společenské třídy: teorie, které byrokracii charakterizují jako třídu, jež se konstituovala a uchopila moc po revoluci, mají též velmi složité politické implikace: U četných teoretiků "nové vykořisťovatelské třídy" / Djilas, Burnham, aj. / konstatujeme, že "revolta proti Stalinovi a sovětské byrokracii je dovedla k negaci marxismu, ke skpticismu vůči dělnické třídě a socialismu, k vychvalování buržoazní demokracie; odhalování zločinů Kremle mnohé z nich zavedlo do stop Washingtonu".19/ Ti již zcela překročili třídní přehradu a přičlenili se k buržoasii; je tedy zbytečné se zdlouhavě zabývat jejich tezími.

Jiní, především polští soudruzi Kuron a Modzelewski popisují byrokracii jako společenskou třídu v rámci marxistické analýzy, která zcela jasně odhaluje jak kapitalismus tak buržoazní demokracii a zřetelně vyjadřuje důvěru v historické schopnosti proletariátu. U těchto soudruhů jde spíše o otázku terminologickou nežli o otázku politickou a politické důsledky nejsou závažné. Trocký posoudil už v roce 1939 tento druh útoku:

"Nejdříve si otázku o povaze sovětského státu položíme, ne na abstraktní sociologické rovině, ale na rovině konkrétních politických úkolů. Připusťme na chvíli, že byrokracie je nová třída a že současný režim v SSSR je systémem třídního vykořisťování. Jaké nové závěry by plynuly z těchto definicí? IV. Internacionála již dávno uznala potřebu svrhnout panství byrokracie revolučním povstáním pracujících. Ti, kteří tvrdí, že byrokracie je vykořisťovatelská třída, nenavrhují nic jiného. Cílem svržení byrokracie je znovunastolení vlády sovětů, vyloučit z nich současnou byrokracii. Levicová kritika nenavrhuje a nemůže navrhnout nic jiného. Úkolem regenerovaných sovětů bude spolupracovat se světovou revolucí; a vybudovat socialistickou společnost. Svržení byrokracie tedy předpokládá uchování státního vlastnictví a plánovaného hospodářství. V tom ovšem spočívá jádro problému.

Je zbytečné říkat, že rozdělení výrobních sil do rozličných odvětví hospodářství a obecně i celý obsah plánu budou velmi změněny až plán bude určován ne zájmem byrokracie, nýbrž zájmem samotných výrobců. V míle, v jaké otázka svržení zůstává spojená s otázkou udržení znárodněného /zastátněného/ vlastnictví, nazýváme revoluci budoucnosti politickou revolucí. Někteří z našich kritiků / Ciliga, Brune, aj. / chtějí za každou cenu budoucí revoluci nazývat sociální. Přijme jim tuto definici. Co podstatného se tím mění? Nepřidává k úkolům revoluce, které jsme vyjmenovali, nic nového.

Naši kritici obvykle přijímají skutečnosti tak, jak jsme je již dávno určili. Nedávají vůbec nic podstatného k našemu hodnocení, jak postavení byrokracie s pracujícími, tak role Kremle na mezinárodní scéně. Ve všech těchto oblastech nejedná nepopírají naše analýzy, ale dokonce se s ně zcela opírají a zcela se s nimi spokojují. Jediné obvinění, které proti nám vznášejí, je že nevyvozujeme "nutné závěry". Z tohoto rozboru však vyplývá, že tyto závěry jsou zcela terminologické povahy. Naši kritici odmítají nazývat degenerovaný dělnický stát dělnickým státem. Požadují, abychom totální byrokracii říkali vedoucí třída. Revoluce proti této byrokracii nechtějí považovat za revoluci politickou, nýbrž za revoluci sociální. Kdybychom jim v těchto otázkách vyhověli, kladli bychom je do obtížné situace, protože by si se s čistě verbálním vítězstvím neměli co počít.

Bylo by hloupé rozcházet se se soudruhy, kteří mají o sociologické povaze SSSR jiný názor než my, pokud jsou s námi solidární v otázce politických úkolů."

/SSSR ve válce, 25.9.1939/

19/ Úvod Pierre Franka k "Otevřenému dopisu Polské dělnické straně" od polských soudruhů Kuroně a Modzelewského.



8

Nicméně rozdílnost analýzy, charakterizující byrokracii jako společens-  
skou třídu vede soudruhy K. a M. k mylným závěrům:

- nutí je kvalitativně rozlišovat centrální politickou byrokracii od tech-  
nokracie, kterou považují za zvláštní třídu.
- vede je křipisovat byrokracii třídní cíl, "výrobu pro výrobu", který  
jak se zdá již částečně opustila/viz poz. 9/.
- vede je k "národní" analýze byrokratického fenoménu a k nepochopení  
mezinárodní role sovětské byrokracie.

Tyto tři faktory je vedou k podceňování adaptační / a represivní/ mož-  
nosti byrokracie.

Na závěr je základním bodem, který nesmíme ztratit ze zřetel, že na  
mezinárodní úrovni je základním třídním bojem boj mezi proletariátem a  
buržoázií, do něhož byrokracie zasahuje, aby jej zavedla stranou, je-  
diny prostředkem, jak zároveň zničit buržoazii i byrokracii, je silně  
podporovat boj koloniálních národů a dělníků proti imperialismu, i když  
je tento boj v současnosti veden komunistickými stranami, neboť jenom co  
největší vítězství mezinárodní revoluce může být trvalou zárukou konečné-  
ho zničení moci byrokracie.

Dějiny již částečně daly odpověď na tuto problematiku: všechny vítězné  
revoluce od roku 1945 / ne tedy rozprostranění říše provedené Rudou ar-  
mádou / více či méně explicitně položily otázku byrokracie :

- jugoslávská revoluce ji položila již po těch letech pokusem o sa-  
mozprávu, -
- čínská revoluce ji v současnosti klade v deformované podobě kulturní  
revoluce,
- kubánská revoluce ji klade v nejexplicitnější a najuvědomělejší po-  
době.

Jak řekl Marx, "listvo si klade jen ty otázky, které je schopno vy-  
řešit". Objektivní i subjektivní podmínky k vyřešení problému byrokra-  
cie již - jak se zdá - existují :

- historické vědomí důležitosti této otázky u všech revolučních národů,
- mezinárodní rozšíření revoluce a obrovský rozvoj výrobních sil na  
celosvětové úrovni.

Protože v současnosti nastává spojení - konjunkce těchto rozdílných  
činitelů, je pravděpodobné, že každá nová proletářská revoluce bude nu-  
cena explicitně si položit otázku byrokracie a řešit ji tím nejúčelněj-  
ším způsobem.

Přinášíme závěr z článku E. Germaina, který vyšel v časopise L'Asiennisme Internationale na podzim v roce 1967. Článek líčí obšírným způsobem průběh událostí v Číně /na podkladě materiálů z čínského tisku/.

E. Germain: O čínské "kulturní revoluci".  
"Kulturní revoluce a byrokratická degenerace"

Smysl "kulturní revoluce" vyplývá z popsaného sledu událostí, i když jím jejich část zdaleka nemůže být určena a i když náhlé zvraty nejsou stále ještě vyloučeny.

Konflikt uvnitř byrokracie dovedl četné frakce k tomu, aby se obrátily, prostřednictvím stranických orgánů, k masám. Maoistické frakce se zprvu obrátila k mládeži a později byla přinucena přenést boj do továren, kdy frakce protivníků začaly mobilizovat dělníky. Tyto mobilizace stanovených závodů zjedné i druhé strany, si kladly za cíl vyvolat tlak na stranické vedení a částečně změnit jeho složení a politickou orientaci. Jednalo se o snahy reformovat byrokracii - ze strany Mao to byla nepochybně snaha o radikální reformu - nikoliv však ji odstranit.

Ale tento interbyrokratický boj uvolnil nesmírné revoluční síly, které již dlouho byly skryty mezi mládeží a proletariátem což vedlo ke spontánním akcím a organizacím, k nimž část mas přistoupila. Tím v současné etapě vývoje jsou měněny vztahy iíl mezi byrokracií a masami ve prospěch mas, a to značným oslabením byrokracie. Toto hodnocení potvrzuje okolnost, že po výbuchu v lednu 1967 nedošlo v širokém rozsahu k žádné represy. Frakce, která vyjde vítězně z boje, se nepochybně bude snažit upevnit moc byrokracie. Ale stabilizace pravděpodobně přijde teprve po delším období nestálosti, které se budou projevovat jak ve vnitřní, tak i v zahraniční politice.

Nejvýrazněji se zde projevuje rozdíl mezi vývojem SSSR po Stalinově smrti a vývojem v Číně za posledních 10 let. Nechybí tu formální analogie mezi metodami boje Stalinova aparátu a Maova aparátu. Paralela mezi kultem osobnosti Stalina a Mao je obzvláště nápadná. Ale zkoumáme-li oba procesy nikoliv z formálního hlediska, ale z hlediska jejich podstaty, tj. z hlediska různých společenských vztahů, ukazují se nám velké rozdíly.

Postupné nastolení Stalinovy diktatury nad KSSS bylo procesem upevňování moci byrokracie a vytlačování proletariátu z pozic politické moci. Stalin se objevuje jako ztělesnění byrokracie. Jeho vzestup je možný díky úplné politické pasivitě mas. - tak opravdové bálševické síly, které byly v roce 1923 ještě významné, i když oslabené, postupně se rozpadávají až jsou fyzicky zničeny.

V Číně se jedná od začátku procesu o deformovanou revoluci, kde proletariát hraje jen vedlejší úlohu a kde rolnická armáda nahraňuje nezávislou činnost mas. Rovněž od začátku chybí sku-

tečná bolševická strana, která by ve svých řadách soustřeďovala celou revoluční a demokratickou tradici mezinárodního dělnického hnutí. Je tu strana, která na sobě nese silnou pečeti stalinismu, i kdyby se to projevilo jen v chápání a uskutečňování demokratického centralismu, tak jak tomu je. Byla tedy od počátku v Číně moc ve státě a ve straně mnohem více zbyrokratizována, než tomu bylo v SSSR v roce 1927, proletariát byl mnohem slabší a byrokracie mnohem siln jší než v okamžiku, kdy Stalin v SSSR nastoloval svoji diktaturu.

Systématické organizování "Maova kultu" nijak neodpovídalo - jak tomu bylo v SSSR - snaze o postupném zrušení sovětské demokracie a vnitrostraničné demokracie, které v Číně od r. 1949 nikdy neexistovaly. Odpovídalo spíše interbyrokratickým bojům, jejichž četné aspekty dosud neznáme. V každém případě se však nejedná o změny vztahů sil mezi byrokracií a masami, v neprospěch mas, srovnatelnou se změnou, která proběhla v SSSR za Stalina. Naopak se jedná o oslabení byrokracie, a to zprvu skryté, později zjevné, které se dokonce projevilo porušením její jedolitos- ti. Mas, které byly vzdáleny úplně pasivitě a postupné demoralizaci, se probudily, zprvu nepostižitelně, potom náhle před očima světa v lednu 1967. To je nesmírný rozdíl, který vývoj v Číně od- gluce od stalinistického precedentu. A jeho původ, jdeme-li do hloubky, je dán úplně změněným mezinárodním kontextem: na místě serie porážek mezinárodní revoluce v období 1923 až 1933, vidíme od roku 1949 vzestup světové revoluce. /1/

Tyto úvahy nijak neospravedlňují identifikaci postupného vzestupu masového hnutí v Číně s úlohou, kterou hraje Mao Ce-Tung, jak to neopatrně tvří někteří "levičáci" ve své podpoře státní moci. Naiv lečnový obrat a deformování a později opuštění po- začavků státu, jenž by byl založen na orgánech typu Pařížské komuny /2/, potvrzuje absurdnost takové identifikace pro všechny, vyjma těch, kteří si nepřejí podívat se skutečnosti do tváře. "Trojdoboda" všude přivádla k moci otužilé byrokraty /3/. Neobje- vil se ain jediný případ dělnických rad nebo organismů sovětské- ho typu, jež by vznik y v závodech, vyjma případu šan. hajských siláren v lednu, čehož bylo rychle zanecháno. Rozpor ostatně tkví v samotném M ově učení. Vkolik připustíme, že je upřímné, natolik mu tento rozpor dává tragický charakter. Mao vysývá ke vzpouše a k převzetí moci. To tedy znamená, že před- chází pos už nezakládá diktaturu proletariátu ve svém čistém stavu. Ale kořeny degenerace nebo nebezpečí degenerace nehledá v materiální skládce společnosti, v nedostatečném vývojovém stupni výrobních sil nebo v rozporech mezi tímto vývojovým stup- ním a výrobními vztahy. Nikoliv, kořeny nebezpečí degenerace jsou, podle něho, ideologické. Jestliže revizionismus není vyr- ván ze svých kořenů, a to v teorii, v dě, umění a literatuře, po- tom bude diktatura proletariátu zákonitě zvrácena a KS Číny se stane... fašistickou stranou /4/. Těžko uvěřit, že zkušený mar-



80  
xisto může tvrdit o nové nehoráznosti; dnes jsou v Číně rozšířeny v milionech výtiscích.

Tato koncepce je marxismu absolutně cizí. Přehánění ideologie, literatury, polofeudálního umění - ať už je to např. to, které inspirovalo ultrakautlidiismus ve století, jež následovalo po Francouzské revoluci, nikdy nevedlo ke zvrácení moci buržoazie. Dobytní politické moci stoupajícími společenskými třídami je již té připravováno intenzivními ideologickými boji. Ale předpokládá, že reakční síly by měly stejné možnosti jedině proto, že jejich ideologie přežívá i po zvrácení jejich politické moci, znamená popírat veškerou společenskou revoluční loiku.

Ve skutečnosti celá tíže náboženství, umění, literatury a buržoazní nebo polofeudální ideologie ohrožuje čínský dělnický stát /o sčítátek dělnického státu nemluvě/méně, než jediný rok přežívání a lovyroby trního zboží. Lenin si o tom nechal žádný iluze. Konkrétnímu upevnění revolučního díla nebrání ideologická tíživnost, ale společensko-ekonomický stav přítomnosti. Nedostatečný vývojový stupeň výrobních sil působí, že hospodářský automatismus vystupuje a ještě dlouho bude vystupovat proti socialismu v té míře, kde byl odstraněn kapitalismus.

Z toho nepopíratelně vyplývá, že subjektivní faktor, tj. úloha řízení, má nakonec větší důležitost než v příznivějších podmínkách. Ale vyplývá z toho také, že účinný boj proti nebezpečí deenerování revoluce se rozloží neoddehrává v ideologické oblasti, ale v politické a společenské oblasti tím tím, že společnost je organizována tak, aby hospodářskou a politickou moc vykonávaly a by, tím, že roste váha této moci a uvědomlé soudržnost proletariátu. Mao, který nechápe problém byrokracie, tušený Marxem a rozpracovaný Leninem a důkladně analyzovaný Trockým, bojuje proti "degeneraci kapitalismu", která je "nepozorovatečně" uskutečňována "revisionisty" ... počínaje divadelními dramaty a reakčními silami. Tato koncepce, která vzhledu nese převrácení marxisticko-leninskou teorii státu, ostatně ústí v groteskní závěry: stát vytvořený Maem, kde je nutné nyní bojovat za "převzetí moci", byl podle všeho tedy "buržoazním státem" - to se alespoň může naznačit extrémní moioté /5/.

Stát má ovšem marxistickou sociologii, založenou na objektivních kritériích, a zahrnuje ji subjektivistickou "sociologii", založenou jakékoliv vědecké o poškádě. Kapitalista už není součástí vlastních výrobních prostředků, který si přivlastňuje prostředky dělníků, již jsou nuceni mu prodávat svou pracovní sílu. Kapitalista se stává kdokoliv, kdo se souhlasí s "Maem" a jeho výzkumy. Tím, že se snaží nebezpečí byrokratického deenerování revoluce za nebezpečí - kromě případu mezinárodní války - odstranit - k přivlastnění - svou, předpisuje tím, že vytváří, které vytváří nebezpečí zdegenerování, místo aby je odstraňovaly. Protože počíná je okamžikem, kdy všichni dělníci se stali stoupenci k pít listické cesty, je třeba

jim odepřít právo na možnost projevu. Hnutí, které se začalo pod praporem "rozšíření demokracie" a "práva menšiny se vyjadřovat a zachovávat si své názory, protože menšina může mít pravdu", končí potlačením jakéhokoli nesuslušeného názoru a potlačením každé menšiny /která, protože se staví proti Maovi je nutně "kontrarevoluční"/.

Tokud se týká trockismu, zkušenost "kulturní revoluce" potvrzuje, že jeho teorie o možném zdegenerování vítězství socialistické revoluce, kterážto teorie byla před dvaceti lety považována celým oficiálním komunistickým světem za kacířskou, byla dnes částečně přijata prakticky všemi revolucemi, které zvítězily po druhé světové válce. Tito, Castro, Mao Ce-tung se jí každý svým způsobem chopili. Někdytnost politické revoluce - "revoluce v revoluci" - jak dnes říkají Kubánci, se začíná objevovat v ne právě zanedbatelné části mezinárodního komunistického hnutí. Ale zkušenost "kulturní revoluce" také ukazuje, že není jiné cesty k účinnému boji proti byrokratickému zdegenerování revoluce, než je ta, která byla nastíněna Leninem a Trockým: upevnění a institucionalizace dělnické moci založené na radách /sov'tech/ demokraticky zvolených; nejširší proletářská demokracie právo na vytváření různých tendencí a sovětských politických stran řízení hospodářství a motýnní pracujícími plánovaný vývoj výrobních sil; mezinárodní rozšíření revoluce.

1. Je třeba ještě říci, že vzestup Stalinů znamenal rozšíření koncepce socialismu v jedné zemi stále pívovějšího soužití s imperialismem, zatímco maoisté se neustále hlásí - a to i v průběhu "kulturní revoluce" - ke světové revoluci.
2. Myšlenka volby mocenských orgánů pomocí všeobecného hlasování pracujícího lidu - tj. základní myšlenka Pařížské komuny - nebyla uskutečněna v žádném případě "převzetí moci" trojdohodou.
3. Příklady: revoluční výbor v Šantiungu je řízen MM Linem, členem sekretariátu bývalého provinčního výboru, který byl ze svých funkcí odvolán; nový předseda "revolučního výboru" v Šansi je vedoucí řídící skupiny KS této provincie; v Cingtae bylo "převzetí moci" řízeno náměstkem primátora města, v Šanghaji je předsedou "revolučního výboru" bývalý náčelník bezpečnostní policie atd.
4. Převzato z Kuang-ming Ribao", pekinského listu z 8.4.1967, který parafrázuje z Maových citátů. Viz též, co napsala Maova manželka, Čing Čing: "Jestliže naše literatura a umění nebudou odpovídat socialistické hospodářské základně, potom jí nevyhnutelně zničí." - citováno z Hung Čannao Peking 15.2.1967.

Michael Bärmann : Stalinismus a reformismus  
in: Voltaire Flugschrift 26 - Die Tschechoslowakei 1945-1968,  
zwischen Kapitalismus und Revolution, pp.35-38

Historické příčiny sporu mezi čs. reformisty a prosovětskými revizionisty musíme hledat v období stalinismu. Stalinismus je období v němž se z diktatury proletariátu, vybojované pod vedením bolševiků, stala diktatura státních a stranických orgánů nad proletariátem. Hlavními příčinami tohoto vývoje jsou: nutnost budovat nepřiměřenými prostředky socialismus ve velmi zaostalé zemi, porážka revoluce v Německu, nutnost zároveň socialismus hájit proti stále hrozící agresi ze strany imperialist. států, pervertování principů plánovaného socialistického hospodářství vynucenou orientací na zbrojní průmysl, stalinská strategie Velké Vlastenecké Války, která znamenala poslední krok k zvratu obrany socialismu v jedné zemi ve vytvoření socialistického impéria, v němž vyvstaly stále ostřejší rozpory, které stále více nutí vedení KSSS ke kontrarevolučnímu jednání v procesu světové revoluce.

Tato interpretace odporuje běžným "demokratistním" interpretacím,...., Kupř. Werner Heilmann, ve své knize o "Stalinismu a antikomunismu" definuje stalinismus jako "nadměrně mocensky zaměřený řád vnějších a vnitřních vztahů společnosti, jež proklamuje svůj přechod k socialismu". Tato definice svědčí hlavně o nadměrné politické naivitě, neboť opomíjí, že imperialistické vyhrožování agresi/Stalin odhálil už v r. 1931... přesně lhůtu, zbývajících SSSR do fašistické agrese, hnalo SSSR do vývojového tempa, které Stalin nazval "bolševickým". Navíc tato definice zapomíná, že socialismus musí disponovat "nadměrným" mocenským potenciálem, má-li uskutečnit svůj revoluční smysl, zavést diktaturu většiny nad menšinou ... Navíc tato definice přehlíží, že odpověď KSSS na objektivní nutnosti výstavby socialismu obsahovala řešení, která dodnes platí jako trvalé historické výdobytky marxismu-leninismu: obzvlášť vytvoření nástrojů plánování soc. hospodářství, což je problém, kterým se do té doby nezabýval výkonnější řád než z klasických teoretiků marxismu. Soustavné preferování investic do těžkého průmyslu umožnilo vyšší míru hosp. růstu, než jakou bylo možno dosáhnout v /klasických/ kapitalistických podmínkách, v nichž zisk přinášející investice závisí na rozšíření trhu spotřebního zboží a který zase závisí na rozšiřování obchodních vztahů a oběhu peněz.

Přeočňování a osamostatňování státního aparátu, potřebného k diktatorskému provádění pětiletých plánů však vedlo už za Stalina k revizionistickým důsledkům. Leninská "moc sovětů", jež měla dostatečnou sílu k rozbití imperialistického panství a k přeměně společnosti, byla stále více chápána a praktikována jako moc stranické, hospodářské a vojenské byrokracie. Jenom na základě tohoto pojetí moci pochopíme, proč si Stalin ve 30. letech myslel, že porazí kontrarevoluci byrokratickými čistkami; jenom tak lze pochopit proč boj proti kontrarevoluci postihl četné komunisty-revolucionáře. Moskevské inscenované procesy jsou první příkladem toho, jak revoluce měla být hájena kontrarevolučními prostředky. Za druhé světové války vedlo nadřazení byrokracie masám, které zároveň znamená nadřazení ekonomiky politice, k tomu, že masy byly mobilizovány maloburžoázním nacionalistickou agitací pro Velkou Vlasteneckou Válku a nikoli pro pokračování v revoluci bojem proti fašismu.

Výsledkem strategie Velké Vlast. Války - posuzujeme-li ji vojensky - bylo zřízení obranného valu socialistických zemí, jejichž vlády byly posazeny a kontrolovány Moskvou /zatímco jejich částečně



...konceptu KSSS spíše ohrožovaly nežli  
...ekonomického hlediska už  
adlo celé hospodářství do závislosti na zbrojním průmyslu. Tak  
se většina investic proměnila ve společensky mrtvé výdaje, což  
ese způsobilo neúnosné zpomalení přírůstků produktivně spotře-  
covatelných finálních výrobků, až dochází k závislosti sovět.  
hospodářství na vybořistování ostatních "socialistických zemí"  
a vyplývají z toho rozpory, na které zajde buďto moc KSSS nebo  
socialismus.

Prvním důsledkem jsou nacionalistické tendence v satelitních  
státech. Tyto tendence se od tzv. destalinizace superstalinistou  
Chruščovem staly neudržitelnými a nová elita sově. vedení v čele  
s Brežněvem a Kosyginem se snaží je neutralizovat zavedením  
čistě technokratických technik manipulace a zásad plánování ja-  
kož i nepolitickou orientací námezdně pracujících mas na konzum.  
V SSSR tato politika dosud byla dost úspěšná. V satelitních stá-  
tech však rozpory mezi stalinistickou byrokracií a masami, mezi  
socialistickou ideologií a společenskou skutečností vystupují  
mnohem ostřeji, neboť jsou provázeny nacionalisticky vyjadřova-  
nými hnutími za nezávislost. Za takovým hnutím za nezávislost,  
obzvlášť v ČSSR, stojí zároveň požadavek demokratizace, jehož  
objektivní základem je nahrazení starých plánovacích instancí  
tvářící tvář postupující technologizaci a mnohem diferencovanější  
dílné práce, které přinášejí hlubokou změnu výrobního proces-  
su. Prvním důvodem je potřeba vyššího stupně "kollektivní"  
inteligence, již lze dosáhnout jen účastí výrobců na rozhodnutích  
o výrobě. Aby si udržely byrokratické disponování národním hos-  
podářstvím, snaží se technokratické elity, vznikající i v sate-  
litních státech, skutečnou potřebu demokratizace zadržovat tím,  
že předkládají zdánlivě demokratický, náhradní liberalizační  
program, a tak si zajišťují podporu mas, event. i spojenectvím  
s nacionalistickými skupinami. Druhá stránka tohoto procesu se  
vyjeví při aktualizaci protikladů mezi starým a novým,....  
Oproti zkrtnutílosti a panovačnosti staré Novotného kličky, zna-  
mená oproti doslova imperialistickému jednání sovětské byrokra-  
cie, předstává nová elita, reformistická skupina technokratů  
kolem Duběčka a Šika, pokrok. A čím více se vyostřovaly rozpory  
mezi těmito dvěma skupinami, tím více si nová elita musela hle-  
dat oporu mimo stranický aparát, například kupř. zvýšením účasti  
na vytváření politických veřejných názorů, což pak mohlo zneme-  
nat i opouštění čisté manipulační svobody tisku a myšlení. Tak  
se stalo, že za dlouhá léta zkonsolidovaný sociáldemokratismus  
komunistické strany, byl nucen odhalit své nezbytné realitní  
jádro, které jako každá ideologie musí obsahovat : totiž potře-  
bu socialistické demokracie,...

Tak se dal do pohybu proces, který se v dnešní době může  
rozhodnout jen dvěma způsoby: buď revolučně, nebo kontrarevolu-  
čně. Revolučně by znamenalo: kontrolování nebo svržení techno-  
kratické elity, která uzavřela pakt se sovětským stranickým ve-  
dením, samosprávným hnutím. Kontrarevoluční by bylo právě vítěz-  
ství technokracie. V současnosti zrušili sověti rozpor, který  
existoval mezi jejich vlastní politikou a jejich kritikou čs.  
reformistů, postavili se na stranu těch, které předtím sami  
označovali za kontrarevolucionáře.

23  
SERGE MALIET - Bureaucratie et technocratie dans les pays socialistes - Bürokracie a technokracie v socialistických zemích in: l'homme et la société, revue internationale de recherches et synthèses sociologiques, no.10, IV. trimestre 1968

Článek obsahuje 22 str. formátu přibližně A4. Autor ho zpracoval na základě referátu, který přednesl v létě 1967 na k Xorčule /kam se sjíždějí každoročně k rokování nejriznější marxisté a pseudomarxisté/ - část I., a na základě referátu předneseného v září 1967 v Hercegnovi /Černá Hora/ na Kolo-kvii, organizovaném bělehradským Ústavem společenských věd a římským Gramscioho institutu - část II.; část III. byla přitom připojena v době rozpadu /pražského jara/, v červenci 1968.

V úvodu autor mimo jiné říká: 'Jako socialisté musíme být bolestivě zraněni tím, že řešení vnitřních rozporů socialistického tábor se dosahuje sestou brutální vojenské síly. Ale jako marxisté bychom se tomu neměli moc divit. Je-li pravda, že "násilí je porodní bábovina všech společností", tak potom přechod východních zemí z původního stadia státního kapitalismu do stadia uskutečněného socialismu není myslitelný bez dlouhého a bolestivého procesu pokračujících sociálních bojů a ostrých politických konfliktů. Nonec koncem, ta či ona epizoda tohoto historického boje není nejdůležitější: nejdůležitější je to, že masy "socialistických" zemí znovu objevují politický boj a svoji touhu po socialismu, a nehledě na to, co se stalo v Maďarsku v roce 1956, nejsou zastrašeny, ale vystupují s novou silou.

Autor tohoto článku je přesvědčen, a to už dlouhá léta, že neexistuje dosud žádná společnost, která by byla opravdu socialistická, a že "socialismus východních zemí", a to i ve své liberální podobě, je socialismu tím, čím byly současným druhem zvířat příšery paleolitického období: nepodařeným, hrubým nástinem.

Je podstatné, že v době, kdy boj za socialismus se stává vědomou a motivovanou tužbou západní mládeže, mládež východu, a na prvním místě SSSR zbavuje drastickým způsobem společnosti svých zemí bradavi, které jím deformovaly obličej.

V tom smyslu "pražské jaro" odpovídá francouzské "květnové komuně". Je Varšavě, jako v Berkelex, v Bělehradě jako v Turinu, v Praze jako v Paříži, nalézá opět rudý prapor svoji sílu odporu, znovu přináší na celé planetě naději člověka na plné využití jeho tvůrčí svobody.'

#### I. část

Samospráva a socialismus. Státy, hlásící se k socialismu, provedli poze politickou revoluci / včetně SSSR/. Aby řízení, a to nejen výrobních a směnných prostředků, ale společnosti jako celku, přestala být záležitostí menšiny - a tím byla počítována většinou lidí jako utlak - je zapotřebí, aby se k revoluci politické přidružila stejně tak hluboká sociální revoluce, v níž řídicí vztahy ustoupí vztahům rovnostářským - kooperačním. Vývoj samosprávného procesu, jenž nahradí administrativní řízení, není tedy zvláštní a více méně specifickou formou socialismu, ale jeho absolutním imperativem. Národní, specifické formy samosprávy potom mohou existovat. Není však socialismu bez společenské samosprávy, přičemž nemám na mysli úzké pojetí řízení nezávislých výrobně-hospodářských jednotek. Vývoj samosprávy měl přijít ihned po politické revoluci, tj. násilném vyvlastnění bývalých

27  
tříd u moci. Ve všech těchto státech /SSSR, lido-demo, Čína/, je dělnická a společenská samospráva v zárodku a v Jugoslávii na ústupu. Odumírání státu, které podle klasiků mělo začít s převzetím moci dělnickou třídou, je odsunuto, je nutno zabývat se pojmy „byrokracie“ a „technokracie“. Podle našich východních kolegů, konflikt obou skupin je konfliktem mezi statistickou byrokracií /autoritářské plánování ve prospěch těžkého průmyslu/ a novou vrstvou hospodářských vedoucích, odpovídající moderní výrobě a vzniku nové „konzumní“ vrstvy.

2. Konflikt mezi technokracií a byrokracií v socialistických zemích. Těšenecké se uznává /Mač. AV, Georges Gurvitch/, že v současné době ve východních státech jde vývoj tím směrem, že technokracie přebírá moc od byrokracie. Obě vrstvy jsou však socialismu cizí - byť by byly funkční a nutné - proto je třeba položit otázku „kterými společenskými a organizačními silami bude možno zajistit přechod k demokratičtější formě společenského řízení, což je nezbytná podmínka pro uvolnění prvků kolektivní a individuální tvořivosti, jež je zahrnuta ve zrušení vykořisťování?“ Pro nedostatek materiálů chce autor odpověď jen načrtnout. Za několik let bude totiž hotov podkladový materiál o podstatě systému východních zemí, o co už se postarají účastníci Světového sociologického kongresu, který se konal v Evianu /1966?/.

3. Vznik byrokracie v socialistických zemích. Klasikové marxismu nepředsedávali, že socialistické politické režimy vzniknou nejprve v zbylých zemích. „V jistém počtu případů, se muselo marxistické křídlo dělnického hnutí v těchto zemích postavit do čela demokratického hnutí, které si původně nekladlo socialistické cíle. Ať byla tato politická revoluce provedena v rámci agrární revoluce - za půdu a za mír - jako v Rusku 1917 a v Číně v letech 1927 až 1950; ať měla současně výraz sjednocovacího a národně osvobozovacího hnutí /jako v Jugoslávii v letech 1941 až 1945/ nebo ať byla téměř empiricky exportována jako v ostatních zemích východní Evropy v důsledku vojenských vítězství Rudé Armády a odmítnutí spolupráce s ní ze strany tradičních politických sil, nebyla nikdy z větší částí záležitostí dělnické třídy, ještě příliš málo početně v těchto zemích, aby zde vytvořila rozhodující politickou sílu. /Jediné Československo mělo odlišnou společensko ekonomickou strukturu, ale můžeme se domnívat, že revoluce z roku 1947- autor se zjevně mylí, myslí rok 1948 - vyvolaná z důvodů mezinárodní strategie SSSR proti původní vůli českých komunistů, odvrátila historický proces, který se započal v roce 1945./

4. Vznik byrokratických států 17. až 19. století. Země východní Evropy poznaly politickou revoluci, která je zastihla v protokapitalistické fázi vývoje, jenž poznala Evropa v 17. až 19. století /viktoriánské Anglie, napoleonská Francie, Bismarckovo Německo /; je to fáze dovršování výsadyby centralistických byrokratických států, potřebných k dalšímu kapitalistickému vývoji. Tento vývoj byl však ruskou revolucí násilně přerušen.

5. Liberalní kapitalismus a byrokratický stát. Bolševici nezahájili přímé zrušení státu, ale naopak ho využili ke svým industriálním cílům.

6. Vznik stalinistické byrokracie. „Stalinistická byrokracie je jako vedoucí vrstva historickým produktem tohoto skoku přes fázi liberálního kapitalismu. Její vznik se ostatně jeví jako sloučení dvou složek: staré vrstvy „městských revolucionářů“, kteří byli přeneseni do nešťastných poměrů ruského venkova po několika letech partyzánských bojů a staré carské provinciální byrokracie - velmi primitivní, která se připojila k nové moci a přitom si zachovala podstatnou část svých zvyků.“ Stará byrokracie vnášela do systému řád a poslušnost, většinu revolucionářů byla fyzicky li-



- kvě ována, po žiskách v roce 1937 nastupuje nová byrokracie v  
šlě zejména z rolnictva. Autor dále cituje Leninovu závěť, pas  
o velkoruském bohatýroví. Nová byrokracie získala ekonomickou  
základnu moci / na rozdíl od carské/.
7. Byrokratické státy střední a východní Evropy. "Nikde, kromě  
Československa, národní buržoazie, hlavní nacionalistická síla  
se neukázala dosti silnou, aby vytvořila politické struktury z  
podo-demokratického typu, ani podmínky kapitalistického hospo-  
dáství, které by bylo jakž takž nezávislé. Politické revoluce  
neutečené v letech 1945-50 pod řízením komunistických cente  
které měla málo skutečného vlivu v zemi, nemohly ze dne na den  
změnit tuto byrokratickou tradici. I slabost dělnické třídy a  
jejího militantního jádra, podrobeného dvacetileté nepřetržité  
fašistické represí, podpořila, a to ještě rychleji než v Rusku  
v roce 1925, vznik byrokratické vrstvy, která vznikla jednak  
částí staré byrokracie, jež se přidala k režimu, z části z nov  
blahorodí rolnického původu. Ve většině lidově demokratických  
žarí - vyjímaje Československo a Jugoslávii - revolucionáři,  
kteří byli z inteligence a dělnické třídy představovali pouhou  
hrstku militantů, kterou čistky z let 1947-53 ještě oslabily a  
strana byla zaplavena byrokratickou vrstvou "revolučních parve-  
na" ještě více a ještě rychleji než tomu bylo v SSSR.  
Můžeme tak říci, že kořeny byrokratizace strany a socialistic-  
kého státu v stalinském Rusku a v lidových demokraciích mezi ro-  
ky 1947-53 spočívaly v dřívější existenci byrokratických struk-  
tur, struktur režimů, které vládly před Vlnou nebo vznikem lidov  
demokratických států. Bylo by však přesto nebezpečné zaměňovat  
čistě a jednoduše byrokraci starého režimu a novou byrokraci:  
carská byrokracie a různé národní byrokratické vrstvy v impéri-  
ích Rakousko-uherském, ruském, nebo na balkáně, tureckém a ve  
střední Evropě se dělily o moc s ještě mocnými feudálními třídami  
a protivily se jim pomocí zahraničního kapitálu, kterým organi-  
zovaly průmyslový rozvoj. Příchod komunistických stran k moci  
znamená definitivní pád feudálních tříd a zničil zahraniční  
kapitalismus."
- Nová byrokracie musela nejprve zajistit to, co na Západě už  
bylo zajištěno v polovině 19. století: prvotní akumulaci. "Byro-  
kratické fázi ... je tak třeba přiznat pozitivní charakter v pr-  
vku historického a společenského vývoje a tento charakter vys-  
větluje poměrnou lidovou podporu, které, přes policejní metody a  
svůj despotismus, se během tohoto období těšila; nejlepší znám-  
kou této podpory je odpor sovětského lidu proti hitlerovské  
agresi."
8. Historická funkce byrokracie. "Tato úvaha založená na tézi o  
vzniku proto-kapitalistické fáze byrokratického státu nás  
vede k úvaze, že i Říjnová revoluce, přes své socialistic-  
ké snahy, i politické změny, které se oehrály ve střední a vý-  
chodní Evropě po r. 1945, Vyústily v podstatě v to, že dovolily  
byrokratické vrstvě, která se stala společenským výrazem pri-  
vátivního státního kapitalismu, aby sehrála historickou úlohu  
přechodu agrárních společností do první fáze industriálních spo-  
lečností, což historické zpoždění těchto zemí neumožňovalo v  
rámci tradičních kapitalistických struktur.  
Tato hypotéza by tak dávala za pravdu Leninovi proti Kautskému,  
když Lenin na základě toho, že státy, které již vstoupily do  
kapitalistického období, vykazují dnes imperialistický charakter  
soudil, že pro zůstání země jako pro celek je automatický pře-  
chod z feudalismu do kapitalismu nemožný, ale dávala by také za  
pravdu Kautskému proti Leninovi, když tento austro-marxista sou-  
dil, že v důsledku nedostatečného rozvoje výrobních sil je v

Marxismus v Rusku: nemožný přechod přímo do socialismu.

Jaké jsou závěry této hypotézy?

V důsledku ... zachovávaní vykořisťování člověka člověkem ... musíme přestat nazývat /byrokratickou/ fázi "první etapou socialismu". První fáze socialismu, již Marx a Engels a stejně tak Lenin nazývali "diktaturou proletariátu" zahrnuje proces odumírání státu, který se započiná v okamžiku, kdy je dobytá moc.

9. Socialismus nebo společnost přechodu? Některé nutné podmínky k uskutečnění socialismu byly realizovány /znárodnění hlavních výrobních a směnných prostředků/, jiné, stejně důležité /demokratizace hospodářského řízení a státní správy/ nebyly. "Jsme tak nuceni hovořit o společnosti přechodu k socialismu a ne o socialistické společnosti." Tato terminologická záležitost je důležitá pro prestiž socialismu na Západě.

Západní Evropa a USA čestilily kapitalismu, který zabránil ostatním zemím /střední a východní Evropy/ kráčet stejnou cestou.

Revoluce ve střední a východní Evropě, opírající se o existující byrokratické struktury se šly cestou nekapitalistickou a neimperialistickou, "socialistické revoluce zde umožnily jistým způsobem výrobní tenence státní byrokracie, což se nemohlo stát na Západě v důsledku růstu finančního kapitálu a politické váhy středních vrstev ..."

"Ať jsme jakkoli smutni, od října 1917 historie nestrenila ani anarchoistickým rolníkům skupiny Maseno, ani námořníkům a dělníkům libeťtářské komuny Kronštatu, ale prostě bolševickým centralizátorům, kteří, od Trockého - pokud byl - až po Stalina vytvářeli podmínky uvolnění výrobních sil byrokracie, již dala moc. Ruský lid, jak to krásně vyjádřil jeden Gorkého hrdina, Foma Gordějev, nevytýkal carské byrokracii její existenci, ale její neschopnost účinně se zhostit svého historického úkolu."

10. Státní priviležování nadhodnoty, základ byrokratické moci. "Podle různých autorů existuje tisíc definic byrokracie, od definice Stalinovi, o níž Trocký říkal, že 'když Stalin hovořil o byrokracii /a hovořil o ní často/, tak měl na mysli pouze špatné návyky kancelářských úředníků', až po definici Bruno Rizzio, který jí připisuje znaky nezávislé třídy. ... Byrokracie je především vládou výběrčího daní, kterému určité sociální skupina, úzká nebo široká, dává moc odcímat cestou civilního nebo vojenského donucení nadhodnotu, realizovanou prací subjektů daného státu, nebo subjektů cizích." Útlak byrokracie je napřímo úměrný úrovni výroby: při nedostatečné výrobě je velký a byrokracie aby mohla lépe vykonávat svou represivní úlohu - odcímání nadhodnoty - "usiluje o sbeustavení se do společenské třídy"... "Hlavní funkce státu /vzápádnicích zemích/ začala být narušována v době, kdy tím, že soukromé priviležování nadhodnoty bylo nahrazeno státním priviležováním. Tím, že se změnila právní kvalita vlastnických výrobních prostředků, tím, že se přeměnilo soukromé vlastnictví výrobních prostředků v produktivní vlastnictví, změnila se dělnická třída v kolektivního uživatele nadhodnoty, která byla jí svou výrobu, a tak v tomto procesu průmyslové společnosti dělnická třída popřela nadhodnotu jako takovou.

Dnes už víme, jak tento historický proces se promítl do pozdější vývojové fáze tím, že umožnil růst kvantitativních a kvalitativních potřeb uvolnění výrobních sil velkopřemyslu a jak státní kapitalismus byl přiveden k tomu, aby se stal jako regulátor celého hospodářství tím, že nahradil liberální kapitalismus; to je jiná stránka.

Jednou z úkolů při zjištění těchto předpokladů a rozebrání vnitřní vývoje socialistických zemí, musíme konstatovat, že podmínky, které

předpokládali marxističtí klasici, tam neexistovaly, a vzhledem k existenci zahraničního kapitalismu bezpochyby nemohly nikdy existovat. Prvotní akumulace kapitálu vyžadovala posílení /a nikoliv odstranění/ státní byrokracie jako výběrčího nadhodnoty donucováním mimoekonomickými mechanismy, donucením, jež bylo hlavně vykonáváno na soukromých výrobcích, jimiž zůstávali rolníci. Specifický politický tlak byrokratické vrstvy byl netolik posílen, že poprvé v historii evropských společností /vyjímaje krátsko-mykénskou prehistorii, kde, jak se zdá, vládl asijský výrobní způsob/, byla přivedena k přímému řízení hospodářství. /pozn. autora: Nicméně však, v rozporu s tézí, které hlásá M. Džilas, v "nové třídě" podstatu moci byrokracie je mimoekonomická. Její donucení je především politickým donucením. Stalinistický nebo rákociovský "voluntarismus" je karikaturálním výřezem tohoto faktu."/

## II. část

1. Tružit vnější donucení k průmyslovému výrobnímu způsobu. Vývoj východních zemí způsobil, že se znásobil počet přímých výrobců nadhodnoty a její odnímání mimoekonomickou cestou se stalo anachronickým. Tendence k tržnímu hospodářství, k osamostatnění podniků spojené se snahou odejmut centrálizovanou státní byrokracii moc ve prospěch vedení podniků je nutno posuzovat nikoliv jako snahu o odstranění odnímání nadhodnoty, ale jako snahu o odstranění mimoekonomického donucení k průmyslovému výrobnímu způsobu. Na čele tohoto boje stojí technokratická vrstva, která se pomalu vytvářela.

"Zdeňlivě, vzhledem k finančním praktikám /zrychlená amortizace, vlastní financování, volná disponování zásobami, jež vstupují do bilance a jsou vyňaty z danového odvodu, vnitropodnikové půjčky atd./, je možno vývoj, zpočatý v SSSR, v Československu a Maďarsku, který se označuje za "hospodářské reformy", připočítat vývoji, kterým liberální evropský kapitalismus 19. století, když nahradil politické donucení ekonomickým donucením v výrobních třídách, který projevoval dokonce snahu vnutit se státu, jehož úloha byla redukována na úlohu četníka. Tento bod mají také na mysli stoupenci Maoce Tung, když přejímajíce archaickou koncepci byrokracie, nacházející se ve shodných podmínkách jako stalinistická byrokracie prvních pětiletok, hovoří o "restauraci kapitalismu v SSSR". Neopak je o čem stejně dobře možno zastávat stanovisko, že "svobodná společnost výrobců", již první internacionále vepsala na své prapory, není nikterak myslitelná bez vědomé iniciativy výrobních podniků."

2. Technokracie spojená s nepřetržitým vývojem výrobních sil. "Vskutku, nemůžeme ignorovat ani zvláštní charakter technokratické vrstvy v socialistických zemích /kde neexistuje soukromé vlastnictví výrobních prostředků a kde technokratická vrstva nemůže najít dlouhodobou podporu/ ani fakt, že uvolnění vnitřních akumulčních mechanismů velké výroby vede k tomu, že stále více se spojuje to většině pracujících, která cítí, že se jí týká technokratické řízení. Udržování a rozšiřování privilegií technokratické vrstvy se zakládají na nepřetržitém rozvoji výrobních sil. Její moc a její vliv přestávají existovat v okamžiku stagnace nebo regrese tohoto rozvoje. Technokracie nemá "situační rentu"; v tomto smyslu má její moc zcela odlišnou povahu než moc státní byrokracie. Odrazem tohoto boje mezi technokracií, která zakládá svou moc na vnitřních mechanismech hospodářství a růstu výrobních sil, a byrokracií, jež spočívá na sklerotických strukturách a užívá policejního donucení jako odpovědi na svou neschopnost zvládnout nové procesy v hospodářství, je



po celých deset minulých let / od 'Netoliko chlebem živ je člověk' po 'Inženýra Bachireva' / celá postalinistická literatura SSSR.

Tracející ekonomii její řídicí úlohu v rozvoji nových sociálních a kulturních vztahů, technokracie přitom tím více posiluje specifickou vánu bezprostředních výrobců v občanském životě. Technokracie nemá ani prostředky koupit pracovní sílu - protože není vlastníkem výrobních prostředků - ani možnost kohokoliv donutit k práci polootrokařským způsobem, protože nedisponuje policejním a soudním aparátem. Boj vedený sovětským technokraty, spojenými s liberálními intelektuály, proti přežívání stalinské éry, projevujícímu se např. v existenci 'nápravných táborů' je symbolický; stalinistické koncentráky stejně jako nacistické, se jí zdají jako karikatura výrobních vztahů, k nimž spontánně přichází byrokracie: nauce vlastních výsledků ekonomické dynamiky, fyzické konuce, které nahradilo 'ekonomické stimuly', radikálním odstraněním nároků spotřebitele a voluntarismus byrokracie, který se stal základním zákonem hospodářství, jež je zaměřeno na prestižní oblasti, v nichž byrokracie sama sobě podkučuje."

3. Kvalitativní rozvoj výrobních sil. Technokracie jako nesocialistická síla je nepřítelkou socialistické budoucnosti; svými zájmy - skupinovými i individuálními - usiluje o kvalitativní rozvoj výrobních sil, "což je starost, která je byrokracií bytostně cizí" - v tom je rovněž síla technokracie. Technokracie rovněž urychluje vývoj, dělnická třída se přetváří na "technickou dělnickou třídu", která je vysoce kvalifikovaná a přitom integrovaná do společnosti.

4. Technokratický rozvoj tvoří novou dělnickou třídu. "Zajisté jednou z nejdramatičtějších chyb Lenina 7a jak Trocký tak Stalin s ním v tom byli zajedno/ bylo to, že nepředvídal vliv sériové výroby na společenské politické vědomí sovětských pracujících. Zavedení této sériové výroby způsobilo technické odcizení, které značně podpořilo byrokracií při jejím ovládnutí tehdy ještě málo početné dělnické třídy.

Všech ale dochází k tomu, že podmínky moderní výroby, t.j. třetí průmyslové revoluce, jejíž jednotlivé etapy sovětská technokracie přímo hltají, podporují uvědomování se dělnických mas a jejich snahu kontrolovat hospodářské řízení. Obnovení práv spotřebitele - t.j. výrobce v nevýrobní sféře - působí ve stejném smyslu z hlediska rozvoje společenské samosprávy, alespoň v současné době v socialistických zemích.

Proces vyhvěření technokracie v Sovětském Svazu a v zemích lidových demokracií se odehrává v právních výrobních vztazích, k které jsou stejné nikoliv jako ty, které daly vzniknout byrokratické moci, ale jako ty, které jí umožnily rozšířit se: jedná se o výrobní vztahy 'státního kapitalismu'. Vskutku, vykořisťování člověka člověkem zde není zrušeno, protože státní, odcímá z práce zisk, který dále přesahuje 'všeobecné společenské náklady', protože sociální rovnost není ani zdaleka uskutečněna, protože existuje vztah panujících a ovládaných, vedoucích a vedených, protože akumulace kapitálu zůstává motorem hospodářského rozvoje. Fakt, že XII. sjezd charakterizoval sovětský stát jako 'lidový', což je lasselovský výraz, který Marx chápal jako 'státní kapitalismus', ostatně dokazuje, že sovětská teoretika jsou si toho vědomi, více než se všeobecně myslí."

5. Nová fáze státního kapitalismu. "Nicméně, byrokratická fáze a technokratická fáze státního kapitalismu se hluboce liší svými podstatami.

V první fázi státního kapitalismu, v období let 1924 - 1955 v SSSR a zhruba v letech 1947 - 1955 v zemích lidových demokracií,

neměla byrokracie jinou ekonomickou úlohu, než rozdělovat to, co odňala obyvatelstvu, zejména masě soukromých výrobců na vesnici a v městech, mezi životně důležité sektory těžkého průmyslu a vlastní výdaje civilní a vojenské byrokracie. Starala se o organizování chudoby.

Hospodářské řízení současné fáze státního kapitalismu se představuje zcela jinými formami: téměř úplné odstranění soukromých výrobců, známszdění a urbanizace větší části obyvatelstva vytvořila široké masy moderních spotřebitelů, dožadujících se kvalitativního rozrůznění distribuovaných výrobků. Lépe řečeno, poměrná chudoba poválečných let podpořila existenci značného soukromého spojení, které se snaží zachytit nikoliv ve výrobních státech /na rozdíl od individuální kapitalistické iniciativy/, ale ve spotřebním zboží." ... Příkladem je rozvoj automobilového průmyslu: poptávka po autech není uspokojena nabídkou. Spotřební model těchto zemí se podobá západnímu, což je politováníhodné: společenské potřeby se podřizují individuálním. Byrokracie nebyla schopna dovést společnost k "bohatství": přes její neschopnost je tento individuální trend velký, reálný, sešle "prací na černo" ... Tato tendence /tj. individuálního obohacování se/ vyvolává dnes ve východních zemích dvojí reakci: Uspokojit individuální poptávku, která byla již vyslovena, a zabránit dalšímu rozmachu této tendence kvalitativním zlepšením společenských zařízení. Technokratický státní kapitalismus musí vyřešit průmyslové rozrůznění, jež se stalo nevyhnutelným, rozšíření služeb a zlepšení jejich kvality, všeobecný rozvoj ... vědeckého výzkumu /základního a aplikovaného/ a technického výzkumu.

Nemůže zabránit zavedení konkurence podniků, sledování rentability investic /bohatá společnost, jejíž potřeby významně vzrostly hraší mrhání obtížněji než společnost chudá/... Jedním slovem, státní kapitalismus; druhá fáze už nemůže spoléhat na mimoeconomické donucení; to je hluboký smysl "gubášového socialismu", který sliboval sedlák Chruščov a o němž "průmyslník" Kosygin ví velmi dobře, že znamená zcela jiné požadavky, než je velký krajáč mučnické polévky. Nezávislost podniků, kritérium rentability, pravda o výrobních nákladech, stoupající nároky technicky kvalifikované a kulturně vyspělé dělnické třídy vytlačují neohobné kádry byrokratického plánování, rozmnožují počet míst rozhodování, zavádějí do sovětské nebo východoevropské společnosti prvky plánování těchto rozhodnutí.

Průmyslová, vědecká a technická technokracie, vědoma si těchto procesů, je silná a vítězí nad starou byrokracií jenom proto, že vystupuje jako mluvčí požadavků a zájmů "celé společnosti"; Edá se ní však, že nebezpečí pramení právě z toho. Neboť byrokracie hrála zprvu pozitivní úlohu při změně společnosti agrární na průmyslovou a stala se později překážkou rozvoje společnosti: když sovětské teoretiky a představitelé mluví o období 1936-1937 jako o negativním období "kultu osobnosti", připouštějí tím výslovně, že byrokratická fáze státního kapitalismu přestala být v té době nezbytná /nová Sovětská ústava byla jenom teoretickým potvrzením tohoto faktu/. Bohužel, byrokracie se během tohoto období rozvinula bez jakékoliv kontroly, protiváhy. Ani dělnická opozice, poražená v roce 1938 /?/ ovládnutím odborů, ani stará bolševická garda, odstraněná ze strany, ani zterorizovaní in alektuálové, nebyli schopni v té době vyjádřit objektivní požadavky sovětské společnosti. Nemůžeme nikterak považovat za pozitivní toto zbytečné přetrvávání byrokratické fáze /i když si uvědomujeme nebezpečí světové války, přičemž nemůžeme popřít, že na ni byla stalinistická byrokracie politicky, diplomaticky a vojensky špatně připravena/.

6. Nebezpečí, pramenící z nekontrolované technokratické moci. Mají jinou povahu, než ta, která přináší byrokratická moc, ale pro socialistický vývoj jsou stejně vážná. Byrokracie je voluntaristická, technokracie je empirická. Sleduje momentální proudy mezinárodního obchodu a dává přednost krátkodobému zisku.

7. Uznat dělnickou třídu, ale podřídit si ji. "Orientace technokracie na vytvoření nových sociálních vztahů je rozporná: z jedné strany ví, že v moderním kvalifikovaném průmyslu není možno se obejít bez souhlasu dělnické třídy; integrace pracujících do podniku je novým požadavkem a dynamickým činitelem, který staví neokapitalistická společnost na Západě; tím spíše tomu tak bude ve společnosti, jejíž motivace, ideologie a 'vědomí cíle' zůstávají socialistické a kde právní bariéra soukromého vlastnictví výrobních prostředků neodděluje pracující od podniku. Bude tedy nucena hledat 'účast' pracujících na chod podniku. Nezapomínejme také na to, že byrokracie je odrazem státu, který se prohlašuje za stát pracujících, sám sebe sebe uznává za její zástupce a tím také byla vždy ochotná jménem této své zastupitelské role, jím odmítnout právo na slovo. Technokracie se neúčastní této charismatické moci: vědomě se odlišuje od dělnické třídy, kterou je tedy nucena uznat za partnera při uskutečňování ekonomických cílů.

Bude mít ale snahu přeměnit toto uznání v podřízení; přijme lepší rovnováhu mezd, podpoří individuální podněty, přenechá pracujícím rozhodování o kolektivní společenské části mzdy - o sociálních záležitostech podniku - ale zabarikádě se za svou kompetenci a odmítne pracujícím přístup k samotnému hospodářskému řízení. Sama bude chtít rozhodovat o investicích, o cenách, o orientaci / koncepci / výroby, o přeměnách ve výrobních technických vztazích. Aby toho mohla dosáhnout, bude se snažit, stejně jako její západní sestra, usměrnit požadavky pracujících na řízení směrem k uspokojování jejich spotřebitelských zájmů, což bude v jejich možnostech.

V rozvinutějších západních společnostech už běžně existuje tento typ vztahů: je to 'konfliktní účast'. Je paradoxem, že západní / evropská nebo americká / technokracie, protože se chrání kapitalistickými výrobními vztahy a tak oficiálně vystupuje jako řídící síla kapitalistické společnosti, rozvíjí v dělnické třídě konfliktní pocity k těmto vztahům a umožňuje jí tak vlastně požadovat více než prosté zvýšení mezd, zatímco technokracie socialistických zemí se chrání za 'kolektivním vlastnictvím výrobních prostředků', a vystupuje jako řídící síla vlastnictví 'všeho lidu', což rozhodnutím technokracie propůjčuje 'objektivní' charakter, kterého se západní byrokracii daří jen těžko dosáhnout."

8. Brzdy technokratické reformy. Nerovnoměrný rozvoj byl byrokracií pouze maskován: disproporce mezi oblastmi a podniky jsou značné, i když životní úroveň a způsob života byly zhruba vyrovnány. Existují četné "politické továrny", naprosto nerentabilní.

9. Společenské obtíže, hospodářské změny. "Překonání této těžké minulosti je naprosto nezbytností, aby hospodářství zemí se socialistickými strukturami mohlo dosáhnout vyšší kvalitativní úrovně. Ale překonání této minulosti naráží na velké společenské rozpory.

'Administrativní socialismus' zajišťoval dělnickým vrstvám šedou jistotu: mzdy byly bídné, ale zaměstnání bylo zajištěno. Spotřebního zboží bylo málo, bylo drahé a podřadné, ale práce nebyla většinou únavná. Výrobní prostředky, kterých dělníci užívali, byly zastaralé, ale pracovalo se s nimi mechanicky, jako před deseti nebo dvaceti lety. Okolnost, že se neobnovovaly nástroje a neměnily technologie, způsobila, že dělníci a technici byli



zobavení úsilí o neustálou readaptaci, kterou změna techniky vyžaduje. Je zřejmé, že socialistická byrokracie, po té, co při svém vzestupu vynáležela do nebes budovatelské úsilí a rozdávala medaile 'stachanovcům' a 'úderníkům', dopustila, aby ležnost a systém 'žves' /žádný velký srání/ zadřely ložiska celé výroby. Hospodářská reforma brutálně ruší tyto zvyky. Její rychlé uskutečňování působí opravdové společenské krize: V jistých případech odstraňuje z výrobního procesu ty, kteří nejsou schopni přizpůsobit se změně; v jiných případech odstraňuje i ty, jimž nebyl poskytnut čas přizpůsobit se. Protože se často týká nejen celých podniků, ale i oblastí nebo celých hospodářských odvětví, způsobuje vážná narušení rovnováhy mezi oblastmi: zkušenost z rozvinutých kapitalistických zemí ukazuje, nakolik přísně dodržování zákonů hospodářské konkurence bylo schopno v krátké době zničit samotné zárodky hospodářské obnovy v kraji, který byl ve strukturální krizi."

10. Byrokracie znovu nalezá politickou základnu. Uzavření "politických továren" v Bosně nebo na Slovensku vrátí oblasti zpět do "revolučního" stavu /který byl ostatně odstraněn uměle/ a může způsobit i vzplanutí nacionalistických vášní. Tak byrokracie opět nalezá podporu mezitím, kteří byli technokratickými reformami nečekaně. Auter tvrdí, že někteří maďarští dělníci s lítostí vzpomínali na Rákociho, srbští dělníci se sešli kolem Rankovice a Novotný a jeho skupina počůšsky hledala podporu části české dělnické třídy. Jstu ještě další skupiny, které si nepřejí technokratické reformy: kolchozníci, kteří využívají situace a prodávají zemědělské produkty přímo do měst, účastníci černého trhu, zloději v továrnách, výrobci předmětů, které nejsou běžně k mání, atd.

11. Pseudoegalitářství a nové sociální rozvrstvení. Technokratické reformy však připravují ještě další společenské napětí: Společnost žila v pseudoegalitářství, tj. kromě byrokracie, která byla málo početná, obyvatelstvo si bylo sociálně zhruba rovno: bylo to chudoba, ale chudoba se lépe snášela, je-li všeobecná. Se změnami ve výrobě dochází i ke změně v sociálním postavení, které toto egalitářství ruší. "Cousedova Poběda je mnohem více nesnesitelná než Mercedes tajemníka strany nebo ředitele trustu." Byrokracie využívá všech proudů, které brání vývoji: 1. využívá šivů, které dříve trpěla a kteří si vydělávají nelegálně nebo pololegálně - ti by technokratickou změnou přišli o své výhody; 2. využívá odporu občanstva k sociální denivelizaci; 3. hledá podporu v zaostalých oblastech nebo tam, kde ekonomické zastávání je jen maskováno; 4. vyjadřuje obavy nejzaostalejších, ale také nejpočetnější části dělnické třídy, o sociální jistotu a zaměstnání.

Bylo by naivní myslít si, že pouze "objektivní nutnost" porazí byrokracii, která, jako jiné reakční skupiny v dějinách, si může zachovat ještě dlouho své pozice. "Ekonomická reforma" ovšem přestává být akademickou diskusí a stává se politickým bojištěm. "Ekonomičtí reformátoři" v SSSR a v lidových demokraciích původně nepřehlédávají otevřený konflikt s vládou byrokracií. Zprvu proto, poněvadž se projevuje jistým způsobem přináležející k byrokratické vrstvě; patří k téže 'nové elitě', která vzešla z revolučního procesu a jejich rozvoj je spíše výsledkem rozrůznění funkcí, než je přivádí k podpoře strukturálních změn, než jejich vlastní vůle 'dosíci moci'. Tím se ostatně socialistická technokratická vrstva podobá své kapitalistické sestře, jež bytostně odmítá přijmout politickou odpovědnost za změny, které prosazuje a neustále hledá charismatické vůdce, od de Gaulla až po Kennedyho, kteří by vnutili politické třídy a konzervativním

živlům kapitalismu ty uměny, které ona považuje za nutné. Za druhé proto, poněvadž technokratická vrstva se vzhledem ke své podstatě obává vpádu sociálních momentů do politiky. Nestarají se vyjít obyvatelstvu nasledky reformem, jsouc žárlivá na svá ředitelská místa, dávala by technokracie přednost, pokud by to bylo možné, "přesvědčit" řídicí aparát o svých dobrých záměrech a zároveň uchovat hierarchickou strukturu, v níž by mohla vykonávat svou moc, strukturu, kterou ostrý politický boj "ohrožuje".

Část třetí. Antagonismus technokracie-byrokracie a "imperální kontext."

Tento antagonismus je v Sovětském svazu teprve ve svých počátcích. Jako zdroj tohoto antagonismu působí kromě slabosti veřejného mínění, uniformity systému, vlivu samoty i imperální vědomí sovětských představitelů, které společenské rozpory zatlačuje do pozadí. Není to tak jako u lidových demokracií, které se od SSSR odlišují :

1. Země lidových demokracií, otevřené obchodu se Západem, vyžadují mnohem více přeměny kvantitativního hospodářství na kvalitativní: je to polidavek mas těchto zemí.
2. Tendence k vnitřní autonomii /podniků/ přinášejí i tendence k vnější autonomii, které požaduje uvolnění závislosti na /velko/ruské byrokracii. Tím je rovněž boj technokracie i bojem národnostním, bojem za uvolnění politické a ekonomické závislosti na SSSR. Návrhy ekonomické reformy v Rumunsku a Československu jsou v přímém rozporu se strukturou RVHP. Tím se také vysvětluje dvojí postoj sovětské technokracie k technokratickým východoevropským zemím : z jedné strany sovětská technokratická přejí, aby jejich kolegové experimentovali /jsou k tomu důvody technického i politického rázu : vyšší stupeň hospodářství, blízkost Západu, slabost místní byrokracie, možnost vytyčení etap, po nichž by se potom sovětská byrokratická ubírali/ - svědčí o tom zájem sovětských technokratů o jugoslávské reformy a povstání, které Kossygin věřil Šikovi. Z druhé strany přinesla hospodářská reforma první roztržky /Rumunsko/. Mezipodnikové vztahy v Maďarsku přerostly v přímé obchodní spojení maďarských podniků s podniky NSR a Rakouska. Českoslovenští reformátoři bojovali o totéž. Projevovale se snaha o bilaterální obchodní styky mezi lidovými demokraciemi. Sovětská plánovači nesli s nelibostí tyto změny; projevovala se snaha o přestavbu RVHP. Nesmíme zaměňovat RVHP a EHS: EHS by se podobalo RVHP, kdyby v něm vládly USA. USA ovšem uplatňují svůj vliv na země EHS ekonomickými nástroji, což SSSR, pro své ekonomické oživení, nemůže : jeho vliv se uplatňuje metodami podobnými koloniálním, zejména pokud se týče odnímání surovin. Vzhledem k této druhé stránce technokratické lidových demokracií, může ji sovětská technokracie podporovat jen do té míry, dokud se lidové demokracie nevymezují ze sovětské sféry vlivu a to až do doby, kdy SSSR bude sám moci přispívat k úplné technokratické a nahradit své působení na lidově demokratické země ekonomickými vazbami /zrušit politické a vojenské formy/. Není ani vyloučena hypotéza, podle níž nedovolí SSSR svým satelitům takovou liberalizaci /hospodářskou, politickou/, kte-

ré sám docílí /viz Francie Velká Británie a jejich kolonie v  
nulém století/.

Nebezpečnost technokratických přeměn v SSSR a jeho satelitech  
může mít tyto následky:

1. hranice "imperiálního vědomí" odděluje sovětskou technokracii od ostatní inteligence a studentů, technokraté jsou přinuceni ke starým byrokratickým metodám: vojenské síle, nepostačující k válce, ale vykonávající úlohu četníka, antisemitismu, /Liber-  
mann je "židovštější" než Otto Šik/. Obdobně jako kolonialismus  
britský a francouzský zbrzdil o deset až patnáct let příchod neo-  
kolonialismu, "imperiální" situace SSSR brzdí technokratizaci.

2. Technokratické reformy jsou tím bržděny i v lidových demokraciích, kde technokracie musí hledat spojení v lidových masách a tak celý proces může nabýt různých forem. Tak nap. v Rumunsku, kde se technokracie zmocnila vedení strany a státu, nasměnil ani sociální ani politické vztahy. Lidová podpora technokracii spočívá na protisovětském postoji vedení, který lidu tradičně vyhovuje. Ale příklad Jugoslaviie ukazuje, že toto národní čítění je nedostatečné. Postup, jímž jugoslávští představitelé, kteří se v roce 1945 prohlášovali za nejlepší stalinovce Balkánu, zavedli dělnickou a společenskou samosprávu /i když její praxe je omezená, která opravňuje nebo alespoň připouští poměrně širokou svobodu diskuse a kritiky, a to až do činnosti opravdových ohnisek intelektuální kontestace /popírání systému/, jako je časopis Praxis, tedy tento postup, podle mého názoru, se musí stát, i v Rumunsku skutečností.

"Ale vývoj je samozřejmě ještě rychlejší ve více industrializovaných zemích jako je Maďarsko nebo Československo. Zde musí mít boj za "hospodářskou reformu" nutně charakter boje politického a společenského velkého rozsahu. Faktická likvidace významné části stalin-  
ské byrokratické vrstvy v Maďarsku, neuvěřitelná ztráta její prestiže v Československu, přivádí byrokraty nevyhnutelně - a vidíme to na činnosti novotnovců - jednak k vyhledávání přímé podpory Rusů a jejich přímé nebo nepřímé intervence ve smyslu blokování reformy, jednak ke snaze z jistit si přímou politickou základnu mezi částí obyvatelstva, zvláště dělnictva, která se může obávat některých důsledků technokratických reforem. Ale stejně tak "reformátoři" jsou nuceni vyhledávat nikoli prostý souhlas mas, ale opravdovou masovou podporu, která harmonizuje s aktivním politickým bojem. A tak technokracie, svou podstatou vzdálená politickým bojům, je přivedena k tomu, aby se opírala o nové společenské vrstvy, dělníky a techniky rozvinutých průmyslových oborů, vysokoškolskou a středosškolskou mládež a vědeckou inteligenci. A v tomto smyslu proces, započatý v Československu, překračuje rámec byrokraticko-technokratického konfliktu. Rozsáhlá kritika autoritářského socialismu, které jsme svědky, přerůstá přes problematiku ekonomických reforem a nastoluje problém společenské samosprávy. Např. je možno zjistit konvergenci analýz, které vypracoval tým Otto Šika a analýz, které ve Francii vytvořil Charles Bettelheim: pro tyto dva marxistické ekonomy se v současné době nalé-



zá socialistická společnost v takovém stadiu svého vývoje, který ještě nedovoluje rozšíření společenského automatismu, o čem snil Marx; je to le vyvojový stupeň, v němž socialistické zřízení nezávazných - koordinovaných /hospodářských/ celků již představuje možný vývoj k zárodkům takového automatismu."

"Tím, že Otto Šik prohlásil "V společenská samospráva musí být uskutečněna na úrovni skutečného zespolečenštění výrobního procesu", naznačil, jaké cesty mohou vést ke společnosti, která by nebyla zcela socialistická, tj. úplně samosprávná, ale která by obnášovala velké oblasti konkrétní samosprávy v těch odvětvích, jejichž činnost právě ovlivňuje budoucnost země - tj. tam, kde právě skutečné možnosti vykonání samosprávy, vůle řídit podniky jsou v rukou dělnické třídy."

"V tomto smyslu překračuje samosprávný proces, předkládaný čs. reformátory širší právní rámec jugoslávské samosprávy. Jugoslávie zavedla samosprávu ve všech podnicích průmyslu, slu-žeb a obchodu a zároveň nedopustila, aby dělnické rady koordinovaly svou činnost na úrovni oborů nebo trustů. Takového rozšíření činnosti dělnických rad, o němž bylo v Jugoslávii uvažováno v letech 1959 a 1962 bylo zuřivě odmítnuto státní byrokracií, která v něm viděla hrozbu opravdové "dvojí moci", přičemž ona druhá moc by byla ve skutečnosti silnější než dosavadní. Je pravda, že tato možnost, která by byla dělnickým radám poskytnuta, by nepobyčejně znásobila autoritu rad největších a nejmodernějších podniků a tak by vlastně způsobila, že by tyto podniky byly nadřazeny podnikům, patřícím do ekonomicky slabších odvětví. Skutečnost, že by dočasně antagonistické zájmy různých frakcí dělnické třídy vystupovaly na světlo jako opravdové sociální konflikty - jako tomu je už dnes v případě jednotlivých svazových republik Jugoslávie - by možná znamenala verbální ztažení koncepce, která pro socialismus nepřipouští sociálně rozpory, zato by ale jistě znamenala skutečný postup na cestě samosprávného a demokratického socialismu, v němž se masy aktivně účastní politického života, místo aby přenechávaly svůj osud obskurním manévřům "vedoucích elát". Politická činnost, která se začíná objevovat v ČSSR v nejpokročilejších vrstvách obyvatelstva, jež dávají přednost riziku opravdové samosprávy před pomyslnou jistotou byrokratického plánování, má mnohem zdravější a plodnější povahu než záhady, které obestírají rozhodnutí Kremu. Tato činnost nutí teoretický výzkum cest přechodu k socialismu, aby překročil rámec akademických hádek a "vstoupil do ulic".

"Takový je, jakse domníváme, nesmírný historický význam současných přeměn ve východoevropských zemích, které pravděpodobně předcházejí změny, jež se, dříve či později, odehrají v SSSR a jejichž výsledek mimo jiné závisí, ale to už je jiné téma, na možnostech přechodu k socialismu v Západní Evropě. Paříž

Mikhailo Burdovici 'Les possibilités de dépassement de la bureaucratie dans la société post-capitaliste' in: L'homme et société, revue internationale de recherches et de synthèses sociologiques, 10.10, oct.-déc. 1968, pp. 53-64

Mohutosti překonání byrokracie v post-kapitalistické společnosti,

Všechny společnosti, které zrušily soukromé vlastnictví může chápět jako post-kapitalistické - ne však jako socialistické, pokud socialistickou revolucí rozumíme zásadní změnu výrobních vztahů, přesněji: zrušení všech společenských struktur, které určité společenské skupině umožňují zcela disporovat objektivovou prací a přivlastňovat si podstatnou část 'množiny'. Marx sám označoval z-společensnění výrobních prostředků, převzetí moci, z- počů začátek, z- zrušení stávajícího systému. Ovšem i po zrušení soukromého vlastnictví, základní přivlastňování zvěcnělé práce, zůstává proces vybudování skutečného socialistického vlastnictví nedokončen, neboť nastává zachována zvěcnělá politická moc ve formě státu a politických stran, obecně pak ve formě zvyklých lizovné politiky. Následující etapa musí spočívat v překonání byrokratických struktur. Překonávat je, neznamená je ničit romantickým, marxistickým nebo pseudoradikálním způsobem; totální destrukcí všech politických institucí společnosti, všech forem řízení a plánování, abstraktní a všeobecnou negací všech forem politického vědění a všeobecnou negací všech možných funkcí profesionálních politických expertů. Překonávat byrokratickou politickou strukturu znamená demystifikovat a zrušit vše, co v politické činnosti dává vzniknout rysu odcizení.

Marxovu kategorii odcizení můžeme pochopit jen prostřednictvím kategorie praxe. Za jakých podmínek je tedy politická aktivita autentickou praxí?

1/ Politická praxe nespočívá v ovládnutí člověka člověkem, ale v ovládnutí věci člověkem. Věci v lidském světě však jsou produkty zvěcnělé lidské práce. Politická praxe je tedy v podstatě racionální kontrolou a řízením společenských sil, které jsou ve skutečnosti vlastními silami společenského člověka.

2/ Kritériem hodnocení a výběru mezi jednotlivými alternativami tohoto procesu kontroly a řízení může být jedině uspokojování konkrétních a všeobecných lidských potřeb ve větší rozmanitosti jejich specifických projevů v daných historických podmínkách.

3/ Protože cílem politické praxe není ovládnutí jisté společenské skupiny, a protože tato činnost má všeobecnou závažnost, týká se každého jednotlivce.

4/ Politická praxe není odtřezaná od všech ostatních forem praxe. Ne rozzdí od odcizené politické činnosti, nepotřebuje porušovat běžné normy, zakládá se na filosofickém pojetí lidské přirozenosti a dějin, její volby předpokládají vědecké poznání všech skutečných možností, nabízených danou historickou situací. Konečně pak také má hravý charakter vznešeného boje, umění ...

5/ Taková politická činnost bez vztahu podřízenosti, bez strachu je obzvláště přitažlivá a stává se neformálním právem, nýbrž přirozenou potřebou. Jednotlivec, který se na takové činnosti podílí, rozvíjí důležitou složku své společenské bytosti a získává dostatečný prostor k vyjádření mnohých svých potenciálních schopností a k utváření sebe sama jako tvořivé, nadané osobnosti. ... Odcizená politika přeměňuje lidi ve věci, v objekty manipulace, pasivní a lhostejné; slouží k uspokojování zvláštních potřeb privilegované sociální skupiny, je kabinetní, ira-

racionální, amorální a nepěkná, a jediná věc, kterou může poskytnout, je moc a nadvláda pro jednu malou privilegovanou skupinku, rituály, která jsou pro všechny ostatní zcela formální obyčejné, ....

Umožňuje rozlišovat dvě skupiny byrokracie: první tvoří odborníci, experti, vykonavatelé, a tato skupina je poměrně statická. Druhou tvoří demagogové, dilatanti, často obdařeni pronikavým rozumem a silnou vůlí; jsou to představitelé vládnoucí politické organizace, naplňují/nebo také zrazují/ její program. Jsou to profesionální politikové, kteří bojují /často vášnivě a rozkročeně/ a kteří také nesou přímou zodpovědnost za všechna rozhodnutí ve sféře svého působení. ... Obě tyto skupiny patří k privilegované elitě, která ve svých rukou drží více či méně absolutní monopol na politickou a ekonomickou moc, a která tedy hraje roli jediného historického subjektu.

Podobně jako všechny ostatní sociální skupiny .... byrokracie ... nemůže být přesně vymezena, spíše představuje souhrn skupinek s dosti matnými hranicemi nežli homogenní skupinu; na druhé straně však všechny tyto skupinky mají jisté výsady a jsou xx připoutány materiálními či ošivými vazbami k vlastnímu jádru struktury, k vrstvě politických vůdců. Bottomore právně kritizoval Džilasovu tézi, podle níž prý nová třída vzniká, když se byrokrati zmocní vítězné, revoluční strany. Ve skutečnosti, v zůstale zemi, která se musí věnovat rozsáhlým industrializačním a urbanizačním projektům /tyto úkoly má splnit buržoázní společnost/, kde polovinu obyvatelstva tvoří rolnictvo a řada dělnická třída je jen poloproletná, v zemi, která nemá téměř žádné demokratické tradice, vytváří byrokracie právě vítězná strana. Úkoly takové země může vyřešit jen revoluční avantgarda, neboť zde není žádné jiné společenské síly, která by se tohoto úkolu mohla chopit.

Budoucí byrokratická struktura byla vopsána už v strnulé hierarchii, v bojové disciplíně a soudržnosti, v postoji věrnosti a podřízenosti, v jednostranném a výlučném zaměření na neohrožení moci a zřízení diktatury proletariátu /prakticky strany/, a i v dalších předpokladech jako např. kultu charismatu vůdců. .... Revoluční avantgarda také po celé delší období neváhala použít násilí. Iaké sebe samu ztotožňovala se socialismem, zrušila všechno kritické myšlení, vyvinula ideologii, která měla ospravedlnit její soudobou praxi a zároveň mystifikovat nové společenské vztahy. Současně se mění život kádří. Opouští se asketismus a puritanismus. Zatímco zrušení soukromého vlastnictví buržoázie znamenalo zásadní zlom, skutečnou dialektickou negaci, vývoj následující po tomto zlomu byl novou vládnoucí skupinou předkládán jako harmonický růst, jako budování, jako rozšiřování a narůstání produktivity, množství zboží, počtu hospodářských a kulturních institucí, atd. Dialektické myšlení bylo nahrazováno kvázi-marxistickým, podstatně funkcionalistickým a pozitivistickým myšlením. Dialektické myšlení by jistě nebylo znamenalo okamžité zrušení centralismu jistě by však bylo poukázalo na negativní důsledky kupř. profesionalizaci pokrokovosti, nové zakalené formy vykořisťování, monopol na masové prostředky, atd. Navíc by dialektické myšlení bylo ukoukalo možnosti překonání těchto negativních rysů i byrokracie.

Marxisticky nelze jednoznačně rozhodnout zda byrokracie tvoří novou třídu. Tyto důvody hovoří pro:





1/ jaké jsou možnosti zabránit byrokratické vítězné revoluci? 2/ jaké jsou možnosti překonání vniklého byrokratického systému?

Odpověď závisí na celkovém stupni rozvoje společnosti. V zaostalých společnostech v nichž kultura mas je tak nízká, že se všechny demokratické instituce nutně pervertují, je byrokratická degenerace téměř nevyhnutelná. Není to jednoduchá degenerace, neboť byrakracie plní určité úkoly revoluce a znamená jedinou sílu, která je schopná odstranit feudální struktury, pozdvihnout sociální úroveň země, ekonomickou a kulturní úroveň mas, může regulovat výrobu a tak zastupovat liberální trh, může integrovat všechny části společnosti ve jméno společného zájmu, aniž by přitom zapomínala na vlastní zájmy. "Přes všechno, dokonce i na takové úrovni, kdy existence byrakracie má jistou oprávněnost, je potřeba teoretického myšlení, které by bylo schopno bojovat proti všem byrokratickým mystifikacím, odhalovat pravou společenskou podstatu vládnoucí elity a upřesnit, jaké podmínky musí být vytvořeny aby bylo možno překonat byrakracii a aby mohla pokračovat socialistická revoluce."

V industrializovaných zemích, v nichž dělníci jsou schopni se na různých formách samosprávy, je však možno dosáhnout takového stupně integrace, který k nim zruší potřebu specializace vedoucích jako ochránce veřejného zájmu. "Vnucovat vyvinutější společnosti modely a struktury, které vyhovují jen společností na nižším stupni vývoje, je velmi nebezpečná a zcela nepřijatelná věc."

Naopak je třeba se poučit z uskutečněných socialistických revolucí a zamezit všem tendencím; vedoucím k byrokratizaci, jako: a/ nadměrná centralizace řídicích a plánovacích funkcí hospodářství b/ splývání vedení strany s vedením státu c/ profesionalizace funkcionářů, d/ výsava výkonu politických funkcí, e/ zavedení monopolu masových sdělovacích prostředků f/ podřizování legislativy a soudní exekutivní moci g/ jakákoliv glorifikace a mytické zbožnění politických vůdců."

Jak tedy překonat byrakracii, když zde není záruka, že socialistická revoluce bude pokračovat i ve společnosti, jejímž jediným cílem je zvyšovat výrobu a zlepšovat ekonomickou a technologickou strukturu a která se uzavírá před problémy mezilidských vztahů?

Síly, které se proti této struktuře vzepřou, se setkávají s těmito těžkostmi: 1/ Byrakracie, jako zvláštní sociální skupina, nemůže být zrušena jednoduchým činem, podobným znárodnění výrobních prostředků.

K tomu je potřeba vytvořit ucelený alternativní systém demokratické samosprávy. Ostatně, každá moderní společnost potřebuje jisté byrokratické skupinky / experty, výkonné a ochranné administrativní síly, atd. /

2/ Byrakracii nelze smířit násilím, neboť zcela bez zbytku kontrolyje převládající represivní aparát a nikdo nepřichybuje o tom, že jej udržuje co nejsilněji.

3/ Byrakracie má téměř absolutní monopol na masové sdělovací prostředky a téměř vždy se jí daří skrývat svou pravou povahu a představovat sebe samotnou jako jediného nositele historického pokroku.

4/ Z těchto důvodů je velmi obtížné zachovat přísně revoluční charakter všech antibyrokratických akcí. Taková akce totiž může být i velmi přitažlivá pro opoziční nebo kontrarevoluční síly. Je velmi těžké se od nich distancovat a vyhnout se tomu, aby akce nevyužily pro své vlastní cíle.

5/ V neofeudálně integrované společnosti znamená změna režimu pouze vytváření jedné byrokratické skupiny druhou."

6/ Jaké vyhlídky má debyrokratizace?

Vývoj moderní společnosti podkopává základy byrakracie rychleji než základy buržoazie. Požadavky moderní ekonomie nepřipouštějí byrakracii postavené / národní i nadnárodní / bariéry. S technickým pokrokem je rozhodování "aparátčků" nahrazeno elektronickými stroji

a vědeckým rozborům. Tak postupně vymizí i politika jako povelání. V civilizovaném světě nemůže byrokracie dlouho vládnout jen pomocí brutálního násilí. Formy nenásilného odporu jsou velmi efektivní. Nejdůležitějšími zbraněmi počátečního období boje proti byrokracii jsou:

- 1/ demystifikace existujících společenských vztahů, stejně tak jako zbržštělých odob a institucí,
- 2/ velká morální síla!

Je třeba probudit nové veřejné mínění, novou revoluční kulturu. Příklad SSSR ukazuje, že byrokracie měla sílu zničit nejaktivnější a nejpokrokovější osoby. Proto je potřeba vytvořit novou morálku, morálku hodnoty člověka, solidarity, " stoické vytrvalosti a duchovní nadřazenosti v boji se silnější hmotnou silou."

Je třeba najít místo na vypracování strategie a taktiky boje proti byrokracii. Důležitější je naznačit, jaká možná sociální struktura by mohla nahradit strukturu byrokratickou.

Jugoslávská zkušenost ukazuje, že materiální výroba může fungovat a dokonce i prospívat v zastalé zemi. Těžkosti posledních let nejsou důsledkem samosprávy, nýbrž naopak výsledkem nedostatečného stupně rozvoje samosprávy. Dvojitá struktura státu a samosprávy, v níž právo na konečné rozhodnutí vždycky má stát, měla za následek četná chybná rozhodnutí státu a vlády a ukázala zásadní neschopnost byrokracie řešit komplexní problémy, vznikající v kontrolovaném tržním systému, vnějš je nutno podřizovat a sladovat individuální a kolektivní iniciativu se státním plánováním.

" Tak zůstává hlavním poučením z jugoslávské zkušenosti, že samospráva nemá být ztotožňována s decentralizací, a že samosprávním místním systémem, atomizovaným a dezintegrováným, nemůže vážně soupeřit s byrokratickou mocí nebo ji snad ohrozit. Existence státu a profesionální politiky brání formám vznikající samosprávy."

Vstoupuje se otázka, zda dezintegrovaná samospráva jākou je jugoslávská může sama překonat byrokratické struktury a vyvinout se pak v integrovaný samosprávním systémem, který by měl následující rysy:

"a/ přímé samosprávním orgány v továrnách a všech ostatních typech místních složek / výrobních, vzdělávacích, zdravotnických, vědecko-výzkumných, atd/

b/ zprostředkující, horizontální orgány / na koordinaci celých oblastí/ a vertikální orgány / pro celé jedno průmyslové odvětví/

c/ samosprávním instituce celé společnosti /takové jako je Sjezd dělnických rad, národní shromáždění/, které by zodpovídaly za vytýčení základních cílů, za vytvoření celkové politiky, za definování zásad státoprávní aktivity, aktivity exekutivní nebo jurisdikce."

Členové této instituce nesmí být profesionálními funkcionáři, musí být skutečnými zástupci lidu, být demokraticky voleni a sesaditelní, nesmí požívat žádných výsad. Racionalita a realizovatelnost jejich rozhodnutí by měla být prověřována veřejnou a demokratickou diskusí protichůdných stran a také větší důležitostí, přiznanou věcům, které připravují alternativní rozhodnutí.

Z byrokracie pak zbývá jen jistá část : profesionální experti a zaměstnanci administrativy. Ti se však bezpodmínečně musí podřizovat rozhodnutím samosprávních orgánů a také těmto orgánům zodpovídají za svou činnost.



Na následujících stránkách přinášíme informaci o jednom rukopisu, který byl napsán v r.1968 a který se zabývá současným Československem a jeho perspektivami. Zatímco z dalších kapitol otiskujeme jen výňatky nebo uvádíme jejich obsah, první kapitolu, která je zaměřena teoreticky, publikujeme podrobněji. Pro nedostatek místa nevedeme s autorem polemiku: případné výhrady uveřejňujeme i n e x t e n s o v poznámkovém aparátě.

Motto práce: Pravda je revoluční - Gramsci

Lež je kontrarevoluční - Geissler (29.srpna 1968 v Praze)

## 1.Kapitola: Podstata systému

### Československý únor 1948

Sociální revoluce, do níž Československo v únoru 1948 vstoupilo, měla protikapitalistický, protiburžoazní a částečně protiburžský charakter. Změna výrobních vztahů, k níž došlo (a proto hovoříme o revoluci sociální), způsobila prudký rozmach výrobních sil: soukromé, kapitalistické vlastnictví výrobních prostředků bylo zrušeno a tyto prostředky byly zestátněny, aby s nimi bylo nakládáno centralně, na základě hospodářského plánování.

Kapitalistické hospodářství počátku roku 1948, do kterého začaly pronikat od r.1945 (a přísně vzato již od jeho počátku v době Rakousko-uherského mocnářství) prvky státního kapitálu (1), bylo schopno se rozvíjet vlastními silami při zachování kapitalistického charakteru hospodářství<sup>+/</sup>; bylo toho ale schopno pouze za cenu určitých reforem a změn: spojení se zahraničními monopoly, napojení na kapitalistické trhy, získání možností pro koncentraci kapitálu, atd. Systém, který v Československu panoval v letech 1945-48 tyto kroky znesnadňoval nebo vylučoval, a to ze dvou důvodů: Československo bylo podle dohod Stalina, Churchilla a Roosevelta a podle výsledků války začleněno do sféry sovětského vlivu<sup>++/</sup> a tento vliv, uplatňovaný domácími silami (zvláště KSČ) způsobil omezení moci velkokapitálu, sepětí československého hospodářství se sovětským, intervencí čs.buržoazního státu do všech oblastí národního hospodářství a společenského života. Z druhé strany, mnohá z opatření z let 1945-48 byla v zájmu dělnické třídy a československých pracujících, kteří byli ochotni za zachování těchto opatření bojovat. Za těchto okolností mohla čs.buržoazie dosáhnout

1) Kapitalistický vývoj se ovšem lišil od klasických forem vzniku a vývoje buržoazní společnosti, jak je známo např.z Anglie. České země prošly tzv.druhým nevolnictvím (refeudalizací). Oživování průmyslu bylo podporováno státem (reformy Marie Terezie a hlavně Josefa II.), v jehož čele stále schopná část šlechty. Šlechta ostatně sama podnikala a vzhledem k její blízkosti ke státní moci měl i stá vliv na hospodářskou činnost. (Poznámka L.C.Hartmutha v rukopise.)

+/ Buržoazní charakter čs.společnosti v letech 1945-48 se ovšem vymykal po všech stránkách (včetně hospodářské) běžným představám. Vzhledem k neexistenci velkoburžoazie a omezení střední buržoazie je možno hovořit o smíšené formě výrobního způsobu, přičemž onen nekapitalistický proud je velmi obtížně definovatelný. (Pozn.vydav.)

++/ Autorův fatalismus je nám poněkud cizí: kořeny faktu "upadnutí do sov.sféry vlivu" podhaluje mj.Jan Tesař v práci "Vlastenci a bojovníci" (Listy v dubnu a květnu 1968; dokončení práce je nutno číst v rukopise pro zákaz Listů.) (Pozn.vydavatelů)

změn, které by jí dovolily dále rozvíjet kapitalistickou formu ekonomického-spoločenského zřízení, jen politickými kroky, jež by v podstatě znamenaly, zvláště v době studené války, vymanění Československa ze sféry vlivu sovětské byrokracie přes její odpor a jeho splynutí s kapitalistickým Západem a jež by bylo možno uskutečnit jen zrušením pozitivních sociálních opatření přes odpor čs.dělnické třídy. Je nepochybné, že zvláště první překážka byla nepřekonatelná. Zatímco sovětská vládnoucí elita byla zcela srozuměna s oslabením vlivu KS Francie a Itálie a souhlasila s prohlubováním kap.charakteru západoevropských zemí cestou vnitřních reforem (k čemuž nabádala i pochlusně oficiální KS těchto zemí), v případě buržoazního Československa, tvořícího spolu s ostatními státy střední a jihovýchodní Evropy kordón, chránící Stát SSSR, nemohla připustit, aby se její vliv oslabil. Vzhledem k tomu, že jakákoliv neutralita byla v daných podmínkách nemožná, stálo tehdy Československo na rozcestí: hospodářská situace vyžadovala změny, které byly vázány na změny politické. K uskutečnění cesty kapital.reforem a hospodářského a politického splynutí se Západem měla čs.buržoazie málo sil; přímá pomoc mezinárodní buržoazie, vedené imperialistickou buržoazií USA, byla záměrně neúčinná, protože američtí imperialisté nemohli riskovat porušení Jaltských dohod. (2). Z druhé strany silná čs.dělnická třída stála za KSČ, která měla důvěru značné části obyvatelstva, i když zastupovala především zájmy sov.vládnoucí elity. Z poměru sil vyplynulo, že zvítězila ta druhá, která přeměnila Československo na nekapitalistický, stalinistický, byrokratický stát, podivnou a zruďnou karikaturu socialistického zřízení.

"Vyvlastnění kapitalistů, píše Čestmír Kožušník, zrušení instituce soukromého vlastnictví podniků a jeho nahrazení společenským státním vlastnictvím ještě nevytváří samo o sobě socialistické formy organizace hospodářství. ... Ze skutečností, že společnost, stát se stává vlastníkem výrobních prostředků a vyrobené produkce, že získává právo jimi disponovat, lze proto vyvodit nanejvýše závěr, že se tím zne-možňují kapitalistické formy přivlastňování, ale vůbec už z toho nelze dělat závěry o ekonomických formách výroby a rozdělování v socialistickém hospodářství." (3)

Revoluční proces, který v Československu začal v únoru 1948, nesl v sobě již v zárodku deformace a degeneraci. Prestiž strany byla zdůrazněna jejím spojením se SSSR jako osvoboditelem a měla tedy značné emocionální charakter; byla dána její účastí v domácím a zahraničním odboji za druhé sv.války. Strana sama byla však již od 30-tých let značně zbyrokratizována; byla naprosto a zlobně podřízena KSSS, jejíž představitelé záměrně a systematicky měnili ostatní KS z revolučních nástrojů dělnické třídy na agentury své vlastní zahraniční politiky (tj.zabezpečení SSSR jako státu, zachování statu quo). (4).

(2) Máme zmínky o vlivu Jaltské dohody na osud čs.lidu vzbudily zájem mnohých i určitý nesouhlas našeho přítele L.C.Hartmutha. Máme proto čest zařadit jeho úvahu za tento odstavec. (Pozn.autora).

Tento článek (4 strany) nezařazujeme pro nedostatek místa: L.C.H. se v něm nejprve elegantně vypořádává se stalinistickou koncepcí "socialistických" revolucí v zemích střední a jv.Evropy; dále polemizuje s názorem Isaaka Deutscher, podle něhož bylo pro osud těchto zemí rozhodující, byly-li obsazeny sov.armádou: L.C.H.přiznává značnou volnost pohybu a rozhodování vedení předúnorové KSČ, odmítá Deutscherův "automatismus" a petrifikování vlivu Jaltské dohody a rozdělení na "sféry vlivu" do fatalismu. (Pozn.vydavatelů)

(3) Doc.dr.ing.Č.Kožušník, ČSc: "Zbožní výroba a plánovitost"; stať v kni-ze Karala Kouby a kol.: "Úvahy o socialistické ekonomice", Svoboda, Praha.

(4) K tomu viz článek Jana Mlynářika: "Kdo má tedy pravdu?", LL č.25/68, který podává přesné a otřesné svědectví o závislosti vedení KSČ na vedení KSSS ve 20-tých a 30-tých letech.

Vedoucí představitelé zbyrokratizované KSČ začali řídit vývoj v Československu jednak podle zaběhaných klišé, která důkladně znali ze SSSR, tj. přistupovali ke všem změnám "podle sovětského vzoru", jednak podle rad sov. vládnoucí elity. V jejím zájmu bylo zničení čs. buržoazie jako třídy a provádění prosovětské zahraniční politiky; jejím zájmům se přiměřeně přičila jakákoliv forma socialistické demokracie a svobodného, tj. socialistického rozvoje společenských tříd, skupin a jednotlivců. Je zřejmé, že sovětské "zkušenosti" z oblasti "zostřujícího se třídního boje" (tj. tedy vyřešení frakčního boje vládnoucí elity pomocí monstrprocesů, úkladných vražd, koncentračních táborů atp.), "zkušenosti" z absolutní neúčasti lidových mas a dělnické třídy na správě veřejných záležitostí a jejich soustavné dezinformování a atomizování (tj. právě opak socialistické demokracie v zájmu "hladkého chodu" a ... udržení se u moci), "zkušenosti" s usměrňováním kultury, umění a společenského života vůbec, že tyto "zkušenosti" měly už v zemi, kde byly "načerpány", tj. v SSSR, zhořbýlý vliv na charakter sov. zřízení, které přestalo být sovětské (adjektivum od slova sovět = rada, tj. rada dělnických, event. rolnických nebo vojenských zástupců), že byly výrsky jeho degenerace a způsobily nesmírné škody morální a škody v oblasti kultury lidu i každého jednotlivce. Vzhledem k podmínkám zastaralého Ruska a nigramotnosti rolnického lidu stačily však dva základní předpoklady, které zároveň vylučují kapitalismus aniž by socialismus nastolovaly, a to zestátnění výrobních prostředků a centrální hospodářské plánování (5), které byly bolševiky ve 20. letech zajištěny, k tomu, aby přes všechny deformace a všecken teror Stalinovy hrůzovlády se rozvíjely výrobní síly, aby země byla industrializována (i když "derevolucionalizována") a aby vzrůstala osobní spotřeba pracujících. (Později byla represivní opatření zmírněna při současné stabilizaci byrokratického systému, který se tím v určitých aspektech oslabil: stále však projevuje jistou životaschopnost.) Čs. vládnoucí elita však převzala sov. systém i s chlapy. V zemi s poměrně vysokou kulturní i hmotnou úrovní a vzdělaností, s početnou děl. třídou a početnou maloburžoazií, v zemi se značným množstvím demokratických svobod, které byly vybojovány čs. lidem vedeným národní buržoazií v průběhu národního <sup>obrozenského</sup> boje v 19. stol. a zejména potom proletariátem ve století 20., v zemi, kde tyto svobody byly po r. 1945 dále rozšiřeny při částečné účasti lidu na řízení veřejných záležitostí (NV a zárodní rady byly po r. 1945 zárodní revolucní moci lidu), tedy v této zemi znamenalo přejímání sov. "zkušeností" počátek totálního krachu této koncepce "socialismu", krachu, který se v plném světle musel ukázat dříve než v zemi, jež tuto koncepci zrodila (6).

(5) Tato formulace není ovšem přesná: jediným předpokladem zrušení kapitalismu (pokud ho chápeme jako systém, kde vykořisťvatelská třída kapitalistů přímo či nepřímo rozhoduje o výrobě a společ. životě, a to zejména pomocí kapitálu, který je výrazem a nástrojem její moci) je pouze zrušení moci této třídy, její vyvlastnění a zbavení možnosti rozhodovat o výrobě a společnosti, odstranění "vlády" kapitálu. Logicky je tedy i toto vyvlastnění jedním z předpokladů socialismu. Pokud se však týká hosp. plánování, je jeho účelem pouze rozvoj výr. sil (i když stupeň plánování je i funkcí mocenského poměru sil). Toto plánování není přísně vázáno na spol. systém uplatňuje se čím dál tím více i v kap. rádu, a to i přes odpor jednotlivých kapitalistů. Otázku významu hosp. plánování a zejména centrálního hosp. plánování (které bývá chybně považováno za druhý nezbytný a zároveň postačující předpoklad socialistického výrobního způsobu a socialismu vůbec) a postkapitalistických výrobních způsobů řešíme v kapitole 5. a 11.

(6) Tím se ovšem nestáváme za koncepci "vlastní čs. cesty k socialismu", kterou považujeme za zcela zcestnou: maskuje tent fakt, že v SSSR nejenže není socialistické zřízení, ale že sov. společnost nikdy na cestu k socialismu nevstoupila.



U zrodu sociální revoluce stály dva impulsy, každý z nich nutný a žádný z nich postačující: sovětský vliv (tj. import revoluce) a odhodlání čs. děl. třídy přistoupit - pod vedením KSČ - k revolučním změnám. Bohatost a bouřlivý vývoj, jakož i důsledné zamlčování a zkreslování mnoha historických faktů, nedovolují dnes ještě podrobněji popsat, jaký byl jejich podíl na únorových událostech a jaký byl jejich vzájemný vztah. únorové události níméně proběhly bez účasti sov. armády, která - kromě občasných manévřů - od listopadu 1945 do léta 1968 v Československu nikdy nebyla. Proběhly rovněž bez ozbrojeného boje (byl pouze jediný zraněný), i když část dělnické třídy (komunisté) byla ozbrojena (tehdy vznikly Lidové milice jako orgán strany).

Nesocialistická orientace revoluce, která se projevovala již od únorových událostí, je zřejmé i v tom, že na rozdíl od Říjnové revoluce se v Československu výrazně neprojevovala tendence vzniku rad (sovětů), které by byly chápány jako rgány lidové (zejména dělnické a rolnické) samosprávy. V četných závodech sice vznikly v r. 1945 dělnické "závodní rady", byly však - stejně jako zárodky samosprávných orgánů v prvních dvou třech letech porevolučního Ruska "fabryčno-zavodnyje komitěty" - odborovými orgány. Tato samosprávná myšlenka byla velmi slabá, ZR neexistovaly všude, nebyly nijak spojeny a vykonávaly především odborovou činnost (i když si často osvojovaly právo řídit výrobu nebo provoz). Svůj samosprávný charakter definitivně ztratily po únoru 1948, kdy nová mocenská elita a byrokracie jejich činnost usměrnily na výlučně "odbor" a "práci" (jednalo se ovšem o karikaturu odborů). Činnost akčních výborů z roku 1948 byla rovněž usměrňována KSČ a tím paralyzována. Národní výbory, které bývaly přirovnávány k sovětům, vykonávaly jen velmi omezenou hospodářskou moc (komunální hospodářství, místní doprava a obchod a část zemědělství) a politickou moc postrádaly úplně. Lid v nich právem nespatořoval orgány své moci, protože od návrhu kandidátů na volená místa těchto výborů - o většině otázek rozhoduje ovšem nevolený aparát - až po kontrolu opatření výborů uplatňovaly svůj vliv blíže neurčená stranická místa. Aktivita části obyvatelstva, zejména děl. třídy, byla rychle a záměrně otupena byrokratickými stranickými a státními orgány, proudem kariéristů a korupcí, danou společenským postupem neaktivnějších jedinců vzešlých z dělnické třídy.

Je však jisté, že únorové události proběhly za souhlasu převážné části dělnické třídy, na jejíž čele stála silná komunistická strana (7). Části obyvatelstva (mnohem méně než polovina) se zmocnilo budovatelské nadšení, mládež se účastnila staveb "socialismu" (s hospodářské stránky často neefektivních a dokonce nesmyslných). Větší část obyvatelstva pozorovala vývoj se směsicí pocitů: obdiv, sympatie, odpor, nenávisť a obavy zasahovaly nejrozumnější sociální skupiny a jednotlivce podle toho, jestli byly ohroženy jejich perspektivy nebo jestli před nimi vyvstávala naděje na společenský vzestup (ať už skupinový nebo osobní), podle toho, jestli byly vývojem poškozeny nebo jestli získaly. Do strany vstoupily statisíce lidí, "aby se udržely", nebo lépe, aby získaly. S postupujícím kariérismem se začal šířit strach, strach o budoucnost, majetek, strach o existenci, strach o život.

7) Josef Belda o tom píše v článku "Aby se nevrátily nezákonnost a zvlé" v časopise Reportér č. 40/1968: "V politické oblasti straha rychle ztratila kredit, který získala u středních vrstev svou předúnorovou politikou pokojné demokratické cesty k socialismu. Svou nespokojenost dokonce tyto vrstvy otevřeně vyjádřily u příležitosti XI. všesokolského sletu v červenci 1948 a především při pohřbu bývalého presidenta E. Beneše v září téhož roku."

## b) Mocenská elita a byrokracie

Oficiální propaganda hlásala, že Československo vybudovalo koncem 50. let socialismus. Hlásala, že naše společnost tento socialismus dále rozvíjí a prohlubuje, aby již tato generace žila v komunismu, jak v té době tvrdil Nikita Chruščov o společnosti sovětské. Je pravda, že v posledních letech, vzhledem k celkové atmosféře, bylo v Československu slyšet tento nadutý hlas oficiální propagandy čím dál tím slaběji. Přestalo být jaksi slušné novelit o diktatuře proletariátu a zcela podle sov. vzoru se hovořilo o přechodu ke "všelidovému" státu. Přesto bylo ale mnohokrát zdůrazňováno, že moc v Československu je v rukou dělnické třídy, rolnictva a pracující inteligence.

Ve skutečnosti však tato moc spočívala na třech sloupech:

1. Organizačně politické struktury, tj. na státních (a společenských) institucích - státní moc;
2. Hospodářské struktury;
3. Struktury stranické (KSČ)

Charakter organizačně politické struktury (státní moc) byl dán tím, že její orgány (NS, jeho předsednictvo a výbory, ministerstva a centrální úřady, NV krajské, okresní, obvodní, městské a místní, jejich předsednictva a komise, dále politická policie, veřejná policie, armáda, soudy, věznice, prokuratury, koncentrační tábory, nekomunistické pol. strany, odbory, tisk, rozhlas, televize, ČSM, svazy, spolky, kluby atd. atd.) byly centrálně řízeny nejvyššími stranickými orgány a na každém stupni hierarchizovaného žebříčku byly kontrolovány stranickými orgány o jeden stupeň vyššími. Pod stejným vlivem stranických orgánů byla i struktura hospodářská (ministerstva, sdružení, podn. ředitelství, podniky, závody, provozovny, mlýny). Konečně i sám charakter stranické struktury se vyznačoval naprostou hierarchií, poslušností a direktivním rozhodováním "nejvyšších" míst; ve straně neexistovala svobodná diskuse a panovalo tam ovzduší zatuchlosti a neplodnosti.

Oběžný pohled na tyto tři mocenské struktury ukazuje, že politická i hospodářská moc byla v Československu v rukou úzké mocenské elity, která čím dál, tím méně a s dobrými úmysly vládla "místo lidu", "místo děl. třídy", "místo strany". Rozsah této mocenské elity omezuje na soubor jednotlivců, kteří měli rozhodující vliv na podstatná rozhodnutí celostátního významu. Početně byla tato elita velmi slabá: omezovala se na předsednictvo (politbyro) ústředního výboru KSČ, tajemníky úv KSČ, ministry důležitých rezortů a ovšem několik dalších osob, které stály v čele důležitých institucí (odborný, armáda, policie, NS atd.). Při určité kumulaci funkcí přicházíme k počtu 25-40 osob, které ve své naprosté většině byly členy ústředního výboru KSČ (v době po XIII. sjezdu KSČ v r. 1966 byl ÚV 110 členný). Počet členů elity kolísal; v r. 1967 byla elita poněkud úzká a navíc zcela v područí jediného muže.

Členové mocenské elity byli v neustálém osobním styku, byli spojeni i rodinnými svazky. Jejich společenství se však velmi málo podobá pořádané rodině. Před začátkem obrodného procesu v r. 1968 bylo v mocenské elitě jen velmi málo těch, kteří zastávali vysoké funkce již v r. 1948. Je ovšem pravda, že násilnou smrtí přičiněním svých "soudruhů" jich skončilo jen několik (v r. 1952 - proces se Slánským, Clementisem a Geminderem atd.), ostatní zemřeli přirozenou (?) smrtí (např. Gottwald, Zápotocký, Kopecký, Nejedlý), odešli do ústraní (Široký, Bačilek) nebo na méně exponovaná místa (Štoll, Císar), nebo byli pouze věznění (Čepička, Barák). (Jmenuje se jen ty nejznámější.) Tato skupina několika desítek "mocných" byla značně hierarchizována a v jejím čele stál posledních deset let muž s poměrně nízkou inteligencí a nedostatkem těch vlastností, které jsou

v buržoazním světě potřebné k tomu, by x aby občan mohl kandidovat do míst= ního zastupitelského úřadu - byl jím Ant. Novotný, prezident republiky a první tajemník UV KSČ v. jedné osobě. Bylo by jistě zajímavé popisovat vztahy mezi jednotlivými členy této mocenské elity v průběhu let: objasnit pád minister= ského předsedy Širokého, a ministra vnitra Baráka, příchod ministerského před= sedy Lenárta, postavení generála Šejny, úlohu smutně proslulého hlavního ide= olga Hendrycha, který byl dlouhá léta mužem č.2. ve státě a hlavní oporou No= votného a který v lednu 1968 dal svůj hlas Dubčekovi a přispěl tak k postupné= mu pádu Novotného a x x x zhroucení celé stavby, bylo by ještě zajímavější po= sledit úlohy, které hráli v tomto systému dnešní představitelé strany a státu. V naší době zaujímali dosti vysoká postavení (8). Pokusíme se později popsat pohyb v mocenské elitě v průběhu roku 1968. Nyní přistupme k otázkám existence a zásadnějším.

Jak tato mocenská elita vznikla? Jakým způsobem vládla? Či zájmy vyjadřova= la? Do jaké míry způsob její vlády umožňoval nebo brzdil vývoj země a jeho= podstatné stránky, tj. výrobní, spotřebitelskou, duchovní a morální? Jaký= byl její vztah ke státním složkám občanské společnosti?

Od konce revoluce, jejíž příčiny jsme poznali, znamenala výstřídání vrstev= mocenské elity (KSČ, soc.-dem. strana, buržoazní strany), která do té= doby udržovala buržoazní charakter státu a respektovala jeho místo v sov.= s. Za vlády, novou vládnoucí elitou, jež se rychle konstituovala z vedení KSČ. Buržoazní strany byly tehdy "přeskupeny" (vznikla socialistická strana z bý= valé párodně socialistické, rovněž byla ponechána strana lidová a dvě malé= strany slovenské: sloboďa a národní obroďa), nebo byly zrušeny (agrární stra= na), soc.-dem. strana byla rozpuštěna a "vstřebána" do KSČ a Národní fronty, sdružující pol.strany z a celostátní společenské organizace (zejména odbory= a svaz mládeže) se stala kontrolním orgánem všech karikatur nekomunistických= společenských a politických organizací. Pokrytectví (podle sov.vzoru) vládlo= od první chvíle nepodařeného/revolučního procesu. Příslušníci vládnoucí eli= ty se stali nejvyšší strániční funkcioniéry; byli tehdy většinou předsvědčení,= že právě oni jsou povoláni k tomu, aby uplatňovali "diktaturu proletariátu".

Od samého počátku však nebyla mocenská elita schopná se opírat dělnickou třídu= (za její nástroj vydávala komunistickou stranu); protože systematicky-vytvář= ěla stav, kdy jakákoliv kontrola, uplatňování vlivu nebo dokonce rozhodování= dělnické třídy a pracujících v oblasti činnosti elity byla nemožná. V prvních= letech byla vzájemná vazba mezi vládnoucí elitou a dělnickou třídou ještě pa= trní; spočívala však na výhradně emocionální poutě, byla udržována propagandou= a posilovala ji ta okolnost, že většina příslušníků elity pocházela z dělník= kého prostředí, i když její příslušníci byli placenými profesionálními politi= ky již od 20. x x x nebo 30. let. S postupem času se mocenská elita čím dále tím= více odtrhávala od pracujících, začala vyjadřovat "celo x x x" zájmy, a svou= moc opírala na přísné x hierarchii společenských institucí.

Důsledkem tohoto procesu bylo, že vládnoucí elita se začala opírat o další spole= čenskou vrstvu, která se po únoru 1948 začala vytvářet (či lépe přetvářet)= do byrokracií. Byrokracie existovala již za kapitalistického systému. Její

psáno na podzim 1968 - pozn.vydavatele

(8) k tomu viz článek Václava Vrabce: "Mlýn a mlýnáři" (Reportér, č.30/68);= který podrobným a zasvěceným způsobem podhaluje vůbec poprvé vnitřní= strukturu. Chybný je autorův záměr: při výčtu nezákonností a špinavostí,= kterých se mocenská elita dopouštěla, uvádí vždy jmenovitě členy těchto nejvyš= ších stráničských orgánů, kteří nesli za tyto kroky odpovědnost, bez ohledu na= to, jakou funkci (tj. v létě 68) zastávají. Snadno pochopíme, že článek vzbudil= x značný ohlas a v byrokratických kruzích (zvl.zahraničních) značnou nevoli. Článek představuje spolu s Mlýnářkovou statí (viz pozn.4) první pravdivý po= hled na dějiny KSČ.



politická část (tj. stranické aparáty), plnila přirozenou funkci nástroje scupěření pol.stran. Armáda úředníků bděla nad řádnou aplikací buržoazní zákonů a předpisů. Tato byrokracie kapitalistického - a před tím feudálního - systému byla vždy poslušným nástrojem vykořisťovatelské třídy; úloha těchto nástrojů byla čím dále tím častěji svěřována vysoce kvalifikovaným odborníkům (technikům, ekonomům, právníkům). (9). Přesto však za kapitalismu nevystupuje byrokracie jako celek, je roztržena do různých společenských vrstev a prostředí podle svého společenského postavení; v kapitalistickém systému jsou perspektivy do značné míry vázány na vlastnictví kapitálu. Po dobytí moci novou elitou, která se substituovala za dělnickou třídu, se vytvořila byrokracie jako společenská vrstva, která, jak poznáme, měla některé rysy společné s kapitalistickou byrokracií a s buržoazií, a které přesto vynikla novými, osobitými vlastnostmi a společenskou úlohou. Neprva se však podívejme na vznik a složení této nové byrokracie.

Stejně jako příslušníci mocenské elity, i byrokraté byli většinou dělnického původu (je ovšem pravda, že byrokracie absorbovala i značné množství staré buržoazní byrokracie; její příslušníci měli však malou naději na společenský postup a zůstávali na subalterních místech). Byrokraty se nejčastěji stávali ti, kteří sice pocházeli z dělnických rodin, ale sami dosáhli "vyššího" ~~ekonomického~~ stupně společenského žebříčku: maloměstáci duchem i sociálním postavením (malovýrobci, maloobchodníci apod.), kteří se ve 30. letech nebo za okupace oddělili od dělnické třídy "aristokracií", tj. vyšší z rodin lépe situovaných dělníků, rychle zapoměli na své buržoazní ambice (koncentrace kapitálu) a chopili se daleko schůdnější cesty, která se před nimi otevírala - začali usilovat o společenský postup po stranické, tj. politické linii. Z nich se stali dělničtí ředitelé a náměstci, oni obsadili klíčová místa ve všech odvětvích národního hospodářství. Na místa odborníků, kteří měli předkládat koncepce pracujícím, aby o nich demokraticky rozhodli, se dostali neoborníci, kteří nikým nekontrolování prováděli podle svých chabých schopností rozhodnutí "shora".

Byrokracie, která vznikla z vůle mocenské elity, se tak stala významnou a mocnou společenskou silou. Mocanská elita vyvolala její vznik, aby mohla uplatňovat svou vládu. Byrokraté, aniž by měli ~~žádné~~ sebemenší právo na kritiku rozhodnutí elity, uváděli je v život a vyžadovali jejich plnění - za pomoci pokrytecké propagandy a ukradené a překroucené ideologie - od nejširších lidových vrstev. Byrokracie plnila ještě další společenskou úlohu - podzávala informace vládnoucí elitě. Tyto informace se týkaly především

(9) Rozbor společenské pozice manažerů dnešního kap.systému by si vyžádal mnoho místa, stejně jako úvaha o "byrokraticko-buržoazních" systémech, které se vyvíjejí ve většině zemí tzv. třetího světa. I když pozorujeme tendence k vzájemnému propojování manažerů a buržoazie, i k nahrazení společenské úlohy buržoazie "kapitány průmyslu" (což z hlediska funkčnosti není již častou tendencí, ale nezvratným faktem), nedomníváme se že tato technická byrokracie (z hlediska jejích mocenských ambicí ji nazýváme technokracií), uplatňující svou moc nikoliv na základě vlastnictví výrobních prostředků, ale na základě možnosti jimi disponovat, netvoří - a to ani v USA - společenskou třídu (a nikoliv proto, že tyto prostředky nevlastní). Ostatně právě v nerealizovatelnosti technokratických plánů, které představují reformistickou (a objektivně kontrarevoluční) alternativu dalšího vývoje kapitalistické společnosti, jinými slovy nerealizovatelnosti čistého, absolutního "státního" kapitalismu, který byl popřel samou podstatu kapitalismu (mj. konkurenci různých kapitálů), vidíme nepřekonatelnou hranici kapitalismu, stejně jako - a když zcela jinak odůvodnitelné - v nerealizovatelnosti podobného technokratického systému, který by vystřídal současný stav v SSSR a jeho satelitech; ~~vidíme~~ vidíme záruku revoluční změny tohoto stavu a záruku socialistického vývoje i v těchto zemích.

činnost samotné byrokracie a proto byly soustavně falšovány, aby se přiblížily těm informacím, které vládnoucí elita chtěla slyšet. Rovněž třetí aspekt byrokracie byl významný a vtiskl jí nový společenský charakter. Byrokratické špičky se začaly prolínat do mocenské elity, příslušníci elity se doplňovali výhradně z nich a tak se byrokratií otevřela perspektiva nejvyššího společenského postavení. K prestiži a síle byrokracie přispívalo i to, že nařízení mocenské elity, která byrokracie prováděla a kontrolovala, byla vždy jen rámcová a nahohla vyčerpat (i když se o to úporně snažila) všechny aspekty společenského života.

Zavedlo by se, že tato nová byrokracie, stejně jako byrokracie kapitalistického zřízení, bývá nadřazována výrobním vztahům společnosti a jejími základy provádí nařízení "shora" a vyžaduje jejich splnění. Její společenská úloha (i její počet) však daleko převyšuje úlohu (a počet) buržoazní byrokracie. Úloha buržoazie za kapitalistického systému se dělí: nejdůležitější část přechází na mocenskou elitu, která soustřeďuje ve svých rukou daleko větší moc než vládnoucí elita kapitalistického státu ve stejném stupni závislosti např. na americkém imperialismu, v jakém je Československo na sovětské vládnoucí elitě; větší, i když podřadnější část moci buržoazie přechází na byrokracie, která je ovšem odpovědná vládnoucí elitě; třetí část moci a úlohy buržoazie je zrušena vůbec (zejména v oblasti malovýroby a maloobchodu, v oblasti průmyslového kapitálu, atd.). Jak už bylo řečeno, liší se dále tato nová byrokracie od byrokracie kapitalistického monopolu na cirkulaci informací a - a to je zejména důležité - na možnost, které skýtá každému jednotlivému byrokratu při postupu vzhůru až na nejvyšší místa - do mocenské elity.

Přistupme nyní k přesnějšímu vymezení pojmu byrokracie. V naší terminologii by bylo jisté možné pojmut vládnoucí elitu do byrokracie už proto, že se elita doplňuje výhradně z byrokratických špiček a proto, že je oběma složkami stanovit přesnou hranici mezi mocenskou elitou a byrokracií. Možnost odlišení obou pojmů vidíme v kvalitativním rozdílu mezi oběma skupinami: kritériem nám budiž možnost podílet se na rozhodnutích celostátního významu, která přísluší výhradně mocenské elitě. Z tohoto hlediska není rozdíl mezi náměstkem ministra a ředitelem malého závodu, protože ani jeden z obou byrokratů nemá možnost ovlivňovat podstatným způsobem určitý úsek vývoje země. (Rozdíl v privilegiích těchto byrokratů je ovšem značný.)

Opíraje se o byrokratii jako vykonavatele svých nařízení a jako výlučného informátora o společenském pohybu a "dodavatele" kádřů, mocenská elita začala postupně vyjadřovat zájmy především byrokracie. K V tomto dokonale odhaleném smyslu, kdy mocenská elita spojená papeční šnurou s podřízenou byrokracií, která prováděla její nařízení, dodávala jí informace a kádry, - po všech strukturách (straničká, státní administrativní, hospodářská) - zajišťovala její moc, kdy tato mocenská elita a byrokracie vzešly z dělnické třídy - i když většinou z jejich maloměšťáckých složek - , kdy mocenská elita, aby se udržela u moci, musela vyjadřovat určité zájmy dělnické třídy (např. zvyšování životní úrovně) i když antisocialistickým způsobem, tedy v tomto odhaleném smyslu je možno hovořit o "diktaře proletariátu" v naší zemi. Je ovšem zřejmé, že vzhledem k oficiální propagandě se jeví tento objektivní pohled na mocenské rozložení sil jako karikatura diktaře proletariátu, stejně jako celý systém se jeví jako zřídna karikatura socialismu.

Jisté sepětí mocenské elity a byrokracie s dělnickou třídou bylo dáno i antikapitalistickým vývojem země: zestátnění výrobních prostředků bylo chováno těmi, kterým tyto prostředky dříve patřily a jejich třídní spojení v kapitalistických státech. Jejich spojení však bylo i mnoho "demokratů", kteří samozřejmě nepochopili poškrtu deformací vývoje, zaměňovali proletářskou moc s její karikaturou (stalinismem) a stávali se tak nechtěně nepřáteli socialismu i jeho oficiální ideologie - marxismu.

113  
(když jiné učení nebylo snad tolik snesitelné jako toto), nepřáteli dělnické třídy, slepými antikomunisty. Tato nemoc postihla automaticky milionové společenství drobné a střední buržoazie, proti níž bylo - a bylo - no, tím, že byla v krátké době zrušena její společenská úloha: buržoazie byla donucena se zproletarizovat; postihla ale také statistickou vrstvu inteligence a studentstva a rozšířila se zejména mezi mládež. Proto mocenská elita prostřednictvím byrokracie, která zcela ovládla armádu, policii, soudnictví, věznice, koncentrační tábory (které založila), a samosprávné obce, závody, úřady, pracoviště a školy, od samého počátku uplatňovala politiku zastrašování a represálií, které postihovaly samotnou fyzickou existenci nejrezistentnějších elementů, ať už byl motiv jejich odporu jakýkoliv. Teorie o "zostřujícím se tředním boji" měla oprávněnit vraždy a mučení politických odpůrců, často přesvědčených komunistů. Proto je možno tento systém označit za totalitní a atmosféru, která vládla, za atmosféru strachu a násilí.

Později ukážeme, že přes antisocialistický charakter vazby mocenská elita - byrokracie - pracující, přes nesmírné morální a ekonomické škody, které způsobil, zaznamenalo Československo neobvyklý hospodářský rozmach, patrný zejména v prvních pěti (a i deseti) letech po roce 1948, a to zejména v oblasti hrubé výroby (průmyslové), těžkého průmyslu a rozvoje Slovenska, méně už pak v růstu životní úrovně dělnické - a dělnických vrstev. Tento rozmach výrobních sil byl ovšem způsoben nikoliv byrokratizmem a stalinismem, ale tím, že tyto výrobní síly byly uvolněny revoluční změnou výrobních vztahů - zestrátněním výrobních prostředků a centrálním hospodářským plánováním.

V dalších kapitolách rovněž uvidíme, jak se byrokracie (spíše nežli vládnucí elita) stala opravdovou brzdou rozvoje země - včetně rozvoje výrobních sil - a dokážeme, že revoluční změna daného byrokratického systému bude spočívat právě v rozbítí mechanismů moci této početné vrstvy; dokážeme, že vládnucí elita, i když se s nejlepšími úmysly postaví do čela státu, aby vyjadřovala zájmy lidu, je bezmocná, jestliže dělnická třída sama nezničí byrokratickou strukturu na všech úrovních a všech oblastech společenského života.

Co je Československo?

(Marxistické koncepty podstaty systému)

Myšlenky naznačují čtenáři s různými názory na podstatu našeho systému: Pařížské hovoří o koncepci státního kapitalismu (Pannekoek, Bordiga, Karl Korsch), kterou odmítá citátem ze Zpracované revoluce Trockého (viz na jiném místě této dokumentace). Dále se zmiňuje o maoistickém pohledu na "revolucionismus"; i když vyzvedává kladné rysy čínské revoluce, opět odmítá revisionismus (srovnaj s článkem E. Germaina a tezemi k 9. kongresu IV. Internacionály této dokumentace). Odmítá i názor, že Československo je "buržoazní stát" (zkr. franc. skupina Voix ouvrière; mnohem inteligentněji podává podobné názory skupina Socialisme ou Barbarie, viz na jiném místě v této dokumentaci). Konečně věnuje mnoho místa byrokratickému kolektivismu (Djilas, Kuroň a Modzelewski), přičemž se zabývá právě koncepcí obou Poláků (názorů Skalského jsme použili ~~přibližně~~ v komentáři o Otevřeném dopise Kuroň a Modzelewského v této dokumentaci). Důležité je, že zde Skalský - poněkud nevhodně až zde - klade hranici mezi byrokracií a mocenskou elitou v možnosti disponování nadproduktem a produktem. Konečně se Skalský zabývá trockismem, který je mu zjevně nejbližší. Váš trockismus má však celou řadu výhrad - od formálních (kritizuje označení "byrokraticky degenerovaný nebo deformovaný dělnický stát") až po zásadně odlišný pohled na organizaci socialistické společnosti; svým postojem k řízení výroby a života samotnými pracujícími (Skalský usiluje o maximální "přímou demokracii", což ovšem dodává jeho úvahám buď ráz obecnosti nebo utopičnosti) je blízký názorům skupiny Socialisme ou Barbarie. Po terminologických úvahách (jde o pojmy socialistický, proletářský) cituje autor názory Z. Dragoslava Slejšky (viz na jiném místě této dokumentace). Kapitulu zakončuje definice o deseti bodech, kterou



119  
Autor předznamenává, že tato definice je zhruba platná pro ostatní země střední a jihovýchodní Evropy a zdůrazňuje, že stav, který vyjádřuje, není ani v nejmenším nezbytným přechodem mezi kapitalismem a socialismem (tj. existují daleko přirozenější, vývojové cesty).

1. Československo je nokapitalistický (postkapitalistický) stát; kapitalismus byl v Československu svržen ~~pro~~ sociální proletářsko-byrokratickou revolucí v únoru 1948, kterou - za souhlasu, podpory a částečné pomoci dělnické třídy - provedl zbyrokratizovaný a prosovětský aparát KSČ; tak bylo zrušeno soukromé vlastnictví výr. prostředků a buržoazie jako třída a národní hospodářství bylo podřízeno centrálnímu plánování.

2. Československo je nesocialistický (presocialistický) ~~stát~~ nedělnický stát, protože sociální revoluce omezila svůj proletářský charakter pouze na vyvlastnění buržoazie; nenastolila moc děl. třídy a soc. demokracii a ani se o to nepokusila; neobjevily se tendence ke vzniku samosprávného systému a proletariát a ostatní pracující byli tak vrženi z jednoho podruží do druhého.

3. Československo je státem, kde veškerá moc je soustředěna do rukou úzké mocenské elity, který ji vykonává pomocí početné armády byrokracie; mocenská ~~by~~ ~~elita~~ ani byrokracie nejsou třídami; byrokracie je hierarchizovanou společenskou vrstvou, která při zajišťování rozvoje výr. sil (a tím i životní úrovně pracujících) sleduje svůj cíl = za účelem svých privilegií, uskutečnění společenského postupu a tím i rozšíření (nebo alespoň zachování) své osobní moci - zachování současných výrobních vztahů; to proti zájmům dělnické třídy a pracujících. Formy manipulování jednotlivci a celými společenskými skupinami, na nichž mocenská elita a byrokracie budují systém byrokratického centralismu, jsou ve svém souhrnu důkladnější a početnější než v buržoazní společnosti a projevují tendenci k absolutizaci.

4. Československá mocenská elita a byrokracie jsou pevně spjaty se svými sovětskými protějšky, kterým jsou podřízeny.

5. Systém vznikl a je řízen k obrazu, který vládne v byrokraticky zdegenerovaném sovětském státě. Zapojiv se na toto sovětské zřízení na práhu jeho největšího úpadku, odrazil tento úpadek do čs. hospodářství, politiky, kultury a morálky mnohem výrazněji, než to odpovídá sov. vzoru.

6. Společenský řád současného Československa je jedním z typů přechodu z kapitalismu do socialismu; svou neschopností rozvíjet výrobu a společenské síly v rámci daných výrobních a společenských vztahů je nestabilní a udržuje se jen krajním vypětím souhrou mezinárodní byrokracie pod vedením mocenské elity SSSR; vylučuje návrat ke kapitalismu; děl. třída za podpory všech pracujících je natolik silná a uvědomělá, že nepřipustí obnovu soukromého, kapitalistického vlastnictví výrobních prostředků.

7. Systém bude svržen proletářskou revolucí, která nj. nastolí socialistickou demokracii systémem lidových samospráv; na této cestě bude muset proletariát svrhnout nadvládu byrokracie.

8. Před začátkem proletářské revoluce - a event. při jejím průběhu - se však budou projevovat tendence k vytvoření nové třídní společnosti, kde dispo- nování výr. prostředky by přešlo z mocenské elity na hospodářskou byrokra- niu, která by tak získala charakter třídy (technokracie). Tento nový společenský technokratický řád, o nějž část hosp. byrokracie a část inteligence usiluje, protože jsou postaveni před skutečnost, kdy současné výr. vztahy brzdí rozvoj výr. sil, je však pro svoji křehkost nerealizovatelný. Tendence k němu však mohou být silné a mohou tak značně zvýšit společenské náklady proletářské revoluce nebo oddálit její ~~rychlý~~ začátek.

9. Společenské náklady revolučního procesu budou tím menší, čím lépe se bude proletariát ve svém boji organizovat, čím početnější a kvalifikovanější bude jeho avantgarda, v níž budou působit - kromě dělníků - především mladí lidé, studenti a inteligence.

10. Začátek tohoto revolučního procesu a jeho průběh bude záležet na mezinárodních a vnitřních silách; vzhledem k velikosti a poloze Československa je téměř nemožné, že by čs. lid měl naději na vítězství, kdyby zůstal ve svém boji osamocen. Samosprávnou společnost potom čs. lid může budovat pouze v součinnosti s ostatními revolučními národy Evropy.

(V Poznámkách k 1.kapitole se Skalský dále odvolává na názory nebo díla Trockého, E.Germaina, Bruno Rizziho, Milovana Djilase, Kuroně a Modzelewského, Karla Bartoška, Isaaca Deutschera, Jiřího Hochmana, Roberta Kalivody, Václava Vábera, V.I.Lenina.)

## 2.kapitola : Společenské třídy a vrstvy

Autor se zprvu zabývá rozdělením obyvatelstva do výrobních a nevýrobních odvětví, produktivním a neproduktivním obyvatelstvem a přistupuje - po vylišení technických obtíží (statistiky k tomuto bodu mlčí) - k vyčíslení a popisu jednotlivých tříd a vrstev. Autor uvádí, že v Československu vládne pracujícím čtvrt miliónu byrokratů (50 tis.hospodářské, 110 tisíc organizačně-správní byrokracie, 50 000 policie, 30 tis.důstojníci, 22 tisíc stranický a jiný polit.aparát), k němuž se druzí asi jeden milión pracujících, kteří jsou přinuceni vykonávat byrokratickou funkci částečně, zejména v hospodářské sféře a v nevýrobních oblatech (humanistická inteligence). Autor se vrací k 8.bodu své definice a neprávě přesvědčivým způsobem ~~ne~~ prohlubuje svoji hypotézu, že nový "technokratický řád je pro svoji křehkost nerealizovatelný."

Autor dále píše o dělnické třídě. Její počet je 3 400 000 (s rodinami přes 8 miliónů), průmysl.dělníků jsou 2 milióny. Autor uvádí, že dělníci nemají - na rozdíl od inteligence a rolnictva - sbeimensí vliv na chod nár.hospodářství, hovoří o jejich vývoji a životní úrovni. Dále se zabývá rolníky (pouze 1,1 miliónu obyv.) a problémy vesnice. Zemědělská družstva označuje za zárodek budoucí samosprávy. Autor útočí na spojení ~~byrokratické~~ inteligence s byrokracií, ale skládá do inteligence své naděje ~~pro~~ pro další vývoj k revolučnímu procesu.

## 3.kapitola. Několik problémů z oblasti společenské nadstavby

V poměrně rozsáhlé kapitole autor řeší národnostní problémy, náboženské problémy, obecné aspekty morální krize společnosti (kritizuje zejména kariérismus, pasivitu, konformismus a zbožní fetišismus, které jsou podle něho průvodními znaky systému byrokratického centralismu), životní podmínky (pracovní podmínky, bytovou krizi), ženskou otázku, generální problém (mládež je autorovi velkou nadějí), a konečně úroveň a rozvoj vzdělání, spol.věd, kultury a umění. Autor píše v závěru kapitoly, že je snahou bylo dokázat, že naše společnost není socialistickou a ani socialismus nebúduje.

## 4.kapitola Nástroje byrokratické moci

Úvod této kapitoly je vhodným příspěvkem k podstatě systému:

"Moc burž.vládnoucí elity a buržoazie je založena na kapitálu. Penězi platí svoji propagandu, penězi korumpuje celé vrstvy pracujících, penězi platí policii a armádu. Tlakem svého kapitálu ždímá nový kapitál z těch, kteří ho nemají - z dělnické třídy ve svých zemích a i z celých národů tzv.třetího světa.

Moc byrokratické vládnoucí elity a byrokracie je založena na podvodu.

Byrokratická a její křehkost roste ze dne na den. Proto se vládnoucí elita

XXXXXXXXXXXXXXXXXX

tak zoufale snaží uchovat si ve svých vlastních rukou všechnu moc a jen v nevyhnutelných případech ji po malých troškách postupuje byrokracií. Čím větší mocí byrokracie vládne, tím větší je krize systému, tím bližší je okamžik, kdy pracující tuto moc byrokracií odejmou, aby sami rozhodali o svých záležitostech. Byrokratický systém se tak ocitá v bludném kruhu: vládnoucí elita a byrokracie, citíce nebezpečí zániku svého systému, se brání sestupu moci na nižší, stupně hierarchizované byrokracie; obě skupiny pocítují hrozbu napadení<sup>+/</sup>. Přitom tento sestup moci je nutný pro rozvoj výrobních vztahů, které brzdí vývoj země a vrhají byrokratický systém do stále hlubší krize. Tyto dva protichůdné vlivy charakterizují chování moc. elity a byrokracie, vyznačující se váhavostí, náhlými zvraty, krutostí i podbízením se, metodami cukru a biče, kanonů a másla, ofenzív a defenzív.

Tento byrokratický postoj se projevuje střídavým posilováním a oslabováním nástrojů moci, kterými mocenská elita a byrokracie jednak udržují svoji vlastní soudržnost, jednak zabezpečují systém proti pracujícím. Zkušenost nás poučuje, že tyto nástroje moci jsou mnohem výraznější a je jich používáno mnohem častěji a účinněji než v burž.systému. Proč je tomu tak? Kapitalista (monopol) se nikdy nevzdá svého boje proti dělnické třídě a proti ostatním kapitalistům (monopům) pokud vlastní kapitál. Svěho kapitálu může pozbyt jedině konkurenčním bojem nebo revolucí (může být kapitálově oslaben i stávkami, pohromami apod.). Nástroje buržoazní moci vynikají rafinovaností: jejich cílem je budit zdání demokracie, zákonnosti, osobní svobody a zároveň zabezpečovat burž.řád před možnými útoky. Vliven krize mezinárodního děl.ž hnutí<sup>++/</sup> a sociál-demokratizace komunistických stran a vlivem růstu životní úrovně pracujících a jejich morálního zmešťáctvování konzumní společnosti se tyto útky neprojevují jako skuteční nebezpečí, ale omezují se na stále drobné boje v oblasti práce a mezd, kterým burž. a ie raději ustupuje, uchylujíc se ke kompromisům. Jen občas tyto ~~rychlé~~ útoky vybuchují jako masové vlny odporu, ale omezují se na určité prostředí nebo určitou zemi "třetího světa". Potom ovšem buržoazie tvrdě zaútočí, aby výbuch izolovala. Vidíme, že taktika buržoazie spočívá v kombinaci kompromisů a tvrdými údery při neustálé snaze zachování zdání demokracie. Byrokratický systém však není založen na moci kapitálu, ale na pouhé politické moci, kterou soustřeďuje ve svých rukou mocenská elita a kterou vykonává byrokracie. (Tato politická moc samozřejmě zahrnuje i hospodářskou; schéma je tedy opačné než v kapitalistickém systému: tam, kdo má kapitál, má i politickou moc, zde je hospodářská moc výsledkem politické). Tato ~~byrokratická~~ politická moc je však založena, jak bylo řečeno, na podvodu, který spočívá v záměně vládnoucí elity za delegáty pracujících a byrokraciě za dělnickou třídu. X Byrokrat je byrokratem pro svoje postavení a privilegia, která z něho vyplývají X (v Československu dosti malá), jsou pouze důsledkem tohoto postavení. Přeto byrokracie se snaží stůj co stůj zachovat status quo společenských sil, bojí se jakéhokoli společenského pohybu (vyjma "přirozeného" postupu jednotlivých byrokratů směrem k byrokratickým špičkám a vládnoucí elitě) a instinktivně cítí, že sebemenší porušení rovnováhy by mohlo znamenat pád systému. (Jinak je tomu v kapitalismu - kapitálu je vlastní pohyb, systém se udržuje jen svou dynamikou.) Proto také represivní opatření,

+/ Autorova téze o nebezpečnosti sestupů moci pro systém nám nebyla jasná. V diskusi potom autor doplnil, že při tomto sestupu jsou nebezpečné hlavně dva momenty: 1. Pracující se střetávají nikoliv už s anonymní elitou, ale živými byrokraty; při chabém represivním systému (není založen na korupci a působení kapitálu) vidí pracující jasně možnost odejmout těmto byrokratům (technokratům) jejich moc. Dosud si byrokraté stěžují (!) pracujícím, že za chyby a přehmaty jsou odpovědní "ti nahoře" (ministerstvo, nadřízené orgány); tato argumentace však postupně odpadá. 2. Při sestupu moci se projevují partikulární zájmy mezi různými frakcemi byrokracie (~~byrokratické~~ konzerv.byrokracie, technokracie, liberální inteligence, mládež, studenti, atd.), které vyvolávají



potlačovací a donucovací nástroje moci jsou mnohem silnější a četnější než v kapitalismu. I byrokracie se ovšem setkává s tím, že přílišné užívání těchto prostředků vzbuzuje odpor nejširších vrstev, zejména tehdy, je-li doba proletářsko-byrokratické revoluce už příliš vzdálena. Proto byrokracie raději volí ty nástroje moci, kterými demoralizují, znechucují, izolují aniž by bylo nutno použít ostřejších metod. Z toho plyne, že tyto "mírné" nástroje moci jsou užívány pokud možno všude, jako "preventivní". Systém nepotřebuje "demokratickou" zástěrku, jeho propaganda znásilňuje proletářskou ideologii.

Snahy byrokracie o zabezpečení systému se projevují ve všech oblastech veřejného a i soukromého života. Vzájemně se prolínají a jen obtížné je oddělit. Za hlavní nástroj považuje autor KSČ; vystupuje proti tvrzení, že by KSČ kdy byla vedoucí silou v naší společnosti a popisuje vztahy ve straně, názory straníků a složení strany. Dále se zmiňuje o policii (veřejné i státní, tj. politické), armádě (cituje Kuroně a Medzelewského, kteří nabízejí program zrušení armády a její nahrazení lidovými milicemi = ozbrojeným lidem), cenzuře, odborech, svazu mládeže, soudech a zákonech (zdůrazňuje jejich "třídní" charakter a vyslovuje se o nich velmi neuctivě; je rovněž odpůrcem trestu smrti), věznicích a koncentračních táborech, kádrování a čistkách, lidových milicích, národní frontě, NS a národních výborech, spolkovém životě, a konečně školství, kultuře a církvích.

5. kapitola : Ekonomická krize byrokratického systému.

a/ politika a ekonomika

Po citátu z Deutscherů (o rozmachu cýr.sil v SSSR) přiznává i Skalský úspěch byrokracie při průmyslovém rozvoji země. Opět se vrací k problému souvislosti politiky a ekonomiky; ~~kteří~~ tvrdí, že moc.elita, podle své vůle (a na základě nejrozumnějších vnitřních i zahr.tlaků) rozhoduje o ek.vývoji země na základě mimoekonomických (tj. politických) úvah. "Stejně tak by bylo ovšem simplifikací vytýčit opačné scéma: ekonomika je vy byr.systému určována politikou. Složitost kauzálnosti mezi jednotlivými ekonomickými a politickými aspekty lze totiž charakterizovat především tím, že politické úvahy a politicko-ekonomická rozhodnutí, která z nich vyplývají, vycházejí z dané ek.struktury a tendencí, které se v ní projevují; zpětně tuto strukturu ovlivňují a usměrňují; protože však nemohou překročit vlastní rámec byr.systému, sbevětší zásahy do této ekonomiky nejsou schopny odstranit (a někdy dokonce ani zmírnit) stále se prohlubující krizové jevy." Autor uzavírá, že systém stojí na pokraji svého zániku.

b/Co je socialistická ekonomie? (celý odstavec byl uveden za 1. částí dokumentace: Program komunistů/b/.)

c/Současná čs. ekonomika

Autor zprvu uvádí několik čísel, které dokumentují neschopnost byrokracie zajišťovat osobní spotřebu obyvatelstva: za ~~xxviii~~ osmáct let její vlády vrostly investice do nár.hosp. téměř 6krát, průmysl.výroba 5krát, společenský produkt 3 a půlkrát, produktivita práce 3krát, nár.důchod na 1 obyvatele 2 a půlkrát a osobní spotřeba pouze 2krát. Autor se dále opírá o kritické myšlení a názory prof.Šika a s touto pomocí k hovozí o extenzivním vývoji nár.hospodářství, o nevyhovující skladbě výroby, o ukazatelích, o rentabilitě, kvalitaci. Potom autor rozebírá publikaci Dra Václava Brabce "K historii tzv.dělnické politiky" (sborník 50 let Československa, vydal ÚV KSČ v říjnu 1968), což je vlastně procházka dvacetiletou historií čs. ekonomiky.

d/ Zahraniční obchod

Autor přináší několik stránek k problematice čs.obchodu se západními státy, o funkci RVHP, o zahraničním turismu, o exportu zbraní.

a/ rozvoj kritického ekonomického myšlení

Autor podrobuje rozboru obě Šikovy knihy, zvl. pak článek "Základní rozpor v našem hospodářství a jak ho překonat" a hovoří o smyslu plánů nové soustavy řízení. Dále hovoří o názorech učitelů VŠE, které se od Šikových podstatně liší.

f/ závěry

Autor se projevuje jako stoupenec samosprávy, a to jak v oblasti ekonomiky, tak i v ostatních oblastech společenského života. Moc musí podle něho sestoupit ne na vedení podniku, ale na pracující samé. Autor v podstatě přijímá Šikovy názory a vyslovuje se pro obnovení trhu/spojuje ho ovšem s revolučním procesem: trh je pro něj zpětná vazba ekonomiky, která zajišťuje materiální stimuly/. Autor se vyslovuje pro preferenci morálních stimulů, ale odmítá systém, který se - v době přechodu k socialismu, před vědeckotechnickou revolucí a v době nedostatku - opírá pouze o ně. Jeho kritika Šika se soustřeďuje do těchto bodů: 1. Šik nevidí celkovou perspektivu /autor považuje jeho plán za jistý druh NEPu, tj. nutného, ale dočasného ustupu/. 2. Reformistické úsilí nepočítá s lidovou aktivitou, s revolučním obratem společnosti a marxovským /byť i vzáleným a postupným/ převrácením ekonomického subjektu a objektu /autor cituje názory Radovana Richty/. 3. Autor se vyslovuje pro regulaci trhu ve smyslu vzdálenějších perspektiv a pro mimoekonomické zásahy /např. v terciální sféře jsou nutné/ v socialistickém duchu. 4. Autor vytýká Šikovi, že zcela opomíjí morální stimuly. 5. Šikova koncepce /před jeho plánem na vytvoření rad pracujících/ by měla za následek vytvoření nové třídního /technokratického/ systému - a to alespoň hypoteticky. Paradox, že ruší byrokratický systém aniž by ho přecházela se postupně vysvětloval během obrodného procesu/. 6. Šikovy plány by daly vzniknout maloburžoazii jako třídě a rozšířily by maloměstství jako životní styl /pokud je to ještě možné/. 7. Šikova koncepce postrádá /a to přímo programově, jako ekonomicky škodlivou/ sociální jistotu, která podle Skalského je "shora" neprosaditelná.

6. kapitola - Čs. zahraniční politika

je krátkou historickou úvahou, doplněnou poznámkou o čs. emigraci.

7. kapitola - Některé další aspekty všeobec. krize byr. systému

Autor nejprve rozděluje čs. poválečnou historii na sedm období: podrobněji popisuje období 1963-67. Za bezprostřední impulsy prouknutí této krize /obrodný proces/ považuje IV. sjezd spisovatelů, případ Beneš & Tigris, případ Mňačko, vraždu východoněmeckého utečence na čs. hranicích, zastevní LN; tyto události popisuje. Hovoří o nevýznamné úloze děl. třídy /citu-

Ska 14

+/ Toto "vysvětlování" bylo dvoustranné: jednak se reformistické plány měnily /samosprávná myšlenka/, jednak se ve svém celku ukázaly jako nereálné /viz intervenci a násl. vývoj/. - pozn. vydavatele

je Šamalíkův pokus o bilanci/, podává histor.přehled studentského hnutí s jeho závěrem - Strahovem, popisuje říjnové /67/ plénium ÚV.

#### 8.kapitola - Lednové plénium ÚV KSČ

je zpracovaná - jako všechny informace o plénech - na podkladě stenografických záznamů z plén.V závěru kapitoly autor /spolu se Šamalíkem/ ukazuje, že obřadný proces nebyl vyvolán stranou, ale že byl vrcholem hluboké všeobecné krize, kterou se mocenská elita snažila řešit byrokratickými metodami.

9.kapitola - Obřadný proces je nejobsáhlejší /60 stran strojopisu/. Zahrnuje odstavce: a/ události v lednu a v únoru, b/ cenzura, Šejna a armáda, c/ úloha masových komunikačních prostředků, d/ pohyb v moc.elitě a byrokr.špičkách, dubnové plénium, e/ aktivita mládeže a studentské hnutí, f/ nové organizace, lidová aktivita, g/ boj dělnické třídy proti byrokratické diktatuře - tendence k samosprávě /12 stran, většinou informace/, h/ odhalování nezákonností a rehabilitace, i/ národnostní problémy a federalizace, j/ změny v nástrojích byrokr.moci, k/ počasí obřad.procesu, květnové plénium, l/ činnost moc.elit východního bloku a vývoj v Československu po květnovém plénu, m/ ~~řada~~ několik poznámek /autorovy závěry na smysl obřadného procesu/.

10.kapitola - Intervence a okupace podává mj.i zprávu ze srpnového /68/ pléna a několik méně známých informací.

#### 11. kapitola - Perspektivy

Autor nejprve podává prvky maximálního programu, tj.samosprávné /socialistické/ společnosti. Neskrývá určitou utopičnost svých názorů. V úvaze o přechodné společnosti se zabývá některými rozpory, které ji budou vlastní: rozpor mezi centralizačními snahami /v rámci operativnosti/ a ~~na~~ aktivitou samotných výrobců /která <sup>je</sup> podmíněna jejich ekonomickou mocí, tj.určitou decentralizací/, rozpor mezi zájmem celé společnosti a zájmy výrobců z jednoho podniku, rozpor mezi zájmy výrobců /dělníků, techniků, rolníků/ a pracujících v nevýrobních odvětvích /služby, školství, zdravotnictví, obchod atd./, rozpor mezi výrobcí samotnými /mezi techniky a dělníky, mezi průmyslovými výrobcí a zemědělci atd./, rozpor mezi krátkodobými a dlouhodobými zájmy, rozpor mezi zájmy čs.společnosti a zájmy světové společnosti. Některé z nich se pokouší řešit. Ani ve svém minimálním programu /tj.program přípravy na dobytí moci, program revolučního procesu a jeho stabilizace/ neskývá nejasnosti a množství nevyřešených problémů. I když se pokouší formulovat tyto programatické prvky do třech různých koncepcí /prochází všemi třemi obdobími: minimum, přechod a maximum/, uzavírá, že jediné revoluční avantgarda je schopna vypracovat a neustále obohacovat revoluční program čs.pracujících. /Genné jsou i jeho zmínky o revolučních perspektivách v osttních zemích vých.bloku - revoluční proces a výstavbu samosprávné společnosti chápe výhradně internacionálně



125

## Názory na podstatu systému v naší republice

Na jaře 1968 se u nás objevily kvalitativně nové názory na podstatu systému. Některé z nich uvádíme.

Doc. JUDr. Ladislav Jiřínský: Polednový vývoj a současná politika /článek v deníku Práce č. 13, roč. XLV, z 18.12.1968/ píše ve své práci: "Centralisticko-byrokratický systém představovaný startem vedení strany a státu /Jiřínský hluví v minulém čase, podstatu systému podzimu 67 a podzimu 68 však zůstává taž/ přes formální zdůrazňování socialistické demokracie, účasti obywatelstva na správě státu, na rozhodování veřejných záležitostí, vedl k odpolitizování veřejnosti. Systém, v němž byly přerušeny přirozené demokratické vazby mezi vedeními a vedeními, či ovládanými a vládnoucími /v ta je v skutku nešťastná formulace: mezi ovládanými a vládnoucími nemohou nikdy existovat ani přirozené ani nepřirozené demokratické vztahy/, produkoval posleze obecnou neodpovědnost a spolu s ní i politickou rezignaci a lhostejnost u mnoha lidí. V praxi fungoval v podstatě stále ve smyslu Stalinská koncepce převodu a pak, kdy lid byl více méně redukovan na objekt řízení a manipulace."

Zásadní je podle něj systém, který v Československu panuje podává ihor Drachoslav Slejška, ÚSc. /"Vztahy nadřízenosti a podřízenosti a úloha odborů ve starém a novém modelu." v měsíčníku "Odbory a společnost" č. 66/4, vydává ÚRO /.

Kapitola jejíž část přinášíme, je psána v minulém čase: v následující kapitole však Slejška říká: "Předešla kapitola je psána v minulém čase. To však neznamená, že jde zcela a beze zbytku o minulost. Systém byrokratického centralismu byl podroben veřejné kritice, jeho pouta byla uvolněna, ale je stále ještě realita - a to tak dlouho, dokud nebudou založeny materiální i právní základy nového systému".

Pro roce 1968 se u nás oporou koordinujících funkcí staly plány /ať už dobře, či špatně, realizované či nerealizované/, které mj. fungují ve směru prosazování pravidel vnitropodnikové koordinace do celospolečenských rozměrů. Materiálně-sociální podmínky pracovníků začaly být z rozhodující části určovány orgány společenského centra. Vytvořila se složitá byrokratická hierarchie, která nejdříve zavržila vztahy nadřízenosti a podřízenosti a průmyslových a jiných organizačních jednotek směrem nahoru, jednak do sebe tyto jednotky vtáhla, zbavila je podnikatelské samostatnosti a dokonce i autonomie.

Vztahy nadřízenosti a podřízenosti se tím staly v eshahlymi. Se prastajícími pilou projevovaly tendenci vytvořit jediný všeobhrnující systém prolínající jednotně reglementovanými vaz-

baní ekonomiku, politiku i kulturu. Tento systém stále více svíral do jediného nedílitelného celku celospolečenskou makrostrukturu, mezostukturu podniků jiných jednotek a mikrostrukturu lidských skupin. Tato tendence sice nedokázala úplně anulovat přirozené rozrůžňovací/diferenční/ procesy ve společnosti, dokázala však vytvořit krunč, který tyto procesy reglementoval, usměrňoval - o předem připravených formách, a tím byrokratizoval. V tom spočívalo podstatě toho, co se běžně nazývá direktivním způsobem řízení ekonomiky a celé společnosti.

Protože tyto obytné vztahy nadřízenosti a podřízenosti ovlivňovaly rozrůžňovací procesy v tak míře, že prakticky znemožňovaly jejich přirozený průběh, je správné právě v tomto smyslu hovořit o deformujícím působení. Pojmu "deformace" se však zpravidla užívá tak, že se přičítá mnohých rozhodujících společenských vztahů i politických událostí z let 1948 až 1957 úlede v náhodných nebo subjektivních faktorech /vlivu osobností nebo mocenských konstelací apod./ Ve skutečnosti i to málo hlubší příčiny, které nelze objasnit bez přihlednutí k tomu, že společenské vlastnictví existovalo jakožto vlastnictví především státní. Toto vlastnictví se v praxi realizovalo a organizovalo v podobě jednotného systému financování, plánování, investování a rozhodování o pracovních úkolech shora, ze společenského centra přes složitý aparát mezičlánků až dolů na každé jednotlivé pracoviště, ke každému jednotlivému řadovému pracovníkovi. Ubytění tohoto centralizovaného státního aspektu společenského vlastnictví byl přehlazen jenom druhý aspekt - aspekt kolektivní, aspekt vyjedřovaný myšlenkou o přímém vztahu výrobců a výrobních prostředků za socialismu.

Z toho vyplynul systém byrokratického centralismu /podtrženo nemi/. Jeho krajní model zděrazňuje rozhodující vliv centra na organizační jednotky a současně rozhodující vliv centra na jednotlivce a lidské skupiny jak přímo, tak i prostřednictvím organizačních jednotek - tedy vliv shora dolů. Organizační jednotky jsou v podstatě výkonnými orgány centra. Zpětná vazba zdolů - centra funguje pouze jako závislá proměnná direktivní linie vedoucí z centra dolů. Tento model nepřipouští otevřené řešení konfliktů, zejména ani konkurenci a tržní vztahy mezi výrobci a spotřebiteli.

Pro systém byrokratického centralismu jsou příznačné dva reálné projevy. Za prvé direktivní řízení a za druhé absolutizace vztahu nadřízenosti a podřízenosti. Tomuto druhému projevu nebylo v dosavadních kritických úvahách na eno tisku o dřívějším politickém systému v novém prakticky žádná pozornost. A přece je jasné, že v jeho rámci se musely "vztahy spolupráce a vzájemné pomoci" /Slejška má na mysli vztah Československa a SSSR/, které byly široce proklamovány jako základ nové společnosti, v praxi projevit jako iluze.

Vztahy nadřízenosti a podřízenosti ovšem nemusely vždy odpovídat oficiálním stanovům administrativní a kompetenční struktury, které byly vyznačovány v podobě tzv. "pavouků" (velmi často utvářených). Byrokraticko-centralismus byl komplikován a ještě více posilován tím, že jednotlivé složky řízení a výkonů byly podřízeny nejen svým oficiálním nařízením, ale velmi reálně a mocensky, byť skrytě, i vyšším politickým orgánům stranického aparátu. Byly tu dokonce dvě linie vztahů nadřízenosti a podřízenosti, a nicméně ta druhá, skrytá, vládla účinnější a citelnějšími sankcemi a rozhodovala o důležitějších věcech než ta první, oficiální.

Pro náš problém jsou nejdůležitější tyto důsledky systému byrokraticko-centralismu: zbytné a komplikované vztahy nadřízenosti a podřízenosti vyžadovaly z hlediska podřízených ve zvýšené míře protivahu, tedy organizaci, která by chránila majila a prodávala zejména materiální sociální i lidské sociální zájmy řadových pracovníků. Rozdílné skupiny pracovníků (profesionálně kvalifikační, věkové, atd.) potřebovaly tuto protivahu ve zvýšené míře také proto, že celkový systém potlačoval diferenciální procesy, snažil se vše uniformovat. Avšak tento systém své vztahy nadřízenosti a podřízenosti sčítivými politickými a ideologickými manipulacemi zamlčoval, nepřipouštěl, aby byly výslovně uznány, a tím nepřipouštěl ani úvahy o jejich jednodušečnosti, o nutnosti protivahy atd. a to ovšem působilo v určité historické konstelaci na poměry široké vrstvy dosti přesvědčivě. V této konstelaci byla totiž úrodná půda pro zrakový klam, jako by s likvidací vyložitelských isoutasů zmizeli ne-li vztahy nadřízenosti a podřízenosti vůbec, tedy alespoň jejich sociální aspekt.

a tak vznikl paradox: V situaci, kdy vzhledem k zbytně-  
lím vztahům nadřízenosti a podřízenosti vyžadovaly zájmy řadových pracovníků obvalašť náležitou ochranu prostřednictvím odborové organizace, tato funkce odborů se umrtvovala a po dlouhá léta tu ani nebylo dostatečně přírazné síly zdola, která by tuto tendenci mohla zvrátit. Naopak systém byrokraticko-centralismu ovládl i samu odborovou organizaci, která často reálně protivahy se často stávala, jak známo, přídatkem podnikového vedení. To ovšem logicky znamenalo, že současně se stávala i zastěrkou vztahů nadřízenosti a podřízenosti."

Je analýze vazeb nadřízenosti a podřízenosti v dosavadním systému byrokraticko-centralismu, přistupuje Slejka k programu samosprávné společnosti, jejímž je zastáncem. Samosprávu chápe v celospolečenském rozsahu, neváže ji pouze na výrobně hospodářské jednotky. Pro podniky potom navrhuje toto schéma: osazenstvo podniku má tří charakter: 1. společných



- 4 -

vlastníků, podnikatele, 2. zaměstnanců, 3. odborařů. Jako společní vlastníci, podnikatele, volí osazenstvo své samosprávné orgány, předkládá jim návrhy a kontroluje je. Tyto orgány provádějí zásadní rozhodnutí v podniku, vybírají a kontrolují orgány odborného řízení /manažery/. Tito odborníci operativně řídí osazenstvo jako zaměstnance podniku a pracovní je koordinují. Osazenstvo jako odboraři volí své odborové orgány /Stejně zde dokazuje nutnost odborů i v samosprávné společnosti, jak o tom hovoříme v kapitole 9./, předkládají jim návrhy a požadavky. Tyto odborové orgány jednak vznášejí požadavky orgánům odborného řízení a kritizují je, jednak bedlivě sledují a kritizují orgány samosprávy; rovněž připravují volby do těchto orgánů.

A celé problematice se ještě vrátíme v kapitole 11.

"S Marxovým učením se liže nyní totéž, co se v historii ne-  
jednou stávalo s učením revolučních myslitelů a vůdců utiskova-  
ných tříd v jejich boji za osvobození. Velikým revolucionářem  
odplácely utiskující třídy ze jejich života ustavičným promísle-  
lováním ..... Po jejich smrti jsou činěny pokusy udělat z nich  
neškodné ikony, prohlásit je, abych tak řekl, za svaté ..."

Lenin: Stát a revoluce

Z 30. 8. bychom mohli tvrdit, že to, co bylo napsáno v roce 1917,  
platí dnes nejen o Marxovi, ale i o Leninovi samotném. Marxovi a  
Leninovi "oslovovatelé" a "námělovníci", samozřejmě nemohou za-  
hrabávat jejich revoluční odkaz jen slavnostním řaděním, piší ta-  
ké kromě toho teoretické stati, jež ospravedlňují jejich nerevo-  
luční, zráčkovské a korytářské počínání.

Prvním ústupkem od marxistického učení státu bylo teorie a  
praktická politika sociální demokracie. Místo zaměření ke svržení  
a rozmetání buržoazního státu a jeho aparátu přešlo ke snahám o  
získání politické soci. soc.-dem. stensmi při zachování dosavadního  
ho stát. aparátu. Ne rozlil od starého státu, měl prý být nový stát  
"lokálně demokratický, svobodný a lidový". Z teoretického hlediska  
je to nesmysl - stát je potlačovací mocí, proletářský stát, jenž  
může stejně vzniknout teprve s likvidací buržoazního státu, není  
výjimkou. Praxe ukázala smysl těchto názorů. Po otvoření sociálně-  
demokratických vlád zůstal buržoazní stát, buržoazní panství. So-  
ciálně-demokratičtí vůdci, korumpovaní mocí, upustili od revoluční-  
ho programu.

Ruská sovětská republika, nastolená revolucí v listopadu 1917,  
stáhla se nepřetržitě téměř po 3 roky proti kontrarevoluci, namáhala  
sil na vyvolávání proletářských institucí, jež by přejaly moc. Vše-  
chny síly byly vrženy proti Juděním, Čechoslovákům, Děnkiničům a  
Polákům. Když skončila občanská válka, nebylo v proletářském státě  
téměř proletariátu. Praxe musela být odlišena od teorie. Když byla  
ukončena ekonomická a politická stabilizace Ruska a připraveny pod-  
mínky pro definitivní přechod k proletářské státní organizaci byli  
již mocí korumpovaní komunističtí vůdci v čele se Stalinem a prole-  
tářský stát zůstal opět jen neuskutečnitelným snem. Stalinismus  
nepřipustil vznik lidových rad, byrokratizoval sověty, znovu hier-  
archizoval příslu, o jejíž zrušení nikdo neuvažoval. O odumírání  
proletářského státu se samozřejmě taktně mlčelo. Stalin mluvil o  
zrušení státu v daleké budoucnosti po pádu kapitalismu ve všech ze-  
mích. Stalin tak revidoval a zkreslil marxisticko-leninské učení o  
proletářském státu, aby zdeformovaný obraz vyhovoval praktickým po-  
třebám stalinické lictatury.

Stalinismus a neostalinismus pak pokračovaly v revizi jednak  
zamlčováním Marxových, Engelsoných a Leninových úvah a návrhů na  
organizaci proletářského státu a opatřeních proti byrokratizaci,

dělník z rozhodnuta vedoucí úlohy komunistických stran, jež zajišťuje a vyjadřuje dělnický charakter státu. V tomto bodu, stojí má jako sociální demokraté po I. sv. válce, podlehli „omylu“, že vláda dělnické strany již sama sebou mění charakter státní moci, následně na to, že tyto strany, ač hlavně s dělnickým členstvem, neměly novějším většinám novodobých kritiků stalinismu zamlouje nutnost v zásadě nové organizace proletářského státu a spokojuje se s demokratizací státního zřízení ve východoevropských státech a v SSSR. To levém myšlenkovém postupu, spole s některými západoevropskými komunistickými teoretiky, nezávisle na svých sociálně-demokratických předchůdcích, uvěřují to „všeobecnému státu“. Jejich teorie se většinou stejně vyčerpávají na odhajobě „specifické cesty k socialismu“, jež má vše vyřešit tak, aby se vlk nažral a koza zůstala celá, t.j. aby se přilidské společnosti neobětovali /mecenasky, nikoliv teoreticky/ protivněly s lidstuteli se odkopírování ruského byrokratického systému, aniž by se pokusovali znovnavedeno /nebo ponechání v případě lidstuteli vzhledu od západě /parlamentního/ demokratismu.

xxxxxxxxxx

„Vůle k úvaze o státu a zejména o státu“... vycházíme z Leninova shrnutí Engelsova a Marxova učení o státu, jakožto produktu a výrazu nesmiřitelnosti třídních rozporů.

Třídy, třídní antagonismy vznikly zároveň se zrodem soukromého vlastnictví výrobních prostředků. S nimi vznikl stát, jenž třídní rozpory institucionalizuje, t. zn., že udržuje a podporuje svou organizaci jistou třídu druhé. „Stát je zvláštní mocí potlačování utlačované třídy. Proto každý stát je nesvobodný a nelidový.“ /F. Engels: Anti-Dühring/

Jinou definici státu podal Engels ve svém „Původu rodiny, soukromého vlastnictví a státu“: Stát je vtvorem společnosti na jistém stupni vývoje; je doznáním, že společnost zabláhla do nesmiřitelného rozporu sama se sebou, rozštěpila se na nesmiřitelné protiklady, jež sama není stě zvládnout. Aby však tyto protiklady, třídy s protichůdnými hospodářskými zájmy, nezničily sebe i společnost v nesmiřitelné boji, stala se nutnou moc, která stojí zvláštně nad společností a má tentě konflikty tlumit a udržet v mezích zákona a „pořádku“ a tou mocí, která všecko ze společnosti, ale staví se nad ní a stále více jí ovládá, je stát.“

xxxxxxxxxx

Státem vzniklá státní byrokracie, personální obsazení státněho aparátu, jež má možnost omezeného rozhodování a penství, složeného z mikroekonomického násilí. Se zdokonalováním státu se zdokonalovala a rozrůstala byrokracie. Z počátku se státní byrokracie odvolávala přímo z vládnoucí třídy a byla proto její částí. V době jeho rozšiřování státního mocenského aparátu za absolutistických monarchií se byrokracie omezovala, začala tvořit specifický společenský útvar, však stětivně plně závislou na buržoazii - vykonávala buržoazní vládu.

V rozvíjející buržoazních společnostech /v. U.S. ol. 30. let, v záp. Evropě po II. svět. válce/ se byrokracie odcizuje i buržoazii. Byrokratické vlády komunistických stran nemají většinou více než 5% děl. síly.



kracie prorazilo jako plovák ve všech sférách. V ekonomickém životě hospodářská byrokracie vytlačila buržoazii z rozhodování. V politických a odborových organizacích mají hlavní slovo operáty. Politické vedení státu není již závislé na majitelích, ale na státním aparátu. Na aparátu své politické strany a na hospodářské byrokracii /manažrech/. Tento vývoj odpovídá tendencím, jež popsal Engels na počátku 90. let minulého století: „Veřejná moc sílí tou měrou, jak se zpestřují třídní protiklady ve státě a jak se sousedící státy stávají většími a zlodějištějšími. Podívejme se jen na dnešní Evropu, kde třídní boj a soutěžení ve výbojích vystupňovaly veřejnou moc do takové výše, že hrozí pohltit celou společnost, ba i stát“. /Předmluva k „Původu rodiny, soukromého vlastnictví a státu“ z roku 1891./ Byrokracie se stala hegemonem, vládcem.

xxxxxxxx

„Všechny divácké revoluce zdokonalovaly státní mašinerii, je však nutné ji rozbit, rozmetat. Tento záměr je hlavní a základní v cí v učení marxismu o státu“. /Lenin: Stát a revoluce/. Dále Lenin pokračoval o tom, jak má vítězný proletariát naložit s byrokracií: „Až dělníci vydobudou politickou moc, rozbijí starý byrokratický aparát, vyvrátí jej do základů, neponechají z něho kmen na kerem se naučili jej operátem novým, který bude složen z těchž dělníků a úředníků, proti jejichž přeměně v byrokraty budou naprosto učiněna opatření, která podrobně rozebrali Marx a Engels: 1/ Nejvyšší volitelnost, nýbrž i seditelnost kdykoliv, 2/ platy nepřevyšující mzdy dělníků, 3/ okamžitý přechod k tomu, aby se v š i o h n í na čas stávali „byrokraty“ a aby se proto n i k d o nemohl stát „byrokratem“.“ Lenin: Stát a revoluce

-----  
\*A podobný systém se velice dobře osvědčil v izraelských výrobních komunách - kibucech  
-----

Takto od zdola měl být vytvořen na komunálním základě proletářský stát. Měl to být v první fázi stát potlačovatelský /proti buržoazii a byrokracii/. S likvidací starých potlačovatelských tříd měl odumírat stát a posilována samostpráva. Stát měl být se samosprávou pohlcen. Avšak ihned po převzetí moci proletariátem měla být rozpuštěna státní armáda a nahrazena ozbrojenou lidovou mocí, založenou na samosprávném systému, s volenými a seditelnými veliteli.

xxxxxxx

Lenin nebyl hlavně teoretikem, i když obzvlášť jeho „Stát a revoluce“ má velký teoretický význam. Těžšíť jeho práce spočívalo v praktickém vedení proletářské strany a zejména v revoluci v listopadu 1917. Mohli bychom snad proto očekávat, že v revoluci se plně řídil marxistickou teorií proletářského státu. Tak se v něm nestalo a z o b j e k t i v n í c h p ř í č í n , jež jsme již načrtli v první části naší stati.

Předně v Rusku bylo průmyslové dělnictvo dosud malou menšinou, tato menšina se lála zevrkávala smrtí mnoha dělníků během šesti let bojů. Právě ti nejrevolučnější dělníci, nejlepší vojáci Rudé armády utrpěli největší ztráty v boji proti kontrarevoluci. Po konci občanské války a imperialistické intervence se jen málo dělníků navrátilo do hlalovějících měst, do rozbitých a stojících továren; většina zůstala na venkově, kde bylo živobytí snadnější.

Nepřetržitě vojenské nebezpečí nedovolovalo utvářet úplně nový typ ozbrojené organizace /proletariátu/, protože takové přebudování vyžaduje mnoho politické práce mezi ozbrojenými dělníky. Navíc je taková lidová ~~armáda~~ ozbrojená organizace neuskutečnitelná u vahající maloburžoázního rolnictva. Proto byla sovětská vláda nucena vybudovat stalou centralisovanou armádu, i když se zrušením hodností.

Dělnická účast na správě závodů, vybojovaná říjnem, byla v roce 1918 opět zrušena. Řízení přešlo do rukou splnomocněných zástupců státu. Pod vlivem nepřítomnosti nejuvědomilejších proletářů docházelo k degeneraci a oslabování sovětu. Ve válečných podmínkách nebylo možno přísně dodržovat zásadu mčení vedoucích kádrů. Sověty se neubránily pozvolné byrokratizaci a navíc ztracely pravomoci. V praxi je zaskakovala bolševická strana, jež však díky své přísné centralizaci neodolala ještě rychle byrokratizaci, vvyškování se a zneužívání moci. Mnozí funkcionáři tomuto zlu podlehli, neuledě na to, že se do strany dostalo nemalo kariéristů a politických dobráduha. Chybou sovětské vlády a ÚV strany bylo, že tento vývoj podcenily. Opatření, která přijaly, nebyla účinná, někdy i spíše uskodila. Čistka ve straně, namířená proti kariéristům a protiproletářským živlům provedená v roce 1921, postihla nejvíce nespokojené levo elementy, ti, kdo je vylučovali, byli straníční byrokrate.

Nejdůsledněji proti byrokratickému nebezpečí bojovali leví opozičníci, zejména pak po konci občanské války tzv. "dělnická opozice", jež navrhla protipatření - spravování hospodářství nikoliv státním aparátem, ale výbory, volenými sjezdy výrobců. Vytýčila heslo podborářství státu - vlastně totožné s podřízením státu dělnické samosprávě. Bonužel ani jeden její návrh neprošel a dělnická opozice byla na 10. sjezdu strany těžce zkritizována jako ~~totéž~~ anarcho-syndikalistická úchylka /i Leninem/. Nejostřeji byla odmítnuta mylenka, že předvoj proletariátu - komunistická strana - může a musí vést revoluci, že ale ekonomické budování socialistické společnosti může provádět jen celá dělnická třída. S touto kritikou souhlasíme jen do té míry, že uskutečňování ~~na~~ programu navrženého dělnickou opozicí by bylo v ruských podmínkách neobyčejně složité a že dělnická opozice do značné míry ignorovala rolnictvo a jeho zájmy.

Lenin sam také zasáhl proti nebezpečí byrokratizace. Jeho

příspěvek spočíval hlavně v prosazování "dělnicko - rolnické inspekce". /Viz: "Jak máme reorganizovat dělnicko - rolnickou inspekci" a "Lépe méně, ale lepe"./ Škoda jen, že dělnicko - rolnická inspekce nepracovala jak by měla. Zbyrokratizovanou ne-dělnickou a nerolnickou "dělnicko-rolnickou inspekci" pak Stalin nahradil Státní kontrolní komisí.

~~Lenin sám také seděl~~

Byrokratizaci napomohla hospodářská politika všlechného komunismu, jež vylučovala autonomii a podkopávala iniciativu, zaváděla centrální řízení bez bezprostřední dělnické účasti. Objevily se dokonce silné snahy o militarizaci výroby a potlačení /postátnění/ odborů, podporované hlavně Trockým.

Nová ekonomická politika, z hospodářského hlediska i z hlediska rolnické otázky žádoucí, poměry se závodech k lepšímu neobrátila. Navíc s sebou nesla privilegizaci odborníků, většinou protisovětsky smýšlejících. Podkopala tedy i dělnickou moc, dělnickou demokracii. Ty potom dále hynuly ve zhoršujícím se prostředí. Lucátek Stalinské diktatury, potlačení opozic, pak znamenal pohřeb proletářského, sovětského zřízení i proletářské revoluce, a to v době, kdy objektivní situace se vyvinula nej-lépe pro definitivní přechod k proletářskému státu.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

V porevolučním období v Rusku a později v revolucích a revolučních převratech ve východní Evropě se diktátorské moci ve státě chopila byrokracie, nikoliv třída, jejíž panství by se zakládalo především na ekonomickém nadřazení, ve vlastnictví výrobních prostředků a z něho odvozené exploatace práce výrobců, nýbrž vrstva tříd podobná, jež je personálně spojena se státnímocenským aparátem, zejména je nejsilněji spjata s existencí silného státu. Její panství se zakládá jak na ekonomickém nadřazení, na ovládnutí výrobních prostředků a z něho odvozeného vykořisťování, tak na základě mimoekonomického donucení mimořádného významu. Byrokracie je totožná se státnímocenským aparátem. Stát již tedy není nástrojem vlády vládnoucí třídy či vrstvy, stát je vládnoucí třídou samou. Nebo ještě lépe řečeno: stát a byrokracie, stát a vládnoucí vrstva jsou jedním tělem, první kůstvou, druhá masem a krví. Nový byrokratický stát je nejvyšším typem státu - státem pro stát, čistým abstrahovaným státem, nejhorším typem společenské organizace.

X Je až překvapující množství shodných ryad u starého čínského státu a moderního diktatorního byrokratického státu etatismu:

Celou Čínu ovládal byrokraticky řízený, hierarchicky členěný a ústřední moci odpovědný aparát, jehož příslušníci byli



dosazování a sesazování podle rozhodnutí vyšších složek. Aparát svou moc odvozoval výhradně z centrální autority. Úředníci byli vybíráni převážně na základě státních záruk. Stát plně ovládal i hospodářský život. Rolnické povstání bylo vždy namířeno proti státnímu aparátu, třídní boj měl vždy politickohospodářskou formu.

-----

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

V Československu bylo v roce 1968 celkem 261 tis. příslušníků byrokracie, 60 tis. příslušníků policie, 70 tis. důstojníků a zaměstnanců armády a 2 tis. zaměstnanců v politických a podobných aparátech. ~~Jen nepatrná část z nich~~ 1 milion pracujících; z toho 600 tis. ve výrobní sféře je přinuceno vykonávat částečně byrokratickou funkci.

Byrokracie není zdaleka jednotná vrstva. Její struktura je odrazem přísně hierarchizovaných aparátů. Jen nepatrná část z nich 601 tis. byrokratů má moc takovou, že může ovlivnit rozhodování o všech celostátních dalekozích. Tato vrstva, již je podřízena celé armádě byrokratů a veškerý stát, je československou mocenskou elitou.

Pod mocenskou elitou stojí střední byrokracie, jež ovládá jednotky na krajské, okresní, městské a podnikové úrovni, a jež je kromě hospodářské sféry /v minulosti i zde/ silně závislá na centru.

Pravomoc malobyrokracie /kromě drobné správy a soudnictví/ je mizivá, její závislost na vyšších článcích úplná. Můžeme říci, že malobyrokracie vykonává vládu vysoké byrokracie - mocenské elity, přičemž střední byrokracie je spojovacím a charakterově přechodným článkem.

Nejutlakovanější složkou masy neprivilegovaných nebyrokratů jsou dělníci, pracovníci ve službách a řadoví vojáci /ti nejvíce/. Mezi neprivilegovanými jsou rozdíly ve výši životní úrovně: mezi čestnými a muží, mezi nekvalifikovanými a kvalifikovanými, mezi dělníky a zaměstnanci z lehkého průmyslu a sektoru služeb a protěžovaných odvětví /těžkého průmyslu a stavebnictví/. Mnozí pracující jsou tak korumpováni jako "dělnická aristokracie".

Existuje ještě jiná, kvalitativně odlišná forma korupce - mocensko-politická a prestižní - členství a činnosti v politických organizacích, hlavně v KSČ. x/

-----

x Byrokratickému vedení strany se podařilo korumpovat mnoho straníků, ještě více jich však na ní šlo ze setrvačnosti. Byrokraté nechávají členy strany volit do NP, soudců z lidu, do stranických a jiných orgánů, zařazují je do práce různých organizací /GPB, dříve ČS, SČSP/, tvořili z nich Lidové milice,

posílali je do policie. Drobnou práci na těchto místech, kde nemají mnoho příležitosti rozhodovat, ale kde mají pocit vlastní důležitosti a užitečnosti pro "socialismus", pomáhají byrokracii ovládat nepřivilegované a sebe samé.

Byrokracie utlačuje pracující mocensky i ekonomicky - vykořisťuje výrobce a paraziti na nadprodukta. Existuje tu tedy antagonistický rozpor. Tento antagonismus je rozšířen mimo výrobní vztahy, do sféry politicko-mocenské a zde díky důležitosti mimoeconomického panství byrokracie umocněn.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Důsledkem uvedeného antagonismu je odpor proti byrokracii, jenž se přenáší takřka ke všem členům společnosti, a jenž se projevuje ve třech formách:

Nejrozšířenější formou je pasivní nesouhlas, který může stejně dobře vyplývat z rezignace, pocitu bezmoci a malosti, únavy z každodennosti, honby za spotřebou a věd lkem, kdy nezbude ani čas, ani chuť přemýšlet, natož pak něco dělat, může ale také pocházet z touhy po vnitřní svobodě, snahy o zachování vlastní duchovní autonomie.

Takový pasivní nesouhlas je dvojsečnou zbraní, umožňuje byrokracii vládu po bouři, ale zároveň je doutnající oheň, jenž může vyplanout při nové krizi.

Kritika byla zvláště silná v posledních letech Novotného xxx vlády. Poukazyvalo se na nejkriklavější případy neschopnosti a chyb. Lůstava /kritika/ vždy loajální, i když i jí hrozilo zadržování, byla opoňtarou, někdy opoňtarou. Někdy jen obviňovala zajepráci, jindy k úplným banalitám. Jindy ji zase používala schopnější část byrokracie - nastupující technokracie ke svému tlaku.

Snaha po změně systému se nejčastěji ponýbovala v zajetí reformistických iluzí - ať již technokratických, nebo parlamentárně demokratických. Jasnou hranici stejně stanovit nemůžeme. Technokraté chtějí, hlavně ekonomickou reformu, zdokonalení konsumní společnosti. Parlamentní demokratismus vychází ze zidealizovaných tradic a narůstajícího českého komplexu parlamentarismu. Nežerel a nemůže řešit problém byrokraticko-centralistického režimu. Jeho vítězství by znamenalo demokratizaci státu, byrokraticko-demokratické státní zřízení a donutilo by byrokracii zjistit si své panství demokratickými prostředky. Demokratické hnutí je pokrokové, asi jako pokrokem byl boj pracujících za zavedení svobody shromažďování, spolčování a slova a všeobecného volebního práva ve státech buržoasních.

Občanský postoj je jen modifikací demokratismu. Nejradikálnější jej projevil Ludvík Vaculík ve svých 2 000 slov. Na jeho podstatě se zakládal odpor proti okupaci.

120  
revoluční a anarchizující tendence nejsou zatím vzhledem k  
vládnímu aparátu, k studenty, k mladé inteligenci a k dělnictvu  
a to ještě sporadicky.

Snadná záměna pracujících, jež je dosud slabe, trpí techno-  
kratickými a parlamentaristickými předsudky a iluzemi. Nemá do-  
statek revoluční, ale je reformistické. Neuvažuje si, že bez zís-  
kání moci je nemožno podléhnout byrokracii v nerovném boji -

- buďto perzekucí, nebo ještě spíše degenerací a byrokratizací  
jako v Polsku. Prav proto musí dnešní revolucionáři třídit a z  
prosazovat na veřejnost /především uvnitř dělnické třídy/

myšlenku násilného převzetí moci samosprávami, orgány bezprostřed-  
ní vlády lidu.

Podání-li  
se tuto myšlenku rozšířit do všeobecného podvědomí, pak při nej-  
bližší revoluční situaci budou vznikat samosprávy bez "schválení"  
byrokraticko-centralistických orgánů, pročež zákonem vytvořená  
mocenská elita a její byrokratická příslužba. Budou-li  
dělnické rady přebírat moc v časovém měřítku, pak odpor mocenské  
elity a nejvyšších kast byrokracie bude marný. Byrokracie se  
stane zbytečnou a bude odstraněna.

+ Jestliže se budou samosprávy vytvářet ve společenském systému Česko-  
slovenska 1969, pak to znamená diskreditaci myšlenky samosprávy. /Při  
naší pečlivé práci to však může znamenat diskreditaci myšlenky násil-  
ného vytváření samospráv./